

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

XXII

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО - ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»
ТОМ № 1

15 грудня 2019 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**МАТЕРІАЛИ XXII
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»
Том № 1**

15 грудня 2019 року

Харків-2019

УДК 340.12.001

ББК 67.0

78

Відповідальні за випуск:

О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

78 Матеріали XXII науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції. Том № 1. – Х.: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Харків: 2019. – 325 с.

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 228п, м. Харків, 61024, Україна.

УДК 340.12.001

ББК 67.0

© Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Секція Теорії та історії держави і права, історії політичних і правових учень;

***Бандуріна Валентина Андріївна,
студентка I курсу 8 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого***

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейська інтеграція та Європейський Союз, який є чи не найбільшим її здобутком, по праву вважаються, з одного боку, і найцікавішими, і найбільш складними проблемами сучасних наукових досліджень.

Власне ідея об'єднання Європи як об'єднання певних держав сягає своїм корінням сивої давнини. Однак, починаючи дослідження історичних витоків європейської інтеграції, як правило, одразу згадується Римська імперія, влада якої охоплювала майже всі території сучасної Європи. Історики зазначають, що подальше уявлення про Європу як про особливий світ формувалися ще у ранньому Середньовіччі. Оскільки у IX столітті король франків Карл I Великий заснував Священну Римську імперію, що проіснувала фактично, хоч і у зміненому вигляді, до 1806 року. І саме з XI ст. погляди на Європу стають більш чіткими. [1]

Чимало відомих філософів і державних діячів Середньовіччя закликали до об'єднання країн Європейського континенту. Найвідомішими з них були французький королівський легіст П'єр дю Буа, який бачив Європу як «християнську республіку», федерацію європейських монархів під керівництвом ради на чолі з французьким королем, чеський король Іржі Подебрада, який передбачав проект створення союзу рівноправних держав, а не федерації, та радник Генріха IV Наваррського Де Сюлі зі своїм «Великим планом», в якому передбачалося поєднати ідею європейської єдності зі встановленням світового порядку в економічній сфері.

Далі епоха Просвітництва відновила інтерес до ідеї створення європейських держав на наднаціональних засадах, тобто можливість організації Європейської ліги або конфедерації за участю Московії та Туреччини з метою забезпечення миру на континенті. [2]

Мислителі XIX ст. також висловлювали ідею створення єдності європейських держав. Наприклад, Сен-Сімон і Огюстен Т'єррі виголосили у своїх роботах можливість формування загальноєвропейського парламенту і обрання ним короля усієї Європи, що буде наділений регулятивною владою на Європейському континенті. А І. К. Блюнчлі, один з найвідоміших представників науки міжнародного права того часу, пропонував заснувати цей союз під керівництвом Федеральної ради і Сенату, що обирається прямими виборами. [3]

Період між світовими війнами – це доволі інтенсивний етап розвитку європейської ідеї. Саме тоді відбувається організаційне об'єднання прихильників концепції пан'європейського союзу. Цей громадський рух, до якого входили політичні діячі різних країн Європи, був заснований у 1923 році під керівництвом графа Ріхарда Куденгофе-Калергі і функціонував за активною підтримкою французького уряду. Метою цього руху було

створення на території Західної Європи «політичного, економічного і воєнного альянсу». У 1929 р. у промові міністра закордонних справ Франції А. Бріана перед Асамблеєю Ліги Націй та «Меморандумі про організацію європейського федерального союзу», зверненому французьким урядом до європейських держав-членів Ліги Націй, пропонувалося створити організацію «Європейський Союз» з постійним Політичним комітетом для ухвалення виконавчих постанов та Європейською конференцією – представницьким органом для обговорення поточних проблем. [4]

У 1945 р., відразу після закінчення Другої світової війни, Вінстон Черчілль охарактеризував Європу як «грудю каміння, гробовище, землю чуми й ненависті». Став очевидним поштовх до активного продовження об'єднавчого процесу та європейської інтеграції. Аналізуючи її історію становлення і розвитку можна виділити 3 основні етапи:

- I. Пов'язаний з утворенням у квітні 1952 р. Європейського Об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), до якого увійшли 6 країн – Бельгія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди і Франція. Торкаючись мети об'єднання, Ж. Монне зазначав, що «ми об'єднуємо не держави, ми об'єднуємо людей». Ще одним не менш значимим моментом стало прийняття на цьому етапі Римського договору у березні 1957 року, в якому було проголошено рішення про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом).
- II. Він знаменує собою здійснення заходів щодо підвищення ефективності органів ЄЕС. Під час Паризького саміту у грудні 1974 р. було прийнято рішення про заснування Європейської ради як політичної інстанції Співтовариства, компетенція якої охоплювала всі сфери співробітництва країн-членів. Продовжується процес розширення ЄЕС, новими членами стають Греція (1981), Іспанія і Португалія (1986). З часів Римського договору кількість членів збільшується вдвічі.
- III. Якщо в середині 70-х рр. висунули ідею створення Євросоюзу, але не було передумов для її практичної реалізації, то на початку 90-х рр. такі передумови вже з'явилися. Головна з них – функціонування єдиного внутрішнього ринку як економічного фундаменту інтеграційного об'єднання. Історичне рішення про заснування Європейського Союзу прийняли в лютому 1992 р. 20 європейських держав – Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Франція та ФНР підписали Договір про Європейський союз. [5]

Заснування Європейського Союзу – кінцева мета багатовікової історії європейської інтеграції стало однією із найвизначніших подій XX ст.. ЄС став моделлю об'єднання європейських держав, яка обумовила докорінні зміни в усталеному суспільному житті і державно-правовому розвитку країн та забезпечила мир та сталий їх розвиток на континенті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Копійка В. В. «Європейський союз: заснування і етапи становлення» [Текст]: учебное пособие / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. –Київ: Вид. Дім « Ін Юре», 2001. – с.51
2. Якименко Х. С. «Європейський Союз: правова природа об'єднання» [Текст]: ДИС. ...КАНД. ЮРИД. НАУК: 12.00.01 : ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ / Х. С. Якименко. – Х.: Б. в., 2009. – с. 7

3. Бирюков М. М «Современное развитие Европейского Союза: международно-правовой подход»: дис. д-ра юрид.наук: 12.00.10 / М. М Бирюков. – М: Дипломат. акад. МИД РФ, 2004, - с. 177
4. Право Европейского Союза: учебник / под ред. С. Ю. Кашкина. – М.: Юристъ, 2004. – с. 62
5. Європейський Союз (ЄС) [Текст]: учебник / під заг. ред. О. І. Панедіна. – Київ: Нац. акад. оборони України, 2006, - с. 21-25

*Білич Дар'я Іванівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ 1 курс, 8 група*

АНТИГІТЛЕРІВСЬКА КОАЛІЦІЯ: СОЮЗ ЗАРАДИ ПЕРЕМОГИ

Після завершення Першої Світової війни ситуація у всіх країнах, які брали участь у війні, була напруженою і неоднорідною. Однією з причин такої обстановки було встановлення Версальсько-Вашингтонської системи, яка встановила панівне становище Англії, Франції та США. Така система постійно призводила до міжнародних суперечок, а згодом і збройних конфліктів, адже Німеччина намагалася розколоти союзників, домогтися поступок. У цей час велися таємні переговори, закулісні наради, які призводили до особистої недовіри.

Політика, яку вели Франція і Англія, призводила до утвердження позицій Німеччини на європейській арені. Через це Німеччина розв'язала Другу Світову війну.

17 вересня 1939 року війська СРСР перейшли кордон Польщі і стали на її захист. 28 вересня було укладено договір між Польщею і Радянським союзом «Про дружбу і кордон».

У цей час формується перша антигітлерівська коаліція - військово-політичний союз, спрямований проти нацистської Німеччини та її союзників протягом Другої Світової війни 1939-1945рр.[1] Франція і Велика Британія відповіли на агресію Німеччини в ультимативній формі, жадаючи припинення агресії. Але позитивної відповіді вони не отримали і 3 вересня оголосили їй війну. До першої антигітлерівської коаліції увійшли такі країни: Польська республіка (1 вересня 1939 р.), Австралія (3 вересня 1939р.), Французька республіка(3 вересня 1939 р.), Нова Зеландія (3 вересня 1939р.), Велика Британія (3 вересня 1939р.), Непал (4 вересня 1939р.), Південно - Африканський союз (6 вересня 1939р.), Канада (10 вересня 1939р.). За мету коаліція ставила знищення гітлеризм. У вересні цього ж року кампанія не змогла допомогти Польщі, а лише спостерігали за її розгромом і поділом. [2]

У травні- червні 1940р. Німеччина розгромила низку дрібних держав і англо-французький блок. Франція капітулювала, Англія продовжувала воювати Антигітлерівська коаліція припинила своє існування як воєнний союз.

Причиною відродження кампанії проти нацизму був напад Німеччини на СРСР 22 червня 1941року. Була створена друга антигітлерівська коаліція, до складу якої входили Норвегія, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Чехословацька Республіка, Королівство Греція,

Королівство Югославія, СРСР, Тувинська Народна Республіка, Монгольська Народна Республіка.

24 червня президент США Рузвельт разом із прем'єр-міністром Англії заявили про намір допомогти СРСР у боротьбі проти Німеччини. Радянський союз запропонував Англії укласти угоду про спільні дії проти Німеччини і її союзників. Договір було підписано. У липні було підписано Англо-радянську угоду про спільні дії проти країни-агресора. За умовами угоди, Англія не могла укласти перемир'я, не вести переговори з представниками протилежної сторони. СРСР і Англія зобов'язувалися обопільно надавати одна одній допомогу та підтримку.[3]

У серпні 1941 року Рузвельт і Черчіль підписали хартію, у якій викладені цілі США і Великобританії у війні. До хартії приєдналися 14 держав і народів.

Остаточне її формування відбулося 11 грудня 1941 року, коли Гітлер розгромив американський військово-морську базу Пірл-Харбор і оголосив війну США. Юридичного оформлення друга коаліція набула 1 січня 1942 року у Вашингтоні, підписавши Декларацію Об'єднаних Націй, до складу якої увійшли 26 держав, у тому числі США, СРСР, Великобританія, Китай. Кожна держава, що підписала Декларацію, була зобов'язана мобілізувати усі ресурси (воєнні, економічні) для боротьби проти членів Тристороннього пакту, не вести перемовин і не укласти сепаратний мир з країнами-ворогами.

У вересні- жовтні 1944 року представники США, СРСР, Великобританії та Китаю розробили концепцію Організації Об'єднаних Націй. А на конференції у Сан-Франциско 1945-го року було остаточно прийнято Статут ООН, який декларував позиції антигітлерівського союзу у повоєнний час. [4]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Енциклопедія історії України:с. 688
2. Коваль С. В.: учебник . Антифашистская солидарность в годы второй мировой войны, 1939– 1945. К., 1987; Коваль В. С. Политика и стратегия США во второй мировой войне.
- 3.Коваль В. С. Енциклопедія історії України :Антигітлерівська коаліція С. 95.
4. Лідери війни - Сталін, Рузвельт, Черчіль, Гітлер, Муссоліні. ст. 3-21, 22-40, 41-59, 60-85.)

*Богачова Людмила Леонідівна,
доцент кафедри теорії і філософії права
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Прийняття підзаконних нормативних актів зумовлено складністю суспільних відносин, які потребують як законодавчого регулювання, так і більш детального і конкретизуючого правового регулювання з метою оперативного вирішення питань в окремих сферах життєдіяльності суспільства. У країнах романо-германського права підзаконні нормативно-правові акти є поширеним джерелом права, проте обсяг нормотворчої компетенції суб'єктів підзаконної нормотворчості, види актів і процедура їх прийняття не є уніфікованими і обумовлені різними чинниками. Так, нормотворчі повноваження президента

в значній мірі залежать від форми правління: у президентських республіках він має реальну виконавчу владу і право самостійно видавати підзаконні нормативні акти – укази, в той час, як у парламентських республіках акти президента потребують міністерської контрасигнації (підпису). У Франції, наприклад, уряд має власну регламентарну владу і можливість приймати автономний регламент не на основі і не на виконання законів, а у відповідності з самостійними нормотворчими повноваженнями уряду.

В Україні до підзаконних нормативно-правових актів відносять нормативні укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, рішення місцевих рад та їх виконавчих органів. Порівняно з законами підзаконний нормативно-правовий акт розробляється і приймається за більш спрощеною процедурою; поширюється на менше коло осіб; розрахований на менш тривалий термін дії у часі; ухвалюється переважно органами (посадовими особами) виконавчої влади на основі Конституції, законів, актів вищестоящих органів державної влади і не повинен їм суперечити. Предмет підзаконного правового регулювання є більш вузьким, спеціальним у співставленні з колом питань законодавчого регулювання. Підзаконний нормативно-правовий акт підлягає державній реєстрації, якщо в ньому є одна або більше норм, що: а) зачіпають соціально-економічні, політичні, особисті та інші права, свободи й законні інтереси громадян, проголошені й гарантовані Конституцією та законами України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколами до неї, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та *acquis communautaire*, а також з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, встановлюють новий або змінюють, доповнюють чи скасовують організаційно-правовий механізм їх реалізації; б) має міжвідомчий характер, тобто є обов'язковим для інших міністерств, органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що не входять до сфери управління органу, який видав нормативно-правовий акт. Текст підзаконного нормативно-правового акта опрацьовується з урахуванням прийомів і правил юридичної техніки, обнародується як в офіційних друкованих виданнях (в «Офіційному віснику України», в «Офіційному віснику Президента України», у газеті «Урядовий кур'єр»), так і в електронному варіанті - на офіційних веб-сайтах суб'єктів підзаконної нормотворчості.

Підзаконні нормативно-правові акти мають неоднакову юридичну силу і форми виразу, неоднорідні за характером нормативних приписів і своїм функціональним призначенням. Тому їх можна класифікувати за різними критеріями: 1) за суб'єктами прийняття – акти президента, уряду, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та ін.; 2) за зовнішньою формою (назвою) акта – укази, постанови, накази, розпорядження, рішення, статuti, правила і т.ін.; 3) за часом дії – постійні і тимчасові; 4) за сферою дії акта – а) загальні акти, обов'язкові до виконання на всій території держави (постанови Кабінету Міністрів України); б) міжвідомчі акти - обов'язкові для інших міністерств, органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що не входять до сфери управління органу, який видав нормативно-правовий акт (накази міністерств, що мають зовнішнє

значення); в) відомчі акти, приписи яких поширюються на організації та осіб, що перебувають у системі службового підпорядкування відповідного міністерства, відомства (накази міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, що мають внутрішнє значення); г) місцеві (локальні) акти, дія яких обмежується територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці (розпорядження голів місцевих держадміністрацій); 5) за характером нормотворчої компетенції – прийняті в межах власної нормотворчої компетенції (нормативні акти уряду) і прийняті в порядку реалізації делегованих нормотворчих повноважень (деякі нормативні акти органів місцевого самоврядування); 6) за порядком прийняття – акти, прийняті одноособово (наказ керівника державного комітету), і колегіально (постанова правління Національного банку України); 7) за кількістю суб'єктів нормотворчості – акти, прийняті одним суб'єктом владних повноважень (укази Президента України) і спільно двома або більше суб'єктами (наказ Міністерства фінансів України і Міністерства соціальної політики України); 8) за характером відомостей, що містяться у нормативному акті – акти з відкритим доступом і акти з обмеженим доступом (видаються з грифом «для службового користування», «таємно», «особливої важливості» і містять державну таємницю або відомості, розголошення яких може спричинити шкоду інтересам держави або конкретного відомства).

Роль підзаконних нормативно-правових актів постійно зростає, оскільки законодавча процедура є занадто складною і тривалою, а вирішення деяких соціальних потреб вимагає швидкого правового реагування, забезпечити яке здатна підзаконна нормотворчість.

*Бондаренко Анна Артемівна,
студентка 4 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України,
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СИСТЕМА ОРГАНІВ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ІНДІЇ 1949 Р.

Актуальність обраної теми дослідження полягає у необхідності перейняття досвіду державотворення і державного будівництва зарубіжних країн. Індія на сьогодні є країною, на історію правотворення якої слід звернути непересічну увагу. Ця велика держава з сукупністю накопичених за століття проблем, вже більше семи десятиліть розвивається, як незалежна держава. У цьому році виповнилося сімдесят років Основному Закону Індії. Така тривала стабільність найбільшої конституції у світі за кількістю статей доводить доречність дослідження її змісту. А оскільки обсяг роботи є обмеженим, ми зупинимо свою увагу перш за все на питаннях правового оформлення системи органів влади і управління в Індії за її Конституцією.

Прийняття Конституції Індії 1949 року стало наслідком тривалого історичного процесу здобуття цією державою незалежності. Протягом багатьох десятиліть індійський народ здобув для себе незалежність. Завдяки зусиллям Махатми Ганді та керованого ним ІНК, Індія стала суверенною державою проте від неї відколовся Пакистан на чолі з Ісламською лігою. В

таких умовах створення власного конституційного акту допомогло Індії стабілізувати власне державно-правове життя. Розпочнемо з аналізу приписів Конституції Індії.

Говорячи про правовий статус та систему органів влади за Конституцією Індії слід розуміти, що цей нормативний акт попри свої надзвичайні об'єми був гнучким за способом змінення та мав еклектичний характер. Творці індійської конституції прагнули перейняти кращі світові державницькі традиції та досвід, однак їхня несумісність один з одним провокувала постійні зміни та доповнення конституційного тексту, а відтак і певну дестабілізацію діяльності органів публічної влади.

Законодавча влада в Індії за Конституцією була представлена двопалатним парламентом, сформованим на британський манер. Верхня палата - Рада штатів, яка представляє інтереси суб'єктів індійської федерації через їх делегатів. Нижня палата - Народна палата, яка формується з представників інтересів усього індійського суспільства. Правовий статус палат парламенту є нерівноправним – більша частина законодавчих і ратифікаційних повноважень належать нижній палаті парламенту.

Депутати до парламенту обираються від штатів та найбільших народів і каст індійського соціуму, а частина парламентарів призначається президентом Індії. Народна палата керується спікером, який впливає на всі питання, від оформлення регламенту, до організації парламентських комісій і робочих груп. Верхня палата - Рада штатів, яка має порівняно невеликі повноваження. Найбільш значуще - право відкладального вето на законопроекти нижньої палати на строк до 6 місяців, крім фінансових законів.

Перейдемо до характеристики правового статусу і повноважень голови держави відповідно до Основного Закону Індії. Президент Індії, як глава держави є посадовою особою вищого рівня і очільником виконавчої гілки влади. Президент виконує представницькі функції в межах Індії (щодо суб'єктів федерації), та на міжнародній арені. У контексті діяльності парламенту Індії Президент Індії наділений правом законодавчої ініціативи та правом відкладального вето.

Адміністративно-розпорядчі повноваження Президента Індії обумовлені його правом призначення губернаторів штатів, головного судді інших членів Верховного Суду і Вищих судів штатів, Генерального прокурора, Генерального аудитора та інших вищих державних службовців. Він має право помилування. Глава держави призначається строком на 5 років через вибори виборщиків – колегиї представників обох палат парламенту та законодавчих органів штатів.

Виконавча влада Індії зосереджена в Раді міністрів, яка включає у себе прем'єр-міністра та міністрів. Особливістю Конституції Індії є те, що вона зобов'язує президента призначити прем'єр-міністром лідера партії, яка перемогла на парламентських виборах. Уряд спирається в цьому випадку на підтримку парламентської більшості. Як наслідок, такий механізм дозволяє узгодити правову діяльність законодавчої і виконавчої гілок влади. Міністри за Основним Законом завжди мали бути членами парламенту. У структурі Ради міністрів наявний Кабінет міністрів – більш вузьке об'єднання керівників, які займають ключові управлінські посади. Конституція Індії детально не характеризує права та обов'язки уряду, проте він на практиці виконує більшість повноважень глави держави та надає йому консультативну і дорадчу допомогу.

У Індійської республіці існує самостійна судова влада. Вона є дворівневою – існує федеральний рівень судової влади на чолі з Верховним Судом та судові системи суб'єктів федерації які однак діють узгоджено з Верховним Судом. В той час, як глава Верховного Суду призначається президентом, інші керівники судів нижчого рівня затверджуються президентом з урахуванням рекомендацій голови Верховного Суду.

За формою державного устрою Індія - федерація з високим ступенем централізації. Спочатку індійська федерація була заснована на територіальному принципі, включала 28 штатів, які не враховували національно-лінгвістичні особливості населення. У 1956 р був прийнятий Закон про реорганізацію штатів, відповідно до нього індійська федерація була перебудована за національно-лінгвістичною ознакою. Кожен суб'єкт федерації має власні органи законодавчої виконавчої та судової влади, які повинні діяти в узгодженні із органами влади Індії вищого рівня. Отже, досвід організації органів влади та управління в Індії є актуальним для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Криворучко О. В. Акт про незалежність Індії 1947 року (історико-правовий аспект). Кандидатська дисертація. – Харків, 1997.
2. Чувпило О. О. Індія на шляху до незалежності. – Ч. I. – Харків, 2000.
3. Зубов А. Б. Ливан, Индия, Таиланд: опыт политико-культурного сопоставления форм восприятия представительной демократии // Политическая культура стран ислама. – М., 1981. – Вып.1. – 157 с.
4. Шарма М. П. Государственный строй Индийской республики. – М., 1958.

Науковий керівник: *Булгаков А.О., к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Бубнюк Володимир,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІНЮК для СБ України, 1 курс, 1 група

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ «НОВОГО КУРСУ РУЗВЕЛЬТА»

У період світової економічної кризи 1929-1933 років, яка отримала назву «Велика Депресія», серед усіх країн, які зазнали впливу, найбільше її наслідки позначилися на Сполучених Штатах Америки. Ситуація у країні була катастрофічною. З приходом до влади новообраного президента США Франкліна Рузвельта, ним було скеровано уряд щодо реалізації у короткий термін реформ, які отримали назву «Новий курс Рузвельта». Основним призначенням реформ, було посилення активного втручання держави у процеси суспільного відтворення.

Першими зі сфер, що зазнали порятунку за допомогою реформ, були банківська та фінансова системи. Для примноження фінансових ресурсів країни та збільшення її регулюючих функцій США відмовилися від золотого стандарту, вилучили золото з обігу та провели знецінювання долара. Завдяки цим діям були відвернуті банкрутства в кредитній сфері, що мали масовий характер, збільшилися експортні можливості держави.[1, с. 214]

Зупиняючись на моменті девальвації долара, необхідним є зазначити, що у цьому випадку мали місце неминучі наслідки у багатьох країнах через її вплив на обсяг міжнародної ліквідності і відносних цін на ходові товари, оскільки американська валюта значною мірою замінила фунт як основний засіб платежів.

Як стверджував Маріо Тібері Деякі цікавою сторінкою Нового Курсу також є фінансова політика. Оскільки у Сполучених Штатах існувала традиція бездефіцитного бюджету. Спочатку сам Рузвельт неохоче погодився на скасування цієї традиції, незважаючи на радикальний інтервенційний підхід. А тому в перші роки його правління фінансову політику вважали швидше інструментом соціальної справедливості, ніж антициклічним засобом. І ця точка зору чітко проявилася в Акті Податку на Майно (Wealth Tax Act), прийнятому Конгресом у 1935 р., згідно з яким був намір, щонайменше, згладити вершини багатств найбагатших людей країни. Загальну політичну підтримку надавали також усім спробам Адміністрації зменшити рівень ухилень від податку, оскільки це позбавляло Казначейство значної частини доходу. [2, с.412-413]

Ф. Д. Рузвельт також здійснив успішний експеримент з надання додаткових повноважень владі штату Теннессі (ТВА). Його мета полягала в тому, щоб розвинути ресурси однієї з найбільших річкових систем країни через модернізацію гідроелектричних дамб, які належали федеральному уряду. У результаті електроенергія здешевилася, що дало могутній поштовх розвитку штату.

Президент опікувався долею безробітних, престарілих та інвалідів, оскільки окремі штати самотужки не могли розв'язати проблему соціального страхування. У 1935 р. конгрес прийняв ряд рішень про забезпечення пенсій для літніх людей та інвалідів і страхування проти безробіття. Для надання допомоги безробітним Конгрес створив Адміністрацію громадських робіт, яку очолив міністр внутрішніх справ Г.Ікес. На організацію громадських робіт виділялося 3,3 млрд. дол., – сума небачена на той час. У числі інших заходів боротьби з безробіттям було створення трудових таборів для безробітної молоді, у віці 18–25 років. Вони забезпечувалися безкоштовним харчуванням, житлом, форменим одягом, їм платили 1 дол. щоденно.[2,с.416]

Отже, «Новий курс Рузвельта» можна розглядати як перший, широкомасштабний приклад державного втручання в економіку капіталістичної країни, який дав змогу зрозуміти, що і в країнах вільного підприємництва повинна мати місце контрольована економіка, яка обмежується державним управлінням. Наслідками даних реформ було запровадження державного централізованого планування та стимулювання економіки США та вперше було сформовано антимонопольне законодавство, яке виступає на сьогодні гарантією права для кожного на економічний добробут.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Камінський М.І. Президент Франклін Рузвельт і його "Новий курс" реформ / М. І. Камінський // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2014. - № 12.
2. Маріо Тібері Деякі нотатки з приводу світової економічної кризи/Тібері Маріо// Журнал європейської економіки. Том 8 (№4). Міжнародна економіка. -2009. – с.398-432

***Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн. Власенко С.І.*

*Бурак Любов Іванівна,
студентка V групи, I курсу
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Історія формування й становлення Європейського Союзу здійснювалася на юридичній основі. Все це довгий і складний процес, під час розвитку якого були не тільки досягнення, а й соціальні, політичні та економічні проблеми. Але, попри всі труднощі, у ході інтеграції Європейські співтовариства змогли вдало подолати наслідки енергетичних, економічних та фінансових криз, провести реформи в агропромисловому комплексі й індустрії, досягнути значних успіхів у соціальній і науково-технологічній галузях, створити правове суспільство.

У розвитку європейського права можна визначити декілька головних етапів, кожному з яких притаманні свої особливості, характерні взаємовідносини, зміни в інституційній системі.

Перший етап – це розробка і введення в дію Договору про утворення Європейського співтовариства вугілля й сталі. На цьому етапі проходить формування першого європейського інтеграційного об'єднання, починається формування європейського права.

Другий етап. 1957 р. у Римі були підписані договори: Договір про заснування Європейського економічного співтовариства та Договір про утворення Європейського співтовариства по атомній енергії. Набувши чинності, ці договори поклали початок нового етапу в розвитку інтеграційних процесів. Особливе значення мав Договір про ЄЕС, в якому показані основи інтеграційного об'єднання, визначені умови і порядок його функціонування, закріплені важливі досягнення в галузі правового, соціального й економічного розвитку. Під час цього етапу було прийнято багато рішень про організацію «спільного ринку», підкреслено принципи механізму й засоби фінансування Спільної сільськогосподарської політики ЄЕС. Також відбулося збільшення кількості учасників Європейського співтовариства, що відобразилося на розширення сфери застосування європейського права. Внаслідок цього ускладнилося, але не зупинилося функціонування інститутів та досягнення згоди у спірних питаннях між країнами Співтовариства.

Початком третього етапу було поглиблення інтеграційних процесів, розширення сфери співпраці країн, що приводить до висунення програмних установ і створення нових правових механізмів, їх забезпечення та реалізацію. Юридично його було оформлено підписанням Єдиного європейського акта (1987 р.). У результаті чого були внесені зміни в інституційну структуру й намічені засоби розвитку співпраці країн у сфері зовнішньої безпеки та політики. Єдиний європейський акт створив правову основу для переходу від спільного до єдиного внутрішнього ринку, що повинно було надалі підготувати створення Економічного і валютного союзу.

Новий четвертий етап у розвитку процесу європейської інтеграції пов'язаний з підписанням і введенням у дію Маастрихтського договору або Договору про Європейський Союз. Він засновується на основі Європейських співтовариств, доповнених

формам співпраці та галузями політики, зазначеними в даному Договорі. Цими формами і галузями є зовнішня безпека та політика, співпраця в області внутрішніх справ та юстиції.

Новий Договір про ЄС був підписаний 2 жовтня 1997 р. і отримав назву Амстердамського договору. Він вніс ряд важливих змін у будівництво ЄС, що стосуються таких практичних і концептуальних положень, як формула просунутої співпраці, уточнення принципів пропорційності й субсидіарності, більш визначеного поняття спільної політики і подальших дій Співтовариства. Помітні розширені положення, пов'язані з охороною і захистом прав людини. Амстердамський договір був переданий на ратифікацію, після чого до нього вносять ряд змін у порядку функціонування та структури Співтовариств і Союзу.

Отже, важливо зазначити, що створення й еволюція ЄС не означає припинення дії Європейських співтовариств. Усі вони продовжують існувати як самостійні інтеграційні об'єднання, одночасно, взявши участь у Європейському Союзі. При дослідженні європейського права, чинного в даний час, потрібно розуміти, що це динамічна система, яка продовжує зазнавати значних змін в еволюції Співтовариств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Татам Алан Право Європейського Союзу: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Переклад з англійської. – К.: «Абрис», 1998. – 424 с.
2. Европейское право. Учебник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА М), 2001. – 720 с.
3. Копійка В. В. Європейський Союз. Історія і засади функціонування [Текст] : учебное пособие / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – Київ : Знання, 2009. – 751 с.
4. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський союз: заснування і етапи становлення. Навч. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.

*Василюк Наталія Аркадіївна,
студентка 1 курсу 4 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОПРАВКА 14 ДО КОНСТИТУЦІЇ США 1787 РОКУ

«Вісімдесят сім років тому наші батьки створили на цьому континенті нову націю, засновану в дусі свободи та вірну принципам, що всі люди створені рівними. Зараз ми проходимо велике випробування Громадянською війною, яка вирішить, чи здатна встояти ця нація або будь-яка нація, подібна до неї по народженню або за покликанням...» (Аврам Лінкольн – 16-й президент США, 19 листопада 1863 рік). Так, встояла! Падала і знову підіймалася та все ж, досягла бажаної величі. Але все має свою ціну і американці добре знають про це. Бо Громадянська війна 1861-1865 рр. і її руйнівні наслідки закарбувалися в пам'ять не одного покоління американських громадян. І їх історія довела-навіть те, що

здається неможливим зараз, може стати звичайною реальністю впродовж невеликого проміжку часу.

250 років знадобилося, щоб мільйони мешканців Сполучених Штатів змогли стати повноправними громадянами. А розпочалося все у 1619 році, коли до Америки прибуло перше судно з африканськими рабами.

Існують різні думки з приводу цього питання. Дехто вважає, що рабам було краще в «новій батьківщині», бо Африка країна не лише з складними кліматичними умовами, але й жорстокими звичаями, традиціями, давніми віруваннями, які мало уваги приділяють цінності життя людини. Але чи може рабство мати будь-яке виправдання? Звісно, що ні! Бо свобода людини, як на мене, така ж цінна як і її життя. А тому зберігати їх від посягань інших завдання кожної демократичної країни.

Перші спроби налагодження складної ситуації, що склалася в США після Громадянської війни були зроблені за допомогою 13, 14, 15 поправок до Конституції 1787 року. Зокрема, було заборонено рабство і підневільну працю, дискримінацію за ознаками раси, кольору шкіри, або виконання раніше підневільної праці. Та негри, як і раніше не могли мати землю і зброю, проводити збори та мітинги, вільно пересуватися, а за так зване бродяжництво вони знову потрапляли в залежність свого господаря. Тому можна стверджувати, що ситуація після ратифікації поправок мало змінилася, а дії, які проводив правлячий апарат США прямо суперечили законам і не відповідали принципам свободи, рівності, безпеки.

Візьмемо до прикладу поправку 14, прийняту Конгресом у 1866 році, а ратифіковану лише через два роки через бойкот південних штатів. В ній йшлося про те, що «Усі особи народжені або натуралізовані в США і підлеглі їх владі, є громадянами Сполучених Штатів і того штату, в якому вони проживають. Жоден штат не повинен впроваджувати закони, що обмежують привілеї та вольності громадян. Ані не повинен жоден штат позбавляти будь-яку особу життя, свободи чи власності, без належного судового процесу й не повинен відмовляти будь-якій особі, підлеглій його владі, в однаковому для всіх захисті законами.»

Та яка ж ситуація склалася насправді?

Буржуазні діячі півночі, які наважилися піти на відміну старого порядку нарахування кількості представників в Конгресі на основі додання до числа вільного населення в південних штатах трьох п'ятих з числа чорношкірого населення, запропонували панівним південним штатам компроміс, погоджуючись на те, що негри виборчих прав не отримували. А сенс цього був такий. Буржуазія півночі дозволяла плантаторам, колишнім рабовласникам на півдні, позбавити негрів політичних прав і знову зайняти місця господарів, але лише за рахунок послаблення позицій плантаторів в федеральному Конгресі. Але оскільки північ і південь були налаштовані вкрай рішуче, домовленістю вирішити це складне питання не вдалося. Знову розпочалася боротьба, в якій кожна зі сторін вбачала власні вигоди і привілеї.

Та все ж, рабовласники були розгромлені. На нових виборах 1868 року виборці-негри отримали більшість в штатах з великою кількістю чорношкірого населення – в Південній Кароліні (76 негрів-делегатів, 48 білих), в Луїзіані (49 білих і 49 негрів). Але були й штати, де все ж переважали білі виборці – Північна Кароліна, Арканзас, Віргінія, Техас. І вже в червні 1868 представники Джорджії, Алабами, Флориди, Луїзіани були допущені в Конгрес. Та

найбільший спротив до республіканських порядків проявляла Джорджія. Тому за пропозицією радикального республіканця Баталера в ній знову відновили військове управління.

Для того, щоб завадити неграм використовувати свої права, колишні рабовласники створили на півдні ряд терористичних організацій, найвідоміша і найрадикальніша з яких «Ку-клукс-клан». Негри знову опинилися в залежності і гнобленні. Вони ще довго не могли реалізувати свої права і отримати бажане визволення.

Отож можна сказати, що поправка 14 хоч і закріплювала покращення становища негрів і їх політичну рівність з іншим населенням, проте вона виявилася неспроможною змінити складну ситуацію, що склалося, а тому лише формально виражала політичні права і свободи залежного населення. Та можна стверджувати, що саме вона дала поштовх до змін і стала першою сходинкою на шляху до повного звільнення американських чорношкірих рабів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Іванов Р. Ф. Громадянська війна в США (1861-1865). Москва 1960. 160 с.
2. Бельясон Я. М. Історія держави і права США. Ленінград 1982.
3. Бромлей Ю. В. Проблеми історії і етнографії Америки. Москва. 1979. 280 с.
4. Єфімов А. В. Нариси історії США. Москва. 1958
5. Мейер У. Корінні американці. Нові рухи супротиву індіанців. Москва. Прогрес. 1974

*Ведмідь Світлана Сергіївна,
Студентка 5 групи 1 курсу
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗНАЧЕННЯ «14 ПУНКТИВ» ВІЛЬСОНА У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНОГО УСТРОЮ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

По закінченню Першої світової війни, внаслідок розрухи світові потрібно було сформуванню новий лад між державами, що приймали участь у війні, та встановити відносини які б відповідали тогочасному стану та сприяли ефективному подальшому розвитку.

18 січня 1918 року президент США Вудро Вільсон запропонував на засіданні Конгресу «14 пунктів» на основі яких мав укластися мирний договір між цими державами.

Положення, які були викладенні в «14 пунктах» відрізнялися від інших мирних декларацій тим що, в них закріплювалося право кожної нації на самовизначення, тоді як декларації інших держав, вимагали повернення всіх захоплених під час війни територій. Цей пункт був дуже важливим, адже його втілення у життя поклало б край етнічним суперечкам.

В «14 пунктах» забезпечувалося створення міжнародного об'єднання націй, завдання якого полягали в гарантуванні політичної незалежності та територіальної цілісності всіх держав, які б входили до цього союзу. Це положення мало вагомий внесок для формування світового ладу в повоєнний період, бо в умовах ()територіальної невизначеності, яку

спричинила війна такий союз гарантував би безпеку країнам від посягання інших держав на їх території.

Також вагомим пунктом щодо створення міжнародного устрою була вимога відкритого ведення всіх міжнародних угод, без всякої таємності, задля виходу з кризи, спричиненої війною, бо таємна міжнародна політика стала б причиною нових конфліктів.

Пункти закріплювали справедливі гарантії зменшення державних озброєнь, зазначалося, що такі мають залишитися тільки для захисту власної безпеки держави. Цим пунктом Вудро Вільсон намагався запобігти новим війнам, у разі якщо б яка-небудь країна вирішила здійснити напад.

Інші пункти документу були присвячені регулюванню територіальних кордонів різних країн, що воювали. Ці положення були спрямовані на уникнення міждержавних конфліктів пов'язаних з територіальними межами.

Також Вільсон розумів, що для встановлення загального миру варто встановити правила, які регулюватимуть світову економічну політику. Тому в промові було зазначено, що економічна діяльність країн повинна мати рівні можливості, а також говорилося про вільне мореплавство поза водами які входять до державної території.

Отже, кожен з «14 пунктів» Вільсон присвятив встановленню в світі загального миру, всі його положення були спрямовані на запобігання конфліктів що виникали між державами, та в межах цих держав - між етнічними групами. Положення «14 пунктів» також мали забезпечити сталий економічний та політичний розвиток держав що були втягнуті у війну. Тобто можна з впевненістю сказати що положення 14 пунктів закладали основи світового миру. Їх значення для того часу важко переоцінити. Вплив цих положень на повоєнне облаштування світу полягало у встановленні миру між усіма державами та забезпечення сталого економічного, політичного, соціального розвитку країн. Адже головний критерій світового розвитку це мир.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Корнат М. Від війни між імперіями до геополітичної революції у Центрально-Східній Європі [Текст]/ М. Корнат// Укр. іст. журн. – 2019 ст. 172 -188
2. Гренвилл Дж. История XX века. Люди. События. Факты. [Текст]/ Дж. Гренвилл; пер. с англ. О. Суворов. – Москва: Аквариум, 1999. Ст.
3. Яковлев Н. Н. Новейшая история США (1917-1960) [Текст] / Н. Н. Яковлев.- Москва: Соцэкгиз, 1961.

*Волківський М. С.,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
1 курс, 4 група*

ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Правова природа Європейського Союзу є предметом дискусії сучасної міжнародної спільноти. ЄС є унікальним утворенням, що ґрунтується на поєднанні двох різних і водночас

взаємодоповнюючих типів міждержавного співробітництва – міжнародної організації та наддержавного об'єднання.

ЄС характеризується багатьма ознаками, які притаманні і федеративній державі, і міжнародній організації, і конфедерації, але водночас не є жодною з цих категорій. Відповідно, існує декілька абсолютно різних концепцій розуміння правової природи ЄС.

Інституційна система ЄС є досить своєрідною і не схожу ані на систему внутрішнього державного апарату, з його поділом на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, ані на класичну організаційну структуру міжнародних організацій.

Як і міжнародним організаціям, ЄС притаманні такі ознаки:

1) Членами міжнародних організацій можуть бути лише держави. Однак, членами ЄС можуть бути лише держави, які відповідають чітко встановленим критеріям.

2) Європейський Союз має ряд органів, рішення яких є обов'язковими для держав-членів.

3) Кожна міжнародна організація наділяється певним рядом повноважень, які закріплені в установчих договорах, та стосується цілей її діяльності. Щодо ЄС, то коло питань, які входять до його виключної компетенції, постійно розширюється.

ЄС має ряд ознак федерації, серед яких: спільна територія без внутрішніх кордонів, одне для всіх громадянство, єдність цілей у різних сферах суспільного життя, спільна зовнішня політика. Однак ЄС не можна називати федерацією, тому що у нього відсутня головна ознака: у федеративній державі її суб'єкти є невід'ємними складовими самої держави і наділені лише окремими суверенними правами, а держави-члени ЄС є абсолютно самостійними і володіють повним суверенітетом.

До звичайних рис конфедерації належать – об'єднання з метою досягнення певних цілей; збереження суверенності держав і досить високий ступінь їх самостійності; правовою основою союзу є міжнародний договір. Однак на відміну від конфедерацій, що створюються на певний проміжок часу, ЄС не є тимчасовим утворенням, його існування не припиниться після досягнення певної мети, оскільки цього не передбачено договором.

Європейський Союз - особливий вид міжнародно-правових об'єднань, в якому суверенітет його держав-членів суттєво обмежений, а його правова природа носить змішаний, комплексний характер. ЄС є складним міждержавним об'єднанням інтеграційного типу, яке, набуваючи окремих рис міжнародної організації, федерації та конфедерації, конститується як наднаціональна організація влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. А. Григоренко «ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ».
2. Підручник «Право Європейського Союзу», Харків «Право» 2019.
3. Швед В. С. «ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ».

ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 РОКУ. ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Велика Хартія Вольностей вважається першим конституційним актом, який має неувябний вплив на сучасний англійський конституціоналізм. Для англійця Хартія виступає документом, в якому вперше підняли питання про верховенство права, рівність усіх перед судом, а найголовніше – права людини. Її статті склали основу правової бази англійського парламентаризму. Такими можна вважати ті, що регулюють дорадчі функції Ради королівства або ті, які захищають права англійської церкви, надають права місту Лондону та інші.

Велика Хартія Вольностей була прийнята в 1215 році під час конфлікту короля Англії із дворянством. Ситуація була занадто напружена й король вирішив прийняти цей документ, який гарантував підданам їхні права й вольності (нагадаю, що вони вже існували на початку XIII століття і, по-суті, хартія стала своєрідним підтвердженням їхньої правоти).

На мою думку, слід придивитися до самої назви цього документа: «Велика Хартія Вольностей». Проаналізувавши усі слова, що висвітлені у назві, можемо зробити висновок: «велика» - тобто щось важливе, «хартія» - документ, «вольностей» - висвітлює права, які гарантуються. Якщо прочитати 1 статтю акту: «... Пожалували ми також усім вільним людям королівства нашого за нас і за спадкоємців наших на вічні часи усі нижчеописані вільності, щоб мали їх і володіли ними вони і їх спадкоємці від нас і від наступників наших» - то стає зрозуміло, що предки хотіли закріпити ті права, які є дуже важливими для нас зараз.

Хартія містила в собі 63 статті. Більша частина положень гарантує феодальні права баронів, адже саме вони були ініціаторами створення цього документа. Також підтверджувалися свобода церковних виборів і духовенства. Найголовніші статті цього акту, на мою думку, це 17 (територіальна підсудність), 24 (принцип незалежності судової влади), 18, 19, 38 (принцип неупередженості при розгляді судових справ). Саме вони обмежували свавілля чиновників (ця проблема була достатньо гостра на той час). Однак варто відокремити статтю 39, яка гарантувала громадянську свободу, і укорінила цю категорію в умах всіх поколінь англійців, що народилися після 1215 року.

Ключовою фігурою в процесі трансформування Хартії в більш сучасний документ став англійський юрист Едвард Кок. Він вважав, що цей акт є документом, який підтверджує права усіх підданих. У XVIII столітті Велику Хартію починає вивчати сер Вільям Блекстон. Проаналізувавши її, він друкує «Коментарі до Великої Хартії», на що починають орієнтуватися суди.

Щодо наших днів, то Хартія тісно пов'язана із правами людини. Сьогодні, переглядаючи різноманітні новини, ми все частіше зустрічаємося із цією проблемою. Коли Організація Об'єднаних націй розробила декларацію прав і свобод людини, то Елеонора Рузвельт назвала

цей документ «Великою Хартією Вольностей для всього людства», адже деякі положення мали дуже схожий зміст з тими правами, що гарантувала Велика Хартія Вольностей 1215 року.

Отже, Велика Хартія Вольностей стала першим документом, який уособлювала в собі фундаментальні правові цінності. Спершу її статті більшою мірою були для підданих короля, але згодом, через свою унікальність, вона стала зразком для всього світу.

Науковий керівник: доцент кафедри історії держави і права України та Зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Власенко Сергій Іванович.

*Ганжа Анастасія Максимівна,
студентка 4 групи 1 курс
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА КОДЕКСОМ НАПОЛЕОНА ТА НІМЕЦЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ 1900 р.

Цивільні кодекси посідають головне місце у системі джерел. Найважливішими кодифікаціями цивільного права є Кодекс Наполеона та Німецьке цивільне уложення 1900р. Французький цивільний кодекс відіграв важливу роль у розробці і закріпленні багатьох принципів нового цивільного права. Він складався із вступного титулу, трьох книг і налічував 2281 статтю. Найбільше нас цікавить перша книга ЦК Наполеона оскільки саме в ній закріплювалися основні принципи сімейного права. Хоча деякі статті підкреслювали рівність чоловіка і дружини, наприклад: "Подружжя зобов'язане до взаємної вірності, допомоги, підтримки" (ст. 212 та ін.), у цілому чоловік був головний у сім'ї. Згідно зі ст. 213 "чоловік зобов'язаний бути покровителем своєї дружини, а дружина – виявляти послухність чоловіку". Чоловік мав право визначати місце проживання сім'ї, дружина в свою чергу була зобов'язана йти за своїм чоловіком.

На мою думку, несправедливими є також статті Кодексу про розлучення через невірність одного з подружжя. Відповідно до ст. 229 перелюбства дружини було достатньо, щоб чоловік міг вимагати розлучення. Стаття 230 інакше визначала право дружини на розлучення у разі невірності чоловіка: "Дружина може вимагати розлучення через перелюбство чоловіка, якщо він тримав свою коханку в загальному будинку". Це була неймовірно принизлива для жінки умова.

Навіть у майновому становищі в сім'ї жінка не мала права вирішувати без чоловіка. Хоча за загальним правилом передбачався режим спільності майна чоловіка і дружини. При цьому розпорядження сімейним майном цілком надавалося чоловіку, який міг діяти без участі та згоди дружини. Кодекс передбачив можливість й інших майнових відносин подружжя, зокрема режим роздільного володіння. Проте навіть у цьому разі дружина, користуючись своїм майном не мала права продавати щось без згоди чоловіка.

ЦК встановлював нерівні права чоловіка і дружини у всьому навіть стосовно їх дітей. Батько, маючи "серйозні підстави до невдоволення поведінкою дитини, яка не досягла 16 років", міг позбавити її волі строком до одного місяця.

Сини, які не досягли 25 років, і дочки до 21 року не мали права брати шлюб без згоди їхнього батька і матері, але у разі, якщо між батьками не було згоди, то достатньо було згоди батька. Утім в цілому норми сімейного права в ЦК Наполеона мали для свого часу прогресивне значення.

Якщо говорити про Німецьке цивільне уложення, то в ньому сказано, що шлюб – це певний незалежний від волі подружжя моральний і юридичний порядок. Насамперед, був встановлений для вступу в шлюб високий шлюбний вік: для жінки 16 років, для чоловіка – 21 рік. Право батьків давати згоду на шлюб обмежене: батько вправі давати дозвіл на шлюб лише неповнолітнім дітям; мати – лише позашлюбним дітям. Заборонене було укладення шлюбу розлученим особам, якщо причиною розлучення було їх перелюбство (1305).

Розлучення допускалося тільки за наявності особливих підстав. Таких як зловмисне залишення подружжя, грубе порушення обов'язків, що впливають зі шлюбу. Перелік таких підстав у Кодексі був невеликим.

Німецький цивільний кодекс не знав абсолютної влади чоловіка над дружиною. Утім він не визнав і рівності чоловіка і жінки в шлюбі. §1354 закріпив принцип верховенства чоловіка в загальносімейних справах. Жінка мала право §1354 "не підкорятися рішенням чоловіка, якщо воно видається зловживанням з його боку своїм правом".

Заміжні жінки не належать до осіб, позбавлених майнової дієздатності. Крім того, згідно з §1356 "дружина вправі і зобов'язана завідувати загальним господарством". У межах домашнього господарства їй надане право "вести справи чоловіка замість нього і представляти його" (§1357). Щоправда, чоловік міг обмежити або скасувати це право дружини.

За цим уложенням майно чоловіка та дружини було спільним у використанні. За цієї системи майно дружини, що належало їй до шлюбу або придбане нею під час шлюбу, залишається її власністю, але перебуває в управлінні й користуванні чоловіка (§1363). Правомочності чоловіка стосовно такого майна (воно названо в Кодексі "внесеним майном") доволі великі й простягаються до "володіння речами, що належать до внесеного майна".

Крім режиму "внесеного майна" був встановлений і режим "окремого майна" дружини (1365), на який не поширюється влада чоловіка.

"Окремим майном" дружини Кодекс оголосив, крім її особистих речей, будь-яке майно, котре вона одержить у спадщину, як дарунок, а також усе те, що "дружина здобуває своєю працею або самостійним веденням якої-небудь справи".

Але все ж таки рівності зі статусом чоловіка німецька жінка ще не одержала.

Згідно з §1626 неповнолітні (до 21 року) діти перебували під батьківською владою, яка включала владу батька і матері. Кодекс надав батьку право "піклуватися про дітей та їх майно" (§1627). Поки триває шлюб, мати разом з батьком "вправі і зобов'язана піклуватися про дітей" (§1634).

Відповідно до Німецького цивільного уложення інститут батьківської влади певною мірою був обмежений, по-перше, владою матері й, по-друге, введенням особливої інстанції – опікунського суду.

Отже, якщо порівнювати ці два кодекси, то можна прийти до висновку, що у кодексі Наполеона чоловік мав більш панівне становище у сім'ї ніж жінка, а у Німецькому уложенні

абсолютної влади чоловіка не було, але все ж таки жінка не змогла досягти таких самих прав, як і чоловік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шигаль Д. А., Історія держави і права зарубіжних країн (Курс лекцій);
2. Страхов М. М., Історія держави і права зарубіжних країн;
3. https://studopedia.su/16_139240_shlyubno---simeyne-ta-spadkove-pravo-u-kodeksi-napoleona--r.html
4. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн (Держава і право епохи станово-кастового суспільства);
5. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн.
6. Шевченко О. О. історія держави і права зарубіжних країн

*Галустьян Кирилл
Національний юридичний університет
імені Ярослава мудрого
ІПЮК ДЛЯ СБ України 1 курс, 2 група*

СТАНОВЛЕННЯ СИЛЬНОЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ У ФРАНЦІЇ У XIX – XX СТ.

За Конституцією 1848 року у системі державних органів центральне місце, вперше в історії країни було відведено незалежному від парламенту президенту, який обирався строком на 4 роки безпосередньо населенням. Президент мав широкі повноваження: право внесення законопроектів, право відкладального вета, право помилування тощо. Він призначав і знімав міністрів, а за порадою останніх – дипломатів, головнокомандуючих флоту й армії, префектів, правителів Алжиру і колоній, а також інших посадових осіб. Правда, президент не міг бути переобраний відразу на другий термін, не мав права розпуску Національних зборів, але міг безконтрольно розпоряджатися могутнім поліцейсько-бюрократичним апаратом і використовувати у своїх політичних цілях армію. Велика буржуазія, налякана червневими подіями 1848 року, дала в руки президента сильну владу.

Першим президентом був обраний Луї Бонапарт, Наполеон III.

2 грудня 1851 року під приводом захисту республіки від заколотників, порушуючи статті Конституції 1848 року Луї Бонапарт розігнав Національні збори й встановив відкриту військову диктатуру. В січні 1852 було оприлюднено нову Конституцію.

Вона істотно посилила владу президента, що обирався вже на 10 років. Він був главою збройних сил, призначав міністрів і тим самим керував поліцейсько-бюрократичним апаратом. Від імені президента здійснювалося правосуддя республіки, парламентарії та посадові особи складали йому присягу на вірність.

Законодавчий процес перебував цілком під контролем президента і здійснювався державною радою, законодавчим корпусом і сенатом. З них лише законодавчий корпус був виборною установою, члени державної ради й сенату призначалися президентом. Сенат за його вказівкою міг вносити будь-які зміни в конституційну систему. За президентом було зарезервоване право безпосереднього звернення до населення у формі плебісциту, результати якого в умовах поліцейського контролю були відомими заздалегідь.

Таким чином, уся діяльність конституційних установ ставилася під контроль президента. Склалися умови для відродження імперії.

Повернення до республіканської форми правління відбулося лише в 1870 році. Але конституційні закони 1875 р. встановили парламентську республіку. Про що свідчило обрання президента парламентом.

У 1884 р. відбулося відчутне обмеження влади президента. Починаючи з 80-х років XIX ст. президент на практиці перестав використовувати свої політично найбільш значимі конституційні повноваження: право розпуску палати, відстрочки сесій тощо. Теоретично президент призначав і звільняв міністрів, але парламентська відповідальність уряду фактично виводила Раду міністрів із-під контролю президента. У системі елементів форми правління Третьої республіки домінуючим виявився парламент.

Після Другої світової війни, у 1946 році влада була змушена визнати крах попередньої республіки і затверджена нова Конституція. Конституцією, згідно нового основного закону, головою держави став президент, що обирався на спільному засіданні палат парламенту терміном на 7 років. На відміну від попередньої республіки, президент був позбавлений деяких важливих повноважень: розпуск нижньої палати, призначення на власний розсуд вищих посадових осіб тощо. Будь-які акти президента, в тому числі призначення на вищі посади, вимагали погодження уряду у вигляді контрасигнації голови уряду та одного з міністрів.

Загострення політичної ситуації та відхилення від основних принципів конституції 1946 року призвели до падіння Четвертої республіки. П'ята республіка, яку очолив Шарль де Голль повинна була стати президентською. На його думку, вона була більш здатною для вирішення завдань, що стояли перед країною наприкінці 50-х років XX ст., але протистояння між прихильниками президентської та парламентської республік призвело до встановлення змішаної форми правління.

У 1962 році Шарль де Голль виніс на референдум питання про обрання президента не виборцями, а безпосередньо народом і отримав підтримку. Це ще більше закріпило незалежність Президента Франції та посилило його владу.

Під час чергової кризи у 1968 році Шарль де Голль здійснив ще одну спробу посилити владу президента, виносячи на референдум пропозиції щодо ліквідації верхньої палати парламенту та реформування місцевих адміністрацій. Але народ його не підтримав, і він пішов у відставку.

За роки П'ятої республіки в Конституцію були внесені незначні зміни: у 1962 р. введені прямі вибори Президента, а в 2001 р. термін скоротився з 7 до 5 років.

Таким чином політичний зміст змінювався залежно від співвідношення партійно-політичних сил, набуваючи рис то президентської республіки, то навпаки, парламентської. Це послужило приводом для появи таких позначень змішаної республіки як, наприклад, «президентсько-парламентська» або «парламентсько-президентська» республіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердичевський Я. М., Ладиченко Т. М. Всесвітня історія. 11 клас. 1939-2004: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Запоріжжя: Прем'єр, 2012. 432с.

2. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

Науковий керівник: К.Ю.Н. доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Власенко С.І.

*Голубенко Едуард Юрійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ 1 курс, 8 група*

ВЕЙМАРСЬКА РЕСПУБЛІКА

Після Першої світової війни, в період прийняття Конституції 1919 року, була створена Німецька держава, яка пізніше отримала назву Веймарська республіка. Основним етапом Веймарської республіки став Версальський мирний договір 1919 року, який привів Німеччину до повного розграбування. У результаті цього договору від Німеччини було відділено такі регіони як Ельзас і Лотарингію. Це спричинило до бідності, голоду та безробіття.

Німеччина оголошувалася федеративною республікою з могутньою владою президента, який був зобов'язаним перед урядом Рейхстагу. Президент обирався строком на 7 років та міг балотуватися на новий термін скільки він того хотів. У його руках була вся влада збройних сил імперії, коли в республіці були серйозні порушення щодо безпеки або суспільного ладу населення, то він міг застосовувати їх. Якщо президент не виконував свої обов'язки, то Рейхстаг виносив йому обвинувачення і якщо набиралося 2/3 голосів, то він міг зняти президента зі своєї посади. Після цього проводився референдум і у разі не підтримання рішення народом, розпуску зазнавав сам Рейхстаг. Щодо парламенту, то він був 2-х палатний, Рейхстаг (нижня палата), Рейхсрат (верхня палата). До складу Рейхстагу входило 460 депутатів, які обиралися на 4-х річний термін вільним населенням, а Рейхсрат складався з власників усіх 18-ти земель. Нижня палата – ухвалює закони, а Верхня палата могла опротестовувати закони. Якщо виникало спірне питання між двома палатами, то його вирішення передавалося президентові.

Першим президентом став Фрідріх Еберт (1918-1925). Під час його правління виникла економічна криза та після програної війни, політична нестабільність. Еберт говорив, що він відносив себе до прихильників демократії, але його однопартійці вважали що він підтримував нацизм, який починав зароджуватися у ті часи. Помер Фрідріх Еберт від апендициту. В 1925 році блок правих партій домогся обрання Гінденбурга президентом Веймарської республіки. Він підтримував військово-монархічні і фашистські організації, був головою організації "Сталевий шолом". Його політика була спрямована на відродження німецького війська та відновлення могутності Німеччини.

Кінцевою точкою для Веймарської республіки стала економічна криза, яка виникла в 1929 році. Вона призвела до краху економіки Німеччини та масового безробіття. І вже в 1933 року приблизно 30% населення не мало офіційної роботи і в додаток до цього були конфлікти між президентом, урядом та парламентом.

30 січня 1933 року Пауль фон Гінденбург призначив Гітлера рейхсканцлером і доручив йому сформувати уряд. 21 березня 1933 року відбулося рукоштовпання Гінденбурга і Гітлера, що свідчило про спадковість нацизму, але у квітні цього ж самого року Гітлер висунув проект-закон щодо євреїв-ветеранів. Однак Гінденбургу цей проект не сподобався і він відхилив його. Помер Пауль від раку легень після чого Гітлер скасував посаду президента і взяв на себе повноваження голови держави, обравши собі титул Фюрера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн. Підручник. – Харків, 1999;
2. Драбкин Я.С. Становление Веймарской республики. – М., 1978;
3. Мартинов А. Соціал–демократична партія у політичній історії Німеччини ХХ ст. – К., 2003;

*Гончар Валерія Олександрівна,
студентка 5 групи 1 курсу
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАШИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ В НІМЕЧЧИНІ У ХХ СТОЛІТТІ

У 1930-х роках у Німеччині відбулася зміна буржуазної демократії на більш жорстоку і агресивну форму класового панування – фашистську диктатуру. Прихід гітлерівської партії до влади означав, що німецька монополістична буржуазія вступила на шлях насильницького придушення демократичних сил і свобод всередині країни, а у зовнішній політиці переходила до розв'язання грабіжницької війни за ринки збиту, джерела сировини та капіталу. На думку Гітлера, в найближчому майбутньому ця диктатура мала дати німцям можливість перетворитися на світову наддержаву.

На ранньому етапі свого існування фашистські режими успішно вирішували завдання боротьби з кризовими явищами в економіці, викорінення організованої злочинності, військово-спортивного виховання нового покоління, але все це було зумовлено дуже жорстоким ставленням до усього суспільства. Уряд став байдужим до людського життя, тепер його цікавило тільки розповсюдження своєї влади на ще більші території. Але потужною перешкодою для гітлерівців на шляху здійснення планів реакції стали миролюбні демократичні сили країни на чолі з Комуністичною партією Німеччини, яка протягом довгого часу боролася проти наступу фашизму. Головною метою КПН стало згуртування народних мас на боротьбу проти фашизму.

Головними особливостями встановлення фашистської диктатури на той час стали:

1. покладання всієї тяжкості наслідків програної війни на плечі народних мас і посилення експлуатації робітників Німеччини для підготовки матеріально-технічної бази для нової агресії;
2. відвертання уваги людей від справжніх винуватців усіх їхніх бід – монополій і юнкерства, шляхом розпалювання націоналістичного і шовіністичного цькування;

3. спроби розгромити миролюбні демократичні сили країни на чолі з Комуністичною партією Німеччини, які перешкоджали шлях мілітаризації і агресії.

Німецьке правління розглядало фашизм як найбільш підходящу форму своєї диктатури для встановлення терористичного режиму на захоплених територіях, тому будь-яким чином намагалося долучити більше людей до своїх ідей, а усі ті, хто не підтримував нову форму правління мали великий шанс незабаром померти. Своїх жертв нацисти часто проголошували самовбивцями, але незчисленні рани та сліди побиття на мертвих свідчили, що люди вмирали від насильницької смерті.

Важливою особливістю німецького фашизму став ще й фюрерпринцип: фюрер оголошувався відповідальним лише перед Богом, а «Кожна його воля мала одну й ту ж суть що закон», стверджував Г. Герінг. Фюрера не можна було замінити або зовсім усунути, навпаки, уся влада зосередилася у його руках і тільки він міг вирішувати подальшу долю країни.

Отже, виникнення фашистської диктатури у Німеччині у XX столітті було зумовлено соціальною нестабільністю в країні, якою дуже вміло скористалися нацисти, розпочавши послідовну ліквідацію політичної демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загальна історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / В. С. Макарчук. – Видання 5-тє, доп. – Київ : Атіка, 2006. – 680 с. –
2. Германия под властью фашизма (1933-1939 гг.) [Текст] / Г. Л. Розанов. – Москва : Ин-т международ. отношений, 1964. – 518 с. –
3. «Барбаросса» : стоки и истори я величайшего преступления империализма [Текст] / В. С. Коваль. – Киев : Наук. Думка, 1982. – 512 с. –
4. Германская история в новое и новейшее время [Текст] : в 2-х т. Т.2 / редкол. С. Д. Сказкин [и др.]. – Москва : Наука, 1970. – 602 с. –

*Гудзенко Юлія Олександрівна,
студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ГОМСТЕД АКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ХІД ВІЙНИ

Зіткнення інтересів промислової буржуазії і рабовласників призводило до невідворотного конфлікту, який потім став причиною Громадянської війни. Вона ставила перед урядом Лінкольна нові зовнішньополітичні проблеми, які мали великі труднощі, викликані тяжкою боротьбою на півночі між революційними і контрреволюційними силами.

За президенство Авраама Лінкольна було розроблено багато законодавчих актів та політичних заходів за час Громадянської війни. Але, на сам перед, з усіх заходів, які були здійсненні на Півночі, велику роль для переходу до революційних методів ведення війни відіграв закон про гомстеди.

Слід зазначити, що питання про цей закон було винесено на першу сесію конгресу нового скликання. Цей закон був формально винесений на розгляд улітку 1861 р.

представником штату Міннесота, потім у лютому 1862 р. палата проголосувала таким чином: за – 107, проти – 17 голосів. У травні сенат проголосовував: за – 33, а проти – 7 голосів. Авраам Лінкольн підписав його 20 травня 1862 року.

По закону про гомстеди кожен громадянин США або іноземець, який хоче прийняти громадянство США, віком від 21 року, який не воював на стороні Півдня проти Півночі міг отримати від уряду США на Заході земельну ділянку розміром не більше 160 акрів (65 га). Після плати в 10 доларів він вступав у володіння цією земельною ділянкою. Після 5 років проживання на цій ділянці, але за умовою обов'язкової обробки цієї землі, гомстедер ставав власником цієї ділянки.

Пізніше розміри цих ділянок були збільшені. Таким чином великі ділянки землі роздавались безплатно всім бажаючим, хто хоче їх обробляти.

Але при проведенні цього закону було багато зловживання. Найкращі землі були захоплені монополіями, на сам перед залізничними магнатами. Проте, тим не менш, для свого часу це було найрадикальнішим рішенням аграрної проблеми. Все це могло бути вирішено за умовою повного знищення рабства, адже рабовласники були зацікавлені у захопленні вільних земель. Закон про гомстеди наніс перший удар рабству. Слід зазначити, що цей закон підняв дух армії жителів Півночі, до складу яких входили фермери та робітники.

Також слід звернути увагу на те, що уряд Лінкольна за допомогою цього закону прагнув покращити продовольства армії. Прийняття цього закону та розгром рабовласництва означало перемогу фермерського шляху до розвитку капіталізму.

Гомстед акт прискорив заселення значних територій на Заході США, особливо на Далекому Заході.

Проте цей закон не стояв на місці. Через декілька років його змінювали, доповнювали, що призвело до подальшого розвитку аграрної сфери.

Отже, можна зробити такий висновок: уряд Лінкольна провів багато змін за час Громадянської війни. Значну роль відіграв гомстед акт, який вплинув на хід війни. Цей закон мав велике політичне значення. Він підвів підсумок багатолітньої боротьби робітників США за право вільного привласнення землі. Дуже важливим стало те, що цей акт сильно вплинув на бойовий дух армії. За допомогою цього закону Західні землі почали заселятись вільними поселенцями. Основним значенням закону про гомстеди став поштовх до припинення рабовласництва і призвело до повної ліквідації поширення невольництва на інші частини країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Иванов Р. Ф. «Гражданская война в США (1861-1865)». – Москва: 1960. – с. 109.
2. Я. М. Бельсон, К. Е. Ливанцев «История государства и права США». – Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1982. – с. 52.
3. Ефимов А. В. « Очерки истории США. От открытия Америки до окончания гражданской войны». – Москва: гос. учебно-пед. изд-во, 1955.
4. А. В. Ефимов, Л. И. Зубок «К столетию гражданской войны в США»: Сборник. – Москва: Изд-во соц-эконом. лит., 1961. – с. 226.
5. Болховитинов Н. Н. «История США»: Том первый (1607-1877). – Москва: Изд-во «Наука», 1983.

*Давид Марія Віталіївна,
студентка 4 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ПРИЧИН АТОМНИХ БОМБАРДУВАНЬ ХІРОСІМИ ТА НАГАСАКІ

У серпні 1945 року на японські міста Хіросіма і Нагасакі було скинуто дві атомні бомби. До сих пір не вщухають суперечки про причини, що спонукали США вперше використовувати ядерну зброю. Багато дослідників цієї жахливої події стверджують, що ніякої військової необхідності ядерного бомбардування Японії не було. Однак, перша в історії ядерна бомба була скинута 6 серпня 1945 року на місто Хіросіма. Загинули понад 135 тисяч осіб: ті, хто знаходився в епіцентрі вибуху миттєво перетворилися у попіл, інші ж отримали колосальну дозу випромінювання і незабаром загинули страшною смертю.

Слід сказати, що до початку атомних бомбардувань США організували блокаду Японії, позбавивши її поставок продовольства і палива. Промисловість країни лежала в руїнах.

Рішення приймав Гаррі Труман - тридцять третій президент США, на той час він перебував на посаді менше чотирьох місяців. Він стверджував: «Нещодавно наш літак скинув бомбу на Хіросіму і повністю знищив це місто. З цієї бомбою ми вишли на новий революційний рівень руйнівної сили. Те, що сталося є одним з самих великих досягнень науки за всю історію». Після цього війська США окупували Японію. Однак чи коштували ці «великі досягнення науки» приблизно 300 тисяч жертв і врешті решт чи були ці атомні бомбардування в ім'я науки – питання спірне.

«Навіть якщо хтось вважає, що бомбардування Хіросіми було необхідне для того, щоб змусити Японію капітулювати, тоді які були підстави для того, щоб скидати через три дні атомну бомбу на Нагасакі? Японія перетворилася на піддослідну тварину, коли США треба було продемонструвати світу, які кошти та неймовірно руйнівна сила у них є в розпорядженні», - говорить Брахма Челлані, авторитетний експерт з міжнародної політики індійського Центру політичних досліджень.

З точки зору США, військовий і, головне, психологічний ефект був досягнутий: Японії на ділі доведена марність опору, а Радянському Союзу продемонстрована виняткова міць новітньої зброї, яку СРСР не мав. Для чого була зроблена друге атомне бомбардування? Бомбардування Нагасакі була заплановане на 12 серпня, але раптово перенесене на 9 серпня, ймовірно, з побоювання, що Японія капітулює раніше. Скинуті бомби принципово відрізнялися один від одного: перша («Малюк») була урановою, а друга («Товстун») - плутонієвою. Хоча «Товстун» був майже вдвічі міцніше «Малюка», результати його вибуху виявилися «скромніше»: загинули 40 тис. чоловік, поранено 60 тис. Місто постраждало менше завдяки помилці прицілювання і своєму горбистому рельєфу. Звісно ж, що саме в

бажанні випробувати в бойових умовах бомбу іншого фізичного принципу дії і криється сенс здійснення другої атомного бомбардування.

Крім того, американське керівництво хотіло переконати японців: атомна бомба не одна, застосовуватися вони будуть рішуче, так що з капітуляцією слід поквапитись.

Необхідні висновки про руйнівні наслідки ядерного удару повинні були бути зроблені в кращому випадку на стадії випробувань (16 липня 1945 року, штат Нью-Мексико), в гіршому - після першого (і по військовій, економічній, та й просто людської логіки - останнього) застосування проти Хіросіми 6 серпня 1945 р. Але ніяк не пізніше. За такою логікою трагедії

Нагасакі в принципі не повинно було статися. Реальність виявилася іншою. І причини, що лежать в її основі, криються в одному слові, яке має чи не більшим руйнівним потенціалом в порівнянні з ядерною зброєю. Це слово -

«політика». Інакше неможливо пояснити застосування вкрай дорогої зброї проти міст, які не мали стратегічного значення. У Хіросімі навіть не розташовувалися оборонні підприємства, а гарнізони Нагасакі не перевищували 500 військовослужбовців. Виходячи з політичної логіки, Трумену був життєво необхідний вагомий аргумент, щоб на рівних опонувати і Сталіну, чия політична вага серед союзників по антигітлерівській коаліції була в 1945 р найвища, і Черчиллю, що звик жорстко відстоювати національні інтереси Британської імперії. Наявність атомної бомби було саме таким аргументом.

Після війни американці змінили японську Конституцію - вона діє і по сей день. Її 9 стаття забороняє Японії мати свою власну армію: «Глава II. Відмова від війни. Стаття 9. Щиро прагнучи до міжнародного миру, заснованого на справедливості і порядку, японський народ на вічні часи відмовляється від війни як суверенного права нації, а також від загрози або застосування збройної сили як засобу вирішення міжнародних суперечок.

Для досягнення мети, зазначеної в попередньому абзаці, ніколи надалі не створюватимуться сухопутні, морські і військово-повітряні сили, так само як і інші засоби війни. Право на ведення державою війни не визнається». Країна може захищатися тільки силами самооборони, що включають флот, який розташований на військово-морській базі в Йокосуке.

Сьогодні приголомшливий прогрес Японії в використанні ядерної енергії робить її надзвичайно здатною до самостійного створення ядерної зброї, хоча країна підписала договір про нерозповсюдження зброї масового ураження. Демілітаризація Японії після Другої світової і захист з боку США привели до політики відмови від досліджень в області виробництва ядерної зброї, але в світлі випробувань ядерної зброї в Північній Кореї, деякі політики і колишні військові чиновники Японії закликають до скасування цієї політики.

На згадку про жахливу трагедію минулого і на знак відмови від ядерної зброї світове співтовариство вирішило відзначати 6 серпня як День Хіросіми та Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї.

Отже, атомні бомбардування японських міст Хіросіми та Нагасакі, здійснені збройними силами Сполучених Штатів Америки – єдині в історії людства два приклади бойового застосування ядерної зброї. За офіційними джерелами мета атомних бомбардувань цих двох міст – пришвидшити капітуляцію Японії. Але наведений в роботі матеріал дозволяє

зробити висновок, що ці атаки не були обумовлені військовою необхідністю, а тому можуть розглядатися як військовий злочин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Онук президента Трумена: дід не каявся в тому, що бомбив Хіросіму // РІА Новини. - 2015 [Електронний ресурс].
2. Кошелев А. «Я дрался с самураями». М.: Яуза, Эксмо, 2005. 416 с.
3. Albert Camusur Hiroshima. L'éditorialdecombatdu 8 août 1945.

*Дейнеко Максим Ігорович,
Студент 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЗА ФРАНЦУЗЬКИМ КАРНИМ КОДЕКСОМ 1810 РОКУ

Французький кримінальний кодекс був утверджений у лютому 1810 року і вступив у дію уже з 1 січня 1811 року, так само як і Процесуальний кодекс. Особливістю стало те, що кодекс мав світський характер, тому до його складу не увійшли злочини та провини проти релігії. В основі кодексу лежало дотримання принципу законності і рівності всіх громадян перед законом.

Перш ніж характеризувати злочини проти власності, хотілося б зазначити що таке взагалі поняття «злочин» і з чим його їдять. Отже, відповідно до Французького карного кодексу злочин – це протиправне діяння, за яке згідно з кодексом могло призначатися як мінімальне покарання, наприклад позбавлення волі терміном на один рік, так і набагато суворіше покарання, як от смертна кара. Так, кодекс все-таки зберігав таке покарання як смертна кара попри те, що у карному праві того часу почалася тенденція поступової гуманізації, але це не завадило укладачам кримінального кодексу залишити такий вид покарань як тілесні покарання.

Тепер, коли вже відомо, що означає поняття «злочин», можна перейти до їхньої класифікації. Отже, відповідно до Французького карного кодексу злочини поділялися на :

- 1)злочини направлені на порушення державної безпеки;
- 2)злочини проти особи і громадян;
- 3)злочини, які спрямовані на порушення громадського порядку;
- 4)злочини проти власності;

Більш детально ми поговоримо про злочини і провини проти власності.

Отже, у кримінальному кодексі злочини і проступки проти власності були описані у декількох статтях, які розповідали не тільки про те, як формується склад злочину, а ще й містили опис покарань, які, відповідно, призначаються за порушення закону.

Отже, як твердить стаття 381 карного кодексу, першим видом злочину проти власності є крадіжка. Загалом, вона каралася смертною карою, але якщо була здійснена за декількох

обставин: 1) якщо вона здійснена вночі; 2) якщо це групове пограбування; 3) якщо це насильницький грабіж і 4) якщо це крадіжка зі зломом.

Стаття 382 проголошує, що до довічних каторжних робіт засуджується та особа, яка вчинила крадіжку майна, і при цьому здійснила нанесення тілесних ушкоджень(залишила поранення і завдала ударів) володарю самого майна.

Відповідно до статті 401 кодексу, зазначається, що замах на чуже майно може каратися тюремним ув'язненням терміном від 1 до 5 років. Більше, також злочинцю може призначатися штраф у розмірі в 16 до 500 франків.

Стаття 434 визначала такий злочин проти власності як її псування, а точніше навмисний підпал. Адже той, хто підпалить приміщення, кораблі, суди або ж ліси та посіви, буде покараний за всією строгістю закону, тобто смертною карою.

Отже, як висновок можна зазначити, що Карний кодекс Франції 1810 року посприяв величезному розвитку кримінального права у країнах континентальної правової системи. Більше того, його дія поширювалася не тільки на Францію, а ще й на колонії, захоплені нею, що не може не свідчити про його могутність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1) Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулов, Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко ; за ред. Л. М. Маймескулова. – Х. :Право,2013. – с. 416 – 419.
- 2) Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – Том II: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак. / В. Д. Гончаренко. – К.:Ін Юре. – 1998. – с. 240 – 242.
- 3) Карлейл Т. Французская революция: История. - М.,1991.
- 4) Манфред А. З. Великая французская революция. - М.: Наука,1983.

*Данько Микита Володимирович,
студент Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ ім. Я. Мудрого*

ШКОЛА КЛАСИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

На початку XVIII століття склалися об'єктивні передумови, які вимагали кардинальних змін у кримінальному законодавстві. Характерними рисами судочинства того часу були нерівність сторін перед законом і судом, невідповідність законодавства, катування обвинувачених, втручання церкви у судовий процес, поширене застосування смертної кари тощо

Спираючись на ідеї Беккарія, відомий представник цієї школи А. Фейєрбах (1775—1833 рр.) сформулював важливі принципи кримінального права:· немає покарання без закону;· немає покарання без злочину;· немає злочину без законного покарання.

Теоретичним фундаментом для класичної школи кримінального права послужила німецька класична філософія. Сформульовані І. Кантом та Г. Гегелем філософсько-правові конструкції свободи волі, злочинності й караності діяння вплинули на кримінальне право.

Свободу волі людини, тобто можливість усвідомлено й безперешкодно обирати лінію власної поведінки, І. Кант розглядав як основу відповідальності. Людина, котра скоїла злочин, повинна бути покарана відповідно до принципу таліону. Мета покарання, на думку філософа, — це кара, адекватна скоєному злочині. На думку Г. Гегеля, злочин є порушенням наявного буття волі в його конкретному змісті. Отже, класична школа кримінального права ґрунтується на таких принципах:· немає злочину, немає покарання, не зазначеного в законі;· кара (відплата) за зроблений злочин є головною метою покарання;· свобода волі людини визначає її відповідальність за свої дії. Божевільний не має свободи волі, а тому не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності;· жорстокість кримінального законодавства сприяє утриманню людей від злочинів.

Класичною ця школа називається тому, що вона ґрунтувалася переважно на положеннях просвітницько-гуманістичної теорії та німецької класичної філософії.

Основні погляди представників цієї школи були спрямовані проти феодального кримінального права, жорстокості, широкого застосування смертної кари і катування, релігійної нетерпимості. Класики сформулювали гуманістичні ідеї цивілізованого кримінального права і цим поклали початок класичній школі. Особливе місце серед представників цієї школи посідає Чезаре Беккарія (1738–1794). Його книга «Про злочини та покарання», що вийшла в 1764 р., за силою свого впливу на сучасників і на наступні покоління не має собі рівних в історії науки кримінального права. Ця книга-памфлет містила нищівну критику жорстокості і несправедливості феодального кримінального права і водночас формулювала принципи кримінального права, засновані на ідеях просвітництва та гуманізму.

Основні ідеї Беккарія щодо кримінального права можна сформулювати так.

1. Погляди на кримінальний закон. Беккарія проголошував верховенство закону, причому законодавець не тільки видає закони, а й тлумачить їх; суддя ж не може тлумачити закони, що підлягають буквальному застосуванню. Закон повинен визначати злочинність і караність діяння. Усі громадяни мають бути рівними перед законом. Беккарія різко виступав проти станової нерівності.

2. Погляди на злочин. Злочин — це тільки діяння, тобто вчинок людини, виражений ззовні. Беккарія відхиляв відповідальність за голий намір, за слова, думки, ересі та чаклунство, що вважалося одним із найважливіших постулатів феодального права. Він одним із перших дав матеріальне визначення злочину, вважаючи, що їм є тільки дія, яка заподіює ту чи іншу шкоду суспільству.

3. Погляди на покарання. Право на покарання випливає, як вважав Беккарія, не з вимог спокути гріха перед Богом або монархом, а з необхідності захистити «загальне благо від посягань окремих осіб». Тому покарання повинно застосовуватися лише тоді, коли в цьому є «абсолютна необхідність». Беккарія вимагав співрозмірності покарання і тяжкості злочину. Він пропонував створити «точну і загальну сходику злочинів і покарань», в якій би «відбивалася їх співрозмірність».

Щодо сучасного кримінального законодавства, то на мою думку, воно не може бути побудоване на ідеях якої-небудь однієї із шкіл кримінального права. Воно приречене на те, щоб синтезувати в собі найкращі ідеї класичного і соціологічного напрямів з урахуванням їх

сучасних модифікацій. Класичний напрям у сучасному кримінальному праві, у т.ч. в Україні, виконує і в подальшому буде виконувати фундаментальну функцію – доки людство не створить нові оптимальні системи впливу на злочинність. Адже це дозволяє утримувати злочинність у певних рамках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права зарубіжних країн/ Л. М. Бостан, С. К. Бостан, 2 - ге видання, перероблене та доповнене, Видавництво «Центр учбової літератури» Київ – 2008, с.534.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник /Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.:Право, 2010. – С. 428-430.
3. Кримінальне право/ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, Навчальний посібник за загальною редакцією М.І. Хавронюка, Київ, Ваїте 2014, с.53.

*Десятерик О.С.,
Студент 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України
Національного юридичного
Університету імені Ярослава Мудрого*

ЕВЛЮЦІЯ СТАТУТНОГО ПРАВА АНГЛІЇ В ХІХ СТОЛІТТІ

Великою ознакою англійського статутного права на початку ХІХ ст. вважалося те, що акти, які були прийняті під впливом суспільства, як і колись, підпорядковувались законам, які були прийняті в давнину. Все це робило англійське право досить заплутаним, та важким у використанні. Після завершення виборчої реформи 1832 р., вся законодавча влада зосередилась в руках парламенту. Законодавство дуже швидко визнається основним інструментом правового регулювання. Статутне право Англії складається з актів, які були видані парламентом, ці акти збиралися протягом 500 років, але не дивлячись ні на що, вони суперечили один одному. Новостворене законодавство дуже добре себе проявило в просуванні нового права. Також, на мою думку, в англійському праві мали значний вплив суддів або взагалі юристи. Адже саме інститути, які були сформовані під час розвитку англійського права, формувалися думками суддів або їхніми рішеннями.

У середині ХІХ ст. для створення нових законів та перегляду старих, парламент користувався новим засобом, видання консолідованих актів, які могли об'єднати старі та нові статuti. Значну увагу парламент приділив кримінальним законам, які видавались до 1884 р., було видано близько 14 тисяч кримінальних законів. Парламент провів маленьку реформу старого кримінального законодавства, зробивши 4 консолідованих акта. Також у 1873-1875 р. була проведена судова реформа. За основу реформи, бралась одноманітність в правовій системі Англії. Я вважаю, що ця реформа була створена для усунення суперечностей між різними галузями права. По завершенню реформ щодо суду, у другій половині ХІХ століття створилася нова судова система, яка була створена на основі верховенства права і судового прецеденту. У зв'язку з підняттям уваги суспільства щодо законодавчої сфери було здійснено офіційне видання статутів Англії. Також у 1810 були опубліковані статuti парламенту, які

були надруковані в 9 томах, але ці томи зробили статутне право заплутаним. В 1870 було вирішено створити нові статuti так звані «Переглянуті статuti», які досить добре закріпились в Англійському праві.

У 1875 р. значну увагу приділили соціальному законодавству. Оскільки до 1863 р. відносити між підприємцем і слугою регулювалися законом про хазяїна і слугу. Відповідно до цього закону, якщо найманець порушував контракт, то він підлягав кримінальному покаранню. Все це спричинило масові повстання робітників, які хотіли, щоб з двох сторін люди мали рівні права. Я вважаю, що робітники домоглися того що вони хотіли. В 1875 р. був створений акт про підприємця і робітника, згідно до якого, робітники змогли укласти колективні договори.

Значну увагу в ХІХ ст. приділяли сімейному праву, яке протягом довгих років залишалося одним з найважливіших галузей англійського права. У 1836 р. було офіційно створено цивільний шлюб, а в 1857 р. – розлучення. Уже в 1882 р. заміжні жінки отримали повне право на розпорядження своєю власністю в майновому обороті. Я вважаю саме сімейне право зробило значний вплив на зміну відносин в суспільстві, адже жінки отримали більші права, чоловіки почали нести відповідальність не тільки за себе, а і за жінку.

Можна сказати, що в ХІХ ст. англійське статутне право зробило колосальні зміни в суспільстві, та і взагалі в сфері права. Люди отримали багато нових можливостей, що спричинило сильний розвиток в державі. Англійське статутне право стало найвидатнішим, наймодернізованішим в світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч.посіб. / 6-те вид. – К. : Істина, 2010р. – С. 166-170
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л.М. Маймескулов, Д.А. Тихоненков, В.В. Россіхін, С.І.Власенко: Право, 2013 р. – С. 375-379
3. Шигаль Д.А. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій / 2-ге вид. – С.261-262

*Єлькіна О.І.,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
1 курс, 8 група*

ДІЇ РУЗВЕЛЬТА ДЛЯ ПОРЯТUNKУ СВОЄЇ КРАЇНИ

Дуже багато розмов відбувається про Велику депресію і «Новий курс» Рузвельта, адже і сьогодні відчуються наслідки кризи 2008 року. Як вдалося подолати найбільшу економічну кризу сучасності, а саме як діяв Рузвельт задля порятунку своєї країни, і що з цього досвіду може бути корисним саме зараз ?

На початку ХХ ст. США стали найбільш розвиненою індустріально-аграрною країною, зайнявши перше місце в світовій економічній системі. Однак курс зростання та

піднесення був перерваний «чорним вівторком»-початком економічної кризи, що обезкровила економіку. Пік кризи випав на президенство Франкліна Делано Рузвельта[1, с.439-440]

Після інаугурації Рузвельта Конгрес США одразу ж почав приймати закони, було оголошено закриття всіх банків і одночасно накладено заборони на вивіз золота, срібла, паперових грошей з країни, відмінено «сухий закон».

Сукупність заходів, розроблених Рузвельтом і його радниками, спрямованих на подолання кризи, отримала назву «нового курсу». Суть полягала в тому, що золотий запас США було передано до державної скарбниці, і уряд одержав можливість випускати долари. За допомогою дешевих грошей було стимульовано товарообіг.

Рузвельт створив систему державних послуг і включив нові важелі стимулювання економічного зростання. Процес соціалізації був доповнений новою формою широкої державної участі в задоволенні різних потреб у суспільстві.

З часів «Нового курсу» Рузвельта держава постійно регулює як економічні, так і суспільні відносини. Економічні відносини регулюються через видання нових законів, які збільшують або зменшують податки, через дотації сільському господарству. [2, с.285]

Законом «Про регулювання сільського господарства»(1933р.) сплачувалась компенсація фермерам, які погоджувались зменшувати кількість оброблюваної землі і тварин.[3]

Також було прийнято закон про створення федеральної служби зайнятості, і тоді ж прийнято закон про відновлення промисловості. Другий закон передбачав введення в різноманітних галузях промисловості «кодексів чесної конкуренції», які фіксували ціни на продукцію, рівень виробництва.[1, с.467]

У 1938 р був прийнятий закон про справедливі умови праці, що фіксує максимальну тривалість робочого часу для деяких груп трудящих і мінімум зарплати. Заборонялося використовувати профспілки для досягнення політичних цілей. Приймались та інші закони, в тій чи іншій мірі обмежують права профспілок та інших організацій трудящих. Для формування пенсійного фонду встановлювався новий щорічний податок на індивідуальні доходи працюючих за наймом в 1% з подальшим підвищенням податку. [3]

Отже, можна зробити висновок, що основним завданням Ф. Д. Рузвельта було укріплення економіки країни та запобігання наслідкам економічної кризи, за рахунок глибоких реформ американського суспільства. Основні тенденції та принципи державного регулювання економіки та соціальних відносин були не тільки збережені, а й отримали подальший розвиток, особливо в рамках програми "боротьби з бідністю" президента Л. Джонсона.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави та права зарубіжних країн Хома Н. М.
2. Історія держави і права зарубіжних країн Шевченко О.О. Київ 2009 р.
3. Вологдин А.А. История государства и права зарубежных стран: Практикум: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высшая школа, 2005.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОСОЗНАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ АНТИЧНЫХ ГОРОДОВ-ГОСУДАРСТВ В СЕВЕРНОМ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ

Под *правосознанием* понимают форму общественного сознания, совокупность правовых взглядов, чувств, эмоций, идей, теорий и представлений, которые отражают отношение отдельного человека, социальных групп и общества в целом к действующему или желаемому праву и деятельности, связанной с ним. Другими словами, правосознание есть субъективное восприятие правовых явлений людьми.

Проблема особенностей правосознания в государствах, существовавших на юге современной Украины — *Ольвии, Херсонесе, Тире, Боспорском царстве* — до сих пор остается слабо изученной. Однако о высоком уровне правосознания местного населения свидетельствуют имеющиеся устные, письменные и археологические источники.

Основа правосознания населения этих государств была заложена уже на этапе колонизации *Понта Эвксинского* (Черного моря) выходцами из *Милета, Гераклеи Понтийской* и других греческих полисов. Французский историк Фюстель де Куланж в конце XIX века отмечал религиозный характер правосознания древних греков. Так, перед отправлением колонистов обязательно следовало спросить разрешения у жреца Аполлона.

Религиозный характер правосознания жителей античных полисов Северного Причерноморья находил свое отображение во всех сферах. Фюстель де Куланж писал: «Поначалу у греков и римлян, как и у индусов, закон являлся частью религии». Действительно, в древних кодексах законы, касающиеся права собственности и наследования, перемешивались с постановлениями об осуществлении жертвоприношений, похорон и культа мертвых. Очень часто это суеверие проявлялось на бытовом уровне. Доказательством этого является наговор на чаше из Ольвии, датированной IV в. до н. э.: «Я связываю языки противников по суду и свидетелей, Телесикрата и сыновей Телесикрата — Агрона, Гиппоника, Артемидора, Ахиллодора и всех других, кто вместе с ним».

Общие представления о происхождении права уже были отражены в древнегреческой мифологии, безусловно распространенной и в античных государствах Северного Причерноморья. Древние греки считали, что *право было подарено им Зевсом*. Таким образом, людям было даровано чувство «*дикэ*» — права, справедливости — олицетворение силы, поддерживающей государственный порядок, а также чувство «*айдос*» — совести — морально-регулирующей основы отношения человека к обществу. Позже возник «*номос*», то есть писаное законодательство полисов.

Отдельного внимания, на мой взгляд, заслуживает отношение граждан полисов к свободе слова (*исегории*). В большинстве полисов с демократической формой правления была распространена традиция два раза в год посещать театр. Были популярны комедии, в которых высмеивались известные политические деятели (*архонты, номофилаки, стратеги и*

т.д.) как преступники, мошенники и дураки. Таким образом, уже в те времена свобода слова рассматривалась как фундамент демократии.

Кроме того, элементом полисного правосознания можно считать отношение жителей полисов к неравенству. Во-первых, статус полноправного гражданина давал значительные преимущества. Среди самых важных — право владеть землей и другой недвижимостью, право занимать государственные должности, право голосовать на народных собраниях, занимать почетные места в театре.

Что касается законотворческой деятельности в рассматриваемых мною государствах, то она тоже имела свои особенности. Так, например, преступлением считалось внесение на рассмотрение Народного собрания законопроекта, противоречащего обычаям. Даже в случае его принятия, автор подобного законопроекта мог быть привлечён к ответственности в течение года.

Источниками права в античных полисах были *нормы обычного права, а также законы и постановления Народных собраний и Советов полисов*. В одном из наиболее известных эпиграфических памятников Северного Причерноморья — присяге граждан Херсонеса — провозглашалась *обязанность гражданина охранять демократический строй* государства: "не нарушу демократии и желающему предать или нарушить, не позволю и не утаю вместе с ним, но заявлю демиургам, правящим в городе".

Таким образом, следует констатировать, что правосознание жителей античных государств Северного Причерноморья имело религиозный и мифологический характер, основывалось на правовом обычае, нормах, воплощенных в законах и постановлениях Народных собраний и Советов полисов. В целом, уровень правосознания жителей Ольвии, Тиря, Херсонеса, как и других полисов, полностью отвечал уровню развития античной цивилизации.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент кафедры истории государства и права Украины и зарубежных стран Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого Григоренко Д. А.

Злиденна М.В.,
Студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
Для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПЕРЕДУМОВИ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ІНДІЇ 1936-1946 РР.

Передумови боротьби за незалежність розвивались з 19 століття.

Починалися повстання зумовленні війнами Індії, які знаходились на службі в англійців. Так звана війна тривала до 1859 р. Супроводжувалось повстання знущаннями, а полонених розстрілювали.

Після ліквідації індійської компанії, англійці захотіли впровадити свою місцеву владу до управління Індії.

Мета англійців була окупувати владу Індії, так вони хотіли взяти під свій контроль «Індійський національний конгрес». Внаслідок чого індійці були дуже обурені.

В місті Амритсарі пройшла хвиля драматичних подій, почалися атаки по беззбройних громадянах. Індійців обмежували у правах, в цьому ж році, після прийняття закону парламентом, громадяни могли займати тільки другорядні посади. А з прийняттям закону Роулетта проти «антиурядової діяльності» , почалися численні протести, у відповідь вони отримали холоднокривне вбивство протестантів колоніальною владою. Під час цього було вбито понад тисячу осіб та дві тисячі поранено. Невдоволені цими подіями залишились як Індія, так і Англія. Через деякий час було прийнято Англією закон «Про управління Індією», створювався двопалатний парламент, законодавчі ради та «уряди» , а у виборі депутатів брали участь лише 1% населення. Усі ці дії були спробою приховати управління Англії в індійському самоврядуванні.

Національно-визвольний рух набував актуальності та ще більших масштабів.

Передумови цьому сприяло індійське минуле, починаючи з індуїзму та ісламу, закінчуючи їх духовною силою основану на тяжким минулим та розпадом Імперії Великих Моголів.

Індійський національний конгрес висунув вимогу щодо незалежності Індії.

У 1935 році був ухвалений «Акт про державний лад Індії» Великою Британією, що набув чинності лише 1937 році.

Отже, індійський народ протягом багатьох років перебував під окупацією Англії. Гадаючи, що їх чекатиме завтра, чи то будуть арешти, розстріли або позбавлення волі. Не покладаючи рук , вони боролися за свою свободу , чого б їм це не коштувало. Їх незламний характер та менталітет допомагав виходити з важкого становища. Індія мала значне минуле, тому передумовами боротьби за незалежність були як суб'єктивні так і об'єктивні причини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. І-90 навч. Закл. / Л. М. Маймескулов, Д. А. Тихоненко, В. В. Россіхін, С. І. Власенко; за ред. Л. М. Маймескулова. -Х. : Право, 2013. -520 с.
2. Антонова К. А., Бонгард-Левин Г. М., Котовский Г. Г. История Индии. Москва: Мысль, 1979. 608 с.
3. Басу Д.Д. Основы конституционного права Индии / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1986. 664 с.
4. Гопал С. Джавахарлал Неру: Биография: в 3 т. / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1989. Т. 1: 1889–1947. 448 с.
5. Страхов М. М. Основні закономірності становлення буржуазної держави і права у провідних країнах Європи і в Північній Америці. Київ: НМК ВО, 1991. 90 с.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА США

Делеговане законодавство – нормативні акти, які приймаються виконавчою владою після того як законодавча влада делегує певну частину своїх повноважень. Це робиться задля поліпшення роботи державного апарату та вирішення важливих питань. Такі акти приймаються у встановленому порядку і мають законну силу. Передаються певні повноваження, або на визначений термін, або безстроково.

Водночас цей суб'єкт набуває право контролю за станом і наслідками виконання делегованих функцій, повноважень; він може також фінансувати із власних коштів їх здійснення, передавати у користування необхідні для цього майнові об'єкти.

Що стосовно США, найпоширенішою метою встановлення делегированого права є регулювання діяльності парламенту та уряду. В цій країні правомірність делегування закріплена судовими рішеннями. Наприклад, перше рішення було ухвалено Верховним судом у 1913 році. В рішенні зазначається, що делегування вважається конституційним, якщо в ньому вказані чіткі межі предмета регулювання.

Отже, усі накази, директиви та регламенти видані в порядку делегування, мають таку ж законну силу, як і акти Конгресу США.

Також варто зазначити, що способом делегованого законодавства вирішуються більше тактичні, ніж стратегічні питання.

Іншою важливою причиною встановлення делегованого законодавства є державне регулювання фінансових ринків та економіки, яке потребує передачі деяких повноважень органам виконавчої влади.

Формування суб'єктності делегованого законодавства формується моделлю місцевого самоврядування. У США воно організоване як за територіальним, так і за функціональним принципом.

Історично склалося таким чином, що головним суб'єктом делегованого законодавства в Америці є президент. Але з середини XX століття ними стали глави виконавчих департаментів.

Щодо контролю, у США судовий контроль передбачає розгляд актів тільки під час розглядання конкретної справи. Але оскільки суд не має права надання своїм рішенням зворотної сили, то від негативних наслідків делегованого законодавства майже неможливо позбавитися. Особливо важко контролювати субделегвіцію.

На мою думку, впровадження делегованого законодавства в США було зумовлене необхідністю швидкої та ефективної регуляції чинного законодавства країни. Зasadничою причиною також стало підвищення правотворчої діяльності держави.

Джерела:

1. Страхов М.М Історія держави та права зарубіжних країн

2. Власенко С. И. "Новый курс" Ф. Рузвельта – опыт или история. Правовая доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20–21 листоп. 2013 р. Харків, 2013. С. 136–139.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 2002. 716
4. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулов [та ін.]; за ред. Л. М. Маймескулова. Харків: Право, 2011. 520
5. Делегированное законотворчество / Троицкий В. С. Морозова Л. А. : Государство и право, 1997.
6. В. Смолянюк. Делеговане законодавство // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.187

*Іванов Богдан,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПЮК ДЛЯ СБ України 1 курс, 2 група*

ФОРМУВАННЯ ДВОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ США

В ході історичного розвитку в США поступово сформувалася двопартійна система, що стала візитною карткою всієї політичної системи Америки. Зрозуміло, що на її становлення значною мірою вплинула політична система Англії.

До здобуття незалежності у політичному житті колоній, які в Англії, основну роль відігравали торі та вігі. На початку свого існування партії фактично були політичними клубами верхівки суспільства, і вважалися фракціями в конгресі. Поступово встановився зв'язок між клубами та виборцями, склався інститут професійних політиків, а в подальшому, боротьба за президентське крісло стала боротьбою лідерів партій.

У перші роки після здобуття незалежності, в Америці сформувалася своя двопартійна система: **федералістів і антифедералістів**. До початку XIX ст. при владі знаходилися прихильники федерації. Своїм ідейним політичним лідером вони вважали Джорджа Вашингтона. Під час їхнього правління було закладено підвалини для створення сильного центру. Однак на президентських виборах 1800 р. перемогу вибороли республіканці (антифедералісти) зі своїм кандидатом Джефферсоном. Республіканці відстоювали ідеї розширення прав штатів, полегшення доступу усіх громадян до володіння земельними наділами.

Наявність соціальної нерівності в суспільстві, розширення списку виборців потребувало нових підходів при прийнятті, політичних рішень. У 1829 р. президентом став Ендрю Джексон. Який очолив нову **демократичну** партію. Вона прийшла до влади під гаслом максимальної свободи підприємництва за на засадах "рівних можливостей". Джексон за період свого президентства (1829-1837 рр.) провів децентралізацію фінансової системи шляхом ліквідації центрального банку. Фінансова система була передана приватним особам, а в галузі політики було ліквідовано систему протекціонізму. Так заходи демократів

користувалися підтримкою Плантаторів Півдня та промисловців, банкірів, фермерів, що освоювали землі на Заході.

Скасування Міссурійського компромісу та громадянська війна зумовила значні політичні зміни. Від демократичної партії відкололося її "північне" крило. Тим самим рештки демократичної партії автоматично стали партією Півдня.

У 1854 р. утворилася нова **республіканська** партія. Вона виступала за обмеження рабства фактично зайнятою ним територією, за безплатне надання землі поселенцям на Заході, за підтримку вітчизняної промисловості. У 1860 р. її кандидат Лінкольн став президентом, що послужило сигналом до початку громадянської війни. Обрання Лінкольна президентом означало політичну перемогу противників рабства.

Республіканська партія цього періоду зіграла досить прогресивну роль щодо цілої низки питань. По-перше, від самого заснування вона позиціонувала себе як партія, яка захищає інтереси єдиної держави (і це в той час, коли в Демократичній партії найсильнішим впливом користувалися прихильники "необмежених прав штатів" і прихильники повного відділення Півдня від решти території країни). Лише поступово, до кінця 70-х - початку 80-х років XIX століття на політичні вподобання стали впливати питання економіки і торгівлі. При цьому партія проповідувала активну роль федерального уряду у вирішенні цих питань.

Після завершення громадянської війни в країні остаточно сформувалася двопартійна система. Державну владу поділили **республіканці і демократи**. Це само по собі не виключає появи та функціонування інших політичних партій. Так, ще у 1876 р. виникла Соціалістична робітничка партія, у 1891 р. – Народна (популістська), але ці партії не відігравали помітної ролі в житті США.

Таким чином, **переваги** двопартійної системи:

1. вона мобілізує і централізує вплив на демократичний режим. Якщо за більшість голосів виборців змагаються лише дві політичні партії, вони намагаються концентрувати свою увагу на невизначених голосах;

2. в двопартійній системі виборці мають більш очевидний вибір між двома альтернативними напрямками в політиці. Програма правлячої партії автоматично перетворюється в державну програму;

3. часто вживаним аргументом на підтримку двопартійної системи є те, що вона робить більшість дуже потужною і відповідальною за здійснення державної влади.

Все ж таки варто зазначити, що чистої двопартійної системи на сьогоднішній день немає. Адже поряд із двома головними партіями існує і багато малих, які також беруть участь у політичному житті країни.

Отже, двопартійною вважається система, в якій визначальну роль у політичному житті відіграють дві основних партії, що чергуються при владі. При цьому кількість діючих у країні партій може бути різною, проте жодна з них, крім двох найвпливовіших, не має реальних шансів стати правлячою.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Власенко С.І.

ТОТАЛІТАРИЗМ: ВИДИ ТА ОСНОВНІ РИСИ

Людство намагалось завжди вийти із ситуацій, які складалися, у найтяжчі періоди своєї історії. Іноді це вдавалось, іноді – ні. XX століття принесло людству багато потрясінь: Перша світова війна, економічні кризи, жорстокі повстання і революції. На мою думку, одним з найбільших потрясінь для людства стала саме Перша світова війна, яка принесла численні жертви та руйнування. Демократія, в яку вірили люди, не змогла убезпечити суспільство від такого потрясіння, і в ній швидко розчарувались. Кожен ставив собі питання, проте на них так і не знайшлось відповідей : Чому саме так сталося, хто має нести відповідальність за це, що потрібно зробити для запобігання подібного у майбутньому? Звичайні люди, недовго шукаючи відповіді на дані питання, просто звинуватили демократію в усіх бідах і нещастях. І в них починає формуватися думка, що лише «сильна» влада в змозі зробити так, щоб їх життя стало спокійним та ситим. Та історія покаже протилежне: стане лише гірше, ніж було раніше. Варто зазначити, що дані погляди виникли у таких країнах як Німеччина, яка програла війну та була оголошеною головною винуватицею її розв'язання, змушена сплачувати післявоєнні репарації та контрибуції – таким чином тут назрівали реваншистські настрої; Росія, яка понесла увесь тягар війни і не отримала нічого взамін, через те, що внаслідок жовтневого перевороту до влади прийшли більшовики, і Антанта була змушена ізолювати Радянську Росію, боротись з «червоною примарою»; Італія, яка вийшла з Троїстого союзу і приєдналась до Антанти в надії на те, що після успішної війни отримає значні територіальні надбання, проте внаслідок війни Італія отримала лише багатотисячні жертви і більш нічого. Поки політики розробляли план повоєнного облаштування світу, в цей час всілякі захоплювали владу ті, хто давали прості і зрозумілі людям відповіді та заманливі обіцянки, в які звісно останні вірили. От так виріс повністю протилежний демократії політичний режим – тоталітаризм.

Тоталітаризм – крайня форма авторитаризму, яка полягає в тотальному контролі над усіма сферами життя суспільства та прагне втілити в життя якусь агресивну утопію, супроводжується масовим порушенням прав людини, застосуванням насильства у формі терору. Думки науковців з приводу різновидів тоталітаризму розділилися: одні з них наголошують на тому, що існує правий(фашизм, націонал – соціалізм) та лівий(більшовизм). Інші вважають, що є тоталітаризм німецького та радянського зразків. Проаналізувавши їх спільні ознаки, можна із впевненістю говорити про три види тоталітарних режимів: фашизм(Італія, проте ведення Японією агресивної мілітаристської політики в міжвоєнний період надає нам підстави говорити про існування японського фашизму, який не був в Японії політичним режимом, він лише тут існував у формі руху), націонал – соціалізм(скорочено – нацизм; Німеччина) та більшовизм(СРСР).

Можна виокремити характерні, спільні для тоталітарних режимів риси:

Однопартійність або однопартійна диктатура. Політична партія в даному випадку розглядається в якості стрижня, ядра політичного режиму. Якщо порівняти партії фашистів, нацистів з більшовицькою, можна побачити, що в структурі фашистської і нацистської партій простежується суворіша ієрархічність, ніж у більшовицькій партії. Наприклад, в СРСР хоч би для створення демократичності режиму проводилися з'їзди. В той час як фюрер нацизму Гітлер та дуче фашизму Муссоліні цього не потребували, оскільки вони втілювали в собі націю, партію і державу. Більшовики поступово ліквідували всі партії, окрім своєї, а фашисти і нацисти, імітуючи демократичність навпаки зберегли і створили ряд «дружніх» партій. Проте провідна партія мала монополію на владу. У Німеччині – НСДАП, СРСР – КПРС, Італії – ПНФ(Національна фашистська партія)

Культ особи є неодмінною ознакою для всіх тоталітарних режимів. Лідер політичної партії у мірі становлення тоталітаризму стає диктатором і навколо нього формується культ особи. Він базується на безмежному возвеличенні його персони, а разом з цим – ідеї, які він втілював. Вважалось, що вождь володів даром провидця і ніколи не помилявся, знав, що потрібно народу. Ті, хто намагались поставити це під сумнів, ставали ворогом не лише вождя, а й всього народу, оскільки він уособлював в собі цей народ.

Яскравою ознакою також є наявність партійно – державної еліти. Це дуже важливо, адже без залучення кадрів до управління тоталітарист не може самостійно здійснювати свою політику. Ці кадри утворюють своєрідну касту, до якої тяжко потрапити, яка обділена привілеями, благами та іншими правами. Варто зазначити про соціальну базу, з якою відбувалось формування партійної еліти. В Італії та Німеччині – із середніх класів, в СРСР – робітники і селяни, проте їх ніколи не допускали до найвищих ешелонів влади.

В умовах тоталітаризму відбувається цілковитий контроль над економікою. Відбувається націоналізація промисловості, господарства. Це сприяє втіленню масштабних економічних проєктів, галузі економіки можна використовувати для нарощування військової міцності, оскільки агресивна військова політика є також однією із спільних ознак для тоталітарних режимів.

У тоталітарних режимах відбувається політичний контроль над всім, адже тоталітаризм панує там, де люди позбавлені вибору. Режим піддає цензурі інформацію, обмежує культуру, а також контролює думки людей, караючи їх за вільнодумство. От, наприклад, вибори зводяться просто до голосування за попередньо визначених владою кандидатів, що є принизливим і нікчемним.

Ще однією характерною ознакою є вторгнення в приватну сферу життя людини – сферу, де людина має цілковиту свободу від природи, яку монополізує тоталітарна держава. По суті встановлюється контроль над життям громадян і будь – який прояв індивідуальності міг розглядатись як загроза владі. Варто зазначити, що навіть найвеличніші володарі такі як фараони, чи римські імператори не мали такого механізму впливати на кожного. А от тоталітаризм міг впливати на кожного через пресу, телебачення, радіо, кіно. Поліцейські органи – гарантія існування тоталітаризму, які боролись із незгодними з режимом. Кожен міг у будь – яку хвилину опинитись у в'язниці, стати заарештованим або навіть більше – бути знищеним. Так ставали ворогом. Якщо реальних ворогів не було, то їх вигадували і боролись з ними. Наприклад, «троцькісти» чи «шумкісти» в СРСР, євреї та цигани в Німеччині, багаті і

сильні західні держави, які винні у бідуванні народу, в Італії. Це по суті виправдовувало ті репресії та переслідування, які проводились проти населення. Це та виправні табори були гарантією існування тоталітарних режимів.

І остання ознака, на якій я хочу наголосити, яка є спільною для всіх тоталітарних режимів – це ідеологія. Ідеологія має за завдання пояснити населенню, що історія – це закономірний рух до певної мети, яку ставить собі тоталітарна держава. Під час її втілення в життя тоталітарні держави користуються гаслом «мета виправдовує засоби». Людина стає засобом для досягнення мети. Такими ідеями є, зокрема, «велика комуна» у більшовиків, «Тисячолітній Рейх» у нацистів, «Великий Рим» у фашистів. Їх об'єднує те, що вони мають утопічний і нездійснений характер.

Проаналізувавши ознаки тоталітаризму, можу зробити висновок, що це режим, заснований на примусі, насильстві та ідеології. Тому, щоб не допустити повторення помилок минулого, варто продовжувати захищати та удосконалювати демократію, адже схильність до встановлення тоталітаризму проявляється там, де відсутнє верховенство права, що у свою чергу призводить до неможливості існування правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Всесвітня історія 1914-1939: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. / П. Б. Полянський – К: Генеза, 2003 с.81-87
2. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. / І. Я.Щупак. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 208 с. с.98 -101
3. <https://geomap.com.ua/uk-wh10/1263.html>
4. Чабанна М.В. Дослідження сутнісних рис тоталітарного режиму та зіставлення його різновидів у межах теорії тоталітаризму.

*Ісмаїлова Ілона Елімханівна,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого
Студентка 1-го курсу 10-ї групи 1-го факультету*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ СПАРТИ

Державою Стародавнього світу, що асоціюється саме з суворою регламентацією життя, яка покликана мінімізувати майнове розшарування серед населення є Спарта. В основу державного ладу країни було покладено принцип єдності повноправних держав, що вимагав від її мешканців неабиякої дисциплінованості. Отож, власне, що являє собою державний лад воєнізованої Спарти?

Варто почати з того, що основи державного ладу було закріплено ретрою царя Лікурга (8 століття до н.е.). А відтак, торгівля, ремесла й землеробство стали справою ілотів (місцеве населення півострову Пелопоннес було звернено у рабів-ілотів, якими володів кожен спартіат разом із земельним наділом) та перієків - вільних жителів, що посідали проміжне становище між спартіатами та ілотами. У спарті була виняткова система виховання: з 7 до 20 років хлопці проходили особливе навчання у спеціалізованих школах, що

було спрямоване на виховання у них хоробрості, витривалості, дисциплінованості. А далі, до 60 років чоловіки несли військову службу.

Саме в олігархічну рабовласницьку республіку, що зберегла риси родоплемінного ладу, «Лікурґів лад» і трансформувалася в військову демократію спартіатів. Також були архагети - два царі - очільники держави, чия влада була спадковою. Щодо їх повноважень, то вони такі: воєнна влада, організація жертвопринесень та участь у раді старійшин (герусії).

Склад герусії: два архагети, 28 геронтів. Рада старійшин виконувала функції урядової установи – готувала питання для обговорення на народних зборах тощо.

До повноважень колегії ефорів, що складалася з 5 гідних громадян належали (до 6 ст. до н.е.) судочинство по майновим зборам, а далі вони витіснили герусію (набули більших повноважень, як наслідок, стали більш впливовими у суспільстві).

Апелла (народні збори) у Спарті були пасивними. Право на участь у апеллі мали повноправні громадяни-чоловіки, які досягли 30-річного віку. Голосування проводилося примітивно-криком або «на око» визначалася більшість. Народні збори мали законодавчі права, вирішували питання миру та війни, право обрання посадових осіб.

Отже, Лакедемон, що виник у 1000 році до н.е., саме завдяки створенню унікальної соціальної і політичної системи, якій і донині немає подібних, через чотири століття став домінуючою військовою силою Стародавньої Греції.

Науковий керівник: Григоренко Д.А.

*Каднічанський Ілля Романович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
1 курс 4 група*

ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ В 1990 Р.

Майже одночасно з утворенням Федеративної Республіки Німеччини (21 вересня 1949 року) відбулося проголошення Німецької Демократичної Республіки (7 жовтня 1949 року).

Східна Німеччина, яка складала радянську зону окупації, після закінчення війни підпала під управління радянської військової адміністрації. Під її проводом відбулися вибори в органи місцевого самоврядування, розпочалися соціалістичні перетворення в промисловості, була проведена аграрна реформа.

За ініціативою соціалістичної єдиної партії Німеччини, яка утворилася на сході шляхом злиття комуністичних і соціал-демократичних партійних організацій, було проведено декілька Німецьких народних конгресів. Перший такий конгрес відбувся в грудні 1947 року, другий — у березні 1948 року. Останній обрав Німецьку народну раду і доручив їй розробити проект Конституції. У травні 1949 року зібрався третій Німецький народний конгрес, який затвердив Конституцію Німецької Демократичної Республіки.

Німецька народна рада перетворила себе на Тимчасову народну палату, ландтаги земель провели вибори в Палату земель, був створений Тимчасовий уряд НДР. Уряд СРСР надав уряду НДР функції управління, які виконувала радянська військова адміністрація.

Почалося будівництво соціалізму на німецькій землі, а Конституція НДР 1968 року констатувала перемогу соціалістичних виробничих відносин.

Криза соціалістичної моделі призвела в 1983 року до важливих революційних подій, що викликали глибокі суспільно-економічні і політичні зміни. Демонстрації, втеча громадян НДР до ФРН супроводжувалися вимогами демократії, ліквідації монополії компартії на владу. Перемога на виборах християнських демократів підштовхнула навесні 1990 року масовий громадянський рух до об'єднання країни.

Пропонувалися різні шляхи об'єднання Німеччини: від поступового зростання ФРН і НДР в нову німецьку державу з новою конституцією до простого входження НДР до складу ФРН відповідно до статті 23 Конституції ФРН. Перемогу здобув другий варіант.

Вісімнадцятого травня 1990 року був укладений перший державний договір між ФРН і НДР про валютний, економічний і соціальний союз. Тридцять першого серпня 1990 року був підписаний другий державний договір про механізм входження НДР до ФРН. Він набрав сили з жовтня 1990 року, коли припинився суверенітет НДР і вона увійшла до складу ФРН.

З цього часу основні політичні, правові, соціально-економічні інститути НДР або припиняли своє існування, або докорінно змінювалися відповідно до принципів ФРН.

Так цілком мирним шляхом відбулося утворення єдиної Німецької держави. Дванадцятого вересня 1990 року в Москві міністри закордонних справ СРСР, США, Великобританії, Франції, ФРН і НДР підписали договір про остаточне урегулювання проблеми Німеччини.

Є багато суттєвих переваг об'єднання Німеччини:

1. Проблема об'єднання мала два тісно взаємопов'язані аспекти: внутрінімецьких: відносини між ФРН і НДР, і на міжнародному рівні, пов'язаний з обставинами та інтересами чотирьох великих держав - колишніх членів антигітлерівської коаліції.

2. Два німецьких держави протягом більш ніж чотирьох десятиліть розвивалися двома різними шляхами, певною мірою протилежними в соціально-економічному і політичному відношенні: Федеративна Республіка Німеччина - капіталістичним, Німецька Демократична Республіка - йшла по шляху державного соціалізму, який вважався в той час оптимальним типом соціалізму. Ці два фактори створювали серйозні перешкоди на шляху відтворення єдиної німецької держави.

3. У 80-х рр. все більшого значення стали набувати характеру внутрішнього розвитку двох німецьких держав, його результати і реальні досягнення, що впливали на умонастрої громадян. При певні труднощі і недоліки ФРН успішно розвивалася, ставши однією з трьох найбільш потужних світових економічних держав. Був досягнутий високий рівень життя громадян, забезпечена політична стабільність в суспільстві.

У НДР загострилися труднощі в соціально-економічному розвитку (при всьому тому, що в соціальному плані були чималі досягнення), виявилось істотне відставання життєвого рівня її громадян від громадян ФРН. Функціонування склалася в країні авторитарнобюрократіческой політичної системи, обмеження деяких свобод громадян призвели до кризи всієї суспільно-політичної системи, масового невдоволення значної частини населення. Зовнішнім проявом цього невдоволення з'явилася еміграція громадян НДР у ФРН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Ін Юре, 2003. 365-366 с.

- Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 2002. 716 с.

*Карапетян Маргарита Овсенівна,
4 факультет, 1 курс, 8 група
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

ПРИЧИНИ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАШИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ

Встановлення в Німеччині фашистської диктатури стало проявом слабкості німецької імперіалістичної буржуазії. Ослаблена поразкою в першій світовій війні, ударами революційного робітничого руху і економічною кризою, заплутавшись у внутрішніх і зовнішніх протиріччях, вона виявилася вже не в силах панувати методами парламентаризму і буржуазної демократії.

Гітлерівці змогли прийти до влади перш за все тому, що робітничий клас - найбільш послідовний і сильний противник фашизму - в результаті проведення вождями соціал-демократичної партії і профспілок політики класової співпраці з буржуазією виявився розколотим і внаслідок цього ослабленим перед обличчям реакції. Разом з монополістами і колишніми кайзерівськими генералами Носке, Еберт, Шейдеман і інші праві лідери соціал-демократії стояли біля колиски контрреволюційних банд, що виникли в ході Листопадової революції. Праві соціал-демократи протягом тривалого часу отруювали свідомість робітників опортуністичними теоріями, ідейно роззброюючи робітничий клас перед обличчям фашизму. *«Робоче законодавство, страхування і демократичні права, які буржуазія змушена була дати робочим в роки революції, - говорилося в резолюції Виконкому Комінтерну, - поступово віднімалися у робочих стояла при владі веймарської коаліцією, що складалася з соціал-демократів, партії центру і « демократів ».* Поступові і безперервні поступки реакції, поступове скасування одного пункту конституції за іншим, одного завоювання робітників за іншим, поступова фашизація всього державного апарату - настільки дискредитували Веймарської коаліції і Веймарської республіки, що вони втратили скільки-небудь серйозного значення в очах широких мас»[1, с. 30]. Розглядаючи реакції одну позицію за іншою і відкриваючи дорогу фашизму, праві лідери соціал-демократії направляли весь вогонь проти комуністів і зривали всі спроби Комуністичної партії створити єдиний фронт боротьби робітничого класу проти наступу фашистської реакції.

Інший не менш суттєвий фактор, який забезпечив гітлерівцям захоплення влади, полягав в необмеженій фінансової і політичної підтримки нацистської партії всіма силами реакції в Німеччині - монополістами, юнкерами, воячиною.

Серйозну підтримку встановлення в Німеччині фашистської диктатури надали американські і англійські монополії. Спочатку вони допомогли відновити військово-економічний потенціал німецького імперіалізму і зміцнити політичні позиції німецької реакції. Потім американські і англійські монополії допомогли німецької реакції встановити

фашистську диктатуру в цілях придушення демократичних сил в Європі і організації агресивної війни проти Радянського Союзу. Шляхом передачі влади в Німеччині в руки гітлерівців німецької та міжнародної імперіалістичної реакції вдалося зробити важливий крок по шляху створення в центрі Європи небезпечного вогнища війни [2].

Реакційна історіографія докладала і докладає чимало зусиль, щоб фальсифікувати справжні причини падіння Веймарської республіки і встановлення в Німеччині фашистської диктатури. При цьому чітко виявляються два основних напрямки.

Тим самим робиться спроба замаскувати вирішальну роль найбільш реакційних кіл німецької та англо-американського монополістичного капіталу, а також вояччини і юнкерства в справі підризу в Німеччині буржуазної демократії і встановлення кривавої фашистської диктатури.

У повному протиріччі з історичною правдою вони стверджують, що фашизм - це не що інше, як стихійний рух дрібнобуржуазних мас проти гніту Версаля. Таким чином, праві соціал-демократи і буржуазні ліберали по суті перегукуються тут з відкритими апологетами монополій і вояччини, перекручували класову сутність фашизму - терористичної диктатури найбільш агресивних і реакційних елементів фінансового капіталу [3, с. 58-60].

Одночасно з цим праві лідери німецької соціал-демократії, виступаючи, як і раніше, застрільниками антикомуністичної цькування, намагаються в своїх писаннях звести грубу наклеп на Комуністичну партію Німеччини - послідовного і мужнього борця проти фашизму. Справжні розкольників робочого руху, намагаючись звалити провину з хворої голови на здорову, стверджують, що нібито саме боротьба КПП проти правого керівництва СПГ послабила робітничий клас і дозволила гітлерівцям прийти до влади. З цим наклепницьким тезою правих соціал-демократів змикається не менше брехливий і наклепницький тезу буржуазно-ліберальної історичної школи, нібито революційна боротьба робітничого класу Німеччини в 1918-1932 роках підірвала позиції буржуазно-демократичної республіки і відкрила дорогу фашизму. На ділі, як добре відомо, саме героїчна, повна жертв боротьба трудящих Німеччини під керівництвом КПП була тією перешкодою, яка протягом ряду років не давало можливості реакції встановити в країні фашистську диктатуру.

Грунтовна критика з позицій історичного матеріалізму буржуазних і право фальсифікацій класової суті німецького фашизму, причин, що дозволили гітлерівцям прийти в 1933 році до влади, міститься в ряді документів Комуністичного Інтернаціоналу, виступах керівників КПП і ССПН, в працях радянських і прогресивних німецьких істориків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рахмайлов Є. В. Фашистський та комуністичний тоталітаризм в соціально-філософській та міждисциплінарній рефлексії / Є. В. Рахмайлов // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 5. – С. 28 – 33;
2. Галкин А. А. Германский фашизм / А. А. Галкин. – М.: "Наука", 1989. – 352 с.;
3. Лаку-Лабарт Ф. Нацистский миф / Ф. Лаку-Лабарт, Ж.-Л. Нанси; [пер. с фр. С. Л. Фокина]. – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 78 с.

Науковий керівник: Булгаков Артур Олександрович

*Кожедуб К.В.,
Студентка 1 курсу 4 групи
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПОЛІТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПАДУ НА ПЕРЛ-ХАРБОР 7 ГРУДНЯ 1941 РОКУ

Ще з початку XX століття Японія та США були опонентами. Вже в ході російсько-японської війни 1904-1905 рр. було зрозуміло що обидві країни переслідують свої цілі та мають різне бачення про майбутнє. Японії конче необхідно було обмежити владу США у Тихому Океані та на Далекому Сході.

На початку XX століття обидві країни в основу своїх ідеологій поклали принцип соціального дарвінізму – сильніша нація знищить слабшу. Говорячи про загострення ситуації між країнами не можна не згадати ряд наукових праць що тісно пов'язані з цим. У 1909 році Гомер Лі випускає книгу «The ValorofIgnorance» у якій було описано події які будуть супроводжувати війну між США і Японією, якщо вона все таки відбудеться. Гомер в ній передрікав неминуче падіння форпостів на Гавайях та Філіппінах, а також те що і Аляска опиниться в руках японців. Звісно ж японців дуже зацікавила праця автора, не виключено що під час розробки нападу на Перл-Харбор, вона була використана як «підготовчий матеріал». Ще одна вагома публікація належала Г. Байвотеру «Велика Тихоокеанська війна» опублікована в газеті «The Daily Telegraph» у 1925 році. В ній було передбачено раптовий напад на військово-морську базу Перл-Харбор та обґрунтував чому саме ця база стане вдалим плацдармом для подальшого просування. Свого часу військовий аташе Ісіроку Ямамору не зміг пропустити цю книгу, адже рецензія була розміщена на першій шпальті «NewYork Times book review».

Повертаючись до стратегічних планувань, то Америка розглядала війну з Японією виключно в морському районі, оскільки це було логічно виходячи з географічного розташування обох країн. До середини 30-х років стратегії бойових дій розроблялися виключно виходячи з розрахунку на бойові дії один на один, і тому були представлені «однокольорові» плани. Одним з основним був план «Orange» концепція якої полягала в «наступальній війні» і передбачала швидке досягненням переваг над японськими військово-морськими силами. Перемога передбачалася завдяки ізоляції Японії та сукупних дій авіації і флоту. Але після агресивних дій у Європі та формування вісі «Рим-Берлін-Токіо» втілення «однокольорових» планів стає неможливим через те що у разі початку війни, очевидним був факт ведення її спільними силами. Тому починається розробки «багатокольорових» планів. Основним було виділено план «Rainbow-2». Він передбачав спільні дії Америки, Британії та Франції, згідно з ним Американський вклад в перебіг подій у Європі мінімізується, а основні сили покладаються на атакуючі операції у Тихому океані. Але план не був втілений в життя. Тихоокеанський флот базувався на Гавайях у гавані Перл-Харбор на острові Оаху. Під час навчань що проводилися у 1932 році адмірал Ярнелл застосовує тактикою за якою лінкори та крейсери відводилися на лінію оборони, а основною бойовою силою були авіаносці.

Стратегія дає несподіваний позитивний результат, тому японці детально вивчають її. Наслідком вивчення стала публікація у 1936 р. у навчальному посібнику «Дослідження стратегій і тактик у операціях проти США» де зазначалося: « У разі розміщення основних сил американського флоту на базі Перл-Харбор військові дії необхідно розпочинати з раптових нападів з повітря».

З січня 1940 р. основні сили Тихоокеанського флоту базувалися саме на острові Гавайях. У разі використання бази на Оаху ВМС США справді могли ефективно могли протидіяти у випадку війни.

Ключовою ж проблемою Японії були розбіжності у політичних поглядах серед правлячої верхівки, найяскравіше це було помітно саме у поглядах керівників армії та флоту. Перші наполягали на негайному початку бойових дій з СРСР, флот в свою чергу – на першочерговому захопленні колоній у Південних морях для забезпечення метрополії ресурсами. Вони розуміли що їм не вдасться проводити бойові дії на території Америки, більш очевидним був і той факт що кораблебудівна промисловість Японії значно слабша за Американську. Тому вирішено було покладатись на якість, а не на кількість.

Основні надії покладались на лінкор «Ямато» , який був унікальним кораблем за водотоннажність на свій час. Але наприкінці 30-х років стратегія змінюється га користь авіації і починається негайне проектування авіаносці водотоннажністю 30 тис тонн. Найближчою ціллю визначалась лінія «Курили-Суматра» з архіпелагами та островами по цій лінії. Ключовою проблемою була неминуха війна з країнами-власниками колоній на цих територіях. Головним ворогом визначається США, через сильний Тихоокеанський флот, що створював сильну стратегічну перепону та безповоротну затяжну війну, на яку у Японії ресурсів не було.

Головнокомандувач Ісікоку Ямамору пропонує стратегію одночасного нападу на південному напрямку та несподіваного нападу на базу Перл-Харбор з повітря, для тимчасового знешкодження сил ВМС США. Тому 26 листопада 1941 р. бойове з'єднання Тіюті Нагумо вирушає у напрямку Перл-Харбору і вранці 7 грудня 1941 р. наносить несподіваний та нищівний удар по базі.

*Ковальов Дмитро Володимирович,
студент 1 курсу 5 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РЕЗУЛЬТАТИ ЯКОБІНСЬКОЇ ДИКТАТУРИ

Прихід до влади якобінського клубу у 1793 році зумовлений кризою політичного курсу жирондистів. Останні, захищаючи інтереси великої буржуазії і не бажаючи поглиблення революційних змін, не мали підтримки ані серед селян, які насамперед прагнули отримати землю, ані рішуче налаштованих жителів міст, які потерпали від голоду внаслідок зростання цін через нестачу продовольства. Зовнішньо-політична ситуація (неможливість дати відсіч іноземним військам, які активувалися після повалення монархії) також сприяли дискредитації жирондистів. Намагаючись зберегти владу, діючий уряд вирішив розпалити

протистояння між столицею та всією країною. Починається повстання в Ліоні, ініціюється розслідування діяльності Паризької комуни. Пошук союзників зближує жирондистів з роялістами.

Якобінці користуються ситуацією, висвітлюючи дії уряду як намагання здійснити контрреволюцію. Утопічні ідеї рівності, перерозподілу капіталу, висування ідей, що йдуть від народу, робить їх популярними серед населення. Результатом політичної боротьби стає повстання 31 травня — 2 червня 1793 р. Жирондисти зміщені з посад і арештовані, влада переходить до якобінців.

В умовах економічної, загрози громадянської війни і наступів коаліції європейських країн були необхідні рішучі дії. Фактично, влада зосереджувалася в Парижі і її вплив обмежувався столицею і прилеглими територіями. Потрібно було об'єднати країну.

В першу чергу, аби задовольнити потреби народу, було прийнято ряд декретів, які наділяли селян землею (продаж наділів емігрантів, повернення общинних земель) і відміняли феодальні повинності.

Було прийнято нову конституцію, яка проголошувала Францію республікою, встановлювала загальне виборче право для чоловіків з 21 року, запроваджувався порядок затвердження законів первинними зборами з можливістю опротестування з подальшим вирішенням долі акту безпосередньо народом. Однак, цей документ не було введено в дію. Реальна ситуація — вторгнення іноземних військ, опір жирондистів і загроза самому існуванню республіки — були приводом відтермінувати введення положень Конституції в дію і здійснити ряд термінових заходів. [1], [3, с. 219]

Для боротьби з зовнішніми і внутрішніми ворогами було оголошено загальну мобілізацію, запроваджувалась трудова повинність. Бюджет та продовольство активно залучалося у вигляді примусових позик та реквізиції майна. Придушення жирондистських повстань супроводжувалося жорстокими розправами: в Ліоні підривали будинки, відбувалися масові страти (Конвент видав наказ про знищення міста), у Вандеї масово знищувалися цілі села. В той же час Франція перемогала на зовнішніх кордонах: Тулон було звільнено від англійців, східний кордон держави очищено від іноземних військ, ініціатива військових операцій була у французів. [2, с. 183-184]

Проте разом з військовими успіхами загострювалися економічні проблеми. Серед населення поширювалось невдоволення: селяни не були вдоволені реквізиціями, максимум цін не давав промисловцям отримувати прибутки в умовах війни, жителі міст протестували проти високих цін на товари. Встановлений максимум цін не зупинив їх підвищення. Для вирішення цієї проблеми, після виступів населення, було посилено репресивні заходи проти спекулянтів і осіб, які переховували товари.

З'явилося поняття революційного терору. Влада зосереджувалася в єдиному органі — Конвенті, провідними елементами якого були Комітет громадського порятунку і Комітет громадської безпеки. Внутрішня політика засновувалася на жорсткому терорі та виданні декретів, які формалізували судовий процес. З'явилися поняття «підозрілий» — особа «що не могли довести свою революційність або пояснити джерела доходів» та «ворог народу» — фактично, будь-хто, незгодний з політикою революції (Конвенту). До страти засуджували представників духовенства і аристократії, торговців і промисловців. Їх майно розподілялось

між бідними. З іншого боку, ідеолог терору — Робесп'єр — за допомогою декретів планово знищував будь-яку опозицію. Ерберисти і дантонисти були заусджені і страчені з порушенням існуючих процесуальних норм. Арештованим не повідомлялися причини затримання, вони були позбавлені права на захист під час судового розгляду. [3, с. 221]

Масові страти, хаос, поступова зневіра селян у Конвенті та відсутність підтримки з боку буржуазії (обидві верстви хотіли користуватись здобутками революції, що було неможливим в умовах терору, контролю капіталу) врешті призвели до рішучих дій всередині уряду — 27 червня 1794 року Робесп'єра і його прибічників було арештовано і страчено наступного дня. Якобінська диктатура закінчилася.

Потрібно відзначити, що рішучі дії якобінців сприяли остаточному усуненню можливості реставрації монархії, через знищення внутрішніх факторів (повстання жирондистів і роялістів), так і зовнішніх (нав'язування політичного курсу іноземними монархами державами). Задля цього була створена боєздатна армія, яка була готова для подальшої війни. Було скасовано феодальні порядки і проведено аграрну реформу. Зрештою, було запроваджено революційні традиції та створено теорію революції, які активно розвивалися і використовувалися в 19-20 ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Маймескулов Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл.
2. Манфред А. З. Великая Французская революция. — Москва, Изд-во «Наука», 1983.
3. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: навч. посібник — К: Юрінком Інтер, 2006.

*Козлова Єлизавета Віталіївна,
Студентка 4 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ XX СТ.

АНАЛІЗ ТА РОЗВИТОК

В умовах постійної розбудови української державності, виникає постійна необхідність удосконалювати правову систему держави у тому числі і систему кримінального права. За для вирішення поточних проблем та модернізації цієї галузі права є необхідним на сучасному етапі дослідити та проаналізувати процес історичного розвитку такого поняття як злочин.

Потрібно розуміти, що термін злочин виник відносно не давно. Певні дії, у різні періоди історії постійно піддавалися криміналізації та декриміналізації. Проте можна було зрозуміти, що злочином було певне діяння, яке суперечило строю та порядку суспільств тих часів.

Швидкий розвиток поняття злочину відбувається під час майнового розширення суспільства. У цей період зміст поняття має класовий характер. Боротьба за владу між

різними класами постійно видозмінювала цей термін як основний важіль впливу на суспільство

Само поняття злочину вперше надано в ст. 5 Декларації прав людини і громадянина (Франція, 1789 г.). Згідно з цією Декларацією закон міг забороняти лише ті дії, що могли стати шкідливими для суспільства. Заборонено перешкоджати діям, не забороненим законом, та нікого не можна примусити робити такого, що не наказано законом. Зазначений акт відзначав матеріальні властивості правопорушень та злочинів, які означали розкриття його соціальної сутності. В кримінальному законодавстві Російської імперії існувало визначення злочину - в Уложенні про покарання кримінальних та виправних 1845 р (в редакції 1885 г.), ст. 1 якого свідчила: "Злочином або проступком визнається як саме протизаконне діяння, так і невиконання того, що під страхом покарання законом наказано", а також в Кримінальному уложенні 1903 р.: "Злочинним визнається діяння, заборона, під час його вчинення, законом під страхом покарання" (ст. 1). Відповідність даних відзначень до принципу законності - їх гідність: "Ні злочину, немає покарання без вказівки про те в законі". Втім були і недоліки, які поламали в не досить чіткому відображенні юридичної ознаки злочину, його протиправності. Асоціальний характер злочину не розкрівався цитованими визначеннями. Звідти і замкнуте коло: те, що карається згідно з законом - злочинно, а те, що злочинно - карається.

У юридичній науці початку XX ст. простежується два нових підходи з визначення терміну злочин, а саме матеріальний і формальний. Ознаками матеріального підходу можуть слугувати наступні ознаки: суспільна небезпечність та шкідливість для суспільства, завдяки чому пояснюється необхідність криміналізації того чи іншого діяння.

Щодо формального підходу, то воно базується на принципі прямої заборони на вчинення протиправного діяння, яке визначається законодавством.

Впровадження в поняття злочину матеріального, позбавленого посилання на забороненої кримінальним законом, ознаки сталося з перших років радянської влади.

Таким чином, ст. 5 Керівних почав з кримінального права РРФСР 1919 р зазначає: "Злочин є порушення порядку суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом".

Перші Кримінальні кодекси РРФСР використовували класово-ідеологічний вплив зміста злочина, що можна побачити у ст 6 КК РРФСР 1922р «злочином визнається всяке суспільно небезпечне діяння або бездіяльність, що загрожує основам радянського ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного ладу період часу». У КК РРФСР 1926 було надано поняття з минулого кодексу

Переходячи до висновку зазначаю, що наразі в юридичній науці склалася єдина позиція з цієї проблеми. Більша частина фахівців дотримуються думки про те, що обов'язковими ознаками злочину є суспільна небезпека і протиправність діяння. Втім, деякі вчені вважають, що ознака суспільної небезпеки є зайвим, а законодавча формула злочину повинна носити суто формальний характер. Саме на думку С. Пашина, злочин - це "визнане судом відповідно до матеріального або процесуального права порушення кримінального закону, коли суд знаходить за доцільне покласти на порушника специфічні заходи відповідальності, дозволені лише за умови визнання особи злочинцем".

Науковий керівник: Булгаков А.О. - ас. Кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн.

*Колісник Юлія Юрївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОБУДОВИ СУДОВИХ СИСТЕМ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН

Протягом тривалого часу у США сформувалася подвійна ієрархія судової системи та у кожному штаті вона складається з федеральних установ і судів штату.

На вищому законодавчому рівні США – у Конституції, закріплено засади цільної сконцентрованої федеральної системи судів, що у свою чергу складається з трьох наступних ланок: районних, окружних та Верховного суду. Протягом 20-го століття було обґрунтовано доктрину не втручання федеральних судів у компетенцію штатів щодо реалізації ними судової влади. [1,с.76]

Юрисдикція федеральних судів поширюється на кримінальні справи, які пов'язані з порушенням федерального закону, у свою ж чергу, юрисдикція судів штатів – на кримінальні справи, що пов'язані, відповідно, із порушенням законів штатів.

Необхідно визначити й те, що система федеральних судів містить також і спеціалізовані суди, які мають окрему компетенцію із правом винесення вироків та рішень. Серед таких судів можна виділити: податковий суд, претензійний суд, суд по справах військовослужбовців тощо.

Діяльність районних судів полягає у розгляді кримінальних і цивільних справ у якості суду першої інстанції. Апеляційні або ж окружні суди уповноважені перевіряти рішення районних судів, а також мають право розглядати скарги щодо рішень деяких адміністративних органів.

Верховний суд налічує 9 суддів та є вищою інстанцією. Для нього характерною є письмова процедура розгляду справ, при якій присутність сторін не обов'язкова.

Що ж стосується Англії, то тут судова система налічує вищу та низову групу судових органів. До першої складової входять: Верховний суд Англії та Уельсу, що у свою чергу формується з трьох незалежних судових установ: Апеляційного, Високого та суду Корони.

Апеляційний суд досліджує апеляції на ухвали решти суддів та має у своєму складі цивільний та кримінальний відділ. Високий суд нараховує королівську лаву, канцлерське та сімейне відділення. Та нарешті суд Корони уповноважений слухати справи щодо злочинів, що розглядаються за обвинувальним актом, а також апеляції на рішення та вирoki магістратських судів.

До другої ланки відносяться суди графств та магістратські суди. Суди графств роздивляють майже весь обсяг цивільних справ та вважаються центральними органами цивільного правосуддя. Магістратські ж розглядають основну частину кримінальних справ. [2,с.345]

Попри те, що в загальному вигляді судові системи Англії та Америки суттєво відрізняються, все ж таки є в них і дещо спільне. Так, в Англії також функціонують

спеціалізовані суди, однак вони тут мають різну компетенцію. Серед таких судів: промислові трибунали – розглядають спори, що виникають між підприємцями, в тому числі скарги щодо незаконного звільнення. У Англії також функціонує суд присяжних.

Хочу також зазначити щодо ролі судового прецеденту для системи судів у Америці та Англії. У Англії, судовий прецедент займає панівне положення у діяльності всіх судів, в той час як Верховний суд США та верховні суди штатів ніколи не вважали себе зобов'язаними слідувати своїм колишнім рішенням.

Проводячи паралель судової системи Америки з Україною можна дійти висновку, що Україні є чого перейняти від неї, зокрема: на даний час в Україні існує проблема з ефективністю функціонування адміністративних комісій при органах місцевого самоврядування, які уповноважені розглядати деякі категорії справ про адміністративні правопорушення, в той час як в США жоден з адміністративних органів не мають права розгляду таких справ, вони всі без виключення передаються до суду. Тобто, на відміну від України, там державні органи не наділяються так званими квазісудовими функціями, і я підтримую це, оскільки на мою думку, лише суд може об'єктивно встановити та дослідити всі обставини та за результатами винести рішення.

У США, як і в Україні існують адміністративні суди, які розглядають справи щодо широкого кола питань, але ці справи стосуються різних адміністративних правовідносин, наприклад, управління природними ресурсами, питання порушень прав і свобод з боку адміністративних органів, порушень у сфері охорони здоров'я і безпеки працівників тощо. Справи в адміністративних судах у США розглядаються в більшості випадків одноособово. Сторони надають свої докази судді, який займається встановленням фактів, а потім приймає рішення.[3,с.113]

Отже, дослідивши судову систему США, вважаю, що чинна у наукових працях ідея щодо запозичення в США деяких аспектів організації судової влади має втілитися у життя. Зокрема, було б за краще, на прикладі цієї країни замінити наші адміністративні комісії при органах місцевого самоврядування на спеціалізовані адміністративні суди органів місцевої влади та надати їм повноваження щодо розгляду справ, пов'язаних із дрібними правопорушеннями. Вважаю, це зумовить ефективність розгляду справ, адже діяльність таких судів буде сконцентрована саме на цьому та ні на чому більше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пильгун Н. В. До питання про історію формування американської правової системи / Н. В. Пильгун // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2018. - № 4. - С. 74-80.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство/Підручник. — Одеса: Фенікс, 2009. — 464 с.
3. Система судів США та можливість використання окремих її положень в діяльності судів України / М. Г. Поліщук // Наукові праці МАУП. - 2014. - Вип. 43.

Науковий керівник: доцент кафедри історії держави та права України і зарубіжних країн Власенко Сергій Іванович.

ОСОБЛИВОСТІ «СТАРОГО ПОРЯДКУ» НАПЕРЕДОДНІ РЕВОЛЮЦІЇ ХІХСТОЛІТТЯ У ФРАНЦІЇ

Старий порядок мав дві назви «Дореволюційна Франція або Старий режим». Взагалі що ж собою представляв «Старий порядок»? Це був політичний, економічний та соціальний режим, який існував ще до Великої Французької революції у Франції з кінця 16 ст. на початок 17 ст.

Треба сказати що «Старий порядок» є формою суспільства. Тобто, це сформоване суспільство яке існувало у Франції і воно не аби як відрізнялось від інших держав. Перш за все, Марксистські історики стояли на тому, що це суспільство є феодальним, а немарксистські історики говорили, що в ніякому разі воно не може бути феодальним, бо відсутні ознаки феодалізму. На початку 17 ст. після себе залишив сильний удар Рішельє.

Арман-Жан дю Плессі де Рішельє – французький герцог, на меті мав зробити монархію абсолютною. Що ж він зробив для своєї країни? Насамперед він сприяв розвитку культури та літератури, заснував «Французьку Академію». Він протегував художникам і поетам, заохочував таланти, сприяв розквіту французького класицизму. Під час свого правління Рішельє провів адміністративні, фінансові, військові реформи, придушував феодальні заклоти, народні повстання.

Також він ліквідував замки-фортеці баронів та герцогів, які збереглися ще з часів середньовіччя, приніс кінець приватній армії та припинив дуелі. Й звідси після цього у Франції сформувався абсолютизм, це було зрозуміло. Абсолютний монарх мав необмежену владу.

Особливістю Старого порядку було те, що він не мав нічого спільного з капіталізмом.

Капіталізм – це економічна система розподілу та виробництва, сформована на принципі приватної власності.

В Англії, Італії та Німеччині досить бурхливо розвивався капіталізм, аніж у Франції. Але, Франція характеризувала себе товарно-грошовими відносинами і переважанням натурального обміну. Що відіграло позитивну роль.

Ще однією особливістю Старого порядку була клановість. Французьке суспільство поділялось на три стани: шляхта, духовенство і третій стан – до якого входили ремісники, непокріпачене селянство та купецтво.

Треба зазначити про аграрні відносини в період Старого порядку. Більшість селян володіли маленькими ділянками землі, а також орендували землі у поміщиків. Врожайність була низькою. Особливістю аграрних відносин епохи Старого порядку був «Баналітет» - це селянське зобов'язання перед самими поміщиками. До нього входили: молоти, борошно, плата за проїзд та заборона торгувати вином. Становище селян було скрутним й тому влада вирішила для допомоги скасувати «Баналітет», але це, на жаль, не допомогло.

Отже, висновок можна зробити такий. Що Старий порядок в французькому суспільстві відбився позитивно. Були в ньому звісно і свої недоліки. Звичайно, що цей порядок не міг залишатися, бо Франція прагнула рухатися вперед. Якщо вона залишила все так як є, то це тільки гальмувало би країну. Але все одно багато французьких істориків згадують і розповідають про цей період з насолодою й навіть говорять що, хто не жив в цьому часі не мають розуміння насолоди буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Токвіль А. Старий порядок і революція . С-Пб., 2008
2. Л.М. Маймескулова Історія Держави і права Зарубіжних країн «Право» 2013
3. Кузовков Ю. Світова історія корупції. М., 2010
4. О. Гисем, А. Мартынюк. Всесвітня історія - Нова історія (1789-1914 рр.)

*Куліс Ольга Ярославівна,
студентка 5 групи 1 курсу
факультету підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

РОЗРОБКА ТА ПРИЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ФРАНЦІЇ 1810 РОКУ

В ході Великої Французької революції були розкриті та актуалізовані найгостріші проблеми суспільства. Багато з них були породженням вад минулого правління, а саме свавіллям королівської влади та дворянства яке мало своє нормативне закріплення в актах королівського законодавства. Проте ідеї Просвітництва які були рушійними принципами Великої французької революції обґрунтували не справедливості такого стану речей відповідати вимогам та зумовили необхідність в створенні нової системи законодавства майже у всіх сферах суспільного життя. Така система мала відповідати вимогам суспільства у процесі трансформації та закріплювати ті суспільні ідеали які принесла революція. Звісно, найбільш проблемою було реформування кримінального права, адже саме у відношенні колишньої влади до злочинів та покарань та у принципах які застосовувались при цьому виявлявся її антигуманізм. Тобто законодавство королівської влади було узаконеною формою свавілля.

На мою, думку Кримінальний кодекс Франції 1810 року був певним компромісом між вимогами Революції та помірною реакцією доби Консулата та імперії. Про це можна дійти висновку проаналізувавши процес його розробки та прийняття. Так, Кримінальний кодекс мав формуватися на основі положень Декларації прав людини та громадянина 1789 року та Наказів Генеральних Штатів які вимагали не поширення покарань на близьких злочинця та скасовували релігійні злочини, тобто мали прогресивний, світський характер.

Перший проект цього кодексу був прийнятий у 1791 році мав прогресивний характер, проте відображав інтереси не всіх станів суспільства, цей проект умовно можна назвати кодексом буржуазії. Так як у цей період буржуазія намагалась закріпити завоювання першого періоду революції та розкрити положення Декларації прав людини і громадянина. Так, Установчі збори реалізовуючи положення Декларації та задовольняючи вимоги буржуазії та широких мас скасували так звані «уявні злочини» та обмежили суддівський розсуд точним

визначенням закону та відмовились від кваліфікованої смертної кари як такої, що порушує право на гідність особи. Проте процес кодифікації кримінального права не міг продовжуватись за постійної зміни режимів. Так, протягом невеликого проміжку часу у влади перебували жирондисти, якобінці, термідоріанці. Він відновився тільки після встановлення більш-менш стабільної влади та закріплення тих соціальних та правових змін які відбулися, тобто у добу Консулату.

Такий довгий період простою у розробці кодексу пояснюється розумінням кодифікації у французькому праві, так, «під кодексом розуміється юридичний документ, що об'єднує сукупність законів та підзаконних приписів, застосовуваних у певній галузі права. Таким чином, кодифікація є завершальним етапом оформлення галузі законодавства як елементу його системи(1 с.327)». Тобто не можливим було прийняття кодексу до поки не будуть остаточно сформовані та оформленні нові суспільні відносини, принципи побудови суспільства та держави, а також державні інститути. Саме тому підготовчі роботи з повномасштабного розроблення кодексу почались тільки в 1804 році, на стадії остаточного оформлення державної форми Франції, тобто її переходу від консулату до імперії. Проект кодексу розроблявся командою юристів на чолі з Тарже і у цьому ж році був поданий на розгляд Державній раді, проте був відхилений через суттєві суперечності в поглядах членів ради. Його розробка відновилась тільки в 1806 році, та для спрощення застосування права та для удосконалення правової системи було прийнято рішення про розробку 2 кодексів: Кримінального та Кримінально-процесуального. На обговоренні проекту кодексу постало 2 основні суперечності які перешкоджали його прийняттю, це питання суду присяжних та смертної кари. Проте під час обговорення Тронше вдалося відстояти смертну кару як засіб кримінального покарання, а по іншим питанням було прийнято компромісне рішення, що дозволило нарешті прийняти у 1810 році Кримінальний кодекс Франції як основний документ її кримінального права, аж до кінця 20 століття.

Отже, процес розробки та прийняття Кримінального кодексу Франції пройшов довгий шлях перед тим як стати офіційно оформленим та легітимним нормативно-правовим актом. Проте, не зважаючи на його компромісний характер та перешкоди які існували для його розробки та прийняття, він став основним актом кримінального права Франції та завдяки професійній розробці, високому рівню юридичної техніки чіткості формувань та ліберальному змісту залишався діючим до кінця 20 століття, а для дослідження не втрачає своєї актуальності і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Dictionnaire de droit. – Т. I. – Paris, 1966. – 1202 p.
2. Графский В. Г. Всеобщая история права и государства : учеб. для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2007. – 752 с.
3. Кабрияк Р. Кодификации / Пер. с фр. Л. В. Головкин. – М. : Статут, 2007. – 476 с
4. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008 — 730 с

ФРАНЦУЗЬКИЙ АБСОЛЮТИЗМ

Історики і економісти багато сперечалися і сперечаються про сутність, оригінальності та дієвості політики Жана Батиста Кольбера. Розуміння політики Кольбера неможливо без розуміння поєднання тих неповторних особливостей і типових рис, які робили французький абсолютизм втіленням «класичної» форми цього державного ладу.

Для розуміння французького абсолютизму великий інтерес представляє схема, висунута А. Д. Люблінської. [2, с. 217-243]. Простежуючи все, що відбувалося з дворянством і буржуазією від «передісторії» абсолютизму за Людовіка XI до середини XVII століття, вона приділяє особливу увагу питанню: як могло зберігатися «рівновагу» між ними, що давало відому свободу рук абсолютної монархії? Люблінська показує, що сам процес виділення нового дворянства багато значив для збереження рівноваги між класами, з його допомогою старим ладом акумулювалися елементи прогресу, необхідні для його виживання.

Франція раніше інших встала на шлях переходу до абсолютизму. Уже до середини XV століття корона отримала найважливіше право збирати податки, не питаючи згоди станового представництва. Причиною цього раннього початку була Столітня війна, яка призвела до «сильної потреби в національну єдність» [4, с. 47].

Складання абсолютної монархії у Франції почалося ще на такій стадії адміністративної історії, коли управлінська функція не функціонувала окремо від судової; для середньовічного монарха керувати - це і означало вершити суд.

Другий етап у розвитку французької абсолютної монархії - середина XVI - 30-ті роки XVII століття. У цей період не тільки конститується шар спадкових власників посад, а й відбувається виділення важливих, чисто адміністративних органів управління, вже не пов'язаних з відправленням суддівських функцій; тому монархію цього часу можна назвати судово-адміністративною. Італійська війна, а потім громадянська війна XVI століття сприяли тому, що вона стала частіше звертатися до нових, більш надійним методам управління. Королівська влада стала широко застосовувати розсилку на місця комісарів з цілями як інспекції, так і управління в сфері юстиції та фінансів. Увійшло в звичай зміцнювати такими фахівцями ради при губернаторах провінцій; на них же покладалося і виконання надзвичайних доручень. Надалі звідси розвивалася система інтендантів.

Третій етап у розвитку французького абсолютизму намітився при Рішельє, особливо в зв'язку зі вступом Франції в Тридцятирічну війну в 1635 році. Центр ваги переноситься на адміністративні методи управління; монархія стає адміністративно-судовою [3, с. 95]. Зростають штати державних секретаріатів, особливо військового: у 1659 році в ньому було вже щонайменше 5 бюро. Нарешті, в провінціях затверджуються «інтенданти юстиції, фінансів і поліції». Їх найважливішим завданням стає забезпечення збору, щодо яких збільшилися податки. Від контролю над старими судово фінансовими установами вони переходять до прямої участі в управлінні: при Рішельє вони отримали право зайнятися розкладкою податків.

У 1648 - 1653 роках французький абсолютизм пройшов через потрясіння Фронди [1, с. 350]. напершому її етапі гасла зниження податків, скасування інституту інтендантів, боротьби з господарюванням фінансистів, взагалі наведення порядку в управлінні лягли в основу соціальної програми Паризького парламенту і забезпечили йому популярність.

Після поразки Фронди всі поступки уряду були фактично взяті назад. Але ще задовго до цього парламент, нездатний висунути нові популярні гасла, втратив керівництво антиурядових рухом, яке перейшло на другому етапі Фронди до аристократії. Сила аристократії складалася як в опорі на розгалужену клієнтелу, так і особливо в тому, що їй часом вдавалося використовувати енергію міських плебейських рухів для підпорядкування собі парламентів і муніципалітетів.

Отже, економічна роз'єднаність, політична лояльність, прагнення до підвищення через адміністративний або податковий апарат - ось що визначало в XVII столітті ставлення до абсолютної монархії з боку французької буржуазії, того класу, вихідцем з якого був Жан Батист Кольбер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бадак А.Н., Войнич И.Е. Всесвітня історія в 24 томах. Т. 13. Епоха англійської революції. М.: Харвест, 2001. 560 с.
2. Люблінська А.Д. Франція при Рішельє. Французький абсолютизм у 1630 - 1642 рр. М.: Наука, 1982. 279 с.
3. Малов В.Н. Три етапи і два шляхи розвитку французького абсолютизму // Французький щорічник. М.: Едіторіал УРСС, 2005. С. 90 - 133.
4. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. Видання 2. Т. 8. М.: Политиздат. 1957. 706 с.

*Мартиненко Каріни,
студентки І курсу 8 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України*

СУХИЙ ЗАКОН В США

Рух за заборону вживання спиртних напоїв почав ширитися у США на початку XIX століття, коли стурбовані наслідками пияцтва громадяни стали об'єднуватись у товариства тверезості. До кінця XIX століття ці групи, підтримані численними релігійними та жіночими організаціями, стали потужною політичною силою і проводили антиалкогольну кампанію на державному рівні, закликаючи до загальної національної стриманості.

Найяскравішим проявом консервативних тенденцій у внутрішньому житті стала поправка до Конституції, що набирала чинності у січні 1920 р., за якою вводився "сухий закон", що забороняв виготовлення і продаж горілчаних напоїв на всій території США. Як наслідок у країні з'явилися банди організованих злочинців (ганстери), що взяли під контроль весь нелегальний бізнес горілчаних напоїв, наркотиків, проституцію. Поширилась корупція серед правоохоронних органів. Масовим стало таке явище як рекет. Війни між бандами ганстерів, що боролись за контроль над нелегальним бізнесом, стали потрясати великі міста США.

Головними причинами такого закону насамперед є економічні: в умовах світової кризи і Першої світової війни Штатам було набагато вигідніше відправляти зерно, ціна якого різко зросла, на експорт, ніж використовувати його для виробництва алкогольної продукції.

Гуминенко М. говорив, що сухий закон - річ спірна. З одного боку, ніхто не скаже, що не пити -це погано. Навіть останній п'яниця підтвердить зворотне. Але з іншого боку, для того, щоб змусити весь народ не пити, потрібно спершу змінити щось в головах, а тільки потім поспішати прописати заборону на папері. Президент Вільсон закликав до миру в усьому світі, це був його ідеал. І цей ідеал породжував романтичні настрої в народі. Але "мир у всьому світі" - ідеал очевидно недосяжний, ефемерний. А от змусити всю країну "не пити" - це виглядає набагато простіше і такий ідеал, на думку багатьох, був цілком досяжний. І американський народ кинувся законодавчо закріплювати "початок ери розумної тверезості".[1, с. 48]. Покращився добробут, зросли заощадження населення, зміцнилися сімейні устої. Зменшилася кількість травм і катастроф на виробництві, збитки від яких знизилися на 250 мільйонів доларів. Знизилася загальна смертність.

Якщо розглядати сухий закон виключно з точки зору людини, яка дотримується тверезого способу життя, тоді антиалкогольні заходи будуть мати лише позитивні характеристики. Тим не менш, разом із позитивними моментами у сухого закону існують і певні недоліки. Чого буде більше залежить від того, в якій країні запроваджується антиалкогольна кампанія та який менталітет притаманний народу, що живе в цій країні. Слід відзначити, що в жодній країні світу «сухий закон» не введено в найповнішій формі, тобто немає повної заборони алкоголю. Це свідчить про те, що існують певні труднощі у застосуванні цієї заборони на практиці, а ось різні по м'якості обмеження на хмільні напої були успішно реалізовані в багатьох країнах світу.

Думка, що Сухий закон став причиною розгулу злочинності, пояснювалося тим, що змусити величезну країну разом припинити споживати спиртне - це явний абсурд, який ні до чого доброго не приведе. Подібна заборона тільки створить умови для розквіту підпільної торгівлі випивкою, яку неминуче візьмуть у свої руки люди, схильні порушувати закон.

Сухий закон виявився більш жорстким, ніж очікувалось, великі виробництва були ліквідовані. Наслідки проведення антиалкогольної кампанії не були однозначними. Так, наприклад автор книги «Сучасна Америка» Г. Гослар робить висновок, що за три роки дії закону відбулося оздоровлення суспільства, зокрема, кількість арештів зменшилась в 3,5 рази. Але були і негативні моменти, торгівля спиртом для представників злочинного світу стала дуже прибутковою. Доставкою та торгівлею, контрабандою займалися і звичайні американці. Сухий закон викликав розквіт корупції серед чиновників, політиків, суддів, поліцейських і адвокатів. У пору Сухого закону США поширилося бутлегерство (підпільні торговці спиртних напоїв).

У 1933р. Франклін Рузвельт відмінив, коли контрабанда та збут алкогольних напоїв і спровокована ними організована злочинність набули небачених розмірів, а країна перебувала у глибокій економічній кризі.

Отже, підсумовуючи вищезгадане, можна сказати, що «сухий закон» хоча і обмежує доступність алкогольних виробів, але не усуває всього комплексу причин алкоголізації населення, тому цю практику не можна розглядати у якості абсолютного бальзаму від цього

сумного явища. В США мали лише обмеження на споживання алкоголю, намагання умовної заборони мали нетривалий ефект і залежали від бажання самого населення викоринити пияцтво у суспільстві. Разом з тим можна із впевненістю говорити, що позитивні результати певних обмежень вживання спиртних виробів у суспільстві мали місце. Також важливим фактором для вдалої антиалкогольної кампанії є державний устрій країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гуминенко М. Проблемы Сухого закона и бутлегерства в США / М. Гуминенко // Литература и жизнь. – 2009. – № 2. – С. 45 – 52.
2. Ушакова А. Сухой закон в США: реакция американского общества на 18 поправку / А. Ушакова // История и археология. – 2014. – № 6. [Электронный ресурс]. URL: <http://history.snauka.ru/2014/06/107>

*Марцинюк Софія Ігорівна,
студентка 1 курсу 4 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РОЛЬ ОСВЕНЦИМА У ОСТАТОЧНОМУ ВИРІШЕННІ ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ

В умовах економічної депресії 1930-х НСДАП, на чолі з А.Гітлером, здобула популярність. Її політика ґрунтувалась на расизмі та антисемітизмі. Представивши євреїв джерелом різноманітних політичних, соціальних, економічних проблем, що стоять перед німецьким народом, нацисти активно просувалися у захопленні влади.

У 1935 році Нюрнберзькі расові закони визначили анти єврейські закони та призначили повне розділення на «арійців» та «не арійців». 9 листопада 1938 гітлерівці зруйнували синагоги та вітрини єврейських магазинів по всій Німеччині та Австрії (Кришталева Ніч). Ці заходи були спрямовані як на юридичну, так і на соціальну сегрегацію євреїв від німців.

Головний етап нацистських зlodіян стосовно євреїв настав з початком Другої світової війни. Ескалація антисемітизму здійснювалась шляхом пропаганди ненависті до євреїв. Це втілювалось через публічні заяви нацистських вождів у обмеженні громадянських та трудових прав, організації погромів, арештів, штрафів, заключення в гетто та концтабори.

Нарешті, літом 1941, гітлерівці приступили до реалізації розробленого ними ще до війни плану, так званого Остаточного вирішення єврейського питання. Його суть полягала у фізичній ліквідації єврейського народу.

Цей план мав охопити всю Європу, де проживало 11 мільйонів євреїв. З цією метою було створена мережа єврейських гетто. В Польщі, наприклад, знаходилось приблизно 400 гетто, з яких найбільші були у Варшаві, Кракові, Любліні.

Щоб допомогти здійснити Остаточне рішення нацисти створювали центри вбивств – концтабори. З 1942 почалася ліквідація гетто, і всі їх в'язні були направлені у концтабори для негайної смерті.

Одним із найбільших та найстрашнішим із концтаборів був Освенцим, ще відомий як «фабрика смерті». Він був побудований для трьох цілей:

- ув'язнення ворогів нацистського режиму
- постачання примусових робітників
- вбивства євреїв згідно Остаточного рішення

Освенцим почав діяти в травні 1940. А вже наприкінці 1943 весь освенцимський комбінат був поділений на три табори.

Освенцим I – головний табір – утримував політв'язнів та противників нацизму. Над в'язнями у Блоці 11 проводили експерименти із застосуванням ядовитої речовини Циклон Б. Пізніше побудували більші камери поблизу з крематорієм. Саме туди весною 1942 направляли прибулих євреїв для виконання плану Остаточного рішення.

В Освенцимі I лікарі СС проводили медичні експерименти в Блоці 10. «Вчені» проводили псевдонаукові дослідження немовлят, близнюків і карликів, а також проводили примусові стерилізації дорослих. Головним і найвідомішим лікарем був капітан СС доктор Йозеф Менгель.

Найвдаліше описує роль лікарів в Освенцимі цитата з книги «Нацистські лікарі» Ліфтона Роберта Джейна : «Коли ми думаємо про злочини нацистських лікарів , те, що спадає на думку, - це їх жорстокі , а іноді і фатальні експерименти... Але, коли ми звернемося до ролі нацистських лікарів Освенцима, то не експерименти були найбільш значущими. Скоріше це була їх участь у масовому вбивстві, від початку і до кінця.»

У першій половині 1942 СС переніс операції з використанням Циклону Б до Освенцима-Біркенау, більшого за перший у чотири рази. Вони перетворили два фермерські будинки в газові камери – Бункер I та Бункер II. Проте, незабаром цих споруд виявилось недостатньо для ліквідації великої кількості депортованих євреїв. Весною 1943 було побудовано ще чотири великих крематорії, кожен з яких складався з газової камери, роздягальні та печей для кремації.

Всі євреї, що прибували до Біркенау, негайно проходили відбір. Діти до 18 років, інваліди та жінки з дітьми відразу направлялися в крематорії. Інші, придатні для роботи, йшли в бараки, щоб в подальшому їх використовували як рабів на найтяжчих роботах.

Освенцим-Мановіц був, фактично, хімічним та будівельним підприємством до якого направлялися працювати в'язні інших двох підрозділів Освенцима.

Всього за чотири з половиною роки існування цього табору, за сучасними оцінками в ньому було замучено 4 мільйони людей, з яких 1,5 мільйона євреїв – знищено.

Існують також різні інші оцінки кількості вбитих в таборі Освенцим, адже не всі депортовані були офіційно зареєстровані. Згідно до повідомлення французького Відомства з вчення військових злочинів – 8 мільйонів осіб; 5,5 – згідно із звинуваченням у суді над Рудольфом Гессом (комендант Освенцима); 5 мільйонів осіб згідно з документами Нюрнберзького трибуналу.

Концтабір Освенцим – це чорна сторінка в історії людства. Він став довічним нагадуванням та настановою всім поколінням. Адже, те, що в ньому проваджувалось, не мало і не має ніколи відбуватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.Семиряга М. И. Тюремная империя нацизма и ее крах. – Москва: Юридическая литература, 1991. С.118,119,147

2. Antisemitism in History: The Holocaust Encyclopedia-
[https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-nazi-antisemitism?](https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism-in-history-nazi-antisemitism?series=21806)
series=21806

3. Auschwitz: The Holocaust Encyclopedia-<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/auschwitz>

*Мукоєєв І.О.,
Студент 5 групи 1 курсу інституту
підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ ЗА КОНСТИТУЦІЮ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1871 РОКУ

18 січня 1871 року було оголошено про створення Німецької імперії, 16 квітня цього ж року було прийнято Конституцію, яка проіснувала до 1919 року і була заснована на конституції Північнонімецького союзу. В конституції Німецької імперії йшлося про військову справу, флот, торгівлю, фінанси, союзню територію та найбільше статей було про державний апарат. Згідно з цими статтями державний апарат ділився на виконавчу та законодавчу владу.

Законодавча влада належала Рейхстагу. Рейхстаг складався через загальне голосування, всі його дебати були публічними і всі виступи обов'язково друкували у пресі. Також Рейхстаг мав законодавчу ініціативу з питань громадянства, фінансів, торгівлі, поліційного нагляду, авторських і винахідницьких прав. імператор мав право скликати та розпускати Рейхстаг.

Виконавча влада належала Бундесраті, імператору та призначеному імператором канцлеру. Бундесрат складався з представників держав, що перебували в складі Німецької імперії. Всього цих країн було 25. 22 королівства та 3 вільних міста (Любек, Гамбург і Бремен). Кожна країна мала 6 депутатів, а Пруссія 17, що надавало їй майже абсолютну владу в імперії, оскільки щоб оскаржити будь-яку зміну в конституції потрібно було 14 депутатів. До компетенції Союзної ради належали питання щодо відносин між членами союзу, фінансів і бюджету. Також Бундесрат надавав імператору право екзекуції.

Імператор – стояв на чолі країни, його влада передавалась спадково і імператором міг бути тільки король Пруссії. Також він був представником у міжнародних стосунках. Він, як зазначено вище, мав право екзекуції, тобто примушував країни, які входили до складу імперії, якщо вони не дотримуються своїх обов'язків згідно з конституцією. Також імператор міг призначати та звільняти посадових осіб і змушував їх давати присягу імперії. Імператор мав право на розпуск та скликання Бундесрату та Рейхстагу і мав право призначати канцлера імперії. Він міг оприлюднювати закони та стежив за їх виконанням. Імператор не був відповідальний за свої дії, ні перед ким.

Канцлер імперії – це єдиний міністр імперії. Його призначав імператор. Він був головою Бундестагу і його голос був вирішальним, якщо була рівна кількість голосів. Він

займався фінансовими та військовими питаннями. Канцлер стояв на чолі більшості імперських відомств та установ , окрім військового та військово-морського . Він призначав керівників цих відомств і установ - державних секретарів . Канцлер ніс відповідальність тільки перед імператором.

Отже, опираючись на все , що вище зазначене , можна побачити , що державний апарат Німецької імперії був доволі розгалуженим , але всі його галузі чітко виконували свої обов'язки , хоча деякі питання вирішувалися одразу декількома галузями , але це не заважало його функціональності і вірному виконанню обов'язків і деякі галузі контролювали функціональність інших , але на жаль не всі .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.Хрестоматія з історії держави та права зарубіжних країн (Рос. мовою), за редакцією професора Л.М. Маймескулова

2.Історія держави та права зарубіжних країн , за редакцією професора Л.М. Маймескулова.

*Мхітарян Мане Едвардівна,
5 група 1 курс
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВСТАНОВЛЕННЯ ДИКТАТУРИ ГІТЛЕРА

Все почалося з того моменту, коли положення Версальського договору почали породжувати у Німеччині хвилю невдоволення та прагнення реваншу. Згідно з цими положеннями армія Німеччини значно скорочувалася, країна втрачала свої колонії та істотну частину спірних із сусідніми державами територій. У 1919 році виникла націонал-соціалістична партія, яка була очолена Гітлером. Даної партією була представлена програма по відродженню Німеччини, яка засновувалася на реваншизмі та расизмі.

Гітлер почав закликати щодо необхідності відновлення армії та початку нової війни. Нацистами пропагувалася ідея по завоюванні «життєвого простору» на благо німецькому народу. Сутністю ідеї було те, що народ Німеччини настільки великий, тому він не має можливості власного прогодування та створення гарних життєвих умов саме на тій території, на яку він був загнаний версальською системою. З огляду на це, необхідність розширення кордонів власної держави та збільшення сфери впливу, використання природних ресурсів нових територій стали єдиним можливим напрямком у економічному та військовому процвітанні Німеччини.

Дедалі пізніше, у 1932 році, на парламентських виборах, комуністами у рейхстазі було зайнято значну кількість місць. Це викликало переляк у правих представників великої буржуазії, цим самим було зумовлено проведення в подальшому переговорів з нацистами. Роковим наслідком таких перемовин стало призначення Гітлера канцлером. З цього можна зробити висновок, що нацисти отримали владу через законний та конституційний механізм. З цього самого моменту почався перехід від демократичної держави до тоталітаризму, на чолі с диктатурою Гітлера.

Наслідки такого переходу були нищівними: розгромлено всі існуючі демократичні організації, розпущені всі політичні партії, окрім націонал-соціалістичної (щодо якої встановлено диктатуру), скасовані права рейхстагу, встановлено жорсткий контроль за промисловістю, розпочалися арешти масового характеру, ціллю яких були супротивники фашизму.

Також, особливою ознакою нацизму у Німеччині став так званий «фюрер-принцип», відповідно до якого «вождь», фюрер, оголошувався відповідальним лише перед Богом та історією. Фюрера не можна було змістити чи усунути, навпаки, він міг здійснювати будь-які адміністративні чи кадрові пересування, призначати свого наступника тощо.

Гітлер добре розумів те, що вплив церкви на населення є беззаперечним, а тому був переконаний у тому, що вершину своєї політичної могутності та всевладдя треба досягати не через церкву та релігію, а навпаки – усупереч їм. Церква розглядалася конкурентом у боротьбі щодо запровадження тотального контролю над всім суспільством, а тому обмежувала сферу політичного та ідеологічного впливу на маси. Сила церкви, за думкою Гітлера полягала у здатності до відстоювання своїх інтересів, що не залежало ні від досягнень науки, ні від знань та використання природних слабостей людини. Фюрер не визнавав організаційної структури католицької церкви, оскільки вона не вписувалася у систему націонал-соціалістичної держави. Він прагнув повільно підточувати основи католицизму.

Як виявилось згодом, ідеологія нацизму, котра базувалася на популістських гаслах та містила низку різних обіцянок, адресованих усім верствам німецького народу, насправді містила грубе порушення прав та свобод громадянина, була насильницькою, що з часом мало наслідком повний крах ілюзornoю нацистської ідеології.

Незважаючи на те, що ці події відбувалися вже майже століття назад, дослідження даного питання залишається й досі актуальним з огляду на те, що й на сучасному етапі нашого життя існує певна загроза проголошення подібних популістських гасел, прикриттям якого будуть нібито благі наміри для покращення життя населення, а сутність буде зовсім іншою. Як і свідчить історія, зокрема – німецького нацизму, в якому також все розпочалося з ідей і вчинків заради таких благих намірів. Тому, дуже важливим залишається вивчення та врахування помилок задля недопущення подібного у майбутньому в межах нашої демократичної країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : посібник / [Джужа О. М. та ін.]. - К. : НАВС, 2012. - 375 с. - Бібліогр.: с. 364-372.
2. Кіянка І. Німецький нацизм: від популістських обіцянок до авторитарної диктатури / Ірина Кіянка // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць / Національний університет "Львівська політехніка" [та інші]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – Випуск 26. – С. 21–26.

*Наєв Владислав Сергійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 1 курс, 7 група*

ЕВОЛЮЦІЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ США

Питання щодо виборчої системи новоутвореної держави на карті північної Америки постало разом з багатьма іншими, більшість з яких було вирішено Конституцією Сполучених Штатів Америки.

Згідно з пунктом 3 частини 1 статті 2 Конституції, можна виділити основні положення щодо виборчої системи країни: кожен штат обирає певну кількість виборців; кожен виборець мав два голоси, але існувала заборона голосувати двічі за представника свого штату; Особа, яка отримала більшість голосів, становилась Президентом, а посівша друге місце - віцепрезидентом. Дуже важливим аспектом цього пункту також є процедура виборів президента за умов, «...якщо більшість дістане кілька осіб, і кількість голосів за кожен буде однаковою, то Палата представників негайно обирає одного з них на Президента; а якщо ніхто не дістав більшості голосів, тоді Палата представників обирає Президента таким порядком з-поміж п'ятих перших у списку осіб» [1].

Але така система виборів була недосконалою, що виявилось на виборах Президента США 1800 року, які в деяких джерелах називають «революцією 1800 року». Через те, що кожен виборець мав по 2 голоси, але міг голосувати лише за президента, а віцепрезидент обирався автоматично, це викликало заплутаність та невизначеність серед виборців. Після марних тижневих дебатів у Палаті представників, яка так і не змогла самостійно вирішити це питання, за допомогою втручання Александра Гамільтона Томас Джефферсон все ж став третім президентом Сполучених Штатів Америки.

Але для усунення в майбутньому подібних ситуацій 1804 року було прийнято Дванадцяту поправку до Конституції США, яка дозволяла виборцям голосувати окремо за президента та віцепрезидента. При цьому заборона на голосування за двох кандидатів з одного штату з виборцем зберігалася. Для обрання особи Президентом або віцепрезидентом вона повинна отримувати абсолютну більшість голосів виборців. «Якщо жодна з висунутих кандидатур не дістане такої більшості, тоді з осіб, які дістали найбільшу кількість голосів у списках кандидатур на Президента, але не більше за трьох таких осіб, Палата представників має негайно обрати Президента таємним голосуванням» [1]. У випадку, якщо Палата представників не обере Президента до 4 березня (день вступу на посаду нового Президента) [1], особа, яку було обрано віцепрезидентом, повинна виконувати його обов'язки, хоча пізніше двадцятою поправкою було визначено 20 січня днем вступу на посаду нового Президента.

Таким чином виборча система США, розвиваючись в період недостатнього досвіду функціонування демократичних республік із федеративним типом устрою, незважаючи на опосередковану форму народовладдя, змогла забезпечити демократичні принципи свого

існування. До того ж, така система дає змогу зберегти роль невеликих за кількістю населення штатів у політичному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

Конституція США/<http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/usconst.htm>.

*Папакиця Ірина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 8 група*

ВАНДАЛЬСЬКЕ КОРОЛІВСТВО

Вандали -ім'я стародавнього народу, який наводив свого часу страх на людей середньовіччя. Це германське плем'я, утворене племенами асдінгів і салінгів, яке спочатку мешкало в південній Скандинавії, а потім перемістилося на південний берег Балтійського моря. Протягом багатьох століть вандалі жили на берегах середнього Одеру. До 200 р. н.е. вони опинилися ще південніше, на Дунаї. Розмірене життя племені було перервано Великим переселенням народів, в результаті якого через пересування гунів, при Костянтині Великому, вандалі в пошуках кращої долі переселилися в Паннонію. Три роки вони спустошували Галлію, після чого, у 409 р., пригнічені франками і іншими племенами, відправились до Іспанії. Протягом 20 років вандалі протрималися на південному краю Піренейського півострова. Коли в Західній Римській імперії спалахнула чергова міжусобиця, яка призвела до фактичної влади Аеція. Той вкрай негативно поставився до намісника провінції Африки Боніфація, який тим часом, дізнавшись про успіхи Аеція і своїх супротивників при дворі, підняв встання, за що був оголошений ворогом держави. Для боротьби з імператором Боніфацій всупає в переговори з королем вандалів Гейзеріхом. Результатом цих переговорів стало переселення в 429 р. близько 80000 тисяч вандалів на чолі з королем в Африку, де вони повинні були стати головною опорою Боніфація. Однак незабаром намісник нагаднув відносини з імператорським двором і почав обтяжуватися присутністю вандалів. Спалахує війна. Воєнну допомогу Боніфацію надали і западно-римський, і візантійський імператори. Ітогом стало укладення договору, за яким західно-римські імператори визнавали владу вандалів в Африці, за що ті зобов'язувалися виплачувати данину та залишити Карфаген римлянам (435 р.). Новий виток боротьби спалахнув в 439 р, коли Гейзеріх, всупереч договору, захопив Карфаген і здійснив напад на Сицилію. Поки вандалі продовжували зміцнювати своє царство, в Західній Римській імперії йшла запекла боротьба за владу, якій додало нової сили вбивство імператора Валентиніана Третього (16 березня 455.). В результаті перевороту на престол вступив сенатор Максим, котрий для зміцнення своєї влади побажав одружитися на вдові Валентиніана III - Евдоксії, яка, глибоко ображена цією пропозицією, відправила послання Гензеріху з проханням покарати вбивць її чоловіка. Король вандалів, скориставшись нагодою, швидко зняв військову експедицію і незабаром опанував Римом. «Вічне місто» піддалося страшному розкраданню, якого не знало з 410 р. Поставивши на коліна столицю імперії, король вандалів повернувся в Африку і відібрав у римлян землі, які ті ще мали в Африці. Жорстоким гонінням підверглося

католицьке духовенство, яке було вислано з Африки, завдяки старанням аріан, чия релігія стала державною і єдино законною у вандалів.

Усі історики називають Гейзериха «морським» королем, бо саме завдяки розвитку військово-морського флоту державі вандалів вдалося всього за кілька років претворитися з маленької протодержави в сильне варварське королівство того часу. Розуміючи, що військова міць вандалів полягає в їх флоті, Решімер, фактичний правитель Західної Римської імперії, вступає в союз з імператором Візантії Левом. В результаті їх переговорів був вироблений план військової компанії, в якій римляни висували проти вандалів флот з 1113 суден. Однак, проти такої кількості флот вандалів не міг мати жодних шансів на перемогу. Початок походу був вдалим для римлян, які завдали вандалам ряд поразок. У цей час величезний римський флот підійшов до Карфагену. Гейзерих, бачивши що ворожий флот у багато разів перевищує, а також, що римському флоту сприяє вітер, укладає з римлянами Василійське п'ятиденне перемир'я. За ці дні, користуючись зміною вітру, Гейзерих, знарядивши брандери, рушив їх на ворожий флот. За кілька годин величезний римський флот, якого до цих пір не мала жодна країна в світі, був знищений. У наступні роки Гейзерих зробив безліч морських експедицій, грабуючи міста Римської імперії.

Завоювання вандалами Північної Африки в середині V ст. н.е. і створення вандальського королівства вплинуло на етнокультурну історію цього регіону. Довготривалий вплив Римської Імперії стало причиною не тільки втрати типового для німецьких племен військово-племінного устрою, але й витіснення рідної мови з державної сфери та з церковно-богослужбового вжитку. (збереглася лише в побуті). Посиленню влади вандальських королів сприяло приєднання до вандалів під впливом загальних військових інтересів племен аланів і свевів.

Соціальну структуру вандальського суспільства представляли такі групи: знатні вандали, рядові вандали і місцеве населення. Постійний контакт місцевого населення з вандалами розхитував і без того нестійке королівство. Рядові вандали займалися тільки військовими справами (найчастіше це являло собою грабіж сусідніх племен або держав). Це призвело до того, що королівство не змогло (не було необхідності) розвинути своє виробництво, тому і не була створена база для подальшого розвитку. Але через деякий час з суспільства, організованого для війни, вандальське перетворилося в таке, яке привласнює блага регіону, причому за рахунок праці місцевих жителів. Відносинами з сусідніми племенами і корінним населенням загострювалися. Королі не хотіли, щоб не дуже великий за чисельністю вандальській народ розчинився в римсько-лівійському населенні. Це призвело до утиску місцевих жителів і безкомпромісної релігійної політики. В результаті цього місцеве населення підтримувало захоплення Північної Африки Велізарієм, віддаючи міста без бою.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук Григоренко Дмитро Артурович

*Пасмор Юлія Вікторівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник НДІ
правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У Концепції розвитку цифрової економіки й суспільства України на 2018–2020 роки визначено і обґрунтовано передумови, а також ключові політики, першочергові сфери, ініціативи та проекти «цифровізації» України, точніше регіонів, на найближчі 3 роки. У документі вказано, що «цифрова нерівність» нині є ключовою проблемою формування цифрової економіки та правового суспільства в регіонах України. У практичній площині вирішення питань цифровізації сьогодні можливе завдяки прийняттю державних програм і стратегій відкритої науки, бізнесу та побудови цифрової інфраструктури.

Слід визнати позитивним фактом те, що в нашій країні на державному рівні визнається необхідність формування цифрової економіки й суспільства Digitale Market, а цифрові технології в науці, економіці та управлінні розглядаються одним із основних драйверів сталого розвитку. Наведене зайвий раз підтверджує, що невід’ємною складовою економіко-правового прогресу, модернізації економіки й суспільства є сучасні ІТ-технології, досягнення open science, open innovation та digitaleragovernance. Чисельні дослідження підтверджують, що в умовах реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки деякі регіони починають активно включатися в процес формування і реалізації стратегічних рішень у сфері цифрової економіки, управління, намагаючись забезпечити свої довгострокові конкурентні переваги на ринках нового виду технологій, товарів і послуг. Таким чином, переважна більшість як державних діячів, так і пересічних громадян усвідомлює, що глобальні процеси, поява нових технологій, інтеграція каналів відкритих ресурсів – це передумова розвитку інноваційних регіональних екосистем, гармонізації цифрових ринків з ЄС, економічного бізнес-партнерства у межах євроінтеграційних напрямів діяльності.

Так, у межах реалізації Стратегії розвитку «Європа – 2020» у 2010 р. розпочато розробку єдиного цифрового ринку (Digital Single Market), за умов якого формується цифрова інфраструктура – суперкомп’ютери і сховища даних як єдиний цифровий ринок побудови інноваційної промисловості й діджиталізації процесів публічного і регіонального управління. Для прикладу: у м. Харків відбулася презентація проекту «Цифрове перетворення Харківської області» за участю представників Google-Україна і профільних департаментів обласної адміністрації, що передбачає проведення освітніх семінарів, підвищення присутності на карті Google, розробку веб-сайтів і функціональних карт, створення візуальних 3D-турів, покращення місцевої екосистеми завдяки формуванню платформи із зручним он-лайн сервісом для сповіщення державних органів про екологічні проблеми, враховуючи досвід ЄС». В аналітичній записці «Цифрова трансформація (цифровізація) регіонів України» зазначено, що нині для впровадження цифрових стратегій розвитку

регіональної політики, підтримки конкурентоспроможності та інновацій розроблено моделі «розумного регіону», який будується на основі «розумної спеціалізації», регіонального й транскордонного співробітництва, розвитку кластерів, регіональних інноваційних систем, онлайн-офісів надання адміністративних послуг, що стало базою, так би мовити, відправною точкою.

Найближчим часом у м. Харків проводитиметься масштабна цифровізація усіх сфер життєдіяльності міста. Міська влада має намір глобально змінити структуру сервісів, оцифрувати всі послуги й повсюдно впроваджувати інноваційні IT-технології. Це означає цифровізацію всіх сфер безпеки, освіти, медицини, транспорту, інфраструктури тощо. Звісно, йдеться лише про окрему стратегію побудови «розумного міста» до 2030 року. Однак завдяки такому підходу Харків вже випереджає інші міста з побудови цифрової інноваційної інфраструктури. Беручи все це до уваги, на інноваційному форумі і ярмарку стартапів (14-15 листопада 2019 р.) у Харкові обговорили останні іміджеві проекти, технічні досягнення, а також провели слухання спікерів-практиків у сфері стартап-руху і IT-технологій. Крім того, планується розширити перелік електронних сервісів, побудувати Міський ситуаційний центр, тобто створити «розумне місто», активізувати співпрацю з компаніями «Microsoft», «Hewlett Packard», «Vodafone», «Cisco», «Київстар» у постачанні IT-продуктів для харківських IT-кластерів. Так, у рамках реалізації концепції «розумне місто» «Huawei» пропонує встановити в Харкові «розумне» відеоспостереження.

Дослідники процесів цифрової трансформації в регіонах стверджують, одним із лідерів у сфері цифровізації є також м. Львів, де ще у 2016 році обласна Рада затвердила Програму цифрового перетворення Львова на 2016-2020 роки. Мета – запровадження на основі світових on-line комунікацій, стандартів надання адміністративних і комунальних послуг, досягнення відкритості й доступності влади міста, ефективності управління господарством за допомогою використання інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності міста.

Очевидним фактом є те, що введення у регіональну економічну політику он-лайн сервісів, платформ колективної свідомості (Collective Awareness Platforms) покрокова загальна цифровізація окремих галузей економіки, залучення ресурсів шляхом застосування мобільних та інтернет-технологій сприяє інноваційному розвитку. Також спостерігається посилення взаємодії всіх сторін інноваційних економіко-правових процесів, зацікавлених у позитивному результаті від соціального проекту чи стартапу. Підтвердженням сказаному можуть бути дані он-лайн опитування 2017 Global NGO On-line Technology Report, що проводилося серед 4908 неурядових організацій з 153 країн на 7 континентах. Так, за результатами опитування виявлено, що 95% респондентів погоджуються, що он-лайн технології, цифровізація – це ефективні засоби інтерактивного оновлення бренду організацій, рекрутингу волонтерів і соціальних змін у цілому.

*Певко Станіслав Геннадійович,
викладач кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін факультету №6
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРАВОЗАСТОСУВАННІ

В теорії права існують чотири форми реалізації права, а саме: використання, дотримання, виконання та правозастосування.

Правозастосування є формою реалізації права яку застосовують особи, що наділені владними повноваженнями в ході їх використання. Аналізуючи дану форму реалізації права можна виділити такі її складові:

1. Встановлення фактичних обставин справи на підставі доказів.
2. Підбирання норми, що регулює встановлені суспільні відносини.
3. Співставлення суспільних відносин із правовою нормою, що полягає у тлумаченні та конкретизації правової норми, шляхом накладення на суспільні відносини.
4. Винесення владного рішення, щодо направлення дій суб'єктів суспільних відносин відповідно до правової норми у разі встановлення не відповідності їх дії із положеннями правової норми, шляхом можливого застосування примусових заходів.

На стадії співвідношення правової норми із суспільними відносинами, а саме тлумачення та конкретизації правової норми, правозастосовувач може зустрітися із проблемою наявності правової невизначеності у нормі, тобто встановленим оціночним поняттям.

Оціночним поняттям є поняття зміст якого точно не визначений законодавцем. Оціночне поняття виходячи із його значення, розкриває одну із особливостей законодавчого врегулювання. Встановлюючи оціночні поняття, законодавець тим самим врегульовує більшу кількість обставин, які можуть виникнути у певних суспільних відносинах. Так як існує проблема прогалин у законодавстві та праві тобто наявність суспільних відносин, які не врегульовані правовими нормами, встановлення оціночних понять є шляхом вирішення даного питання.

Наявність оціночних понять у праві носить також і негативний аспект. Через відсутність правової визначеності в поняттях, що містяться у нормах законодавства виникає ризик зловживань зі сторони владних суб'єктів, що уповноважені здійснювати правозастосовну діяльність в ході якої реалізуються дані норми. Здійснюючи тлумачення та конкретизацію оціночних понять суб'єкт реалізації може визначати зміст норми виходячи із власного бачення та втілюючи власні інтереси у розкритті змісту оціночного поняття. Тому науковці радять виходити при визначенні змісту оціночного поняття із змісту норм в яких розкривається його значення, знань соціально-гуманітарних дисциплін або із рішень Верховного суду, який здійснює офіційне тлумачення норм права.

Підсумовуючи вищевикладене можна сказати, що оціночні поняття є засобом законодавчого врегулювання суспільних відносин, що дозволяє встановлюючи абстрактний зміст правової норми врегулювати більшу кількість обставин, що можуть виникати у певному

виді суспільних відносин. Тим самим стає менше прогалин у праві, але виникає ризик можливості втілення власних інтересів особою, яка здійснює правозастосування.

*Пегарь Артём,
4 факультет, 1 курс, 8 группа
Национальный юридический университет
им. Ярослава Мудрого*

БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА Ф. Д. РУЗВЕЛЬТА

В 1932 г. президентом США становится Ф. Д. Рузвельт, который начинает проводить экономическую политику выхода из кризиса и дальнейшего развития национальной экономики. Это программа получила название "нового курса" Ф. Д. Рузвельта. "Новый курс" (в который входила банковская реформа) Ф. Д. Рузвельта является одной из самых известных, результативных и успешных экономических реформ, охвативших все сферы экономики и систему социальных отношений.

Теоретической основой экономической политики Ф. Д. Рузвельта являлась концепция Дж. М. Кейса (1883-1946) о необходимости государственного регулирования экономики и конкретных инструментах государственного регулирования. В основе всей экономической политики Ф. Д. Рузвельта лежал тезис о том, что важнейшим стимулом экономической стабилизации экономики является рост совокупного спроса, в том числе государственных расходов. В соответствии с этим была изменена концепция бюджетной политики. Правительство сознательно пошло на дефицитное финансирование - на превышение расходов государственного бюджета над доходами.

Для реализации этой экономической политики и координации ее мероприятий была создана специальная организация - "Национальная администрация по восстановлению промышленности" (NIRA, National Industrial Recovery), во главе которой стоял совет из крупнейших экономистов и промышленников. Таким образом туда вошла и банковская система так, как она была неотъемлемой частью "нового курса", который должен был вывести США из кризиса.[2]

Укрепление финансовой и банковской систем

Необходимо было приостановить развал банковской системы - "кровеносной системы экономики", - без которой ни одна отрасль экономики не могла нормально функционировать. Был принят Чрезвычайный закон о банках, который предоставил президенту широкие полномочия. С целью анализа существующей банковской системы 6 марта 1933 г. в стране были закрыты все банки, которые в дальнейшем были разделены на 3 группы. В первую входили "здоровые" банки, которые следовало открывать в первую очередь; во вторую – банки, которые могли функционировать при условии оказания им помощи: В третью – те, которые не способны были функционировать, они должны были быть ликвидированы.

Федеральная резервная система (частная компания) должна была выдавать ссуды нуждающимся банкам под залог ценных бумаг и государственных облигаций. Кроме того, банкам было разрешено выпускать привилегированные акции с целью их скупки. Реконструктивной финансовой корпорацией, что дало бы банкам наличность, необходимую

для преодоления кризиса доверия. Любой банк мог быть открыт только после специального разрешения правительства, при этом министр финансов был вправе затребовать любую информацию о деятельности банка.[1]

После анализа возможностей банков в 1933 г. 15 марта. Открыли только те, которые признали “здоровыми”. В результате сокращения количества банков, значительно возросла концепция в банковской системе и кредитные ресурсы банков. Число банков сократилось на 15% , но объем их активов возрос на 37%. Это привело к росту кредитования промышленных предприятий, что было очень важно в условиях кризиса. Банки страны были разделены на две группы - депозитные и инвестиционные. Была введена система государственного страхования вкладов. Полное страхование выделялось депозитам на сумму до 10 тыс. дол., что на тот момент устраивало широкие слои населения. Введение государственного страхования вкладов укрепило доверие населения к банкам, остановило отток денежных средств и привело к росту притока в банки свободных денег.

В этот период в практику денежного регулирования была введена норма обязательного резерва - инструмент регулирования денежной массы, активно применяемый центральными банками различных стран и в современных условиях.

Для увеличения финансовых ресурсов государства и расширения возможностей государственного регулирования золото было изъято из свободного обращения, отменен золотой стандарт, запрещен вывоз золота за границу и проведена девальвация золота, что привело к девальвации доллара. В 1932 г. унция золота стоила 20.67 долл., а в январе 1934 г. – 35 долл. Девальвация была спровоцирована крупной закупкой золота, на сумму 187,8 млрд. долл. по ценам, которые превышали курс золота по отношению к доллару.

Девальвация доллара привела к перераспределению доходов в пользу промышленного, а не финансового капитала. Что стимулировало промышленный рост, уменьшилась задолженность монополий, возросли экспортные возможности США.[1]

Итог

Объявление каникул для банков и полная их ревизия. Результат – банковская система укрепилась.

Создана Федеральная система страхования депозитов – она выдавала средства вкладчикам в случае банкротства банков.

Таким образом, реформа банковской системы Ф.Д. Рузвельта поспособствовала выведению из кризиса США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.<https://textbooks.studio/uchebnik-istoriya-ekonomiki/reformyi-administratsii-fdruzvelta-novyyi-kurs.html>
- 2.<http://www.hist.msu.ru/ER/Text/Roosevelt/rsvl01.htm>

*Плотникова Анна Сергіївна,
студентка 4 групи 1 курсу
інституту підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ ТА ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС

Стратегічним курсом нашої держави є вступ до Європейського Союзу, а тому на даний час дослідження тенденції розвитку європейських країн в умовах інтеграції набуває особливої актуальності.

Правотворчий процес у рамках ЄС це діяльність суб'єктів, а також процедура взаємодії між ними, спрямована на створення норм права ЄС. Суб'єктами правотворчого процесу в ЄС є його інститути: рада ЄС, комісія ЄС, Європарламент. Європарламент і комісія ЄС є носіями наднаціональної влади, крім того, важливу роль в правотворчому процесі відіграє суд ЄС, який не лише заповнює прогалини в ЄС, але й фактично розвиває і творить право. Європейський Парламент посідає важливе місце серед інститутів Європейського Союзу. Це інститут ЄС, правовий статус і повноваження якого зазнали найбільших змін, і які зумовлені процесом поглиблення інтеграції європейських держав.

Європейський Парламент трансформувався з органу парламентського співробітництва держав-членів у представницький інститут парламентського типу. Процес формування статусу Європарламенту пройшов 8 етапів:

перший – це прийняття бюджетних договорів 1970-1975 рр., на підставі яких, Європарламент отримав можливість впливати на формування бюджету Співтовариств;

другий – запровадження бюджетним договором 1975 р. погоджувальної процедури, яка вимагала отримання згоди від Європарламенту, під час ухвалення Радою ЄС нормативно-правових актів у певних сферах;

третій – ухвалення у 1974 р. під час Паризького саміту рішення про проведення загальних і прямих виборів до Європарламенту, яка вперше була реалізована у 1979 р.;

четвертий – ухвалення у 1980 р. Європейським Судом справедливості рішення у справі Roquette Freres, яким була підтверджена обов'язковість участі Європарламенту у процесі прийняття законодавчих актів ЄС у визначених установчими договорами сферах;

п'ятий – підписання ЄСА процедури співпраці, що передбачила проведення другого читання у парламенті під час консультацій щодо проекту нормативного акта та процедуру надання згоди Європарламенту на прийняття нових членів ЄС і укладення угод про асоціацію.;

шостий – підписання Маастрихтського договору 7 лютого 1992 р., який розширив існуючу повноваження парламенту, що сприяло його перетворенню на неодмінну складову законодавчої влади ЄС.;

сьомий – набуття чинності у 1999 р. Амстердамського договору, який збільшив кількість напрямів європейської політики, в якій бере участь Європарламент. Восьмий – укладення Лісабонського договору 13 грудня 2007 р., що набрав чинності 1 грудня 2009 р., згідно з яким Європарламент стає обов'язковим учасником законодавчого процесу: Комісія ЄС – Рада ЄС – Європарламент. Європарламент виступає представником громадян Союзу,

він несе рівну з Радою ЄС відповідальність за якість законодавства, у Європарламенті зросли повноваження щодо впливу на структуру та зміст бюджету ЄС. Європарламент має право змінювати проект бюджету, йому належить останнє слово у прийнятті бюджету ЄС. Європарламент контролює разом з Радою ЄС виконання кошторису. Отже, бюджетні повноваження Парламенту дають йому можливість впливати на всю політику ЄС. Лісабонський договір розширив кількість сфер, у яких рішення або постанови ухвалюються Європарламентом і Радою разом, за пропозицією Комісії.

На сьогодні статус Європарламенту, його склад, порядок організації та формування регулюються у ст. 14 ДЄС (Договорі про Європейський Союз), ст. 223-234 ДФЄС (Договір про функціонування Європейського Союзу) та у регламенті Парламенту та Програмі його діяльності.

Згідно ст. 14 ДЄС в Європарламенті депутати представляють не окремі держави-члени, а всіх громадян Союзу. Їх кількість становить 750 депутатів та Голова. Місця розподіляються в кожній державі відповідно до населення: з мінімальним порогом із 6 представників від держави-члена та максимальним порогом – 96 місць (Німеччина). Членів Європарламенту обирають строком на 5 років на засадах прямого загального виборчого права, шляхом вільного таємного голосування. Правом обрати і бути обраним громадяни Союзу наділяються незалежно від місця їх проживання на території ЄС. Місцем розташування Європейського парламенту є Страсбург.

Таким чином, Європейський Парламент є інститутом ЄС, який набув найбільших змін у процесі поглиблення інтеграції європейських держав, про що свідчить зміна порядку його формування, розширення законодавчих контрольних, бюджетних і зовнішньополітичних повноважень. Європарламент є потужним законодавчим органом, який представлений найбільшим міжнаціональним демократичним електоратом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол.: Ю.Г.Барабаш та ін. – Х.: Право, 2014. – Вип. 27. – 284 с.
2. Основи права Європейського Союзу [Текст]: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського; упоряд. Т. М. Анакіна [та ін.]; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків: Право, 2015. – 328 с. –
3. Європейський Союз. Історія і засади функціонування [Текст]: учебное пособие / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – Київ: Знання, 2009. – 751 с. –
4. Лекции по истории и праву Европейского Союза [Текст] / Ю. Д. Ильин. – Х.: Консум, 1998. – 156 с. –
5. Європейський Парламент //Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998 – 2004. –
6. “Право Європейського Союзу” Бондар Л. О.

САЛІЧНА ПРАВДА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Головним джерелом права у імперії франків були «варварські правди» - збірники записів звичаєвого права. З усіх цих законів виняткову роль для історії та науки відіграє Салічна правда (оригінальна назва - Lex Salica, Салічний закон), що була створена на початку VI століття.

Зміст правди відображає соціально-економічні процеси ранніх етапів розвитку класового суспільства, держави і права. Це цінне джерело свідчило про високу майнову відмінність населення та початок розпаду общинних зв'язків, примітивний судоустрій того часу. Салічна правда, не зважаючи на свій примітивізм, має статті, дебідшого присвячені злочинам проти особи, а також дає змогу для вивчення майнових відносин ранньофеодального періоду.

Також слід зазначити, що одним з головних її завдань був захист приватної власності, яка замінила колективну. Але основний зміст не являє собою систематизованого зводу законів, це є невпорядкований запис звичаїв, які склалися ще до утворення Франкської держави. Тому вона тільки розкриває процес виникнення приватної власності та перехід до класового суспільства. Салічна правда не має загальних юридичних норм, а складається з певних судових випадків, які в результаті багаторазових повторів перетворилися на судовий звичай.

Найбільш яскраво класове розшарування проявлялися у положенні рабів. Згідно з Салічною правдою, раба рахували як особисту річ (його крадіжка прирівнювалася до крадіжки тварини). Наслідком укладання шлюбу раба з вільним була втрата останнім волі. Після рабів за своєю рідною ієрархією існувала особлива категорія осіб – напіввільні мети. Мет це неповноправний житель общини, який знаходився в особистій залежності від свого хазяїна. Він, як і раб, міг бути звільнений своїм хазяїном, але у хазяїна залишалося майно мета.

Слід відмітити, що Правда свідчить про не порушність общинних порядків, але про саме поняття приватної власності на землю мови не йдеться. Що ж до рухомого майна, то воно з легкістю передавалося у спадок. Більшість статей присвячено охороні прав власності на різні рухомі речі. У них розглядаються випадки крадіжки великої рогатої худоби, а також овець, собак, кіз та ін. Також Салічна правда містить статті, що стосуються покарання, зобов'язання, ряд законів щодо спадкового права, шлюбно-сімейного права та судового процесу. Але ще не йде мова про купівлю-продаж землі. Земля передавалася в спадщину чоловічим нащадкам померлого.

Підсумувавши вищесказане можна дійти висновку, що зміст «Салічної правди» дає можливість простежити еволюцію франкського суспільства від первісного ладу до феодалізму, а також основні етапи розвитку форм власності і землекористування, як наслідок процесу зародження ранньофеодальної держави.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри історії держави і права України та Зарубіжних країн Власенко С. І.

*Пузанов Олександр,
Студент 4 групи 1 курсу
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

СТО ДНІВ РЕФОРМ У КИТАЇ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Наприкінці XIX ст. Китай опинився в занепаді, спричиненому послідовними війнами із зовнішніми ворогами, а також внутрішніми чварами між консерваторами та реформаторами.

Перша і друга Опіумні війни змусили китайські кордони відкрити для впливу Заходу. Ці негаразди викликали й Тайпінське повстання, яке були рухом опору селян. Саме цим повстанням було закладено конфлікт між центральною владою та регіональними елементами, зумовленим прагнення останніх вийти з-під контролю імператорського центру.

У цих умовах у Китаї почалися спроби реформ, спрямовані на самопосилення. Ці заходи включали реформування військової системи, а також відправлення відібраних студентів за кордон для ознайомлення з іноземними установами та практикою.

Весняні та літні місяці 1898 року відомі як Сто днів реформ. За цей час імператор, користуючись порадами та вказівками прибічників реформ, видавав накази, кардинальних змін врешті-решт не відбулося. Немає єдиної точки зору, чому, однак, певний вплив чинили консерватори в уряді, а також, непередуманість та агресивна швидкість реформ. На нашу думку, у невдачі реформ неможна звинувачувати лише консерваторів, бо самі реформи не були досконалими.

11 червня 1898 імператор видав перший наказ «Про основний політичний курс держави», який і став початком реформ на наступні 103 дні. Документ був складений дуже акуратно і в загальних виразах, щоб не насторожити імператрицю Цзісі, але давав змогу зрозуміти всю рішучість імператора щодо проведення реформ.

Цзісі, як старійшина правлячого маньчжурського клану, зажадала негайно відсторонити вчителя імператора від усіх посад і видворити його зі столиці. Імператор був змушений підкоритися бажанням владної тітки. Крім того Цзісі домоглася призначення свого родича головнокомандувачем військового округу столиці. У свою чергу реформатори розуміли, що ефективно провести реформи без підтримки армії не вдасться.

Розуміючи слабкість реформаторів, імператриця Цзісі внаслідок державного перевороту отримала всю повноту влади. Край реформам допомогала покласти армія під керівництвом Генералів, які були прибічниками імператриці.

Стоденна реформа завершилася скасуванням нових законів та стратою шести головних прихильників реформи. Два головних лідери Канг Ювей та його учень Лян Цичао втекли до Японії, інший лідер реформи Тан Сітонг відмовився тікати і був заарештований і страчений.

Було кілька причин провалу реформ. Китайська політична влада в той час була міцно в руках правлячої маньчжурської знаті. У Великій раді панувала фракція, яка шукала способів вигнати з Китаю весь західний вплив. Впроваджуючи реформи, імператор Гуансу обійшов

Велику раду і призначив чотирьох реформаторів, які б його консультували. Ці реформатори були обрані після низки зустрічей, включаючи зустріч з Кан Ювеєм, який був відхилений імператором і мав не надто великий вплив. За пропозицією радників з питань реформ, імператор Гуансу також проводив таємні переговори з колишнім прем'єр-міністром Японії Іто Хіробумі з метою використання його досвіду для проведення Китаю шляхом проведення подібних реформ.

Взагалі умови, що склалися на той час були більш сприятливими для консерваторів, аніж для реформаторів. Канг Ювей та його союзники були безнадійними мрійниками, однак, не розуміли політичних реалій, у яких вони діяли. Більш того, подальший розвиток Китаю дає змогу стверджувати, що консервативні еліти не були проти змін в цілому, бо практично всі запропоновані реформи були зрештою здійснені, однак консерватору були проти запропонованої швидкості впровадження реформ.

Імператор збирався здійснити свої реформи, значною мірою обминаючи потужну Велику Раду. Радники, розлючені діями імператора і, побоюючись втратити політичну владу, звернулися до імператриці Цисі, щоб усунути імператора від влади.

Через декілька років були проведені майже заходи реформи. Починаючи з 1905 року було проведено освітню реформу та військову модернізацію за зразком Японії та впроваджені зміни в уряді. Фактично, стоденні реформи не досягли б такого успіху, зважаючи на свою раптовість. З іншого боку, невдача руху за реформи дала великий поштовх революційним силам у Китаї.

Отже, незважаючи на те, що Стоденні реформи в Китаї так і не були втілені в життя протягом ста днів, пізніше вони були запроваджені, однак, вже не з тою швидкістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Тихвинський С.Л. Правління в Китаї маньчжурської династії Цин. // Питання історії. - 1966. - №9. - С.71-90.
2. Jack Gray, *Rebellions and Revolutions: China from the 1800s to the 1980s* (New York: Oxford University Press, 1990), 102-125.
3. Kimberly Black *The Empress Dowager's Role in the Reforms of 1898* (2013). URL: <http://history.emory.edu/home/documents/endeavors/volume5/gunpowder-age-v-black.pdf>
4. Peter Zarrow, "The Reform Movement, The Monarchy, and Political Modernity," in Rebecca E. Karl and Peter Zarrow's *Rethinking the 1898 Reform Period Political and Cultural Change in the Late Qing China* (2002).

Науковий керівник: Булгаков А.О. - ас. Кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн

*Романюк Ольга Сергіївна,
студентка 5 групи 1 курсу
інституту підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

ЗЛОЧИНИ ТА ПОКАРАННЯ ЗА НІМЕЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ

У березні 1871 року було ухвалено кримінальне Уложення, яке діяло на території Німецької імперії. Німецьке кримінальне уложення фундаментувалося на принципі класичної школи кримінального права. Воно складалося з трьох частин. В першій частині містилося положення про розмежування злочинів, проступків і поліцейських порушень, про відповідальність німецьких громадян у випадку вчинення правопорушень за кордоном. У другій частині викладалися загальні питання кримінального права: про стадії злочинів, про співучасть, про пом'якшуючі та обтяжуючі обставини. Особливу частину становила третя частина. Вона включала в себе норми, які стосуються окремих видів злочинів.

Як і в Карному кодексі Франції 1810 року розмежування злочинних діянь залежало в основному від тяжкості передбачених покарань. Усі злочини поділялися на три категорії: 1) проступки; 2) власне злочини; 3) поліцейські порушення. На першому місці серед злочинів стояли державні: образа імператора та місцевих князів, заклик до непокори, фальшивомонетництво та інші. А також такі злочини як убивство імператора, зміна порядку наслідування престолу, будьякі спроби змінити державний устрій у Німецькій імперії кваліфікувався як державна зрада. Значну увагу Уложення приділяло злочинам проти майна та проти особи.

Головною метою покарання було залякування. Щодо такого покарання як смертної кари, то воно зберігалось. Проте застосовувалося лише при здійсненні таких злочинів: вбивство імператора, інших глав держави чи навмисне вбивство. Також цей список злочинів міг бути розширений у воєнні часи. Кримінальний кодекс Німеччини недопускав тілесних покарань, оскільки вважалося, що це пережиток середньовіччя. Особу, яка вчиняла будь які дії, які підбурювали до державної зради могли засудити до 10 років позбавлення волі. Штрафом або тюремним ув'язненням до 2 років каралися особи які поширювали будь які матеріали (твори, зображення та інше), які підмовляли до непокірності закону. Крім цього, як покарання, також застосовувалися штраф, догана, конфіскація майна, каторжні роботи, обмеження у правах.

Отже, після ухвалення Німецького кримінального уложення можемо спостерігатися тенденція до гуманізації карного права. Насамперед вона позначилася в тому, що покарання за деякі злочини замінювалися на штраф, спостерігалася заборона призначення тілесних покарань, а також в ліберальному підході до покарання неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. История государства и права зарубежных стран: [Учебник с хрестоматийным материалом] / Маймескулов Л.Н., Россихин В.В., Тихоненков Д.А. Изд. 4-е доп. и перед. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. - 928 с.

2. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник . – К.: Юрінком Інтер, 2006 – 400с.- Бібліограф.с.10
3. Гражданское уложение Германской империи [Текст]: приложение к «Журналу Министерства Юстиции» (1898 г.); пер. с нем. – Санкт-Петербург : Тип. Правительствующего Сената , 1898. -505 с.
4. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : Навч. посіб. / 6-те вид. – К. : Істина, 2010 – 786 с.
5. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн . – К.: ТОВ «Олан» , 2008. – 351 с.
6. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : Навч. посіб. / 7-ме вид. – К.: Істина , 2012. – 768 с.

*Самушій Володимир,
студент 4 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВЕЙМАРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Після поразки Німеччини у Першій світовій війні організаційні основи федералізму були значно модифіковані , що було закріплено у Веймарській Конституції.

Конституція було прийнята у 1919 році у місті Веймар через , що отримала таку назву. Конституція проголошувала федеративну президенсько-парламенською республікою.

Нова Конституція була покликана вирішити проблеми, які існували за Німецької Імперії. Першим нововведенням було реорганізація федеральної форми державного устрою. Порівняно з Конституцією 1871 року , яка встановлювала верховенство Пруссії у німецькій державі, Веймарська Конституція базувалася на ідеї рівної держави , яка складалася з 16 рівноправних областей.

Окрім цього за часів Конституції 1871 року існувала формула союзу династій , яка посилювала владу на місцях і сприяла роздробленості від чого відмовились у новій конституції. Щодо територіального устрою , за новою Конституцією Веймарська республіка розділялася на окремі землі, які в свою чергу отримували право утворювати власні законодавчі органи – ландтаги.

Незважаючи на надання широкого спектру прав і свобод представникам ландтаг , що можна побачити у статтях 7-12 Веймарської конституції , вони були обмежені у законодавчій та фінансовій сферах. Законодавство у державі будувалося на принципі зверхності імперських законів над земельним. Існували так звані закони за необхідності , які також сильно обмежували права ландтаг. Таким чином розподіл влади між Імперією та землями був не пропорційним , адже останні мали право видавати закони у малозначущих сферах суспільства.

Органом народного представництвом є рейхстаг, який обирається шляхом всенародного голосування. Цей орган мав найвищу законодавчу владу у державі. Однак, Рейхстаг обмежувався іншими конституційними органами: рейхсратом і президентом.

Повертаючись до рівності між землями, варто зазначити, що вона забезпечувалась у виборах до Рейхсрату. Кожна земля мала 1 голос, а великі провінції отримували 1 голос на 700 тисяч чоловік. Таким чином Конституція обмежувала кожен землю, надаючи їй не більше 2/5 голосів, що допомагала здержувати Пруссію.

Незважаючи на те, що Рейхсрат формально не розглядався у Конституції як законодавчий орган все одно він був наділений обов'язками, які напряду були пов'язані з законотворенням у країні. Наприклад Рейхсрат мав право на накладати вето прийняття у Рейхстазі або скликати Всенародний референдум.

Варто зазначити, що принцип стримування та противаг підтримувала посада президента. Президент обирався на посаду строком 7 років. Ця посада відігравала роль так званого арбітра в державі, який мусив забезпечити стабільність у країні. В його обов'язки входили: призначення рейхсканцлера та імперських міністрів, представляти державу на міжнародному рівні. Не можна не згадати статтю 48, яка надавала президентові надзвичайні повноваження. Президент міг бути усунутий від посади, шляхом Всенародного референдуму за ініціативи Рейхстагу.

Конституція передбачала і складний процес імпічменту. За для звільнення особи з поста президента, Рейхстаг мусив пред'явити обвинувачення до самого президента, рейхсканцлера або імперського міністра, щодо жорсткого порушення Конституції або імперських законів. Пред'явлення обвинувачень можна було вважати дійсним, якщо воно було підтримано не менше 100 членами рейхстагу. Розгляд справи відбувався у Державному Суді Німецької Імперії.

Переходячи до імперського уряду, варто зазначити, що він складався з Рейхсканцлера та імперських міністрів. В свою чергу Рейхсканцлер був головою уряду. Усі розпорядження можна було вважати дійсними після підписання їх з боку Рейхсканцлера. Варто зазначити, що саме діяльність Рейхсканцлера та міністрів не була можлива без довіри з боку Рейхстагу. У разі її відсутності особа мусила звільнити вище зазначені посади.

Переходячи до висновків, можна охарактеризувати Веймарську Конституцію як законодавчий акт, який ставив на меті централізацію влади та послаблення влади Рейхстагу. Перше можна побачити у політиці Німеччини, щодо розподілу влади між ландтагами та імперським урядом. Щодо послаблення влади Рейхстагу, то це було прямо пов'язано з наданням широких повноважень президенту. В першу чергу така політика була спрямована за для уникнення узурпації влади з боку Рейхстагу.

Науковий керівник: Булгаков А.О. - ас. Кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн.

*Саргін Данило Володимирович,
Студент першого курсу(4 групи)
Інституту підготовки кадрів до органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРИХІД ДО ВЛАДИ АДОЛЬФА ГІТЛЕРА

Після поразки у Першій світовій війні Німеччина була в дуже поганому стані. Німеччина потребувала великих суспільних, політичних та промислових змін. Для Німеччини прихід Гітлера до влади – це був час тих самих вельми потрібних змін в суспільстві. Був мінімізований рівень безробіття (в 1932 році кількість безробітних в Німеччині сягало приблизно - 7 млн безробітних), і відбудована промисловість.

В німецькій мові є слово “Machtergreifung” – яке в перекладається як “захоплення влади”, так же само німці називають період в своїй історії, коли німецька націонал-соціалістична партія боролася за владу в Німеччині. Кінцем цієї боротьби було 30 січня 1933 року, коли Гітлер за результатами виборів був обраний канцлером Німеччини, тобто боротьба закінчилася приходом до влади націонал-соціалістів.

В перемозі Гітлера було багато причин, найголовніша з них, як це вже було сказано - це становище Німеччини після Першої світової війни. Німеччина втратила свій статус в Європі, вона переживала погані часи. Вона була охоплена економічною і політичною кризою, також до цього слід додати національний сум на фоні печальної поразки у Першій світовій війні. Але все це зіграло на руку Гітлеру. Оскільки його партія проголосила, що вона спроможна швидко підняти державу на високий рівень і люди повірили в цю ідею, і почали підтримувати її. І вже в 1932 році партія Гітлера набрала 14 млн голосів. У зверненні НСДАП в 1932 році говорилося: “ Гітлер — це девіз для всіх, хто вірить у відродження Німеччини... Гітлер переможе, бо народ бажає його перемоги”. Остаточно у владі Гітлер закріпився в 1933 році, коли тогочасний президент Німеччини Пауль фон Гінденбург призначив його прем'єр-міністром (райхсканцлером) Німеччини. Але цього Гітлеру було замало, він реально оцінював ситуацію в державі, і бачив що єдиний шанс на зміни, це увібрати всю владу в свої руки. Після смерті Гінденбурга, він перейшов на його місце, і запровадив нову найвищу політичну посаду в країні – “фюрера і райхсканцлера”, вона поєднувала в собі обов'язки президента і прем'єр міністра. Цю посаду Гітлер посідав аж до своєї смерті. Після зосередження влади в своїх руках, Гітлер почав створювати Третій Рейх, про який вже давно мріяв.

Після приходу до влади, Гітлер знищив опозиційні сили (це були ліберали і комуністи) за допомогою повністю підконтрольної секретної поліції (Гестапо і СС). Також Гестапо переслідували євреїв.

Все суспільство було охоплено пропагандою нацистів. Освіта, культура та ЗМІ, були під повним контролем нацистів. Вони переконували німців у винятковості їхньої раси. В освіті було приділено багато уваги біології рас людей та спортивному вихованню. Вся діяльність нацистів у сфері культури і ЗМІ була направлена на маніпуляцію думки суспільства.

Гітлер закріпив одноосібну владу в країні, де слово фюрера (в перекладі з німецького вождя) було законом. Але слід сказати, уряду Гітлера вдалося поставити країну на шлях розвитку, завдяки так званій змішаній економіці (вона поєднувала в собі вільний ринок і систему планової економіки). Також в країні почались великі громадські роботи. Все це призвело до ще більшої симпатії народу до Гітлера і до його режиму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Л.М. Маймескулов “Історія держави і права зарубіжних країн”
2. М.М Страхов “Історія держави і права зарубіжних країн”

*Сербина Єлизавета Вадимівна,
Студентка Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗЛОЧИН ТА ПОКАРАННЯ ЗА САЛІЧНОЮ ПРАВДОЮ

У різні часи існувало дуже багато джерел письмового та усного права. Їх утворенню передували дуже багато причин: перехід від споживчого господарства до виробничого, родова нерівність, необхідність владнання соціальних конфліктів з використанням примусу та багато інших. До початку існування соціальних норм у письмовій формі, вони діяли в усній формі. Роблячи аналіз законодавства в середньовічні часи та чинного законодавства, можна зробити висновок, що тоді існували значно інші норми для суспільства, в яких грали дуже важливу роль такі чинники як релігія, звичаї тощо. Одним з найяскравіших прикладів джерела стародавнього права є збірка законів під назвою Салічна правда. Вона була створена у 7ст. за часів правління короля Хлодвіга 1 та містила 65 статей записаних на латинській мові. Салічна правда здебільшого регулювала сімейні, речові, забов'язувальні та спадкові відносини. Передували утворенню Салічної правди звичаї та постанови франкських королів.

Відмінною рисою Салічної правди від інших джерел права в Середньовіччі було те, що основна увага приділялась злочину та покаранню, наприклад за крадіжку рогатої худоби , свиней, коней , собак, рабів; підпал будівель та загорож тощо. Як правило, основним покаранням слугував штраф. Розмір штрафів залежав тільки від того, якою була класифікація злочину- крадіжка ,вбивство, тілесні ушкодження, образа особистості . Зрозуміло, що найбільшим штрафом каралося вбивство. Аналіз законів Салічної правди дає нам змогу виділити 2 основні види злочинів: проти особи (вбивство, зґвалтування, покалічення, образа, викрадення вільних людей, зазіхання на честь та свободу) та проти майна або власності(підпал, крадіжка, заподіяння шкоди майну). Також, особлива увага приділялася наміру злочинця ,наприклад, якщо злочинець скоїв злочин не зі «злоби» , то це слугувало обтяжуючою обставиною, від якої залежала тяжкість покарання. Слід зазначити, що вбивство «юрбою» також слугувало однією з обтяжуючих обставин. Враховувалось також намір та обставини, за яких було скоєно шкоду. Так, наприклад, якщо хтось вб'є людину та приховає це, тобто умисно, то штраф за це в 3 рази більший ніж за просто вбивство. Також , має місце соціальне становище скривдженого, наприклад , порушник карається більшим штрафом ,якщо він вб'є молоду вагітну жінку, а меншим тоді, коли вб'є вагітну жінку у похилому віці.

У випадках, коли обвинувачуваний не може сплатити штраф за своє діяння, то він розплачується власним життям. Також, припускалося, що рідні підсудного можуть виплачувати за нього штрафи. За Салічною правдою також передбачалася конфіскація майна. Слід зазначити, що 1/3 із сумми штрафів йшла на користь держави в особі короля. І я хочу звернути увагу на покарання за неявку у суді, що каралося штрафом у розмірі 15 солідів та особлива увага приділялася людям, які обвинувачували підсудного, але не змогли доказати його провини у суді, за це також сплачується штраф, у визначеному законом розмірі. Одними з найтяжчих правопорушень є порушення приписів короля-це прирівнювалося до вбивства.

Отже, роблячи підсумки, хочу зазначити, що Салічна правда мала колосальне значення в історії права. Слід сказати, що вона була одним з основних джерел права у франків, але не вона була єдиним джерелом права. Салічна правда- не є систематизованим зводом кодексів і не охоплювала деяких сторін суспільного життя. В неї вносилося декілька поправок і здебільшого вона слугувала прикладом судових звичаїв. Салічна правда дає змогу сучасному суспільству та вченим простежити еволюцію переходу від общини до раннього феодалізму та дає досить чітке уявлення про общинну організацію франків V-VI століття, їхню господарську діяльність.

Науковий керівник: Григоренко Д.А.

*Сидоренко Анна,
Студентка 1 курсу 4 групи
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

БОРОТЬБА ФРАНКЛІНА РУЗВЕЛЬТА З МАФІЄЮ В США

Проблема протидії мафії в Сполучених Штатах Америки протягом минулого століття була однією з найбільш важливих для забезпечення національної безпеки, оскільки вона та інші злочинні угруповання тримали в страху багато міст США, тероризуючи громадян чи навіть підприємства. Все це призводило до негативних наслідків – зниження рівня економіки, безробіття, процвітання корупції тощо.

Особливо помітний вплив мафія залишила в 20-30-их роках в США, коли США переживала найбільш складний період в історії – «Велику депресію». Лише завдяки активній протидії Франкліна Рузвельта, 32 президента США протидія мафії вийшла на новий рівень. В зв'язку вищезазначеним можна розглянути яким чином відбувалася боротьба Рузвельта з мафією.

Варто зазначити, що в 20-их роках минулого століття в США поширюється рух мафії, вона набирає особливого розмаху. Особливістю мафії в США в цей період було те, що вона набула рис олігархічної, тобто керували мафіями американські багатії.

Досліджуючи протидію мафії в США слід звернути увагу на постать Аль Капоне, напевно найбільш відомого мафіозі в історії. Саме проти нього та його мафії було направлено основні заходи «Білим домом».

Мафія в США використовувала найрізноманітніші засоби політичної боротьби. Тому, з цього випливає, що основна увага в діяльності мафії була приділена контролю над владою. У ряді випадків лідер олігархічної мафії сам був членом організованого злочинного світу. Це

була найперспективніша ситуація, яка дозволяла вирішувати проблеми з мінімальними зусиллями. Показовою є ситуація, яка склалася в Піттсбурзі між мафією і тими політичними діячами, які перебували під її опікою. При чому, такі діячі самі здійснювали за вказівкою мафії необхідні маневри у виборчій боротьбі. У ряді випадків, як це було, наприклад, в Піттсбурзі, в районі Іст Ліберті, відбувалися і осічки в ході виборчих махінацій мафії, якщо вона опікувалася одночасно занадто багатьма кандидатами, а влада контролювала виборчий процес і не дозволяла втручатися мафії в нього.

Важливий засіб політичної, в тому числі і виборчої, боротьби, широко використовується мафією – це хабарі, в тому числі надані поліції. За домовленістю з мафією поліцейський допускає деякі огріхи в своїй роботі. В результаті якщо досягнута між мафією і поліцейським домовленість з якої-небудь причини не виконується, поліцейський обумовлену плату не отримує. В інших випадках поліцейський отримує хабар регулярно щотижня або щомісяця. Там, де встановлені прямі зв'язки між мафією і владою, поліцейського можна віддячити просуванням по службі. Це дуже поширена форма хабарництва в поліції була.

В результаті, Франклін Рузвельт оголосив гангстерів загрозою № 1 для США та віддав наказ ФБР знищувати мафію без суду та слідства, що до речі було характерним для інакодумців в СРСР в 30-их роках ХХ ст.

Безсумнівно, було здійснено багато способів позбутися мафії. Згадаємо основні з них.

Наприклад, шість агентів ФБР влаштували засідку на дорозі, і Бонні довелося покинути Клайда вранці. Як тільки з'явилася машина, агенти ФБР відкрили вогонь. Через хвилину 167 куль були випущені, коли вони перетворили «Форд» і гангстерів в сито.

Потім було кілька більш-менш успішних перестрілок з бандою Діллінджера для поліції і ФБР, в ході яких він втратив своїх людей, хоча втрати сил безпеки, як слід сказати, були більшими.

В свою чергу, агенти ФРБ виявили Томмі Керролла - одного з найближчих спільників Джона Діллінджера - і вбили його демонстративно - в переповненому барі в районі Ватерлоо в Айові. Сам Діллінджер переніс пластичну операцію і жив в Чикаго; і ще одна коханка-гангстер Анна Сейдж очолювала ФБР на своєму сліді, а ввечері 22 червня 1934 року снайпери спецназу США застрелили його на вулиці, в натовпі біля кінотеатру «Біограф».

Крім того, звертаємо увагу, що в 30-их роках суди в США почали виносити вироки та рішення проти мафії, що не було характерним для попереднього десятиліття, чим фактично завдавши остаточної поразки мафії. Це було насамперед заporукою Франкліна Рузвельта.

Таким чином, перемога над олігархічною мафією в США стала ключовим моментом виходу США з Великої депресії та фактично початком зародження США як супердержави, адже економічний потенціал після перемоги над мафією держави суттєво зріс

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Іванов Р. Ф. Мафия и политика. URL:<https://public.wikireading.ru/86893>
2. Грабовський С. Борьба с мафией: опыт Рузвельта. URL:<https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2009/02/5/4465284/>

*Синявіна Марина Миколаївна,
Студентка 1 курсу 8 групи
Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого*

РЕВОЛЮЦІЯ МЕЙДЗІ

Революція Мейдзі (або Реставрація Мейдзі) включає в себе повалення правління сьогунату, у результаті державного перевороту, через невдале правління, і приходу до влади імператора Муцухіто.

Причини незадоволення населення політикою сьогунату наступні:

➤ Селяни боролися проти податкового утиску, зловживань адміністрації, здирництва лихварів, а також не останнє місце в переліку причин займає голод. Не можна оминути і проблему процесу розшарування японського селянства, через втрату самураями покровителів, у наслідок збіднення даймьо¹. У результаті, все це вилилося у чисельні так звані «рисові бунти» [4], [3]

➤ Буржуазія не була задоволена роздробленістю Японії. На той час територія включала в себе 3 острови поділені на князівства (хан), яких налічувалось близько 260. А також, затримка в розвитку країни феодалними відносинами. [4]

➤ Дворянство і деякі феодали намагалися скористатися ситуацією і, витіснивши сьогунат, прагнули захопити владу. [3]

➤ Самураї вбачали проблему в проведенні зовнішньої політики. Справа в тому, з 1640р. країна була «закрита» для зносин з іноземними країнами, окрім Китаю та Кореї. У результаті, інші держави (Франція, Англія, США, Росія), аби отримати змогу торгувати та користуватися портами, вдалися до більш радикальних методів, і Японія вимушена була підписати договори на не вигідних для неї умовах. Торгівельний договір з США призвів до того, що країна розділилася на два ворогуючих табори: «прозахідники», які вимагали реформ, та традиціоналісти, які вбачали в перших зрадників. [2]

Початком революції вважають напад у 1860р. 18 самураїв на голову «Ради старшин» сьогунату, фактично правителя країни, та його вбивство. Вони вбачали в ньому правителя, який капітулював перед «варварськими» (західними) країнами. В подальшому вони також вчинили напад на англійських дипломатів, на що Англія відповіла розстрілом у Кагосімі, а японці, у свою чергу, розстріляли з гармат іноземні кораблі. [2]

Японію охопило обурення від нездатності влади захистити країну, і в серпні 1863 найбільші князівства (Сацума, Тьосю, Тоса) ввійшли в столицю (Кіото), здійснивши державний переворот. Однак, виникла проблема щодо реалізації імперської влади, яка фактично належала бакуфу². Розкол опозиції призвів до громадянської війни, у ході якої суспільну підтримку отримала ідея спрямувати імперську політику через представницький орган. [3]

Західні країни підтримували цю думку, адже, як вони вважали, торговий договір треба було укласти з імператором, а не з сьогуном, який теоретично не мав влади. [3]

Урешті-решт, у 1868р. до влади приходить 18-тирічний Муцухіто, який бере собі ім'я Мейдзі³.

У березні 1868р. імператор виголошує знамениту промову «Клятва п'яти пунктів». Вона містить в собі програму перетворень в якій було вказано:

- 1) встановити на території всієї країни «право та справедливість»;
- 2) відкрити шлях здібним, а не тим, хто має привілеї;
- 3) скликати радні збори з двох палат – представників знаті та представників самурайських та буржуазних елементів;
- 4) скасувати «погані» звичаї;
- 5) сприяти залученню країни до знань інших народів. [1]

Отже, у результаті революції Мейдзі в країні була остаточно встановлена абсолютна монархія. Так звана «ера Мейзі-ісін», завдяки в подальшому проведеним реформам імператора, дала поштовх для розвитку капіталістичних відносин, удосконалення судової системи, змінення адміністративного та посадового поділів, а також до підривання феодального порядку, що дало змогу Японії розвиватися як буржуазна держава, а також наздогнати європейські країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч., за ред. Л.М. Бостон, 2-ге вид., Цент учбової літератури, Харків, 2008, с.602-604
2. Історія держави та права зарубіжних країн: підруч., за ред. Л.М. Маймескулова, Право, Харків, 2011, с.486-491.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. за ред. В.П. Глиняний, Істина, Київ, 2012, с. 623-630.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. за ред. М.М. Страхов, Право, Харків, 1999, с.253-256.

***Науковий керівник:** Булгаков А.О., к.ю.н., асистент кафедри історії держави та права зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

***Сніжко Марія Іванівна,
студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого***

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЗА АНГЛОСАКСОНСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ПРАВА У XVII-XIX СТ.

Англосаксонська правова система розуміє право власності як ряд різних повноважень, що розподілені між різними суб'єктами. Щодо так званих “повноважень” або прав, то до них ми відносимо: використання ресурсу, перетворення і зруйнування, продаж, дарування або застава, орендування.

Але найголовніші правомочності права власності за англосаксонською системою – це довірена власність, оренда і довічне володіння.

Щодо довірчої власності (або так званий траст), то це форма власності, коли майно не належить ні власнику, бо він його втрачає право над річчю, коли передає його, ні керуючому, бо він лише користується цією річчю. До цього типу власності можна віднести рухоме і нерухоме майно. Взагалі, ця форма власності існувала та, головним чином, застосовувалась для зручного спільного використання та, у деяких випадках, збереження майна.

Також, англосаксонська система права розробило для себе систему речово-правових титулів, відповідно до якої вони можуть бути пов'язані з безумовним або з обмеженим правом власності. Відповідно до другої групи можна віднести оренду.

З точки зору цього права, то говорячи коли хтось орендує, наприклад, нерухомість, то саме це вже дає можливість вести мову про орендатора як особу, яка має певні власницькі права на дане майно. Також, сама нерухомість в цьому випадку виступатиме як об'єкт права власності, де орендодавець та орендатор мають певні власницькі права.

До речі, всі питання у сфері права власності розглядають суди справедливості разом із питаннями щодо зобов'язального та договірної права. У разі необхідності звертання до цього суду, то це проводилось у новій процесуальній формі – подання петицій з викладом обставин справи.

Отже, англосаксонська система права це одна із найголовніших систем прав у світі, особливість якої закріплюється в відсутності кодифікації.Щодо прав власності за цією системою, то під цим слід розуміти різні закріплені права, що розподілені між різними суб'єктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Правовая культура на примере стран романо-германской и англосаксонской правовых семей / А. Н. Чекин, А. Н. Акимов // История государства и права. – 2006.
2. Особливості права власності в різних правових системах / Г. Харченко // Право України. – 2006.
3. О понятии "общее право" [Текст] / М. Н. Марченко // Известия Высших учебных заведений. Правоведение. – 1999.
4. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: у 2-х т. навч. посібник / за ред. В. Д. Гончаренка. – Київ.
5. Історія держави і права зарубіжних країн. За редакцією професора Л.М.Маймєскулова. Харків. Право. 2011 рік.
6. В. Ю. Васецький // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.35. - К. : Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2007.

*Сулименко Дар'я Сергіївна,
Студентка інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
1-го курсу 8-ої групи*

НІМЕЧЧИНА ЯК ПРАВОВА КРАЇНА ХІХ СТОЛІТТЯ

До початку ХІХ сторіччя Німеччина залишалася Священною римською імперією німецької нації, хоча і лише формально, адже насправді вона об'єднувала більше трьохста

володінь, що були незалежними державами. Переможні наполеоновські війни зумовили розпад імперії. У 1806 році частина німецьких держав були об'єднані у конфедерацію, що мала назву Рейнський союз.

Прослідкувавши розвиток держави та права Німеччини я зробила наступні висновки: з 1816 по 1847 рік у більшості німецьких держав були прийняті надзвичайно прогресивні перші конституції. Зазначені документи закріплювали монархічну форму правління та містили перелік демократичних прав і свобод.

Революція 1848 р. змусила пруського короля обрати конституційний шлях, внаслідок чого у 1848 році було створено досить таки прогресивну конституцію. Все населення Німеччини за Конституцією поділялося на 3 класи, відповідно до їх майнового стану, кожен клас обирав певну кількість електоратів, які обирали депутатів. Конституція відбивала інтереси перш за все юнкерства і великої буржуазії але, незважаючи на це діяла до 1919-го року. У зазначеному акті було встановлено склад та повноваження загальних органів влади, а також визначено право підданих займатися ремеслом, право на доступ до громадських посад та на придбання нерухомості. Конституція встановила двопалатну систему з виборною нижньою палатою та виборною принаймні наполовину верхньою палатою. Визначений також поділи влади на 3 гілки законодавчу яка належала королю спільно з двома палатами, виконавчу та звичайно ж судову. Законодавча влада була обмежена вето короля, також король залишався головою виконавчої влади. Важливим було проголошення демократичних прав і свобод таких як свобода зібрання та свобода слова. Я вважаю, що цей акт мав надзвичайне значення для подальшої розбудови правової держави.

Варто зазначити, що формування саме права Німеччини 19-го століття пов'язане з впливом ідеології Просвітництва та ідей американської та Великої французької буржуазної революції. На мою думку, надзвичайний вплив мала і політична роздробленість та економічна відсталість країни. Після французької революції і втрати Німеччиною частини земель внаслідок завойовницьких війн Наполеона, перед Німеччиною постали 3 головні проблеми: національна єдність, демократизація державно-правового ладу та скасування кріпацтва.

У грудні 1848 було прийнято «Фундаментальні права для Німецького народу», які проголошували рівність всіх громадян перед законом.

Надзвичайно важливу роль відіграв Іммануїл Кант, який і створив політико-правову теорію для виходу Німеччини із кризового стану. Я впевнена, що саме кантівське розуміння юриспруденції і зумовило розвиток Німеччини як правової держави. Зокрема, саме Кант розробив положення про суверенітет народу, при цьому виступав саме за конституційну монархію, як форму правління, адже вважав її найбільш прийнятною. Цікаво зазначити що Кант наклав обмеження на обговорення питання про походження влади визначивши ще всяка влада походить від Бога, а також виступав за теорію поділу влади.

Варто і визначити саме поняття «правова держава». Правова держава — це своєрідна форма організації державної влади, основними ознаками якої є верховенство закону, поділу влади, захист прав особи та юридичної рівність.

На підставі наведеного можна зробити висновок, що Німеччина 19 століття була правовою державою, з закріпленими на законодавчому рівні правами та свободами, рівністю та поділу влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практика реалізації / Р. Ф. Гринюк. – К. : Концерн «Видав. дім «Ін Юре», 2004. – 388 с.
2. Сотниченко В.М. - Історія держави і права зарубіжних країн:[Навчально-методичний посібник до самостійного вивчення курсу навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн»]
3. Патрушев А.И. Германская история: через тернии двух тысячелетий /А.И. Патрушев.- М. : Издательский дом Международного университета в Москве.-2007.-704 с.
4. Бостан С.К. Історія держави та права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 672 с
5. Система державного управління Федеративної Республіки Німеччина: досвід для України / авт.-упоряд. : Ю. В. Ковбасюк, С. В. Загороднюк, П. І. Крайнік ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2010. – 76 с. – (Серія видань з міжнародного досвіду державного управління).

*Тризна Григорій Дмитрович,
студент 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СТАНОВЛЕННЯ ТРЕТЬОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Актуальність даної теми важко переоцінити, оскільки розглядаючи цю тему крізь призму сучасності, можна зрозуміти, що на наявність високого розвитку країн Європи зокрема таких як Франція та Німеччина вплинули події періоду становлення третьої французької республіки.

Французька республіка була встановлена у Франції у результаті повалення Наполеона III. Ця подія означала завершення Другої імперії і перехід до третьої французької республіки.

Привітом до початку революції стала Седанська катастрофа. У результаті якої люди у великій кількості вийшли на вулиці, вимагаючи відсунути імператора і створити уряд національної оборони. У результаті цього парламент був змушений ухвалити потребу повстанців і 4 вересня 1870 року проголосити Францію республікою.

У результаті вищезазначених подій до влади прийшов Тимчасовий уряд, який мав управляти Францією до скликання Установчих зборів.

Становлення третьої французької республіки відбувалось у край важкий для країни час. Францію охопила важка економічна ситуація, йшла виснажлива війна проти Пруссії, у якій Франція зазнавала поразки, була наявність опозиції в уряді в обличчі неякобінців, прудоністів, бланкістів.

Головне питання, яке стояло на порядку денному - це війна проти Пруссії.

Воєнне становище було карай важке оскільки армія Отто фон Бісмарка оточила Париж та розбила основну кількість французьких підрозділів. Уряд заявив, що буде продовжувати вести бойові дії і перейменував себе в «уряд національної оборони». Для продовження ведення війни було створено Національну гвардію до складу якої спочатку могли входити

тільки заможні люди старші за 21 рік, але після ускладнення ситуації до армії могли бути зараховані всі бажаючі.

19 вересня 1870 року була спроба досягнення миру через перемовини. Але умови Бісмарка не задовольняли Францію, тому війна продовжилася. Спочатку Франція мала невеликий успіх, але після контрнаступу армії Пруссії, захоплення нею важливих фортець, окупація великої частини французької території, голоду та неспроможності тримання оборони Парижу та внутрішні чвари в уряді Франція повинна була укласти угоду з Бісмарком. 10 травня 1871 року був укладений Франкфуртський мир. Згідно цієї угоди Франція віддавала дві промислові провінції - Ельзас та Лотарингію та повинна була сплатити контрибуцію у розмірі 5мільярдів франків.

Післявоєнне становище країни було дуже напруженим. Багатьом не сподобалося рішення капітуляції і закінчення війни. Все частіше і частіше почали ходити ідеї відновлення монархії. Прихильники цієї ідеї поділялися на: легітимістів, орлеаністів і бонопортістів. Кожна з цих течій бажала бачити монархом конкретного представника династії, але ліквідувати республіку та навіть встановити конституційну монархію було неможливо через опір робітничого класу, буржуазії та чвари між самими монархістами.

У 1875 році у Франції була прийнята конституція, яка юридично закріпила встановлення третьої республіки. Конституція складалася з прийнятих Національними зборами конституційних актів: Закон про організацію сенату, закон про організацію державної влади, закон про відносини державної влади.

Законодавча влада належала двопалатному парламенту, у складі сенату і Палати депутатів. Сенат обирався органами місцевого самоврядування, а Палата депутатів таємним голосуванням. Незважаючи на те, що було проголошено загально виборче право, голосувати могли не усі. Це право мали лише чоловіки, старше за 21 рік. Жінки, військовослужбовці, колоністи не мали такого права.

Главою держави був президент, він обирався Національними зборами на 7 років. Президент і Рада міністрів складали виконавчу владу. У компетенцію президента входили наступні повноваження: наявність права законодавчої ініціативи, оголошення законів, прийняті обома сторонами, був верховним головнокомандуючим, надавав цивільні і військові посади, міг розпускати Палату депутатів, узгодившись з сенатом, стежив за виконанням законів, мав права на помилування, призначав представників вищої бюрократії, які входили до державної ради.

Важливим фактором у системі парламенту було те, що її була притаманна багатопартійна система, у якій окрім республіканців ще існували партії з застарілими ідеями - монархісти і радикали.

Підводячи підсумки, я хочу зазначити, що події становлення республіки у Франції дуже позитивно вплинули на її розвиток. Оскільки у результаті було остаточно повалено монархію і встановлено гарну систему регулювання держави з сильними правовими механізмами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антюхина В.И. Третья республика во Франции М., 1985
2. История государства и права зарубежных стран. Ч.2. М., 2004

*Суський Кирило Олегович
Студент 1 к. 8гр.
Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України*

АНЕКСІЯ ТЕХАСУ 1845Р.

Це було протистояння між США і Мексикою в якому американці виступили агресорами. Колонізатори Півдня США дуже вабила родюча земля Техасу Каліфорнійської території, та території Нової Мексики

Першим європейцем, який ступив на землю Техасу 6 листопада 1528 року став потерпілий катастрофу конкістадор Альвар Нуньє Кабеса де Вака. Завдяки цій обставині поселенцями на території сучасного Техасу стали іспанці. Освоєння нових територій відбувалося без перешкод, хоча індіанські племена були настроєні ворожо. У 1786 р. Томас Джефферсон виступив з заявою – «...жоден шматочок землі не повинен бути коли-небудь віднятий у індіанців без їхньої згоди». Але на протигагу цій заяві протягом всього ХІХ ст. ми можемо спостерігати нещадне, криваве захоплення індіанських земель колонізаторами.

Техас є північно-східним регіоном Мексики, який був утворений в 1920 - х роках американськими поселенцями, які мали на меті подальшу колонізацію нових територій. Встановлена в Мексиці диктатура президента Антоніо Санта - Анні, недалекоглядна політика його уряду та заборона рабства на території Мексики призвели до бажання Техасу відділитися від Мексики (Техас мав таке право згідно з конституцією). Невдовзі в Вашингтон-на-Бразос було проведено з'їзд американців, який ухвалив рішення від 2 березня 1836 року про здобуття Техасом незалежності. Тимчасовим президентом Техасу став Девід Бернет, Сем Х'юстон - головнокомандуючий збройними силами. Того ж року було прийнято конституцію Техасу, яка законодавчо закріплювала рабовласництво – «... в Вашингтоні – на - Бразос открылся конвент «представителей народа Техаса», среди которых преобладали выходцы с юга США. Ссылаясь на то, что в результате политики Санта - Ан-ны «англо-американское население Техаса» оказалось под гнетом «самой нестерпимой тирании», посягающей на его свободу, права, интересы и имущество, конвент 2 марта провозгласил отделение от Мексики и образование независимой республики. Конституция «Республики Техас», составленная по образцу североамериканской, узаконила рабство и ввоз рабов. Был принят тexasский флаг с изображением пятиугольной золотой звезды на голубом поле. Все здоровые мужчины в возрасте от 17 до 50 лет призывались под ружье». [с. 18; История США, Болохвитинов Н].

Незалежну республіку Техас, яка проіснувала до 1945 року, було визнано США, Великобританією та Францією, в 1839 – 40 рр. Нідерландами, Бельгією. Таким чином, республіка Техас отримала міжнародне визнання. Чому? Тому що країни, які визнали народження нової республіки мали надію на те, що незалежний Техас стане бар'єром на шляху подальшої експансії США на півдні. Європейські країни мали власний інтерес до цих територій.

Відокремившись від Мексики, уряд Техасу розглядав два варіанти державного розвитку - приєднання до США, або самостійний розвиток республіки з розширенням території до Тихого океану. Розвиваючи перший варіант подій, вже в серпні 1837 року радник техаського посольства в США Хант, надіслав Мартину Ван Бюрену пропозицію про приєднання до США. Декілька спроб приєднатися до США були врешті решт схвалені урядом США.

В цей же час тривали численні рейди мексиканців до території Техасу, але США офіційно в цю боротьбу не втручалися. 21 червня 1845 року представник техаського конгресу виступили за одностайне відхилення пропозиції укласти угоду з Мексикою, натомість висловилися за приєднання до США. 4 липня це рішення схвалив конвент представників населення Техасу в Остіні, що складався майже суто з уродженців США. Всенародний референдум 13 жовтня здобув більшість голосів техасців на користь анексії. Як наслідок, США та Мексика увійшли в конфлікт, який в історії. Увійшов як американо - мексиканська війна 1846 – 1848 рр. В основі конфлікту лежала претензія Мексиканського уряду до Американського щодо анексованих територій Техасу. Більшість техасців привітали початок війни. Її підтримували, а віги навпаки критикували. Мексиканці вважали цю війну справою честі і можливістю повернути землі які в них відібрали. Після поразки мексиканців, новий мексиканський уряд в 1848 році підписав в передмісті Мехіко Гуаду - лупі мирний договір, ратифікований американським Сенатом 10 березня 1848 року. Згідно з цим договором до США відходили Каліфорнія, Нью-Мехіко і ряд інших прикордонних територій. Мексика визнавала Техас частиною США, а в якості компенсації за втрачені території отримала 15 мільйонів доларів. Суперечки які виникли в результаті конфлікту між Техасом, федеральним урядом і територією Нью-Мехіко, були вирішені шляхом досягнення компромісу в 1850 році (більша частина цих земель увійшла до складу інших територій США). Натомість федеральний уряд США змушений був взяти на себе борг республіки Техас в розмірі 10 млн. доларів. В наслідок війни з Мексикою Сполучені Штати (а не Англія, Франція) встановили свою неподільну гегемонію в Північній Америці.

Питання щодо законності приєднання Техасу пов'язані насамперед з тим, що Конгрес схвалив приєднання Техасу більшістю голосів Сенату замість підписання міжнародного договору про приєднання. Вже в листопаді 1945 року конвенцією республіки Техас по приєднанню винесли на загальне голосування питання про прийняття сумісної резолюції, яка була прийнята всенародним голосуванням. Закон про приєднання був представлений та схвалений Палатою представників й Сенатом, підписаний президентом 29 грудня 1845 року. Важливий момент – договір був прийнятий зацікавленими сторонами й ці угоди є юридично обов'язковими. Законність цього факту підтвердив Верховний суд США.

Отже, 29 грудня 1845 року Техас став 28-м штатом США відповідно до договору між американським урядом і керівництвом Республіки Техас. Ця анексія автоматично означала, що США виявилися в стані війни з Мексикою. Почалася американо-мексиканська війна 1846-1848 років, перемога в якій дозволила США остаточно закріпити за собою Техас і повністю придушити опір й територіальні претензії Мексики. Техас є першим і досі єдиним міжнародно визнаною незалежною державою, безпосередньо прийнятою до складу США в якості штату - рівноправного члена союзу. Ця обставина пояснює сепаратизм, завжди

присутній в техаському суспільстві, яке не забуло про колишню незалежність своєї республіки. У 2009 році ці настрої відкрито озвучив Рік Перрі, який займав тоді пост губернатора штату. Він заявив про наявне в Техаса право на вихід зі складу США, проте таке право природно ставиться під сумнів федеральним урядом. Техас залишив за собою право ставити свій прапор на тій же висоті, що і державний прапор США.

*Трубчанінова Аліна,
Студентка 4 групи 1 курсу
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ СС НА ДИКТАТУРУ В НІМЕЧЧИНІ

У 1930-х роках сталася одна з найбільших катастроф в історії людства: найяскравіший приклад краху демократії без військового перевороту. Сталося піднесення Третього рейху в Німеччині.

Свій початок захисні загони Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії (СС) беруть початок ще з 1925 року, коли були створені задля охорони Адольфа Гітлера та мали назву «Охоронні загони». Однак, на той час СС ще не досягли вершини своєї впливовості, і були лише частиною штурмових загонів (СА). СС вважалися елітною секцією СА. Тоді як багато членів СА були недисциплінованими злодіями, члени СС були дуже дисципліновані, а також повністю вірні Гітлеру. Коли Гітлер вирішував позбутися супротивників, саме члени СС робили брудну роботу.

3 березня 1933 р. було прийнято Закон «Про сприяння», це стало наріжним каменем диктатури Адольфа Гітлера, дозволивши йому приймати закони, в тому числі ті, що порушують Веймарську конституцію, без схвалення будь-якими іншими органами.

Оскільки прийняття цього закону зумовлено в першу чергу залякуванням і переслідуванням парламентарів. Члени СА та СС були присутні на голосуванні саме з метою залякування.

Після прийняття Закону держава встановила повний контроль над економікою, засобами масової інформації, армією та судоустроєм.

Були створені спеціальні сили нагляду та безпеки для контролю задля впорядкування суспільства так, як хотіли нацисти.

Крім того, уже існувала регулярна поліція у зеленій формі та СА. До них входили війська Гестапо (таємна поліція держави), СС (загони захисту), кримінальна поліція та Служба безпеки (СД). Повноваження цих сил були позаконституційними, бо вони могли затримувати людей у засіданнях гестапо, відправляти до концтаборів, депортувати або заарештовувати без жодних юридичних процедур. Фактично, поліцейські сили могли діяти безкарно.

СС складався з трьох частин:

1. Державна охорона - займалися розшуком та боролися з ворогами нацистської партії.
2. Ваффен СС - забезпечував найкращими та найнадійнішими солдатами в зброєних силах.
3. Підрозділи "Голова смерті" - контролювали концентраційні табори.

Головним методом створення культу своєї особистості та зміцнення влади в Німеччині Гітлер вважав терор і пропаганду. Він був потужним оратором. Обіцяв побудувати сильну націю, поборот несправедливість і відновити гідність німецького народу. Обіцяв працевлаштування для тих, хто шукає роботу, і безпеку майбутнього для молоді. Гітлер розумів значення ритуалів та видовищ у масовій мобілізації. Гітлерівці проводили масові мітинги та громадські збори, щоб продемонструвати підтримку Гітлеру та створити ілюзію почуття єдності між людьми. Велику роль у створенні такої пропаганди відігравали загони СС.

Спочатку, відповідно до расової політики нацистської Німеччини, членство було відкрите лише для людей так званого арійського походження. Однак, правила були частково послаблені у 1940 р., а пізніше було дозволено формування підрозділів, що склалися значною мірою з іноземців або навіть виключно з іноземних добровольців та призовників. Ці підрозділи СС склалися з чоловіків, в основному з числа громадян окупованої нацистами Європи. Незважаючи на послаблення правил, Ваффен-СС все одно базувався на расистській ідеології нацизму.

СС стали головними виконавцями расової політики Гітлера, організовували Голокост євреїв та охороняли концтабори.

Ваффен СС були елітними солдатами Другої світової війни. Їх робота полягала в тому, щоб слідкувати за армією і боротися з в'язнями та так званими "небажаними" особами.

СС фактично очолили расову політику та геноцид. Населення жахалося

Гестапо, СС та таборів. Більшість людей просто боялися за своє життя, тому були змушені просто йти разом із гітлерівцями та не могли протистояти його політиці.

Не можна стверджувати, що на становлення диктатури в Німеччині впливали тільки формування СС, однак, не можна й применшувати їх вплив. По-перше, СС були з самого початку дуже прихильні до Гітлера та могли виконувати будь-які його накази. По-друге, відбір членів СС дійсно був досить жорстким, тому туди потрапляли тільки найкращі та найдисциплінованіші особи. По-третє, ці формування дійсно мали вплив на населення, як і тим, що спочатку створювали ілюзію єдності нації, так і тим, що залякували населення. І, по-четверте, дотримуючись гітлерівської політики, СС винищили багато тих, хто не підтримував Гітлера та його політику. Отже, СС зробили досить вагомий внесок у становленні диктатури в Німеччині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шигаль Д.А. Історія держави і права зарубіжних країн: Курс лекцій/ Д.А. Шигаль. – 3-є видання, переробл. та доповн. – Харків: «НТМТ», 2012. – 320 с.
2. Johannes Hürter The German foreign office, the nazi dictatorship, and the holocaust: a critical commentary on das amt und die vergangenheit. URL: https://www.ghidc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/Publications/Bulletin49/bu49_081.pdf
3. The Law to Remedy the Distress of the People and the Reich of March 24, 1933 <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-enabling-act>

4. Maja Adena, Ruben Enikolopov, Maria Petrova, Veronica Santarosa, Ekaterina Zhuravskaya Radio and the Rise of the Nazis in Prewar Germany (2013). URL: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00858992>
5. Nazism and the Rise Nazism and the Rise of Hitler of Hitler of Hitler. URL: <http://ncert.nic.in/ncerts/l/iess303.pdf>

***Науковий керівник:** Булгаков А.О. - ас. Кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн.*

***Фоменко Валерія Сергіївна,**
студентка інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України І курсу, 8 групи
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦИСТСЬКОГО ТА ФАШИСТСЬКОГО РЕЖИМІВ В НІМЕЧЧИНІ ТА ІТАЛІЇ

У наш час, коли неофашизм та неонацизм поширюються у багатьох країнах світу, актуальним є дослідження основних тенденцій їх розвитку та механізму функціонування в минулому, для ліквідації фашистської та нацистської загрози. Порівняння цих режимів дозволить нам краще зрозуміти їх сутність, виявити основні риси відмінності та подібності.

Фашизм - це форма правління та радикальна авторитарна імперіалістична націоналістична ідеологія, характерними ознаками якої є сильний культ особи, мілітаризм, тоталітаризм, імперіалізм та ідея постійної війни та панування. Фашизм як політичний режим закріпився в Італії після перемоги партії Беніто Муссоліні на парламентських виборах 1924 року. В політичній програмі партії містилися положення, які мали на меті привернути увагу широких мас населення. Партія висувала вимоги: скасування сенату, привілеїв та титулів, таємної дипломатії, скликання Установчих зборів, запровадження загального виборчого права, 8 – годинного робочого дня, заборони праці підлітків, передача землі селянам, загальна освіта тощо.

Націонал – соціалізм – ідеологія, що ґрунтується на расизмі, шовінізмі та тоталітаризмі. Є більш агресивною і негативною формою націоналізму. Нацизм включає в себе не тільки неприязне ставлення до інших націй, але й спирається на ідею національної переваги. НСДАП на чолі з Адольфом Гітлером здобула перемогу на виборах до рейхстагу у 1933 році. Партійна програма була спрямована проти «неправильного капіталізму»: націоналізація великих підприємств, вилучення нетрудових доходів, розширення пенсійного забезпечення, проведення земельної реформи.

Отже, спільною рисою встановлення режимів в країнах є спрямування привабливих за своєю сутністю партійних програм на придушення соціальних невдолень, досягнення прихильності серед населення. Крім того, обидва політичні діячі використовували насильницькі методи («похід на Рим», створення СА) на початкових етапах боротьби за встановлення режимів.

Для забезпечення ефективного функціонування фашистського режиму Муссоліні реалізовував такі заходи:

- 1) навчання молоді «життю у фашистському колективі» - створення молодіжних та дитячих організацій («Діти вовчиці», «Авангардисти», «Молоді фашисти»), Національного інституту фашистської культури;
- 2) строгий контроль друку – пропагування у журналах та газетах внутрішньої та зовнішньої політики Муссоліні;
- 3) кампанія спрямована на підвищення народжуваності – у 1937 році прийнятий закон, що закріплював привілеї для одружених;
- 4) прийняття антисемітських законів – виключення євреїв з національного життя: заборона працювати в державних установах, школах, не підлягали призову на військову службу, що викликало хвилю еміграції та зростання ворожого ставлення до фашизму серед євреїв;
- 5) звинувачення буржуазії у нерозумінні національних завдань – «анти буржуазна демагогія»;
- 6) створення розгалуженого поліцейського апарату – ОВРА здійснювала боротьбу проти антифашистів;
- 7) монополія фашистської партії – створення палати фашизму та корпорацій.

Великій кількості соціально – культурних заходів не вдалося забезпечити у країні надійної соціальної опори фашистській ідеології, через що був створений розгалужений репресивний апарат, проводився жорстокий контроль над економікою.

Так само як і в Італії, в Німеччині активно проводилася пропаганда нацизму серед молоді – створювалися організації для хлопців (гітлерюгенд), членство в якій було обов'язковим, та дівчат (БДМ). Неабияку популярність серед населення мала газета «Дас шварце кор», яка виступала потужним важелем нацистської пропаганди. Ці факти підтверджують ідеологізацію преси, виховання та освіти. Панування націонал - соціалізму підтримувалося розгалуженим поліцейським апаратом. Була створена таємна політична поліція – гестапо, діяли СС, СД, СА. Важливою складовою нацистської ідеології виступав расизм та антисемітизм. У 1935 році було видано антисемітський закон, що забороняв євреям обіймати державні посади та позбавляв їх німецького громадянства. У 1939 році євреїв почали витісняти до єврейських кварталів. У роки війни розпочалося активне масове винищення нації.

Отже, італійський фашизм прийшов до влади набагато раніше, ніж німецький, але вплив диктатури на населення тут був меншим, ніж в Німеччині. Після зближення Німеччини та Італії, в останній з'явилися нововведення, які є безпосереднім запозиченням методів Гітлера. До них можна віднести расистську кампанію, видання антисемітських законів, та гонитва проти євреїв в Італії не набули характеру фізичного винищення, на відміну від Німеччини. Серед рис подібності необхідно виділити монополізацію партійної системи, широку пропаганду режимів у друкованих творах, освіті, зрощування партійного апарату та репресивних органів.

*Циганок Б.А.,
Студент 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО ЗА НІМЕЦЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ 1896 Р.

Немецький гражданський кодекс був прийнятий 18 січня 1896 року, після довгих років роботи над ним. Багатовікове використання пандектного права було завершено. Для нового кодексу характерна наявність вступительної частини і введення граждансько-правових інститутів в окремі книги: зобов'язальне, речове, шлюб-сімейне і спадкове право.

Зобов'язальне право то є друга книга кодексу включає в себе загальні положення про зобов'язання, які виникають з договорів, і про окремі договори, як звичайні: купівля, позика, так і нові: найм робочої сили, суперечка і ін. Закінчується друга книга докладним регулюванням зобов'язань незаконних дій.

Характерною особливістю кодексу те, що зобов'язальне право по своїй значимості виходило вперед по порівнянню з речовим правом. Це показувало більш високе значення капіталістичного, товарно-грошового підприємства. Головна частина другої книги присвячена договорам. Хоча і гражданський кодекс не давав означення договору, він розумівся як юридична зв'язь між двома і кількома особами. В основу договору був покладений класичний принцип свободи договору.

Немецький гражданський кодекс не дозволяв договори, які прямо порушували будь-які предписання законів. В кодексі був вказаний ряд вимог. Особи, які мали право укладати договори: шлюбні жінки і всі хто досяг 21 року. Зобов'язальним умовою було згоду сторін по всіх пунктах договору. Для дійсності договору не потрібно спеціальної форми, крім як для окремих, наприклад: договір з нерухомістю.

Договір купівлі-продажу врегульований в гражданському кодексі з допомогою римського права. Купівля характеризується з допомогою опису основних зобов'язань продавця і покупця. Головною особливістю німецького договору купівлі-продажу є розподіл двох зобов'язальних юридичних моментів: перший угода сторін, другою, фактична передача покупцю права власності на річ. Поки річ не перейшла в руки покупця, за все що сталося з речю відповідає продавець.

Економічно важливим був договір найму послуг (робочої сили). Німецький робітничий клас досяг значимих юридичних поступок. Найголовніші з них. Робітнику давалися деякі гарантії збереження свого робочого місця і зарплати в разі хвороби, сімейних обставин. Роботодавець зобов'язувався турбуватися про безпеку для робітника. Робітнику давалися деякий час для спроб знайти нову роботу в разі попередження про звільнення.

Обязательственное право выходит из того, что насильно заставить кого-то подписать договор не получится, так как нужно обязательное волеизъявление обеих сторон. Работодатели стали четко указывать какие гарантии даются в договоре. В итоге в 1896 году мы получили довольно современный гражданский кодекс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1) Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 5-те, доп.- К.: Атіка, 2006. - 680 с.
- 2) Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 400 с. – Бібліогр.: с. 10.
- 3) Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп.: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 730 с.
- 4) Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 3-тє видання, стереотипне. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 480 с.

***Чеченко Ілля Вікторович,
ІПКОЮ 1 курс 8 група
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого***

СУДОВА СИСТЕМА ЯПОНІЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ПІСЛЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ 1947-1948 Р

Сучасна судова система Японії склалася в результаті конституційних реформ 1947-1948 рр. Конституція Японії 1947 закріпила принцип здійснення правосуддя виключно судом. Вся повнота судової влади належить Верховному суду Японії і таким судам, які зазначаються законами. Історичні умови прийняття Конституції визначили введення спеціальної норми про заборону створення будь-яких особливих судів, а також адміністративних органів, що мають право здійснювати судову владу з правом винесення остаточного рішення. Це положення не забороняє створення судів, що спеціалізуються при поділенні областей, таких як податкові або адміністративні суди в рамках системи судів загальної юрисдикції. Принцип здійснення правосуддя тільки судом мав для післявоєнної Японії особливо важливе значення, так як означав скасування свавілля тих адміністративних трибуналів, які діяли в цій країні раніше.

Конституція проголосила принцип незмінюваності суддів (ст. 76 і 78). Принцип незмінюваності розкривається в ст. 78, згідно з якою судді не можуть бути звільнені з посади без публічного розгляду в порядку імпичменту за винятком випадків, коли суддя в судовому порядку оголошений розумово чи фізично нездатним виконувати свої обов'язки. Всі судді незалежні і пов'язані тільки Конституцією і законами; вони дей обхідних документів, слідує голосу своєї совісті (частина третя ст. 76). Даний принцип є додатковою гарантією об'єктивності суддів при виконанні службових обов'язків. Крім того, виконавчим органам забороняється накладати на суддів будь-які дисциплінарні стягнення. законодавчо заборонено і зменшення розміру їх винагороди в період перебування на посаді [1].

В Японії діє п'ять видів судів: Верховний суд, високі суди, окружні суди, дисциплінарні суди і суди по сімейних справах. Виникає необхідність розгляду декількох з них.

Окружні суди є основними судами першої інстанції. В даний час налічується 50 окружних судів, розташованих в центрі кожної префектури. На даному рівні працюють близько 910 суддів і 580 помічників суддів. Окружні суди розглядають цивільні та кримінальні справи. Окружні суди також розглядають апеляційні скарги на рішення та постанови дисциплінарних судів у цивільних справах. У великих окружних судах діють судові підрозділи. Так, наприклад, окружний суд Токіо має підрозділи, які спеціалізуються на адміністративних справах, дорожньо-транспортних суперечках, інтелектуальної власності, банкрутство тощо [2, с. 308].

Високі суди в першу чергу розглядають скарги на рішення окружних і сімейних судів. Вони розташовані в восьми великих містах. Діяльність даних судів здійснюють 345 суддів. У кримінальних справах, що розглядаються дисциплінарними судами, апеляції подаються в високі суди, міняючи окружні. Високий суд є судом останньої інстанції для цивільних справ, розглянутих на рівні дисциплінарних судів і оскаржуваних в окружних судах.

Однією з унікальних особливостей японської судової системи було обмежене участь народу у здійсненні правосуддя. Незважаючи на своє іноземне походження, судова система Японії спочатку не включала в себе суд присяжних. Система присяжних засідателів по кримінальною справою була введена в Японії в 1923 і проіснувала до 1943 р Перший проект КПК Японії містив положення про суд присяжних, як і французький кодекс. Проте, противники суду присяжних стверджували, що надавати повноваження по здійсненню правосуддя громадянам - неправильно, і присяжні можуть бути занадто м'якими, а іноді і виправдовувати тих, хто, мабуть, винен. Згодом ці положення були виключені з проекту. На початку 1890 - х рр. дискусії про введення суду присяжних поновилися, і після тривалих дебатов Закон про присяжних був введений в дію в 1923 р Даний закон передбачав участь суду присяжних в тих випадках, коли винному загрожувало позбавлення волі на строк понад три роки, а у випадках з можливою стратою участь суду присяжних було обов'язковим. Проте, існувало виняток з цього правила. При здійсненні державної зради, військових злочинів та інших тяжких злочинів проти держави суд присяжних був заборонений. Крім того, обвинувачений мав право відмовитися від суду присяжних. Рішення присяжними приймалося простою більшістю голосів. Особливістю вердикту присяжних було те, що він не був обов'язковим для суду, і суддя міг направити справу на новий розгляд стільки раз, скільки вважав за потрібне, поки вирок не збігався з його думкою.

Але суд присяжних так і не отримав визнання народу. Далі були відмови обвинувачених від суду присяжних і такі відмови досягли більш ніж 90% випадків. Нарешті, в 1943 р дію закону було призупинено у зв'язку з високими фінансових витрат, необхідних на його реалізацію і його неефективності [3].

До теперішнього часу в судовій системі з'явився ряд інших елементів народного участі в здійсненні правосуддя, таких як члени громадської погоджувальної комісії, радники по сімейних справах, а останнім часом при розгляді трудових спорів залучаються члени трудової

комісії. Проте, існують певні вимоги, що пред'являються до даних осіб, вони повинні мати спеціальні знання і досвід в даній сфері.

Відповідно до ст. 82 Конституції Японії [1] розгляд справ в судах та оголошення рішень проводиться у відкритих засіданнях. Якщо суд одноголосно вирішує, що гласність становить небезпеку для громадського порядку або моралі, розгляд може вестися в закритому судовому засіданні. Для проведення закритого судового законодавства необхідно також одноголосне голосування з цього питання всіх суддів. При цьому справи про політичні злочини, про злочини, пов'язаних з печаткою, або справи, в яких зачіпаються права громадян, гарантовані Конституцією, завжди повинні розбиратися в відкритих засіданнях.

Таким чином, можна зробити висновок, що удосконалення японського законодавства дозволило впровадити нові методи захисту цивільних прав. Поєднання державного інструменту врегулювання конфліктів з елементами альтернативних механізмів привело до створення з 01.01.2004 р. нової форми – інституту позаштатних суддів. Це система, в якій адвокати як члени судової колегії (адвокат і два непрофесійні юристи) беруть участь у проведенні посередницької процедури в цивільних і сімейних справах. Основний обов'язок адвокатів у даному випадку – ведення процедури примирення в суді, сприяння виробленню прийняттого розв'язання конфлікту через пропозиції свого варіанту або формулювання такого рішення, яке не є судовим актом.

Виконання судових актів входить у систему судочинства з цивільних справ і є її заключною ланкою. Роль судді не закінчується винесенням рішення. Суддя бере активну участь у виконанні судового акта – призначає торги, розподіляє між кредиторами виручені кошти тощо. Виконавчі колегії в цивільних справах входять до складу судів. Крім судових приставів, у колегіях працюють судді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституция Японии от 3 ноября 1946 г. // Хрестоматия по новейшей истории. – М. : Изд-во социально-экономической литературы, 1961. – Т. 3. – 378 с.;
2. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навчальний посібник / Макарчук В. С. – Вид. 4-те, доп. – К. : Атіка, 2004. – 616 с.;
3. Колтунова Н. В. Краткая характеристика правовой системы Японии : электронные текстовые данные (34000 bytes) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : nadzor.pk.ru/analit/show_atr.php?id=722. Sunday, 22 August 2004.

*Шановал Данило Олексійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ України 1 курс 1 група*

КРОКИ ВСТАНОВЛЕННЯ НАЦИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ

В 30-х роках 20ст. Німеччина перебувала у стані занепаду. Світова криза та умови, які були висунуті державами-переможницями після Першої світової війни були дуже принизливими. Країна повинна була виплатити контрибуцію у розмірі 132 млрд. золотих

марок, армія обмежувалася 100 тис. солдат та її позбавляли значної частини території. На додачу мільйони людей залишилися безробітними.

Цими умовами скористався Адольф Гітлер. Німці настільки втомилися від злиднів, що з легкістю повірили переконливим обіцянкам нового лідера. Апелював він насамперед до незаможних людей, а саме молоді, безробітних, власників невеликих крамниць, фермерів тощо. І як не дивно під час виборів 1932р. до рейхстагу вони набирають 33% голосів. Шляхом маніпуляції він утворив коаліцію з консерваторами і після декількох місяців перемовин отримує місце канцлера, і разом з цим необмежені можливості, які в наслідку приведуть до одноосібного управління державою.

Захоплення влади нацистами відбувалося поступово:

Ще в 1932 році фюрер уклав угоду з капіталістами, яких він, виступаючи перед народом, обіцяв знищити. Провідником інтересів Гітлера в фінансово-промислових колах був медіамагнат Альфред Гугенберг, голова Німецької національної народної партії. В тому ж році в Дюссельдорфі Гітлер виступив перед 300 представниками великого німецького бізнесу. Оголошений Гітлером економічний курс в загальних рисах влаштовував бізнес-верхівку Веймарської республіки. Фюрер ще за рік до початку правління готував підґрунтя для захоплення влади. З самого початку він заручився підтримкою капіталістів і почав діяти.

Наступним кроком стало введення надзвичайного стану згідно з яким органи влади наділялися необмеженими можливостями. Люди втрачали права на недоторканність приватного життя, скасовувалося свобода особистості, свобода друку, влада могла прослуховувати телефонні розмови та обшукувати приватні будинки без відповідного припису. Також в рейхстазі приймається закон про «надзвичайні повноваження» згідно з яким уряду передається вся повнота законодавчої влади на чотири роки. Цього терміну повинно було вистачити для централізації та усунення ворогів Гітлера.

Відбулася заміна всіх без винятку виборних чиновників в урядах земель своїми маріонетками. Цією дією Гітлер почав встановлювати централізований нацистський контроль і усувати всіх інакодумців від влади, а саме незалежні органи влади. Герман Герінг, один з лідерів нацистської партії був призначений міністром-президентом найкрупнішої землі Німеччини -Пруссії

Завдяки тиску поліції Гітлер добився розпуску всіх політичних партій окрім нацистської. Потім видається закон « Про заборону утворення нових партій» завдяки якому НСДАП стає єдиною легальною партією в Німеччині. В країні встановлюється однопартійна диктатура, а чисельність партії на 1945 рік становила 8,5 мільйонів членів.

Гітлер підписав угоду (конкордат) з Папою Римським. За цим договором німцям, які сповідували католицизм гарантується свобода релігійних обрядів, однак всі католицькі організації підлягають розпуску. Натомість країна-карлик першою визнає легітимність правління Гітлера. Конкордат розглядався як захисна міра напередодні майбутніх репресій.

Всіх лідерів та активістів профспілок заарештували. Документи та активи організацій конфіскували. Що стосується самих спілок, то їх закривали і насильницьким шляхом приєднали до створеного нацистами Німецького робітничого фронту (Deutsche Arbeitsfront).

Найбільш дієвим методом впровадження політики Гітлера був терор.

Зазвичай його здійснювали штурмовики (СА — Sturmabteilungen) — це молоді безробітні люди, які спокусилися високим заробітком та привілейованим становищем у суспільстві. Вони виконували допоміжну функцію поліції.

Зазвичай використовувались для охорони мітингів, нападів на політичних опонентів та пропаганди ідей нацизму. Головне їх завдання було вселяти страх у громадян, щоб ті безсумнівно підкорялися уряду.

Після трьох місяців канцлерства Гітлера штурмовики та агенти почали нещадно знищувати його ворогів. Так в червні 1934 за наказом фюрера було вбито та заарештовано великий відсоток соціалістів, комуністів. Також знищено керівництво чотиримільйонного загону штурмовиків СА та його близьких соратників, за допомогою яких він прийшов до влади. Ця подія увійшла в історію під назвою «Ніч довгих ножів».

Коли була встановлена однопартійність та знищені будь-які прояви демократії уряд Гітлера взявся за завоювання довіри населення. Для цього була організована широкомасштабна пропагандистська кампанія. Міністерство пропаганди взяло під свій контроль усі засоби масової інформації (газети, журнали, книги, радіо, телебачення) і будь-яке інакомислення, яке загрожувало режиму піддавалися цензурі та знищувалося з усіх джерел. Як наслідок професура та бібліотекарі склали список заборонених книг і вночі есесівці (військово-поліційна організація Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії) провели рейд по книжним магазинам і спалили більше двадцять п'ять тисяч книг за одну ніч.

Зі смертю президента Німеччини Пауля фон Гінденбурга побудова нацистської диктатури завершується. У 1934 році видається закон про об'єднання посад президента та голови правительства (рейхсканцлера). Таким чином Гітлер стає одноосібним правителем країни.

Науковий керівник: Власенко Сергій Іванович доцент, кандидат юридичних наук.

*Шевченко Ірина Анатоліївна,
студентка 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ БОННСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ 1949 Р.

У зв'язку з розколом Німеччини на західну та східну сформувалися дві держави Німецька Демократична Республіка (на сході) та Федеративна Республіка Німеччини (на заході).

Основним законом Федеративної Республіки Німеччини була Боннська конституція, проголошена 23 травня 1949 р. в Бонні Парламентською радою. Прийняття та набуття чинності Конституції збіглося з датою заснування ФРН. У боротьбі з президентською узурпацією влади був намір створити правові гарантії. Також було поставлено за мету відродити державний федералізм. Це вважалося основними завданнями Конституції.

За Конституцією в Німеччині було затверджено парламентську республіку, яка була заснована на принципах суворого поділу влади та федералізму. Вона була доволі передовим документом і вплинула на розвиток конституційного права в Новітній час.

Відповідно до статті 20 Федеративна Республіка Німеччина є демократичною і соціальною федеративною державою. Державна влада формується народом шляхом виборів, а також через спеціальні органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

Що стосується прав людей, то проголошувалася рівність всіх перед законом. Чоловіки та жінки вважалися рівноправними, а держава сприяла дійсному здійсненню рівноправності й усуненню шкідливих наслідків його порушення. Також було зазначено, що кожний має право на життя і фізичну недоторканність; на вільний розвиток своєї особистості тією мірою якою він не порушує прав інших. Втручання в ці права допустимо тільки на підставі закону. Кожен має право вільно висловлювати й поширювати свою думку в різних формах (усно, письмово, за допомогою зображення), а також безперешкодно отримувати інформацію із загальнодоступних джерел. Гарантувалася свобода друку і свобода передачі інформації за допомогою радіо і кіно. Ці права обмежуються нормами загальних законів і правом, що гарантує охорону особистої честі. Ну і звичайно недоторканими вважалися свобода совісті, свобода віросповідання і свобода релігійних та світоглядних переконань.

Законодавчу владу втілював парламент, який був двопалатним: верхня палата - бундесрат, нижня палата - бундестаг. Бундесрат складався з членів урядів земель. Кожна земля мала не менш ніж три голоси; землі з населенням понад 2 млн мають 4 голоси, понад 6 млн – 5 голосів і понад 7 млн – 6 голосів. Голоси землі могли подаватися присутніми членами Бундесрату або їх представниками і це повинно було бути узгодженим рішенням. Також Бундесрат може створити Європейську палату відповідно до питань Європейського союзу і рішення палати буде уподібнюватися до рішень Бундесрату. Що стосується бундестагу, то його депутати обираються шляхом загальних, вільних і таємних виборів. Вони є представниками всього народу. Бундестаг обирається строком на 4 роки. Він обирає свого Голову, його заступників та секретарів. Голова здійснює розпорядчі та поліцейські повноваження. Для прийняття Бундестагом рішення потрібно більшість поданих голосів. Також він створює Комітет у справах Європейського Союзу, Комітет з іноземних справ і Комітет з питань оборони.

Главою держави вважався президент. Його вибори проводилися Федеральними зборами. Він обирався терміном на 5 років. Федеральний президент не може входити ні в уряд, ні в законодавчий орган Федерації або будь-якої землі. Також він не має право займати якусь іншу оплачувану посаду, здійснювати підприємницьку або професійну діяльність. При своєму вступі на посаду президент складає присягу. Для вступу в дію розпоряджень і вказівок Федерального президента необхідна їх контрасигнація Федеральним канцлером або компетентним федеральним міністром. Федеральний президент представляє федерацію в міжнародно-правових відносинах. Він укладає від імені Федерації договори з іноземними державами. Також президент призначає і звільняє федеральних суддів, федеральних чиновників, офіцерів.

Судова влада здійснюється Федеральним конституційним судом, передбаченими в Основному законі федеральними судами та судами земель. Федеральний конституційний суд

складається з федеральних суддів і інших членів. Федеральний закон визначає пристрій Федерального конституційного суду і порядок судочинства, а також встановлює, в яких випадках його рішення мають силу закону. Судді незалежні та підкоряються лише закону. Правове становище федеральних суддів регулюється спеціальним федеральним законом. Якщо федеральний суддя при виконанні своїх обов'язків або поза службою порушить принципи Основного закону або зазіхне на конституційний лад землі, то може бути прийнято розпорядження про переведення даного судді на іншу посаду або про відставку.

Підсумовуючи потрібно відзначити, що Боннська Конституція 1949 р. має найважливіше значення у сучасній правовій системі Німеччини. Поряд з Конституцією і законами важливе значення мають постанови, видані центральним урядом федерації й урядами земель. Також Конституція значно збільшила обсяг прав і свобод німецьких громадян.

*Шилова Дар'я Вячеславівна,
студентка 2-го курсу 3-ої групи
міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Я. Мудрого*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Станом на 2019 рік у судовому законодавстві України відсутнє формалізоване визначення терміну «прецедент». Однак, цей факт не є істотною підставою для заперечення його існування в рамках судової системи України, адже поняття «прецедент» можна розглядати не лише у його класичному розумінні, тобто як джерело права в країнах, що належать до англосаксонської правової сім'ї.

Загальна теорія права виділяє декілька різновидів судових прецедентів, одним з яких виступає прецедент-тлумачення. Так, Верховний Суд України, виходячи з обставин конкретної справи, суті спірних правовідносин і змісту позовних вимог, надає зразок тлумачення нормативного припису. Відповідно до принципу *stare decisis* («стояти на вирішеному»), цей зразок є в подальшому обов'язковим для врахування судами нижчих інстанцій при вирішенні аналогічних справ. Єдиної думки у науковій спільноті стосовно того, чи створює таке тлумачення якісно новий нормативний припис, немає, але зважаючи на те, що обсяг тлумачення норми права не завжди залишатиметься незмінним, можна дійти висновку, що Верховний Суд, надаючи звужувальне або розширювальне тлумачення нормативного припису, створює нову норму, яка до того не була формалізованою.

Окрім цього, елементи судової нормотворчості присутні у постановах Верховного Суду України щодо вирішення юрисдикційних конфліктів. З метою забезпечення правової визначеності та єдності судової практики за відсутності в законі чіткої вказівки, до юрисдикції якого суду належить вирішити певний спір, Велика Палата Верховного Суду у висновку щодо застосування нормативного припису фактично створює норму, що визначає, судами якої юрисдикції мають вирішуватись аналогічні спори.

Стосовно обов'язковості висновків Верховного Суду України щодо застосування нормативних приписів, варто звернути увагу на те, що суддя нижчої інстанції, встановивши суттєві відмінності справи, яку розглядає, від тієї, в якій Верховний Суд

сформулював певний висновок, може дійти іншого висновку й ухвалити відмінне рішення. Подібне рішення не можна буде вважати за відступ від висновку Верховного Суду, проте відмінності обставин справи, суті спірних правовідносин і предмета спору мають бути докладно описані та обґрунтовані.

Оскільки рішення Верховного Суду демонструє розуміння суддею нормативних приписів щодо обставин конкретної справи (казуальне тлумачення), таке судове рішення не може бути застосовано як шаблон при вирішенні будь-яких інших справ безвідносно до встановлених у них фактів, предмету спору і змісту позовних вимог.

Окрім того, для з'ясування суті поняття «прецедент» можливо застосовувати також підхід, який використовує Європейський суд з прав людини. Ідеться про випадки, коли ЄСПЛ формулює висновок щодо тлумачення певного положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в обставинах однієї справи, а надалі поширює цей висновок на справи з відмінними обставинами, але щодо яких він може бути застосовний. Під час застосування попередньо сформульованих висновків до справ, у яких фактична сторона не є аналогічною, реалізовується принцип *mutatis mutandis* з урахуванням відповідних відмінностей.

Аби надати правничій спільноті розуміння як мають бути застосовані висновки Верховного Суду у ситуаціях, коли обставини двох справ видаються аналогічними, але суд сформулював у них різні висновки, Велика Палата Верховного Суду запровадила практику, коли в тексті постанови демонструються відмінності справи, що розглядається, від справи, в якій раніше був сформульований певний висновок щодо застосування нормативного припису.

Після внесення змін до процесуального законодавства для вітчизняної юридичної науки та практики актуальним стає не так обґрунтування існування «вертикального» судового прецеденту-тлумачення, створеного судом найвищої інстанції, що є, без сумніву, наявним, як обґрунтування «горизонтального» прецеденту-тлумачення судів апеляційної інстанції. Ідеться про рішення цих судів у малозначних справах, в яких за декількома винятками законом не передбачене касаційне оскарження. З огляду на те, що єдність судової практики має забезпечуватися і в таких справах, можливим є теоретичне обґрунтування того, що апеляційні суди мають брати за зразок попередньо ухвалені рішення судів цього ж рівня.

*Шкурська Ілона Сергіївна,
студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЗГІДНО «НОВОГО КУРСУ» ФРАНКЛІНА РУЗВЕЛЬТА

Глибока економічна та політична криза, поштовхом до якої стала «Велика депресія», охопила всі сфери суспільної діяльності і поширилася на весь світ. Внаслідок неї розладналася фінансова система, відбувалося руйнування і банкрутство промислових,

торгових і фінансових фірм. За роки кризи припинила своє існування переважна частина банків США. Головним проявом кризи став стрімкий зрив курсу долара на Нью-Йоркській біржі. Державна влада США не вбачала чіткого механізму подолання кризи. Саме в цей непростий для Північноамериканського континенту період до влади приходить Франклін Делано Рузвельт – людина, що проводила дієві заходи з метою виведення США з масштабної економічної кризи і перетворила її на найпотужнішу державу світу. Адміністрація Франкліна Рузвельта мала на меті здійснення політики «Нового курсу», яка охопила сферу економіки, промисловості, сільського господарства, трудових і соціальних відносин. Значна увага приділялася сфері фінансів та банківської системи.

Одним з найсуттєвіших завдань, які ставила перед собою команда Рузвельта, було зміцнення фінансово-економічної системи США, оскільки лише так можна було зберегти раніше закладені основи капіталістичного ладу. Конгрес прийняв Надзвичайний банківський закон і тим самим надав президентові досить широке коло повноважень у сфері фінансів. Першим кроком його здійснення було проголошення надзвичайного становища і закриття усіх банків, так звані «банківські канікули», які тривали тиждень. Для того, щоб банк міг працювати, потрібно було отримати спеціальний дозвіл уряду і при цьому міністр фінансів мав право вимагати будь-яку інформацію щодо його функціонування. Це дозволило адміністрації Рузвельта припинити спекулятивну банківську діяльність і, безперечно, утвердити контроль над ними [1, с. 228]. Рахунки абсолютно всіх банків Сполучених Штатів піддавалися тимчасовому арешту для здійснення повної ревізії. Внаслідок такої перевірки діяльність, в основному, великих банків була дозволена; дрібні банки припинили своє функціонування (більше двох тисяч банків дозволу не отримали) [2, с. 709]. В майбутньому таке проведення ліцензування їх діяльності стало поштовхом до укрупнення системи банків США.

Наступним етапом виконання політики «Нового курсу» стало встановлення повного контролю за золотом, що знаходилося в обігу. В результаті такої рішучої дії заборонявся експорт золота задля запобігання його вивезенню за кордон і зосередження в руках приватних осіб; громадяни, що володіли золотою валютою, яка перевищувала 100 доларів, мали здати її резервним банкам, котрі належали до Федеральної резервної системи (далі – ФРС). Здійснення таких заходів означало, що всі банки, за виключенням банків ФРС, позбавлялися права мати золотий запас [2, с. 709]. У випадку порушення встановленого правила наставала кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі терміном на 10 років або сплата штрафу, що сягала 100 тисяч доларів. Президент видав розпорядження, відповідно якого було відмінено вільний обіг золотої валюти, а також внесення пропозиції стосовно обміну золота на паперові банкноти [3, с. 84]. В цей період стали випускати нові гроші, без золотого забезпечення і, як наслідок, в США розпочалася інфляція. ФРС була покликана запобігти її подальшому розвитку та могла змінювати розміри грошових резервів, що надходили до неї [2, с. 709].

У 1934 році був прийнятий «Закон про золотий резерв», згідно якого встановлювалася нова ціна золото. Весь запас, котрий мали федеральні резервні банки, переходив до Федерального казначейства. Банкам були видані прирівняні до самого золота золоті сертифікати – і таким чином вони задовольняли банківський резерв. Згодом були прийняті

закони про девальвацію, спрощення доступу до отримання кредиту [1, с. 228]. Масове банкрутство у кредитній сфері було ліквідовано, а також знизилася заборгованість з боку монополій урядові – американська економіка почала розвиватися.

Таким чином, політика «Нового курсу», проведена президентом Франкліном Рузвельтом, активізувала економіку США і значно зменшила напруження, що існувало в суспільстві. В результаті здійсненої реформи кількість банків була зменшена, їх діяльність знаходилася під контролем держави, запроваджувалася девальвація долара. За низкою головних економічних показників США практично вийшли на докризовий рівень свого розвитку – фінансово-економічна система країни була зміцнена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шигаль Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій/ Д.А. Шигаль. Харків: НТМТ, 2012. – 320 с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. / 5-те вид., перероб. і допов. — К. : Істина, 2008. – 768 с.
3. Сіроштан М. А. Коротко про історію реформ: суть, протиріччя. – Харків: РВВ ХДЕУ, 1999. – 104 с.

*Щербаков Володимир Володимирович,
студент 2 курсу, 2 групи
господарсько-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАГНЕННЯ ЗАКАРПАТЦІВ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ 1938 – 1939 РР.

Карпатська Україна проголосила свою незалежність 15 березня 1939 року. Хоч існування держави було не довгим, але це стало дуже важливою і значущою подією в процесі досягнення незалежності Україною. Незалежна Карпатська Україна існувала впродовж дуже короткого, але дуже визначного відрізка часу – з жовтня 1938 р. до другої половини 1939 р. Незважаючи на це край досяг дуже великого економічного, політичного, соціального розвитку, оскільки фактично існував ще 10 років до проголошення незалежності як окремий регіон Чехословаччини. Все почалося в 1918 р, коли після розвалу Австро-Угорщини президент Чехословаччини пообіцяв українцям Закарпаття автономію, у цьому ж році Американська Народна Рада карпатських русинів прийняла рішення про приєднання Закарпаття до Чехословаччини. Це було також закріплено Тріанонським договором Антанти з Угорщиною; Закарпаття отримало назву «Підкарпатська Русь».

До 1938 року обіцяна автономія була відсутня, але були визнані права українців проживати в межах єдиної територіально-адміністративної одиниці – Підкарпатської Русі, українцям було дозволено обіймати державні посади, хоча на той час були відсутні суто українські партії з чітко поставленою метою, їх тоді заміняли різні течії і об'єднання. Промисловий розвиток залишався відсталим як і раніше, незважаючи на значні капіталовкладення, зберігалися високі податки, аграрне питання було частково вирішене. І тільки завдяки багаторічній і цілеспрямованій активності закарпатців поява незалежної держави стала можливою. Саме завдяки активній діяльності громадських організацій, українських політичних партій, представників інтелігенції, політичних лідерів поступово зростали національна свідомість закарпатців, розуміння необхідності консолідації народу в дуже

важливий для країни час, самоусвідомлення своєї політичної єдності з усім українським народом, українською нацією.

11 жовтня 1938 р. Чехословаччина надала Підкарпатській Русі автономію через необхідність внутрішньої підтримки національних меншин, оскільки зросла загроза з боку Угорщини і Румунії, уряд очолив Августин Волошин, трохи пізніше назву краю було змінено на «Карпатську Україну», це стало поштовхом до проголошення незалежності. Угорщина розпочала свій окупаційний рух, який продовжувався навіть після призупинення його Гітлером. Відповіддю на це стало проголошення 14 жовтня 1939 р. незалежності Карпатської України на спільній нараді членів уряду, Української Народної Ради, депутатів Сойму, лідерів партії УНО прем'єр-міністром Августином Волошином. Скликаний 15 березня 1939 р. Сойм затвердив цей факт, президентом було обрано останнього. Загалом було проведено шість Соймів, які мали історичну вагу для становлення молодої країни. Незалежна держава проіснувала лише 2 дні, 17 березня 1939 р. Закарпаття було повністю окуповано угорськими військами...

На той час карпатська Україна була повноцінним державним утворенням: працювали міністерства, були сформовані збройні сили – Організація Народної оборони, Карпатська Січ та поліція. Почала формуватися власна судова система на взірць тогочасної європейської. Було створено умови для розвитку освіти, науки і культури, закладався фундамент для відкриття першого в історії Закарпаття університету. Укладалися міжнародні договори, край відвідували різні закордонні делегації, і що найголовніше, прості українці повірили в перспективність і довготривале існування своєї держави, але не судилося...

На підставі вище зазначеного, можемо зробити висновок – Карпатська Україна зробила достатній внесок в історію і розвиток України як ще одна спроба досягнення незалежності, хоч і не всієї країни, а хоча б її частини. Це була друга спроба, після 21 січня 1919 р., заявити усьому світу про наміри усього українського народу до об'єднання і досягнення цілковитої незалежності нашої Батьківщини.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Безпосередня демократія найбільш яскраво проявляється у формі проведення місцевих референдумів, який за своїм змістом є офіційною можливістю населення певної території, вирішувати питання на місцевому рівні самостійно. Це вибір територіальних громад щодо локальних питань шляхом голосування. За статтею 38 Конституції України: “громадяни мають право брати участь у всеукраїнських та місцевих референдумах”. Проте, закон України “Про всеукраїнські та місцеві референдуми” втратив чинність, у зв’язку з чим на даний момент офіційного законодавчого механізму їх проведення, як фіксації і момент набрання юридичної сили рішення, прийнятого через референдум немає. Метою даної роботи є аналіз міжнародних документів, які містять норми про місцевий референдум, дослідження ступеню врегулювання цього питання в зарубіжних країнах та пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства [1].

В Україні дослідженням інституту місцевого референдуму та його проблематики були присвячені праці таких науковців: О. В. Батанова, М.О. Баймуратова, П.М. Любченко.

На міжнародному рівні документом, який визначає основні принципи та механізми дії самоврядних органів влади є Європейська хартія місцевого самоврядування (далі – Хартія). В частині 2 статті 3 закріплюється, що право і спроможність регулювання та управління справами, в інтересах місцевого населення здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи, а також, що це положення жодним чином не заважає використанню зборів громадян, референдумів чи будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом. Стаття 5 Хартії закріплює механізм охорони територіальних кордонів органів місцевого самоврядування через обов’язок попереднього з’ясування думки відповідних місцевих громад, в тому числі через проведення референдуму, якщо таке передбачено законодавством окремої країни [2].

Щодо законодавчого закріплення правових норм про здійснення місцевого референдуму на національному рівні, то забезпечення їх проведення та реалізація результатів покладається на територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування (ст. 143 КУ). Згідно з частиною 1 статті 7 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми (ч.5 ст.7 вказаного Закону; п.20 ч.1 ст. 92 КУ). Крім цього, повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті ради за наявності підстав можуть бути припинені достроково за

рішенням місцевого референдуму. Порядок проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень ради визначається законом про місцеві референдуми. Питання про дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті ради за рішенням місцевого референдуму може бути порушене сільським, селищним, міським головою, а також не менш як однією десятою частиною громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу (ч.2, ч.3 ст. 78 Закону). Відсутність профільного закону унеможливорює не тільки проведення референдуму, а й інші контрольні важелі впливу на органи місцевого самоврядування [3].

Якщо аналізувати зарубіжний досвід, то правовою основою проведення місцевого референдуму у Польщі є закон “Про місцевий референдум” від 15 вересня 2000 року, який є важливим механізмом регулювання діяльності органів місцевого самоврядування і уособлює собою контроль за владою гміни. Відповідно до ст. 2 цього Закону жителі самоврядної одиниці територіального самоврядування як члени територіальної громади приймають рішення з питань: 1) щодо способу вирішення питань, що стосуються даної територіальної громади віднесених до компетенції органів територіального самоврядування, 2) про дострокове припинення повноважень представницького органу цієї самоврядної одиниці, 3) в інших важливих питаннях, що стосуються соціальних, економічних чи культурних зв'язків, що об'єднують цю громаду [4].

У Франції поширено прийняття так званого “імплементативного законодавства”, що регулює порядок оприлюднення рішень місцевих референдумів та надання їм юридичної сили. Муніципальним референдумом можуть ухвалюватися будь-які питання, які належать до компетенції відповідної місцевої ради. Суб'єктом місцевої ініціативи є представницький орган даної громади. Пропозиції або проект рішення мають містити конкретні вимоги, зміст яких має відповідати національному законодавству.

В Основному Законі Італійської республіки закріплено, що здійснення права законодавчої ініціативи і референдуму на місцевому рівні регулюється саме Статутом області, тобто правила та процедури здійснення безпосередньої демократії на місцевому рівні можуть закріплюватися у статутах територіальних громад та інших видах адміністративно-територіальних одиниць [5].

Проаналізувавши досвід зарубіжних країн та для вирішення проблем національного регулювання місцевих референдумів пропонується:

- 1) Прийняття спеціального закону, який унормує механізм проведення референдуму; порядок скликання та перелік питань, які можуть стати предметом місцевого референдуму, оприлюднення та набрання прийнятим рішенням юридичної сили, закріпить суб'єктів його ініціювання, ;
- 2) Можливість закріплення порядку проведення місцевого референдуму не тільки законом, а й статутом територіальної громади, яка відповідно до Конституції буде мати право виносити на обговорення рішення, які належать до компетенції місцевих органів влади.

Отже, враховуючи все вищевикладене можна сказати, що інститут референдуму має суттєві переваги над іншими формами прояву демократії, завдяки можливості напряду

дізнатися думку населення певної території і з приводу конкретних питань та відстежити відношення до обраних ними органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. зі змінами.// Відомості Верховної Ради України. – 1996р. – №30.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування // Офіційний вісник України офіційне видання від 03.04.2015 — 2015 р., № 24, / № 39, 2013, ст. 1418.
3. Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170
4. Бучинська А. Й. Роль місцевого референдуму в діяльності територіальних громад України та Польщі / А. Й. Бучинська // Наукові читання – 2017 : наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ, Наук.-інновац. ін-т екології та лісу.
5. Референдуми в Європейському Союзі / О.Д. Чебаненко, О.Ю. Гришук, Н.В. Колодяжна, А. Євгенєва; За ред. Д.С. Ковриженка. – К.: ФАДА, ЛТД, 2007. – 186 с. – Бібліогр.: с. 179–185.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва та місцевого самоврядування Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Закоморна К. О.

*Ігнатюк Юлія Олегівна,
студентка 2 курсу
господарсько-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Державні структури з кожним роком наближаються до застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в управлінні. Це вимога часу, яку неможливо обійти. Задля комфортної реалізації певних конституційних прав громадян запроваджується процес діджиталізації і як його складова – електронна демократія.

За останніми дослідженнями соціологів, активне ядро суспільства в Україні складає біля 20 %. Активне ядро – це така частина громадян, яка готова витратити свій час на вирішення суспільно важливих питань. Активність громадян виявляється та характеризує значну частину інтересів та проблем населення здебільшого в соціальних мережах. На думку багатьох дослідників, в майбутньому соціальні мережі переростуть в нові платформи, за участь в яких будуть наступати юридичні наслідки.

Поняття "електронна демократія" можна розглядати у двох аспектах. Говорячи про е-демократію у вузькому розумінні, мається на увазі застосування ІКТ для забезпечення (електронного супроводу) прав громадян. У цьому разі змінюється лише технологічний бік подання заяв, звернень, запитів органам влади від імені громадян. Тобто, використовуючи своє законне право на отримання певної довідки, громадянин може звернутися до інстанції письмово, а може, наприклад, користуючись електронною поштою.

Е-демократія у широкому розумінні передбачає залучення громади за допомоги сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних

питань. Наприклад, інтерактивна участь жителів у засіданні місцевої ради. При трансляванні засідання в Інтернеті кожен зацікавлений може висловити своє ставлення до рішень ради, виступів депутатів і в такий спосіб вплинути на позицію органу влади (або, як мінімум, кожен має можливість просто спостерігати за процесом прийняття рішень).

Говорячи про шлях нашої країни до режиму цифрової демократії, слід зазначити, що він досить тривалий і, варто сказати, ефективний. Відкриті дані, електронні реєстри та петиції — усе це елементи, що дають можливість долучитися до вирішення актуальних питань. Очевидно, для України 2014 рік став революційним у сфері онлайн-демократії. І посадовці, і пересічні громадяни розуміли, що за допомогою такої практики можна досягти: підвищення ефективності здійснення демократичних реформ держави; надання громадянам країни ефективних і дієвих важелів управління державою; створення прозорих механізмів здійснення волевиявлення громадян; надання можливості участі в цивільних ініціативах та управлінні державою більшій кількості громадян; надання можливості для ефективного перерозподілу бюджету волевиявлення громадян (виборів, референдумів і т.д.)

Формування законодавчої бази для функціонування е-демократії розпочалося у 2003 році, коли були прийняті Закони України “Про електронні документи та електронний документообіг” та “Про електронний цифровий підпис”. Передумовами для формування електронної демократії в Україні стали розширення доступу населення до Інтернету та інтенсивний розвиток ІТ-сектору. У листопаді 2017 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 року. Згідно з концепцією, до 2020 року в Україні має бути завершене формування нормативної бази для формування е-демократії. Хоч і цей процес достатньо повільний, але все ж таки позитивні зміни є, держава не стоїть на місці в умовах технологічного розвитку суспільства.

Які ж е-послуги є найбільш затребуваними? Урядовці орієнтувались на перелік, затверджений ЄС, який містить вимогу до кожної держави-члена: вона повинна надавати найважливіші послуги онлайн. Таким чином, на Урядовому порталі вже можна ознайомитися з більш ніж 50 пріоритетними електронними послугами для українців. Серед них реєстрація бізнесу, оформлення допомоги при народженні дитини, отримання субсидії тощо. Так, е-послуги користуються неабияким попитом. Оцінити, наскільки електронна система стала ефективніша, можна на прикладі початку будівельних робіт. Раніше для того, щоб зареєструвати повідомлення про будівництво, людина повинна була надіслати його до держслужбовця, щоб він його розглянув і зареєстрував. Тепер повідомлення автоматично вноситься до реєстру дозвільних документів, не залучаючи при цьому посадовців.

У серпні 2018 р. в Україні також запрацював Електронний кабінет перевізника, який покликаний спростити автоперевізникам отримання послуг від органу ліцензування, мінімізувати корупцію в цій сфері і підвищити безпеку пасажирських перевезень. Тут автоперевізники зможуть оформити ліцензію, переглянути наявні дозволи та штрафи, оновити дані про свою ліцензію онлайн, без жодних відряджень до Києва чи поштових пересилань. А громадяни й ЗМІ можуть ознайомлюватись з публічним реєстром ліцензіатів. Про спрямованість держави на запровадження електронної демократії свідчить законопроект «Про Концепцію запровадження системи електронного голосування в Україні» від **10.06.2011 р.**, **Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку**

електронного урядування», а також запропонований проект програми електронного голосування Президентом України В. Зеленським «TheVote».

Отже, е-демократія може допомогти забезпечити зв'язок між державою і громадянами, створити дієві інструменти для моніторингу контролю влади, реалізувати громадянські ініціативи, мобілізувати населення тощо. Це постійна участь громадян у реалізації державної політики з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Це стосується різних ініціатив — від виборів і до разових акцій. Електронна демократія є позитивною новацією в Україні. Звісно, є ряд проблем, але успішне виконання поставлених завдань в рамках діджиталізації, значно полегшить можливість громадян відслідковувати нормотворчі процеси, доступ до органів виконавчої влади і т.д. Також такі нововведення наблизять Україну до ЄС, що відзначиться великим успіхом.

*Колодєєва Вероніка Михайлівна,
студентка 2 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЛЮСТРАЦІЯ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

У Давній Греції поширеним був процес люстрації, що проводився у вигляді спеціального ритуалу очищення від скверни, та з плином часу це явище переросло у так званий інститут «перехідної справедливості», який повинен подолати основні наслідки минулого авторитаризму, постати додатковим методом захисту конституційних цінностей.

В Україні цей інститут вперше законодавчо закріплено у 2014 році в Законі «Про очищення влади». Хоча, у посткомуністичних країнах люстрація була застосована раніше та в більших масштабах: її активно застосовували до колишніх високопосадовців комуністичного режиму. Так у Латвії були встановлені обмеження у виборчих правах для членів Комуністичної партії Латвії, що активно підтримували її дії, і такі обмеження були виправдані Конституційним Судом Латвії. У сучасній українській історії ставлення до такої процедури було неоднозначним. Різкі звільнення, швидкі зміни політичної еліти, якими завжди супроводжується цей процес, були занадто радикальними відразу ж після проголошення незалежності. Проте, після подій кінця 2004 – початку 2005р., 2013- 2014 р., різко зросла популярність ідей щодо засудження комуністичного режиму, і вже саме суспільство вимагало люстрації. Всі ці події окреслюють актуальність зазначеної тематики.

У теорії юриспруденції люстрацію відносять до так званих «репресивних», специфічних форм захисту Конституції, застосування яких дійсно тягне за собою необхідність обмеження прав та свобод для укріплення демократії. Їх застосування обумовлюється необхідністю підкріплення звичайних правових засобів правообмежувачими, у тих справах, коли рівень інституційної загрози конституційним цінностям занадто високий, а наявність у новоствореної демократії, тоталітарного чи авторитарного минулого, безспірно спонукає на застосування таких засобів, для неуможливлення повернення до попереднього режиму. Наприклад, Турчин Ярина визначає основну мету люстрації — бути «дієвим інструментом, застосування котрого не допускає відродження старих режимів і рецидивів

минулого». Застосування репресивних засобів притамане для «войовничих» демократій, що мають себе захищати, до яких можна віднести й Україну. Водночас, Ю.Г. Барабаш зазначає що , інститут люстрації і пов'язані з ними обмеження в політичних правах громадян, дотичних в тій чи в іншій мірі до попереднього режиму, є додатковим елементом «войовничого» характеру східноєвропейських демократій.

Одним з головних завдань цього процесу постає забезпечення демократичних засад у політичній системі України, захист прав та свобод людини. І хоча самалюстрація не повинна створювати перешкод для захисту прав та свобод, але на сьогодні дедалі більше виникає дискусій щодо доцільності використання люстраційного процесу у порівнянні з іншими, більш лояльними. Існують думки , що розглядають сам процес люстрації є засобом обмеження конституційних прав. Проте, з цього приводу Венеціанська комісія зазначила, що люстрація цілком вписується в концепцію войовничої демократії. Зокрема, У проміжному висновку № 788/2014 щодо Закону України «Про очищення влади» прийнятому Венеційською комісією на її 101-му Пленарному Засіданні (Венеція, 12– 13.12.2014 року) від 16.12.2014 CDLAD (2014) 044 у п.35 сказано: «Цілком можливо, що демократії інколи доводиться захищати себе (концепція «*streitbare/wehrhafte Demokratie*»), як було визнано ЄСПЛ».

Підсумовуючи, слід зазначити, що люстрація є необхідним і досить ефективним засобом захисту новоствореної демократичної держави від узурпації влади, гарантією збереження основних прав і свобод людини. Проте, люстраційні заходи повинні відповідати принципу верховенства права й демократичним засадам, а також мають супроводжуватися певними гарантіями, котрі унеможливають використання люстрації для зведення політичних й особистих рахунків із опонентами.

***Науковий керівник:** Кандидат юридичних наук, асистент кафедри конституційного права України, заступник голови Ради молодих учених Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Романюк Павло Віталійович*

***Кукуріло Д.О.,**
Господарсько-правовий ф-т, 2 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕЛЕКТРОННІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ: НЕ УТОПІЯ, А ПЕРСПЕКТИВА

Державотворчі тенденції у нашій державі все активніше спрямовують країну на збільшення ролі електронного врядування. За останній час було зроблено велику кількість кроків для пришвидшення темпів е-врядування, а саме: створені нові посади віце-прем'єр-міністра з питань цифрової трансформації та міністру кабінету міністрів; почало діяти міністерство цифрової трансформації; розроблені «Концепція розвитку електронного урядування в Україні» від 20.09.2017 р., указ президента України «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» від 29.07.2019 р.. Цей документ прямо постановляє: Кабінету Міністрів України опрацювати у взаємодії з Центральною виборчою комісією питання щодо започаткування механізму тимчасової зміни

місця голосування без зміни виборчої адреси шляхом подання виборцем відповідної заяви в електронній формі, можливості запровадження електронного голосування під час виборів, референдуму. У даній роботі пропонуємо розглянути конституційні основи такої можливості.

Відповідно до ст. 5 Конституції України «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування», тому одним з провідних завдань держави є саме забезпечення розвитку народовладдя для збільшення обсягів впливу громадян на державну політику.

Положення статті 5 деталізуються у статті 69 Конституції України, де чітко зазначається: «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії». Законодавець робить акцент на важливості інститутів безпосереднього волевиявлення громадян, адже від якісної підготовки і проведення державою виборів та референдумів залежить забезпечення конституційних прав громадян та розвиток демократії.

Конституційний суд все активніше підштовхує суспільство до розгляду питання недосконалості сучасної виборчої системи. У рішенні КСУ від 21.12.2017 р. № 3-р/2017 зазначається: «принцип вільних виборів реалізовується через такі основні складові, як свобода формування та вираження виборцем своїх поглядів; об'єктивне й точне офіційне встановлення результатів виборів, позбавлене фальсифікацій; визнання результатів виборів та повага до демократичного вибору громадян України. Увесь виборчий процес має бути організований та проведений таким чином, щоб забезпечити не лише можливість безперешкодного волевиявлення виборців, але й повагу до результатів виборів». Паперові вибори ніколи у повному обсязі не зможуть відповідати вищезазначеним вимогам, оскільки завжди існуватимуть суто людські, невимушені помилки, яких можна уникнути шляхом використання обчислювальних машин у процесі збору та обробки голосів.

Завдяки пришвидшенню технологічного прогресу й збільшенню в Україні кількості провідних світових фахівців в галузях роботи з метаданими та у сфері кібербезпеки, якість ініціатив з впровадження електронних виборів з кожним роком зростає. Якщо в 2011-му році при внесенні законопроекту № 8656 «Про Концепцію «Запровадження системи електронного голосування в Україні» основної перепорою на шляху до його прийняття стало недостатнє цифрове забезпечення, то зараз М. Федоров та його команда знаходяться на останньому етапі доопрацювання програми «The Vote». Спираючись на ч. 3 ст. 140 Конституції України: «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» таку систему мають випробувати вже на наступних місцевих виборах, що забезпечить можливість створення в будь-якому регіоні цифрових округів. Громадяни, які зареєстровані в даному окрузі, зможуть подати заяву для того, аби проголосувати в режимі онлайн. На наступному етапі програма буде використовуватися для з'ясування загальнонаціональної думки населення з певних питань, а вже наступні вибори, що відбудуться 2024 року, як запевняє віце-прем'єр-міністр, забезпечать українців можливістю віддати свій голос онлайн.

На нинішньому історичному етапі доцільно розглянути позитивні та негативні аспекти такого впровадження. Досвід Естонії, яка першою в світі, ще у 2005-му році запровадила електронне голосування, показав: запровадження електронного голосування значно зменшило видатки державного бюджету, пов'язані з проведенням виборчого процесу. Також мінімізувалася кількість помилок у процесі проведення виборів, які мають людський фактор та зловживань службовим становищем.

З приводу негативних чинників, то питання полягає в багатьох технічних моментах, які виникатимуть, навіть якщо дивитися крізь призму кібербезпеки та необхідності унеможливити зовнішні втручання. Окрім того, наразі середня тривалість життя в Україні визначається у 72 роки, а отже, є чимало людей похилого віку, які далеко не завжди вміють користуватися сучасними технологіями.

Таким чином, ми повинні із упевненістю стверджувати той факт, що інститут електронних виборів повинен бути впроваджений для розвитку демократичного суспільства. Для забезпечення важливих ознак даного суспільства, таких як чесні та неупереджені вибори, й покликана діджиталізація виборчого процесу. При впровадженні цієї системи потрібно спиратися на існуючий досвід країн-партнерів та зважати на ризики, які беззаперечно існують.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України Павишук К. О.

*Мартиненко Ганна Миколаївна,
2 курс, 7 група, 18 факультет
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Важливою конституційною гарантією діяльності народних депутатів є депутатська недоторканність, яка має конкретне цільове призначення — забезпечення безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх функцій. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правовий характер.

Встановлення додаткових, порівняно з недоторканністю будь-якої особи гарантій, недоторканності для окремих категорій державних посадових осіб має на меті створення належних умов для виконання покладених на них державою обов'язків та захист від незаконного втручання у їх діяльність. Депутатська недоторканність — це юридична гарантія правового статусу членів парламенту, що забезпечує безперешкодне та ефективне здійснення ними своїх повноважень.

Депутатська недоторканність, з одного боку, забезпечує незалежність народного депутата України, з іншого боку — створює певні перешкоди, пов'язані зі спеціальною процедурою для притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності. По суті, така недоторканність — це своєрідна ціна суспільства за можливість мати самостійний і незалежний парламент, здійснювати державну владу на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, а також забезпечувати демократичний розвиток країни. Самостійний та незалежний парламент

і не уникнення від кримінальної відповідальності депутата, якщо він вчинив злочин — баланс суспільних інтересів.

Депутатську недоторканність також можна розглядати з позиції імунітету та індемнітету.

Депутатський імунітет означає заборону притягнення депутата до кримінальної відповідальності без попередньої згоди на це парламенту.

Депутатський імунітет може бути суцільний (член парламенту користується ним впродовж всього терміну своїх повноважень) або вибіркового (парламентарій користується ним тільки в період сесії, а на парламентських канікулах імунітет на нього не розповсюджується. В деяких країнах депутати отримують імунітет також на період часу, необхідного депутату для того, щоб дістатись на сесію, і назад). [1, с.312]

Індемнітетом - привілеція депутатів парламенту, яка полягає в їх безвідповідальності. Означає заборону переслідування депутата за будь-які дії, вчинені ним при виконанні депутатських обов'язків (промова в парламенті, голосування, участь в комісіях і т.д.). Ніхто, в т.ч. і сам парламент, не може притягнути депутата до відповідальності за ці дії навіть після того, як він перестав бути членом парламенту. [2, с.226]

Імунітетом називають інший тип недоторканності, коли член парламенту не може бути притягнений до відповідальності за будь-які порушення і злочини без згоди на це парламенту.

3 вересня 2019 року Верховна Рада України проголосувала та підтримала обмеження недоторканності народних депутатів України. При цьому ст. 80 Конституції гарантує: «Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп». [3]

Не дивлячись на те, що було зроблено такий революційний для українського суспільства крок, деякі науковці просто громадяни вважають, що цього кроку є замало та доцільним буде повне скасування депутатського імунітету.

Варто звернутися до зарубіжного досвіду. У деяких країнах депутатський імунітет взагалі не передбачений. Парламентський імунітет у більшості країн не надає депутату абсолютної недоторканості від усіх видів юридичної відповідальності.

Індемнітету у більшості країн не має абсолютного характеру. Обмеження визначаються: місцем виголошення висловлювань (у деяких країнах депутат не несе відповідальності лише за висловлювання, виголошені в парламенті або його органах); змістом висловлювань (депутати на загальних підставах несуть відповідальність за наклеп або образу; в деяких країнах забороняється висловлювати критику або звинувачення на адресу глави держави або суддів); способом виголошення висловлювань (в деяких країнах депутати не несуть відповідальності за висловлювання, виголошені з парламентської трибуни, однак можуть бути притягнені до відповідальності за висловлювання в інтерв'ю для ЗМІ); часом виголошення висловлювань (в ряді країн на висловлювання, виголошені у міжсесійний період, парламентський індемнітет не поширюється).

Повне скасування депутатського імунітету в країнах із вразливою демократією, якою є Україна, може бути небезпечним для функціонування та автономії парламенту.

Вважаємо, не варто приймати занадто кардинальні зміни у питанні зняття депутатської недоторканності, адже це теж матиме певні наслідки. Скасування депутатської недоторканності повинно відбутися разом із реформами, поступовими змінами у законодавстві та конституції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституционное право зарубежных стран : учебник / Н. В. Мишина, А. Р. Крусян, Д. Я. Гараджаев и др. Харьков : Право, 2015. -848 с. ISBN 978-966-458- 710-2
2. Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ИНФРА-М, 2004. — 704с. — (Серия «Библиотека словарей “ИНФРА-М “»).
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.- 1996.-№30.-ст.141.

Науковий керівник: к.ю.н.,ас. Шутова О. С.

*Остафійчук Олександр Юрійович,
2 курс, 7 група, 18 факультет
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ВІД 01.07.2015 №2217-А

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році, держава робила поступові кроки на шляху розвитку місцевого самоврядування та надання більших повноважень регіонам. Так, у 1997 році Україна ратифікувала Європейську Хартію місцевого самоврядування, а впродовж декількох наступних років було прийнято ряд нормативно-правових актів, що розмежовували та встановлювали повноваження окремих регіонів держави. Зокрема, такими актами були Конституція Автономної Республіки Крим, Закон України «Про місцеві державні адміністрації», Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Закон України «Про столицю України — місто-герой Київ». Проте усі дискусії та заходи, щодо реорганізації усієї системи публічної влади в державі, як правило, стосувались перерозподілу повноважень на національному рівні: Президент — Парламент — Уряд, або передача повноважень від органів місцевого самоврядування на рівень районних державних адміністрацій. Обґрунтування таких змін було як —неспроможністю перших ефективно виконувати надані законом повноваження.

1 квітня 2014 ухваливши Концепцію реформування місцевого самоврядування і територіальну організацію влади в Україні, уряд взяв активний курс на реформу децентралізації. З метою ефективної реалізації реформи та для уникнення суперечностей між Конституцією та законами й підзаконними актами, а також для подальшої імплементації Європейської Хартії місцевого самоврядування, було розроблено відповідний законопроект стосовно внесення змін до Конституції України. Законопроект № 2217-А було розроблено спеціально створеною для цього Конституційною комісією, а згодом він отримав позитивний висновок від Венеціанської комісії.Ініціатором законопроекту №2217-А став Президент України Петро Порошенко.

Метою даного законопроекту є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування: принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування. При цьому запропоновані зміни відповідають установленій у статті 2 Конституції України унітарній формі державного устрою.

Ключові зміни до Конституції України у розділах: IX (Адміністративно-територіальний устрій) і XI (Місцеве самоврядування), які викладені в новій редакції. Пропонуються також деякі зміни в розділі IV (Верховна Рада), V (Президент України), VI (Кабінет Міністрів. Інші органи виконавчої влади)[1]. Переходячи безпосередньо до змісту законопроекту №2217-А, визначаються наступні зміни. Перш за все, це запровадження принципів децентралізації, чітке визначення трирівневої системи адміністративно-територіального устрою України – регіони, райони, громади. Окрім цього, дано визначення громадам. Це зміни, передбачено до статей 132 і 133 Конституції України[3].

Цікавою зміною, із положень законопроекту, щодо статей 118 і 119 – є введення інституту префектів[3]. Префекта призначає на посаду та звільняє з посади Президент України за поданням Кабінету Міністрів України і префект є відповідальний перед ПУ, підзвітний та підконтрольний КМУ. Так, щодо повноважень префектів всього передбачено різні повноважень, серед яких – нагляд за відповідністю актів органів місцевого самоврядування Конституції та законам України, координація роботи територіальних і центральних органів виконавчої влади та координація роботи усіх органів влади на місцях в умовах надзвичайного та воєнного стану та інше[2].

Щодо змін статей 140-144, передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. Відбувається фіксація власних і делегованих повноважень. Передбачено, що: «Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності»[2].

Щодо подальшої долі законопроекту №2217-А, то він був направлений на доопрацювання указом Президента від 08.11.2019 №837 і станом на 01.12.2019 Комісія з питань правової реформи має подати на розгляд Президентові пропозиції стосовно змін до Конституції в частині децентралізації влади. Запропоновані законопроектом зміни дадуть змогу забезпечити спроможність місцевого самоврядування і побудову ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від №01.07.2015 №2217-А. Режим доступу:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" від №01.07.2015 №2217-А [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Шутова О.С.

*Піскуровська Анна Володимирівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 2 група*

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У наш час, в епоху «інформаційного суспільства», де діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, наданих за допомогою інформаційних технологій, інтелектуальна діяльність набуває все більшого значення. Результати творчості виступають найбільш цінним капіталом, що потребує правового механізму охорони.

Варто зазначити, що міжнародне регулювання у сфері інтелектуальної власності здійснюється відповідно до угод, ухвалених Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності визначає основні вимоги міжнародної системи охорони інтелектуальної власності, Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів визначається міжнародний режим охорони об'єктів авторського права, а правове регулювання охорони промислової власності відбувається в межах Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків.

Проаналізуємо законодавство різних країн, а також візьмемо до уваги їхній досвід застосування цих нормативно-правових актів щодо захисту інтелектуальної власності на практиці.

Закони в області інтелектуальної власності та авторського права в Канаді, як і в більшості економічно розвинених країн, постійно розвиваються і удосконалюються, щоб відповідати сучасним глобальним подіям, розвитку технологій і поліпшення захисту інтелектуальної власності від незаконних зазіхань, що буде, в тому числі, сприяти появі нових винаходів, розвитку вільної творчості. Можна без перебільшення сказати, що авторське право є одним з базисів економічної моделі розвитку Канади. Питаннями щодо захисту цього права займається Агентство по Інтелектуальній Власності Канади (Canadian Intellectual Property Office - CIPO), що знаходиться в тісному взаємозв'язку з іншими організаціями, такими як рада з авторських прав Канади (Copyright Board of Canada), бюро по послугах, канадське агентство з прав на відтворення музичних творів (Canadian Musical Reproduction Rights Agency - CMRRA). Крім того, в завдання CIPO входить підтримка баз даних по зареєстрованим патентам, авторським правам та торгових марок. Для того, щоб отримати патент на об'єкт інтелектуальної власності в Канаді, винахід або твір має володіти деякими характеристиками, а саме: йому повинна бути притаманна інноваційність, разом із цим, винахід не повинний бути очевидним для всіх наслідком вже наявних, а також потрібно бути першим, хто подав заяву на отримання патенту. Крім цього, цей об'єкт повинен мати

практичне значення. Власник патенту має ексклюзивне право дозволяти або забороняти використання своєї інновації протягом 20 років.

У Швейцарії прийнято кілька федеральних законів, що стосуються охорони та захисту результатів інтелектуальної діяльності, які можна вважати комплексними, оскільки містять цивільно-правові, кримінально-правові та кримінально-процесуальні норми: Закон «Про Федеральний патентний суд» Закон «Про авторське право і суміжні права», Закон «Про патенти на винаходи», Закон «Про охорону нових сортів рослин». Цивільно-правові спори пов'язані з патентами розглядає Федеральний суд, який працює з 2012 року. Цей суд володіє виключною компетенцією в питаннях, пов'язаних з порушенням патентних прав і дією патентів. Згідно із статистикою на ранній стадії (під час попереднього слухання) врегульовуються 75% всіх справ. На розгляд до суду у 2016 році надійшло лише 27 справ.

Щодо України, то систему джерел правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною і використанням об'єктів інтелектуальної власності складають: Конституція, яка ч.2 ст.41 передбачає право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності; Кодекси України: Цивільний, Господарський та Митний; Закон України «Про авторське право і суміжні права»; Закон України «Про видавничу справу»; Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів». Проаналізувавши ці нормативно-правові акти, ми можемо дійти висновку, що в цілому система законодавства України у сфері інтелектуальної власності є досить наповнена, та враховує світовий досвід. Однак більшість Законів у Верховній Раді України з 2004 року не були переглянуті, і доопрацьовані з урахуванням тенденції щодо інтеграції України до ЄС. Також, варто звернути свою увагу на статистику розгляду цих справ: зокрема, у 2017 році на розгляді місцевих господарських судів було 816 справ щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, з яких вирішено 535. За перший квартал 2018 року до суду надійшло 132 заяви та скарги в спрах зазначеної категорії, з яких по суті, розглянуто 40 справ. Тож, варто погодитися, що така кількість справ свідчить про недосконалість системи захисту авторських і суміжних прав.

Приклад зарубіжних країн свідчить про те, що для ефективного цивільно-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності потрібно постійно оновлювати та систематизувати законодавство, яке буде відповідати вимогам часу.

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кушніренко О. Г.*

***Прищеп Катерина Володимирівна,
студентка факультету адвокатури
2 курсу 1 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого***

НЕЗАЛЕЖНІ ЗАКЛАДИ З ПРАВ ДИТИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УЧАСТЬ ДІТЕЙ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ

Незалежні заклади з захису прав дитини займають особливе положення, що дозволяє їм сприяти активної участі дітей в житті суспільства. Вони можуть вносити вклад в боротьбу

за усунення юридичних, політичних, економічних, соціальних та культурних перешкод, які позбавляють дітей можливості бути почутими та брати участь у вирішенні питань, які їх стосуються. Заклади стали джерелом практичного досвіду і підтримки для влади у сфері створення додаткових можливостей для активної участі дітей; деякі з них створили довідники та керівництва з цієї тематики.

Заклади заохочують право дітей бути почутими та вислуханими, використовуючи для цієї мети усі свої багаточисленні види діяльності: нагляд, дослідження, інформаційно-просвітницьку роботу, розгляд скарг, проведення розслідувань та консультацій. Наприклад, вони підтримують процеси, направлені на заохочення та долучення дітей в шкільне життя та надання ним права голосу у вирішенні деяких питань.

Україна ратифікувавши Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про права дитини 27 лютого 1991 року, тим самим взяла на себе зобов'язання у сфері забезпечення прав людини. В нашій країні основним законом, спрямованим на забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток є Закон України "Про охорону дитинства"[1]. Дотримання прав дитини є одним із пріоритетних напрямів роботи Уповноваженого з прав людини. У структурі Секретаріату Уповноваженого створено відповідний структурний підрозділ з питань дотримання прав дитини. Завдяки роботі Уповноваженого поліпшилась ситуація з доступом дітей до правосуддя, відбулося це завдяки розширенню їх можливостей отримати безоплатну вторинну правову допомогу. Зараз, право на всі види правових послуг, передбачені ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» мають «діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту, тощо»[2]. Однак і досі залишається низка проблем. Серед проблем у сфері реалізації прав дитини зауважемо наступні:

- досі не розроблено механізму евакуації населення із зони бойових дій та нормативно-правового акту, яким би чітко регламентувався порядок дій персоналу установ, де утримуються діти, які перебувають під опікою чи піклуванням (установи з виконання покарань, психіатричні та інтернатні заклади тощо) на непідконтрольній території;

- не запроваджено дієвого механізму виявлення дітей, які беруть безпосередню участь у воєнних діях чи збройних конфліктах;

- не сформовано та не запроваджено міждержавних, державних, міжгалузевих, галузевих стандартів безпеки та добробуту дитини;

- більше 200 тисяч дітей потребують термінової психологічної допомоги через психологічні травми внаслідок загибелі рідних та близьких, переховування у підвалах під обстрілами тощо; досі залишилася нез'ясованою доля неповнолітніх (21 особа), які трималися в установах Державної пенітенціарної служби України Донецької та Луганської областей;

- основна кількість дітей, які не зареєстровані у встановленому законом порядку, перебувають у соціально складних та неблагонадійних сім'ях. Передусім це стосується ромських сімей та сімей, члени яких не мають громадянства[3].

Також, варто звернути увагу на досвід інших країни для запозичення досвіду та виправлення прогалин. Наприклад, у 2010 році уповноважений з прав дитини та молоді у

Північній Ірландії створив програму «Школа демократії», метою якої є підтримка демократії та участі молоді в вирішуванні шкільних питань. Ця особа створила набір навчальних посібників щодо включення учнів в склад шкільних рад і різних додаткових засобів, в тому числі й керуючі накази з проведення виборів та зразки біллетенів для голосування, форм та звітів. Ця ініціатива користується підтримкою видучих профспілок вчителів, а одним з її результатів став зобов'язання Департаменту освіти створити дитячі поради у всіх школах Північної Ірландії.

Країни все частіше розглядають питання про реформування і об'єднанні існуючих правозахисних установ, при цьому мотивом часто виступає бажання оптимізувати адміністративне управління і скоротити витрати. Таким чином, щоб в Україні поліпшити існуючу ситуацію, потрібно звернути увагу на забезпечення ефективності роботи незалежних установ щодо захисту прав дітей в інших країнах. Незважаючи на те що вони можуть бути ініціаторами змін, ефективні незалежні установи, що займаються проблемами дітей, також повинні вміти адаптуватися до обставин, що змінюються, щоб зберегти свою значущість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 27.07.2001, 2001 р., № 30, ст. 142.
2. Закону України «Про безоплатну правову допомогу» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 23.12.2011, 2011 р., № 51, ст. 577.
3. Права дітей – 2017. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/prava-ditej-2017/>

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Шутова О.С.

Славів Б.В.,

*2 курс, 5 група, Факультет адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

МІСЦЕ І РОЛЬ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Відповідно до ст.6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову[1]. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, при цьому діє принцип стримування і противаг для всіх трьох.

Виконавча влада є тією частиною державного апарату, що включає в себе основну масу державних органів та найбільшу кількість державних службовців, а також володіє досить широкими повноваженнями. Відповідно до концепції правової держави, виконання законів – головна функція виконавчої влади, та передбачає здійснення розпорядчої діяльності, що обмежує правата свободи людини і громадянина.

Аналіз чинного законодавства дає підстави відзначити, що на сьогоdnішньому етапі побудови системи органів виконавчої влади склалася така система органів виконавчої влади: 1) Кабінету Міністрів України; 2) міністерств; 3) центральних органів виконавчої влади (служби, агентства, інспекції); 4) центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Державний

комітет телебачення і радіомовлення України); 5) Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевих державних (обласних та районних) адміністрацій[2].

Основою виконавчої влади є система спеціальних органів державного управління (за конституційним визначенням – органів виконавчої влади), що перебувають між собою у різноманітних зв'язках та відносинах і виконують основні завдання і функції держави шляхом повсякденної й оперативної управлінської (владно-розпорядчої чи адміністративної) діяльності.

Згідно з Конституцією України та Законом України “Про Кабінет Міністрів України” – Уряд України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, яку складають центральні та місцеві органи виконавчої влади. Як вищий орган виконавчої влади Кабінет Міністрів України здійснює владу як безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи та контролюючи їх діяльність[3]. Саме таке визначення Кабінету Міністрів України відображає його роль та місце не тільки в системі органів виконавчої влади, а й здійснює реалізацію законів України, прийнятих Верховною Радою України, та нормативних актів Президента України[4].

Слід зазначити, що КМУ несе відповідальність за свої дії перед ВРУ, та президентом України, у таких випадках: 1) у разі прийняття ВР України більшістю від її конституційного складу резолюції недовіри Кабінетові Міністрів — це відповідальність КМ перед Парламентом України; 2) у разі прийняття Президентом України рішення про припинення повноважень Прем'єр-міністра — це відповідальність КМ перед Президентом;

Отже, Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Він відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України. Він здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Вказаний орган має дуже широкі повноваження у різних сферах, а саме: економіки та фінансів; соціальної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, культури, спорту, правової політики, зовнішньої політики, тощо.

Науковий керівник—к.ю.н., асистент Шутова О.С.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Kreidenko.pdf>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
4. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=599>

РЕФЕРЕНДУМНИЙ ДОСВІД ШВЕЙЦАРІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні в Україні, на жаль, відсутній закон, який регулює процедуру проведення референдуму. Така ситуація похитнула становище інституту референдуму в нашій державі. Одним із способів розв'язання цієї проблеми – є дослідження інституту референдуму іншої країни, зокрема Швейцарії, адже вона вважається батьківщиною референдумів. Саме там у 1439 році, у кантоні Берн, відбувся перший у світі референдум.

Швейцарія, безумовно, є світовим лідером у використанні прямих демократичних інструментів. Референдум та народна ініціатива стали основою існуючої системи цієї країни та її історії взагалі.

Конституцією Швейцарії передбачено два види референдумів: обов'язковий (ст. 140) і факультативний (ст. 141). Сфера обов'язкового референдуму включає: зміни до Конституції; федеральні закони, оголошені невідкладними, але без конституційної основи і термін дії яких перевищує один рік; приєднання до організацій колективної безпеки або до наднаціональних спільнот. Наприклад, референдум 30 листопада 2008 р., коли громадяни країни висловилися проти легалізації марихуани (63% населення), чи референдум 28 листопада 2010 р. – за депортацію іноземних злочинців із Швейцарії (голоси «за» віддали 53% громадян країни), або ж референдум 5 червня 2016 р. – за запровадження безумовного базового доходу, («проти» якого проголосували 78% швейцарців).

У той час, як предметом факультативного референдуму є: федеральні закони; федеральні закони, термін застосування яких перевищує один рік; більшість федеральних указів та міжнародні договори, які не мають чітко визначеної тривалості та які не можуть бути скасовані, або які передбачають приєднання до міжнародної організації, або містять важливі законодавчі положення, чи здійснення яких потребує прийняття федерального закону. Метою факультативного референдуму є запобігання реалізації парламентських указів, які вважається згубним. Як і у випадку обов'язкового референдуму, тенденція цього інструменту полягає також у наданні переваги статусу-кво. Він проводиться на вимогу 50 000 громадян або ж 8 кантонів.

Тож, можна вважати, що референдум в Швейцарії є механізмом впливу народу на вироблення державної політики. Завдяки цьому механізму створюється «унікальна модель консенсусної демократії». Застосування цього досвіду нашими політиками і політтехнологами може позитивно позначитися на трансформації усієї політичної системи суспільства.¹

На відміну від Швейцарії, в Україні конституційно закріплений лише всеукраїнський референдум, який носить імперативний характер. Україна не може похизуватися таким багатим досвідом застосування інституту референдуму, як Швейцарія. За увесь час незалежності було проведено два всеукраїнські референдуми: 1991 р. і 2000 р. Найяскравішим прикладом недосконалості цього інституту в Україні є всеукраїнський

референдум 16 квітня 2000 р. Його проблема полягала в тому, що на референдум було винесено питання загального характеру, які потребують конкретизації та відповідного юридичного оформлення, не було запропоновано конкретного шляху внесення змін до Конституції України. Наприклад, у питанні про створення двопалатного парламенту незрозуміло, як мають визначатися функції й повноваження палат, порядок їх формування тощо. Воля народу, яка мала набути юридичного оформлення у рішеннях Верховної Ради України, залишилася не втіленою в життя. При цьому парламент формально не порушив чинного законодавства України². На жаль, це демонструє, що на відміну від Швейцарії, механізм проведення референдумів в Україні неефективний.

Українське законодавство також розрізняє і місцеві референдуми, які проводять на місцевому рівні відповідними органами. Вони носять консультативний характер. Зокрема, це закріплено в ст. 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак є суттєвий недолік: такий референдум є дорадчим, тобто він не носить обов'язкового характеру і рішення, прийняті на ньому, можуть бути невиконаними. Такий досвід не простежується у Швейцарії, навіть за наявності факультативного референдуму.

Отже, аналізуючи багатовіковий досвід Швейцарії, можна дійти висновку, що створення факультативного референдуму вирішило проблему другорядності народного голосу при розв'язанні питань. Також, це обмежило свавілля уряду, що є досить значним для будь-якої країни. Таким чином, Україні варто запровадити підхід Швейцарії та, при створенні нового закону про референдуми, ввести систему поділу Швейцарії і чітко розмежувати види референдумів за юридичною силою та дорадчого опитування. Останнє має функціональну користь, але на даному етапі розвитку нашої країни створює суттєві труднощі на рівні місцевих референдумів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Павиук К.О.

*Шутова Ольга Сергіївна,
кандидат юридичних наук
асистент кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ)

Основні тенденції, що панують у суспільстві останні 10 років тісно пов'язані зі змінами у свідомості населення та прагненням до кращих перетворень у різних сферах життя. Державні процеси не є виключенням. Динамічність державних процесів та пошук нових рішень притаманні усім постсоціалістичним та радянським країнам, й Україна не є виключенням. Процес децентралізації влади в основному пов'язаний з загальносвітовими тенденціями розповсюдження демократії та демократизації суспільного життя.

Україна, ставши на шлях європейської інтеграції, імплементувала в законодавство деякі європейські принципи та норми, розробила та впровадила низку реформ. Однією із них є перетворення у сфері регіонального розвитку – виступає реформа децентралізації публічної влади та удосконалення місцевого самоврядування. Її можна розглядати із позиції як

муніципальної реформи, так і конституційної реформи, що стосується сфери місцевого самоврядування. Правову основу складає «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», що була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України(1).

Для української правової системи такі положення мають стати підґрунтям та орієнтиром у подальшому розвитку, адже наразі замість консолідації нормативно-правової бази відбувається часто повторення й множення нормативно-правових актів, що веде до нестабільності правового поля, ускладнює поведінку суб'єктів правозастосування, учасників правових відносин. Часта зміна окремих законів породжує нестабільність всієї системи законодавства і правової системи.

Так, починаючи реформу децентралізації публічної влади та удосконалення місцевого самоврядування було передбачено внесення змін не лише до законів та підзаконних нормативно-правових актів, а ще й до Конституції України. Як Основний Закон держави – саме Конституція України характеризується стабільністю, що також досягається завдяки особливим механізмам внесення змін. Відповідні реформи та тенденції розвитку суспільства надають нам можливість стверджувати і про «конституційність» реформи.

Відповідно до мети реформи було передбачено розробку, обговорення та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» ще у 2015 році (2). Основними мали стати: а) запровадження посади *префектів*, що здійснюватимуть виконавчу владу у районах та областях, у Києві та Севастополі; б) трирівневий адміністративно-територіальний устрій держави (*регіони-райони-громади*); в) акцент на самостійності здійснення місцевого самоврядування та управління значною частиною питань місцевого значення в межах КУ та законів; г) використання термінології «мешканці» (замість «жителі») та інші. Однак, станом на 01.12.2019 року проект було відкликано (29.08.2019), що ставить під сумнів можливість повноцінного впровадження усіх засад, які були заплановані урядом при розробці та впровадженні даної реформи раніше.

Натомість, 13 грудня 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано новий Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2598 ініціатором якого виступив Президент України (3). По суті, він також спрямований на децентралізацію влади та оновлення конституційного регулювання здійснення місцевого самоврядування і організацію адміністративно-територіального устрою відповідно до вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, що не є новим для українських реалій. Раніше запропонований трирівневий адміністративно-територіальний устрій держави (*регіони-райони-громади*), у новому законопроекті викладено як *області-округи-громади*.

Також, закріплюється положення про обрання голови окружної і обласної ради. Це буде відбуватися на основі ротації, при цьому строк повноважень голови окружної і обласної ради становить 1 рік. Для адміністративного нагляду за додержанням КУ та законів органами місцевого самоврядування, координації діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади та здійснення нагляду запропоновано запровадити інститут *префектів*.

Зазначені зміни спрямовані на ефективне реформування цілої низки суспільних відносин: оскільки централізоване державне управління яке є відображенням історичного

минулого нашої держави - проявило свою нездатність та неефективність. Централізація та надмірний контроль – вичерпали себе, особливо при зміні державного ладу на демократичний, закріпивши зсув пріоритетів у бік партнерства між публічними органами та місцевими органами влади. Метою є чітке розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, при цьому зберігаючи їх автономність. Однак, варто пам'ятати, що здійснюватись такі зміни не мають у відриві від реформи адміністративно-територіального устрою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року, №333-р.// Урядовий кур'єр. – 2014. – № 131.
2. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644

*Щербаков Володимир Володимирович,
студент 2 курсу, 2 групи
господарсько-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

МІСЦЕ СУДОВОЇ ВЛАДИ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову гілки. Кожна з них повинна існувати незалежно одна від одної, але водночас співпрацювати задля досягнення спільної мети, не втрачаючи свого «суверенітету» і, вже зазначеної, незалежності. Першим, хто здійснив розмежування влади на різні гілки, був Аристотель, вже після цього багато вчених почали займатися дослідженням даного питання. Але певний час аналіз проблеми щодо місця суду саме в такому поділі влади залишався не розглянутим. Одним із перших проаналізував дане питання Ж.-Ж. Руссо, який зазначив, що судова влада – це гарант забезпечення прав і свобод людини в суспільстві, яка перебуває над законодавчою і виконавчою. Приблизно в цей період часу і почалося активне дослідження науковців місця судової влади в суспільстві, що підвищує актуальність окресленого питання.

Судова влада – незалежна і самостійна гілка державної влади, яка здійснює правосуддя. Історія виникнення і розвитку інституту судової влади сягає в далеке минуле і пройшла декілька етапів свого становлення. Ця історія була різною, залежно від країни. Деякі спільні риси, все ж, можна простежити. Наприклад, перехід від одноосібного здійснення судової влади монархом до виокремлення судової влади в окрему гілку. Хоча і у сьогоденні існують випадки, коли держави знаходяться у стані «застою» з точки зору функціонування судової влади. Наприклад, у країнах Далекого Сходу, де імператори та королі відіграють велику роль у функціонуванні судової влади.

Для того, щоб зрозуміти наскільки велику і важливу роль відіграє судова влада у правовій демократичній державі потрібно зазначити її основні ознаки: 1) соціальний характер влади; 2) її незалежність, самостійність і відокремленість, 3) виключність, 4) єдність; 5) правосуддя здійснюється на основі та відповідно до вимог процесуального закону й на основі принципів незалежності, законності, гласності та ін.; 6) виконання рішень суду забезпечується державою. Інші ознаки і засади наведені в конституції і інших нормативно-правих актах відповідної держави.

Виходячи із дефініцій правової держави, слід вказати, що це суверенна політико-територіальна організація влади, яка існує і функціонує в громадянському демократичному суспільстві на підставі соціально-справедливого права, і в якій на його основі реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, громадянського суспільства в цілому та окремих груп людей, де держава і людина несуть взаємну відповідальність. Правова держава заснована на принципі верховенства права, а його не може бути розглянуто ні суто з позицій природного права, ні з позицій позитивізму, а лише як їх синтез – «надпозитивне обмеження держави».

Суди, в свою чергу, сприятливо впливають на обмеження влади. В еволюції «CommonLaw» (це тип правової системи, що діє в країнах, які належать до англо-саксонської правової сім'ї, виник у XII ст.) бере участь велика кількість осіб, які стикаються з новими обставинами, складностями і звертаються до суду для вирішення відповідного спору з позовом – це унеможливорює реалізацію одноосібної деспотії влади, – характеризує судову владу як третю незалежну сторону, яка направлена на справедливе вирішення спору з точки зору чинного законодавства і прав людини. Суд не може діяти за власною ініціативою, він здійснює свої повноваження за умовою реального існування спору. Це робить неможливим вирішення тієї чи іншої справи, що може спричинити неприємні наслідки, поза бажанням людини.

Судова практика, в свою чергу, відіграє велику роль в розбудові правової держави, особливо це помітно в англо-саксонській системі права, де діє прецедентна система. Судді удосконалюють право, розвивають його фундаментальні принципи, таким чином формується усталена судова практика щодо тих чи інших справ. Це, насамперед, сприяє демократизації суспільства, підвищенню значущості його цінностей і норм, забезпеченню реального захисту прав і свобод людини.

Що стосується самих «творців правосуддя» – суддів, то критерії їх добору мають бути жорсткими, оскільки суд – «лакмусовий папірець» принципу верховенства права.

Виходячи із зазначеного вище, бачимо, що судова влада дійсно відіграє одну з найголовніших ролей у забезпеченні розвитку і функціонування правової держави як незалежна гілка, що покликана тримати баланс між інтересами держави і її громадян.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Павишук Катерина Олександрівна.

Секція Цивільного права і цивільного процесу, сімейного права, міжнародного приватного права;

***Баранова Людмила Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
провідний науковий співробітник
сектору муніципального права та
місцевого самоврядування НДІ
державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України***

ОРГАН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Відповідно до ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок *держави* чи *органів місцевого самоврядування* матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Безперечно, ця конституційна норма має оцінюватися позитивно, як така, що спрямована на захист прав та свобод людини та громадянина у разі порушення їх при здійсненні владних повноважень. Тим самим держава Україна гарантує та забезпечує проголошені у ст. 3 Конституції України найвищі соціальні цінності - людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. У п. 16 постанови Пленуму Верховного суду України [1] зазначено, що суди повинні суворо дотримуватися передбаченого ст. 56 Конституції України права особи на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Однак, окремі положення ст. 56 Конституції України є дискусійними.

По-перше, це стосується юридичної природи інституту відшкодування шкоди, завданої у результаті здійснення владних повноважень. Не вдаючись до дискусії, зазначимо, що обов'язок держави чи органу місцевого самоврядування відшкодувати шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень ґрунтується на приватно-правових, але не на публічно-правових засадах. Такий висновок можна зробити незалежно від наявності певних спірних термінологічних формулювань, які не притаманні цивільному праву, зокрема, «за *рахунок* держави чи органів місцевого самоврядування», «*матеріальна* шкода».

Відповідно до п.3 ч.2 ст. 11 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі є однією із підстав виникнення

цивільних прав та обов'язків (цивільних правовідносин). Крім того, необхідно визнати, що правові категорії «шкода» та «відшкодування шкоди» є іманентними саме для цивільного права. Отже, можна визнати цивільно-правове регулювання відшкодування шкоди універсальним для інших галузей права, якщо зміст поняття шкоди, підстави та порядок її відшкодування не врегульований спеціальним законом.

Положення ст. 56 Конституції України знайшли свій розвиток у статтях 1173-1175 ЦК України.

По-друге, неоднозначно сприймаються положення щодо суб'єкта відшкодування шкоди. За загальним правилом (ч.1 ст. 1166 та ч.1 ст. 1167 ЦК України) шкода (майнова та моральна) завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується *особою, яка її завдала*. Як виняток у вказаних вище статтях Конституції України та ЦК України зазначено, що шкода відшкодовується не особою, яка її завдала, а державою чи органом місцевого самоврядування. Такий законодавчий підхід до визначення суб'єктного складу деліквента сприймається неоднозначно.

Усталеним, логічним і зрозумілим є поєднання та (або) співставлення таких інституцій як: (1) держава Україна та територіальні громади (наприклад, ч.2 ст. 2 ЦК України) або (2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування (наприклад, ст. 4 ЦК України).

Існує точка зору, що «стосовно вказівки на орган місцевого самоврядування як суб'єкта відшкодування має місце помилка, оскільки доречно було б вказати на територіальну громаду» [2, с. 143].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон № **280/97-ВР**) [3] система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; старосту; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

У ч.2 ст. 2 ЦК України саме територіальні громади зазначені як учасники цивільних відносин. Територіальна громада - це *жителі*, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (абз.2 ст. 1 Закону № **280/97-ВР**).

Відповідно до ст. 10 Закон № **280/97-ВР** представницьким органом місцевого самоврядування є сільські, селищні та міські ради. Саме ці органи місцевого самоврядування представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України та іншими законами. Місцеві ради утворюють виконавчий комітет, який очолює голова, обраний відповідною територіальною громадою.

Оскільки органи місцевого самоврядування, зокрема, ради та виконавчий комітет, мають статус юридичних осіб, іноді висловлюється думка, що ці органи є представниками

територіальних громад у розумінні цивільно-правових відносин представництва. Дійсно не можна проводити аналогію між органами місцевого самоврядування та органами юридичної особи, оскільки останні не мають самостійного статусу, входять до структури юридичної особи та у правовідносинах з іншими суб'єктами уособлюють у собі юридичну особу. Однак, незважаючи на те, що органи місцевого самоврядування мають статус юридичної особи та можуть бути самостійними учасниками правовідносин, реалізуючи власні інтереси, а не інтереси територіальної громади, вони не є представниками у розумінні ст. 237 ЦК України. Відносини між територіальною громадою та органами місцевого самоврядування лише зовні нагадують правовідносини представництва. Втім, правовою основою виступу органів місцевого самоврядування у правовідносинах від імені територіальної громади є їхня компетенція. Ця категорія перебуває у площині публічного права та не підпадає під регулювання, заснованого на приватно-правових засадах [4, с. 250].

Джерелом відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, є державний або місцеві бюджети. Місцеві бюджети – це бюджети місцевого самоврядування, тобто бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад (п.2 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України). Виконавчі органи місцевих рад в особі їх керівників, а у разі, якщо згідно із законом місцевою радою не створено виконавчий орган, голова такої місцевої ради, відносяться лише до головних розпорядників коштів місцевих бюджетів (ст. 22 Бюджетного кодексу України).

Таким чином, саме територіальна громада, а не орган місцевого самоврядування має бути визначений законом як суб'єкт відшкодування шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>
2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців). – Т. 11. Недоговірні зобов'язання / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. - Х.: Право, 2014. – 416 с. – (Серія «Коментарі та аналітика»).
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № **280/97-ВР** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
4. Спасибо-Фатєєва І. В. Проблеми сучасного регулювання представництва / І. В. Спасибо-Фатєєва // Університетські наукові записки. - 2012. - № 1. - С. 249-259. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_1_32

ПЕРЕБУВАННЯ АВТОМОБІЛЯ НА ПАРКУВАЛЬНОМУ МАЙДАНЧИКУ: ЧИ СВІДЧИТЬ ЦЕ ПРО НАЯВНІСТЬ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН МІЖ СТОРОНАМИ ТА ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Чи виступає гарантією відшкодування збитку перебування автомобіля на платній стоянці? Чи існують договірні відносини між сторонами, якщо автомобіль перебуває на паркувальному майданчику і хто має нести відповідальність за його пошкодження, знищення та інші несприятливі наслідки?

Для того, щоб дати відповідь на ці запитання, треба проаналізувати законодавство та судову практику із зазначеного питання.

Так, наприклад, 22 листопада 2018 року Верховним Судом була винесена постанова по цивільній справі. Короткий зміст справи: позивач звернувся із позовом до комунального підприємства, предметом якого було стягнення збитків, що завдані у результаті неналежного виконання договору зберігання. Позивач є власником автомобіля, який він у нічну добу зберігав на паркувальному майданчику (платній цілодобовій охоронюваній автомобільній стоянці), що закріплений за даним комунальним підприємством. В одну з таких ночей, автомобіль було знищено шляхом підпалу, у зв'язку з чим було розпочато кримінальне провадження. Тому, позивач звернувся з вимогою до відповідача відшкодувати матеріальну та моральну шкоду.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні таких вимог було відмовлено, оскільки не було встановлено наявності у сторін ознак договору зберігання та факту передачі відповідачу на зберігання та проведення оплати за зберігання автомобіля. Однак, було встановлено інше, а саме – місця на автостоянці, де перебував автомобіль, були передані відповідачем по договору про надання права на експлуатацію фіксованих місць паркування фізичній особі-підприємцю.[2]

Так, відповідно до ст. 936 ЦК за договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності.[1]

Договір зберігання укладається у письмовій формі у випадках, встановлених статтею 208 цього Кодексу (ч.1 ст. 937 ЦК України).

Письмова форма договору вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання посвідчене розпискою, квитанцією або іншим документом, підписаним зберігачем (ч.3 ст. 937, ч.3 ст. 977 ЦК України).

Отже, так як не було доведено наявність укладеного саме із комунальним підприємством договору зберігання транспортного засобу, а саме перебування автомобіля в момент його знищення на паркувальному майданчику не свідчить про наявність договірних

відносин між сторонами, то немає правових підстав для відшкодування цієї шкоди саме комунальним підприємством.

Необхідно зазначити про те, що відомості про звернення власника автомобіля з відповідним позовом до вказаної фізичної особи – підприємця відсутні. Якщо припустити, що він все ж таки звернувся до даної особи, то необхідно було б встановлювати усі необхідні умови для настання відповідальності зберігача.

За загальними засадами, на зберігача покладається цивільна відповідальність за наявності наступних умов: - порушення обов'язку повернути поклажодавцеві непошкодженою річ або відповідну кількість речей такого самого роду та такої самої якості; - збитків, завданих поклажодавцеві у формі втрати (нестачі) речі або її пошкодження; - причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) зберігача та негативними наслідками таких дій (бездіяльності); -вини зберігача у негативних наслідках, яка проявилася у будь-якій формі, тобто умислу, грубої чи звичайної необережності зберігача щодо невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків.

ЦК України (наприклад, ст. 614), передбачає винятки із загального правила про необхідність наявності всіх чотирьох умов для застосування до порушника заходів цивільної відповідальності. Сказане повною мірою стосується і договору зберігання. Так, ч. 2 ст. 950 встановлює відповідальність професійного зберігача за втрату (нестачу) або пошкодження речі, якщо він не доведе, що це сталося внаслідок непереборної сили або через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або внаслідок умислу чи грубої необережності поклажодавця. Іншими словами, законодавець установлює підвищену відповідальність професійного зберігача, яка полягає у тому, що він має відшкодувати поклажодавцеві збитки, завдані через втрату (нестачу) або пошкодження речі навіть у тому разі, коли у ньому не буде його вини. І лише дія непереборної сили може звільнити зберігача від відповідальності.[3]

Насправді, немає жодних підстав для відшкодування шкоди саме комунальним підприємством, оскільки: договір укладався безпосередньо із фізичною особою – підприємцем, якому фіксовані місця для паркування були передані за договором в експлуатацію, немає жодного підтвердження у вигляді квитанції, або іншого документа, на якому є підпис зберігача, та який би підтверджував факт оплати та передання речі на зберігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс від 16.01.2003 р. №435 – IV
2. ВС/КЦС справа № 755/16499/16-ц, 22.11.18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78376580>
3. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с.

***Науковий керівник:** О.П. Печений, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УКЛАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ

Розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій спричиняє диференціацію форм цивільних відносин. У зв'язку з цим дедалі більшого поширення набувають правочини (передусім договори), вчинені в електронній формі. Тому актуальними є питання, що впливають з їхнього правового регулювання.

При укладанні цивільно-правових договорів в електронній формі слід керуватися загальними вимогами Цивільного кодексу України щодо дійсності правочинів, які закріплені в ст. 203, а також спеціальним законодавством, зокрема законами України «Про електронну комерцію», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги» та ін.

Одним із головних елементів укладення договорів в мережі Інтернет є електронний підпис, під яким розуміють як удосконалений/кваліфікований підпис, так і графічне зображення підпису та підпис одноразовим ідентифікатором. Таким підписом завершується створення електронного документа. На тепер існують деякі суперечності щодо визначення дійсності договору, який підписаний за допомогою електронних засобів, а саме підпису одноразовим ідентифікатором. Зокрема виникають труднощі у зв'язку з ідентифікацією особи та підтвердженням здійснення акцепту.

Проаналізувавши ч. 8 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» можна стверджувати, що обов'язок ідентифікації у інформаційно-телекомунікаційній системі суб'єкта електронної комерції покладений на клієнта. Однак дуже важко насправді визначити ту особу, яка надіслала дані для ідентифікації, оскільки одноразовий ідентифікатор буде надсилатися на вказаний номер мобільного телефону без підтвердження самої особи [1].

Аналіз судової практики свідчить про актуальність цієї проблеми. У справі №344/14636/19 суд зазначає, що роздруківка з інтернет-сторінок на підтвердження укладення договору не може свідчити про здійснення реєстрації та внесення даних саме відповідачем. Також ненадано доказів отримання та використання відповідачем цифрового ідентифікатора для авторизації на сайті. Суд зазначив, що дані для реєстрації, а саме цифрову копію паспорта та світліну із зображенням обличчя відповідача, могла використати будь-яка особа, яка мала доступ до таких електронних файлів [2]. У справі №300/1086/18 суд у мотивувальній частині свого рішення вказував, що немає доказів того, що саме відповідач отримав та використовував одноразовий ідентифікатор [3].

Варто зазначити, що у цих справах ненадання доказів позивачем про те, що саме відповідач здійснював відповідні дії, не було самостійною умовою визнання таких правочинів недійсними, зокрема суд посилався на відсутність належних доказів перерахунку коштів на підтвердження видачі позики. Однак у справі №468/422/19 апеляційний суд зазначив, що «сам факт безготівкового переказу позивачем грошових коштів на рахунок не є доказом того, що відповідач погодив такий переказ та прийняв його»[4]. Отже, потрібно на

законодавчому рівні краще врегулювати процедуру здійснення електронних правочинів та краще врегулювати умови визнання таких правочинів недійсними.

Використання довірчих послуг покликане вирішити проблему ідентифікації сторін електронних правочинів. Закон України «Про електронні довірчі послуги» приділяє увагу встановлення особи власника електронного підпису шляхом закріплення будови такого підпису, яку можна поділити на два елементи – особистий та відкритий ключі. За допомогою першого здійснюється саме підписання, він відомий лише для власника підпису. За допомогою другого перевіряється дійсність підпису, він доступний іншим суб'єктам. Проте це повністю не вирішує питання ідентифікації підписувача, тому вводиться третя сторона – надавач електронних довірчих послуг, який зіставляє дані відкритого ключа та особисті дані підписувача та видає сертифікат, який підтверджує ідентифікаційні дані особи та належність їй відкритого ключа. Надавач зобов'язаний забезпечувати функціонування реєстру чинних, блокованих та скасованих сертифікатів відкритих ключів. Якщо надавач довірчих послуг внесений до Довірчого списку, то виданий ним сертифікат має статус кваліфікованого, до якого найвищий ступінь довіри. Саме цей вид сертифікату передбачає обов'язкову ідентифікацію особи згідно закону. [5].

Судова практика свідчить також про проблеми, які виникають у процесі ведення сторонами переговорів. Відповідно до постанови ВГСУ у справі № 910/30056/15, для визнання договору укладеним необхідно довести, що особа, яка вела перемовини в мережі Інтернет, мала необхідні повноваження та використовувала дійсні реквізити, що насправді відповідають офіційним реквізітам сторони [6]. Цю проблему можна вирішити шляхом використання кваліфікованої довірчої послуги реєстрованої електронної доставки, яка полягає в ідентифікації відправника та отримувача, в додаванні до даних, що відправляються, удосконаленого електронного підпису чи печатки кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг, у фіксації дати та часу відправлення, отримання та зміни електронних даних з використанням кваліфікованої електронної позначки часу.

Внаслідок складнощів, які виникають у зв'язку з використанням електронних довірчих послуг, удосконалені та кваліфіковані електронні підписи ще не набули великого поширення в Україні серед пересічних громадян. Також враховуючи складність дійсного встановлення особи, яка здійснює реєстрацію/укладення договору з використанням ідентифікаційних даних, видається пріоритетним використання такої системи ідентифікації, як MobileID, яка регулюється «Положенням про інтегровану систему електронної ідентифікації». Особливості цієї системи полягає в тому, що повноваження щодо встановлення особи покладаються на провайдера або оператора зв'язку. Під час реєстрації в мережі оператора особа вказує особисті дані та отримує спеціальну SIM-карту, в яку записаний електронний кваліфікований підпис, який теж має два ключі [1]. За допомогою MobileID особа може ідентифікуватися на електронних порталах, здійснювати авторизацію замість логіна та пароля, підтверджувати операції, що потребують встановлення особи, а також підписувати документи кваліфікованим електронним підписом у системах електронного документообігу. Єдиний недолік MobileID – неможливість використання на сайтах, які не підключені до цієї системи.

Отже, проблемні питання щодо ідентифікації осіб при укладанні електронних правочинів можна вирішити шляхом використання електронних довірчих послуг. Підпис

одноразовим ідентифікатором та графічне зображення підпису потребують кращого законодавчого регулювання з подальшим переходом до системи MobileID, що забезпечить достовірне встановлення особи. Вважаю за необхідне закріпити обов'язок використання електронних довірчих послуг при укладанні договорів між юридичними особами. Також необхідно уніфікувати судову практику щодо використання електронних доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Правові засади регулювання ідентифікаторів в Україні / М. Ю. Горкуша // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. - 2015. - вип. 20. - С. 140-144. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2015_20_34
2. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 28 жовтня 2019 р. у справі №344/14636/19 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85283882#>
3. Рішення Воловецького районного суду Закарпатської області від 05.04.2019 у справі №300/1086/18 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81009127>
4. Рішення Миколаївського апеляційного суду від 27.08.2019 у справі № 468/422/19 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83897479#>
5. Про електронні довірчі послуги. Закон України від 5 жовтня 2017 року №2155VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення –08.12.2019).
6. Постанова Вищого господарського суду України від 22 вересня 2016 р. У справі № 910/30056/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61485814>

Науковий керівник: д. ю. н. проф. кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Спасько-Фатєєва І. В.

*Іванова Ксенія Юріївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 2
НЮУ ім. Ярослава Мудрого,
старший науковий співробітник
НДІ ПЗІР НАПрН України*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ НОВОМУ СУБ'ЄКТУ?

1. Поява нових відносин, які об'єктивно можуть бути піддані правовому регулюванню, – це завжди виклик як вченим-правникам, так і законодавцю. На сьогодні навряд чи знайдеться людина, яка не визнає той факт, що штучний інтелект (далі – ШІ) вніс суттєві зміни в наше повсякденне життя, спростивши його, і активно продовжує це робити. Разом із тим ці зміни не завжди на краще. Як слідує з досліджень ЮНЕСКО, звітів доповідачів ООН з питань свободи слова, непомітно ШІ привласнює здійснення певних функцій, зокрема

процедуру прийняття рішень, що має негативні наслідки для прав людини, включаючи право на свободу слова, на приватне життя і на участь в житті суспільства[1; 2].

ШІ вже на достатньо високому рівні може імітувати когнітивні процеси людського мислення і є думка, що ШІ здатен продукувати цінні результати подібно людині і навіть такі, які відносяться до результатів інтелектуальної, творчої діяльності, тобто до сфери права інтелектуальної власності. Як відмічають вчені, ШІ здатен (може) створювати (за безпосередньої участі або без участі людини), в числі інших, такі унікальні результати інтелектуальної діяльності: наукове відкриття; патентоспроможний винахід; оригінальний музичний (аудіо-) твір або оригінальне виконання музичного твору; твір (статичний) образотворчого або скульптурного (при використанні 3D-принтера) мистецтва; оригінальний відео- або фото-твір; віртуальну, в тому числі доповнену, реальність; результат інтелектуального перекладу скільки-небудь значного тексту (з мови на мову); текстовий твір (художній твір, аналітичний науковий текст, рерайт-текст новини тощо); архітектурний проект; топологія інтегральної мікросхеми; програмне забезпечення для електронних обчислювальних машин; складний (багаторівневий, багатоетапний, багатовекторний, багатосценарний) стратегічний план [3, с.37].

Вже стали непоодинокими й звичними випадки, коли за допомогою ШІ створюється генеративна музика (алгоритмічна музика, MusicTech)¹. Наприклад, ШІ Amadeus склав композицію в дусі відомої сучасної співачки Тейлор Свіфт, компанія Google представила браузерну гру (дудл) до дня народження Йоганна Себастьяна Баха, в якому кожен користувач за допомогою ШІ може створити музику в стилі Баха. Алгоритм створення музики зводиться до наступного: користувач розташовує ноти на нотному стані і відправляє ці вихідні дані ШІ, який їх обробляє під стилістику Баха і відтворює отриману мелодію, яку також можна аранжувати і перетворити з класичної на сучасну, виконану в дусі 1980-х. За словами Google, для запуску дудла компанії довелося проаналізувати гармонії понад 300 творів Баха, щоб навчити ШІ генерації музики [6].

Аналогічні приклади можна знайти і в інших галузях мистецтва, зокрема живопису: в 2016 році внаслідок спільної роботи декількох компаній, в тому числі і фахівців Microsoft, була створена картина (портрет) «The next Rembrandt», яка з винятковою точністю відтворює творчу манеру Харменса ван Рейн Рембрандта. Для цього було відскановано 346 картин Рембрандта, а ряд алгоритмів дозволив виявити не тільки типові для Рембрандта жанрові та стилістичні особливості (портрет бородатого чоловіка-європейця 30-40 років, в темному одязі і капелюсі), але й характерні для художника прийоми в передачі вираження образу особи, очей, текстури шкіри, світла, відображень і, власне, техніки роботи з олійними фарбами [7].

Враховуючи це, виникає доречне питання – чи буде такий результат підпадати під охорону авторського права, і якщо «так», то кому в такому випадку належать права на сгенеровану мелодію чи картину – користувачу, ШІ чи його розробнику. Перш за все, слід визначити, кого чинне законодавство визнає автором результату інтелектуальної, творчої діяльності, яке визначення воно дає поняттю «автор»?

---

¹Загалом, таких прикладів багато. Див. більш докладно: [4; 5].

На сьогодні і українське законодавство (ч. 1 ст. 435 ЦК України, ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), і міжнародне законодавство (зокрема, статті 3 та 15 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів) основним суб'єктом авторських правовідносин (первинним суб'єктом) визнають лише фізичну особу. Проте навіть без посилання на законодавство, вважаємо, що визнавати наявність у ІІІ (роботів, нейромереж) творчої функції щонайменш зарано. Цілком погоджуємося із тим, що «позбавлена уяви машина відтворює категорії і образи, закладені в неї людиною, тому справжньої творчості, справжнього створення чогось абсолютно нового не відбувається» [8, с. 54].

Разом із цим в світі існують тенденції до визнання ІІІ суб'єктом права. Зокрема, Європарламент у Резолюції «Норми цивільного права про робототехніку» від 16 лютого 2017 року No2015/2103 [9] пропонує наділити роботів статусом «електронних осіб», які матимуть специфічні права та обов'язки, а в Саудівській Аравії роботу Софії вже надане громадянство цієї держави [10]²Тим не менш, як нам здається, до такого питання слід підходити обачно й виважено, оскільки в такому випадку можливі колізії: якщо наділити ІІІ правосуб'єктністю зі всіма відповідними наслідками, ця електронна особа між тим не буде вважатися суб'єктом в сфері авторського права і ці суперечності між статусом суб'єкта і неможливістю вважатися автором можуть завести в глухий кут.

2. Більшість вчених доречно звертають увагу на інструментальну функцію ІІІ. На нашу думку, це найбільш обґрунтована позиція, адже ІІІ виконує функцію, аналогічну тій, що виконує фотоапарат в руках фотографа, пензель в руках художника, комп'ютер для письменника тощо – всі ці речі є інструментами для реалізації творчого потенціалу людини як безпосереднього творця.

Тому, визнавши за ІІІ лише інструментальну цінність, слід відповісти на питання іншого порядку: в чийх руках ІІІ є інструментом і за ким тоді (розробником чи користувачем) мають визнаватися права інтелектуальної власності? Крім того, необхідне не тільки визначити суб'єкта-потенційного правоволодільця, а й з'ясувати, чи підпадає створений за допомогою ІІІ об'єкт під правову охорону, іншими словами, встановити відповідність отриманого результату інтелектуальної, творчої діяльності тим вимогам, які висуваються законодавцем до об'єктів права інтелектуальної власності.

Для об'єктів авторського права – це творчий характер твору, що розкривається за допомогою додаткових ознак - оригінальність і новизна, та об'єктивна форма вираження. Якщо встановлення відповідності критерію об'єктивності форми вираження твору не викликає проблем, то з відповідністю критерію новизни справа складніша. До речі, картина «The next Rembrandt», про яку згадувалося раніше, на міжнародному фестивалі реклами «Каннські леви» отримала два гран-прі в категоріях Cyber Lions і Creative Data Lions, і як відмічається в джерелах, журі оцінили те, що «Наступний Рембрандт» став джерелом креативності, *а не його результатом (підкреслено нами – К.І.)*[12].

3. Висловлені науковцями минулого думки, що «вчитися, думати, оцінювати, створювати літературні, музичні та інші художні твори – все це дії, які можуть вчинятися

---

² З огляду на це, не є дивним, що трапляються випадки подання патентних заявок, в яких ІІІ вказаний як автор винаходу. Див.: [11].

лише людьми» [13, с.106] з появою ШІ потребують переосмислення та вже не розглядаються як постулати. Слід констатувати, що відносини з використанням ШІ породжують багато питань як в теорії, так і на практиці. Так, за умови широкого використання ШІ можлива конкуренція між користувачами ШІ та звичайними творцями, які не використовують такі технології. Це, можливо, й не призведе до знецінення музики, живопису тощо, проте положення творця, який не використовує ШІ, буде вразливим, оскільки він не зможе продукувати результати своєї творчої діяльності з тією ж швидкістю, з якою це може робити ШІ, внаслідок чого унеможливується й вільна конкуренція між такими особами. З огляду на це було б доречно встановити альтернативний існуючому спеціальний правовий режим для об'єктів, створених за допомогою ШІ, який би забезпечив справедливий, збалансований підхід до врахування інтересів таких осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Исследование ЮНЕСКО демонстрирует плюсы и минусы искусственного интеллекта и побуждает к действиям. URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/03/1351721>
2. Искусственный интеллект и право на свободу самовыражения. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/10/1341182>
3. Понкин И.В., Редькина А.И. Искусственный интеллект и право интеллектуальной собственности. Интеллектуальная собственность. авторское право и смежные права. 2018. № 2. С. 35–44.
4. На «Открытых инновациях» обсудили музыку, созданную искусственным интеллектом. URL: <https://rg.ru/2019/10/22/na-otkrytyh-innovaciiah-obsudili-muzyku-sozdannuiu-iskusstvennym-intellektom.html>
5. From Jingles to Pop Hits, A.I. Is Music to Some Ears. URL: <https://www.nytimes.com/2017/01/22/arts/music/jukedek-artificial-intelligence-songwriting.html>
6. Google запустила игру в честь дня рождения Баха. В ней можно написать музыку в его стиле. URL: <https://samesound.ru/n/musicnews/104246-bach-google-doodle>
7. Следующий Рембрандт. URL: <https://news.microsoft.com/ru-ru/sleduyushhij-rembrandt/>
8. Ахмедов Г.А., Войниканис Е.А., Глазунова К.Д., Зайченко Н.В., Княгинина И.К., Королева И.А., Липатова Ю.А., Митягин К.С., Смирнова В.Р., Леонтьев К.Б., Евдокимова М.И., Савина В.С., Гурко А.В. Основные тенденции развития права интеллектуальной собственности в современном мире, в том числе новые объекты интеллектуальных прав и глобальная защита. Москва, 2017. 213с. URL: http://www.rvc.ru/upload/iblock/85d/Trends_in_Intellectual_Property.pdf
9. European Parliament Resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html
10. Получив гражданство Саудовской Аравии, робот София раскритиковала Маска. URL: https://hightech.fm/2017/10/27/robot_citizenship
11. AI system 'should be recognised as inventor'. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-49191645>
12. «Следующий Рембрандт»: как создавался проект, получивший высшие награды на «Каннских львах». URL: <https://vc.ru/marketing/16560-next-rembrandt>

13. Липчик Д. Авторское право и смежные права; Пер. с фр. М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. 794 с.

*Іпатенко Юлія Юріївна
Курсант 3 курсу, 2 групи
Інституту підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЩОДО ДЕЯКИХ ОБМЕЖЕНЬ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Представництво є одним із інститутів цивільного права, завдяки його існуванню особи можуть брати участь у цивільних відносинах через представника, що вчиняє правочини від імені та в інтересах особи, яку він представляє. Найбільш поширеним з усіх видів є договірне представництво.[1]

Так, стаття 237 Цивільного кодексу України надає визначення представництву, під яким розуміється правовідношення, у якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. [2]

Договірне представництво використовується особами, котрі з будь-яких причин не мають можливість самостійно вчинити правочин. Серед таких, наприклад: нестача для цього часу, незадовільний стан здоров'я, відсутність особи у певному місці, де має бути вчинено правочин, тощо.

Однак даний інститут містить певні обмеження. Зокрема, відповідно до вимог ст. 238 ЦК представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє.

З одного боку дана вимога зрозуміла, однак інколи законодавство не містить чіткої вказівки щодо обов'язкової особистої участі особи при вчиненні правочину, незважаючи на те, що такий обов'язок зумовлений нормою права.

На цей момент і звернув увагу Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду у постанові від 25.09.2019 року. Зокрема, справа стосувалася укладення шлюбного договору. Так, подружжям був укладений шлюбний договір, однак, в момент його укладення чоловік знаходився у США та під вмовлянням дружини був змушений надати довіреність на укладення даного шлюбного договору. Дружина переконувала його, що цей договір буде укладений лише за його присутності, а довіреність необхідна «про всяк випадок».

Із плином часу, чоловік отримав інформацію про те, що шлюбний договір був укладений представником за виданою ним довіреністю та без його присутності. Він звернувся до суду із позовом, в якому вимагав визнати шлюбний договір недійсним. Суд першої інстанції прийняв доводи чоловіка, але все одно у задоволенні позову було відмовлено з причини пропуску строків позовної давності.

Однак, апеляційним судом з цього приводу було надано іншу позицію, так ним вирішено, що укладення через представника шлюбного договору є повністю законним та не суперечить положенням статей 92 Сімейного кодексу і 238 ЦК.

Касаційний цивільний суд з цього приводу зайняв протилежну щодо апеляційного суду позицію. Так, на його думку, у відповідності до ст. 92 СК шлюбний договір може бути укладено особами, що подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

Комплексний аналіз ст. 2, 9, 14 СК дозволяє зробити висновок щодо існування особливостей, які пов'язані з регулюванням відносин стосовно реалізації подружжям (нареченими) майнових сімейних прав під час укладення шлюбного договору, і відповідно, внаслідок існування цих особливостей, треба оцінювати допустимість існування елементів представництва під час укладення шлюбного договору.

Узагальнюючи все наведене, враховуючи перелічені норми законів, можна зробити висновок, що суб'єктами шлюбного договору можуть бути: - наречені, тобто особи, що подали заяву про реєстрацію шлюбу; -дружина і чоловік (подружжя). Майнові відносини між нареченими/подружжям є тісно пов'язаними з особою, отже, шлюбний договір не може укладатися за дорученням, так як представник обмежений у можливостях вчиняти правочини, які можуть здійснюватися лише особисто тією особою, яку він представляє. [3]

Цікавим також є висновок Суду стосовно застосування позовної давності. Так, на підставі аналізу положень ст. 20 СК, він визначив, що передбачено застосування позовної давності лише стосовно вимог щодо поділу майна подружжя, у разі їх подання після розірвання шлюбу. Отже, на вимоги щодо визнання шлюбного договору недійсним, позовна давність не поширюється.

Я вважаю що дане обмеження інституту представництва виправдане та має існувати у сімейних правовідносинах, оскільки сімейно-шлюбні відносини є особисто-правовими, а вже потім – майновими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кметик Х. В., Такаджі Л. Г. Сутність та особливості договірному представництва. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 5. С. 175–180. 2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV

3. Постанова Верховного Суду від 25.09.19 р. у справі №757/10715/17-ц [Електронний ресурс].

***Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Печений Олег Петрович.*

*Контарьова Тетяна Іванівна,
студентка 2 курсу, 1 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У СПРАВАХ ЩОДО ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Особливості правового статусу неповнолітніх закріплені як на рівні національного законодавства, так і на рівні міжнародного права. Відповідно до статті 32 ЦК України ці особи мають неповний обсяг цивільної дієздатності. І це значно обмежує їх правосуб'єктність, яка є однією з головних складових правового статусу особи. При цьому можуть виникати певні проблемні питання в аспекті захисту цивільних прав та інтересів таких осіб.

Зокрема це стосується строків звернення та моменту виникнення права на судовий захист, що є визначальним критерієм забезпечення ефективності та доцільності захисту.

Європейський суд з прав людини у багатьох своїх рішеннях наголошує на юридичному значенні поняття позовної давності. Так, її застосування гарантує правову визначеність та стабільність, захист потенційних відповідачів від позовів у разі істотного пропуску строків, а також дозволяє запобігти несправедливості. Адже вирішення справ за підставами, що сягають далекого минулого, може спричинити використання доказів, які на момент розгляду в силу низки обставин, втратили доцільність, повноту та достовірність [1].

У частині 4 статті 261 ЦК України визначається початок перебігу позовної давності у разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи. За загальним правилом він починається від дня досягнення такою особою повноліття. І саме з цим пов'язані проблеми, що виникають при розв'язанні питань у справах щодо строків захисту її прав та інтересів.

По-перше, за загальним правилом перебіг позовної давності пов'язаний з наявністю як об'єктивного, так і суб'єктивного критеріїв. Перший зумовлений безпосереднім порушенням права чи інтересу, останній – моментом, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення такого права або про особу, яка його порушила (частина 1 статті 261 ЦК України).

По-друге, якщо ж ідеться про порушення прав або інтересів неповнолітньої особи, то діє інше правило щодо початку перебігу позовної давності. Досягнення особою повноліття, тобто набуття нею повної цивільної дієздатності, і є ключовим для самостійної реалізації нею свого права на захист. На це звертає увагу і Верховний Суд, яким зазначається на недоречність доводів про пропуск позовної давності, оскільки він ще не розпочався у зв'язку з недосагненням позивачем 18 років (постанова Верховного Суду по справі №464/1723/14-ц від 27 березня 2019 року про визнання частково недійсним свідоцтва про право на спадщину)[2].

Водночас судам слід також враховувати норми ЦК України про емансипацію, завдяки якій неповнолітні особи переходять до категорії суб'єктів, які володіють повною цивільною

дієздатністю, при цьому залишаючи за ними права відповідно до їх фактичного соціального статусу.

Як доводить судова практика, ефективність та доцільність захисту прав та інтересів неповнолітніх досягається гармонійним поєднанням цих основних аспектів. Так, у рішенні Верховного Суду по справі №459/2679/16-ц від 20 травня 2019 року про визнання недійсним договору купівлі-продажу будинку застосовано частину 4 статті 261 ЦК України, але при цьому використано та конкретизовано частину першу цієї ж норми [3].

При вирішенні конфлікту Верховний Суд звернув увагу на порівняльний аналіз термінів «довідався» та «міг довідатися», наведених у зазначеній вище статті, у результаті чого розробив презумпцію «можливості та обов'язку особи знати про стан своїх прав». Отже, позивач мусить довести не тільки факт незнання про порушення права, а й те, що за конкретних обставин, він не міг довідатися про таке порушення. Так, Верховний Суд констатував правильність висновку апеляційної інстанції щодо істотного пропуску строку позовної давності та залишив скаргу без задоволення, оскільки позивач, досягнувши повноліття, мав об'єктивну можливість довідатися про факт порушення своїх майнових прав та ніяк не був обмежений у праві знати про стан таких прав. Аналогічні судові рішення були ухвалені касаційною інстанцією також у справах №488/288/15-ц від 28 березня 2018 року [4], №278/156/16-ц від 11 квітня 2018 року [5] тощо.

Отже, неповнолітні належать до категорії суб'єктів цивільного права, правовий статус яких має законодавчо закріплені особливості. Це полягає у процедурі реалізації ними права на захист, пов'язаного з визначенням початку перебігу позовної давності. І як доводить практика Верховного Суду, передбачені законом норми широко застосовуються при вирішенні таких конфліктів, тим самим забезпечуючи ефективність реалізації права на захист усіма суб'єктами цивільних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рішення ЄСПЛ від 20 вересня 2011 року у справі «ВАТ «Нафтова компанія «Юкос» проти Росії» (п.570).
2. постанова Верховного Суду по справі №464/1723/14-ц від 27 березня 2019 року. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81107364>.
3. Постанова Верховного Суду по справі №459/2679/16-ц від 20 травня 2019 року. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81908550>.
4. Постанова Верховного Суду по справі №488/288/15-ц від 28 березня 2018 року. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73156967>.
5. Постанова Верховного Суду по справі №278/156/16-ц від 11 квітня 2018 року. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73437732>.
6. Позовна давність: коментар судової практики / під ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЦИВІЛІСТИЧНА ПЛАТФОРМА, 2016.-148 с.
7. Парасюк В. М. Захист цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб// Право і суспільство. - 2016. - № 2(2). - С.66-70.

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Спасибо-Фатєєва І.В.

*Курчевьонук Ганна Євгенівна,
студентка 2 курсу, 1 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КОНКУРЕНЦІЯ ПОЗОВІВ

Проблематика конкуренції позовів одна з наймеш досліджених у цивілістиці. Питання з цієї теми починаються уже з її назви. Так, поряд із конкуренцією позовів використовуються такі категорії, як конкуренція вимог, способів захисту, зобов'язань, прав, колізія позовів. І хоча традиційним вважається саме словосполучення «конкуренція позовів», проте з точки зору процесуальної теорії позову навіть це поняття виявляється таким, що не відображає сутності цивілістичної проблеми.

Конкуренція виникає тоді, коли особі надане право самостійно обрати вимогу, яку вона буде в судовому порядку висувати до іншої особи (порушника), або самостійно обрати спосіб захисту свого права чи законного інтересу. Це є першою вирізняльною ознакою конкуренції позовів.

Історично склалося, що українське цивільне право не визнає конкуренції позовів. Цей підхід походить ще з радянських часів. Однак у судовій практиці така проблема все одно виникає. 01.04.2014 р. ВСУ прийняв документ, що називається «Аналіз практики застосування судами ст.16 ЦКУ». Висновки з цього документа можуть мати статус доктринальних, однак навіть в ньому ВСУ не подолав проблему конкуренції позовів, а навіть навпаки – було зазначено, що особа, законний інтерес чи право якої порушено, може скористатися способом захисту, який прямо передбачений нормою матеріального права, або може скористатися можливістю вибору між декількома способами захисту, якщо це не заборонено законом. Якщо ж спеціальні норми не встановлюють конкретних заходів, то особа має право обрати спосіб серед передбачених ст. 16 ЦК, з урахуванням специфіки порушеного права та характеру правопорушення. Це не вирішило проблему, а тільки ускладнило ситуацію щодо конкуренції позовів, тому що вибір між заходами захисту абсолютного чи відносного характеру не може бути довільним.

Подібний підхід застосував і Пленум Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ у постанові «Про судову практику у справах про захист права власності та інших речових прав», де в п. 3 зазначив, що право вибору способу захисту належить виключно позивачеві (ст. 20 ЦК).

Ситуації, коли в результаті одної протиправної поведінки виникають і одночасно існують декілька суб'єктивних прав, які мають однакове призначення, теж породжують конкуренцію позовів. Тобто, як зазначив Ю.С.Гамбаров, конкуренція позовів буде там, де кілька позовів об'єднуються одним спільним юридичним інтересом. Із цього твердження випливає друга вирізняльна ознака конкуренції позовів – мета, яка полягає у задоволенні одного й того ж самого інтересу різними суб'єктивними правами. Наприклад, у випадку завдання шкоди потерпіла особа може звернутися із деліктною вимогою до порушника або ж до страховика із вимогою договірною.

Слід зауважити, що на етапі формування стратегії по відновленню порушеного права треба заздалегідь продумати максимальну користь наслідків, які настануть у результаті розгляду обраного виду позову. Як приклад можна взяти постанову КЦС від 3 травня 2018 №755/20923/14-ц. Справа стосувалася спору про поділ цінного спірного майна та визнання недійсним правочину. Суд постановив, що при витребуванні цього майна у третіх осіб з підстав його відчуження без письмової згоди одного з подружжя суди мають виходити з права одного з подружжя на відповідну компенсацію вартості відчуженого не в інтересах сім'ї майна. І в цьому випадку не має місця реституція чи віндикація як наслідок визнання недійсним правочину, а саме компенсація є найбільш логічним і корисним наслідком.

Загалом з конкуренцією позовів пов'язано багато наукових запитань та уточнень. Додаючи до вищесказаного, можна також зазначити про необхідність розрізнення конкуренції суб'єктивних цивільних прав від конкуренції норм, коли при виборі одного варіанту кваліфікації правовідносин неможливо вже обирати інший і від цього буде залежати вид вимоги до правопорушника. А конкуренцію прав же, разом із конкуренцією норм, треба відрізняти від уявної конкуренції, коли через складність спору важко одразу зрозуміти, що до вирішення проблеми є лише один підхід.

Підсумовуючи вищесказане, слід вказати, що конкуренція позовів, або ж суб'єктивних прав – це досить складна та слабко досліджена тема цивільного права, в якій відповідь на одне питання може породжувати два нових. Потрібен подальший глибокий аналіз причин, видів, наслідків конкуренції позовів, співвідношення її з іншими правовими категоріями та визначення площини, в якій лежить окреслена проблема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лист Верховного суду України «Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» від 1 квітня 2014 року.
2. Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лютого 2014 року.
3. Ус М. В. Конкуренція позовів (постановка проблеми) / М. В. Ус // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. - Х. : Право, 2012. - 2012. № 4 (11). - С. 241-252.
4. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду по справі №755/20923/14-ц від 3 травня 2018 року.
Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73770504>

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Спасько-Фатєєва І.В.

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО НЕДІЄЗДАТНОСТІ ОСОБИ

Цивільна дієздатність, яка прямо пов'язана з можливістю особи усвідомлювати свої дії, є складовою її правосуб'єктності. Залежно від обсягу дієздатності визначається можливість фізичної особи самостійно набувати й реалізовувати свої суб'єктивні права та обов'язки, нести особисто відповідальність за власні дії. Оскільки життя людини – це постійний необхідний контакт із соціумом, який включає в себе безліч правових відносин, у які регулярно вступає особа, питання цивільної дієздатності має особливо важливе значення як для науки цивільного права, та і для окремої пересічної людини.

Відповідно до приписів цивільного законодавства України правом визнавати особу недієздатною наділені виключно суди. Підставою для цього слугує психічна хвороба, а стан, у якому особа перебуває з моменту визнання її недієздатною, називають станом «цивільної смерті». Такі особи позбавлені права вчиняти правочини, зокрема, укладати договори, розпоряджатися своїм майном тощо, і тому їх майнові права повністю залежать від опікунів. Норми цивільного права України містять механізми для запобігання дій опікунів у супереч інтересам підопічних, тобто дій у власних інтересах. Важливість і проблемність цих питань демонструє судова практика.

Слід зазначити на деякі зміни у процесуальному законодавстві, які стосуються захисту прав осіб при вирішенні судом справи щодо визнання їх недієздатними. По-перше, з 2017 р. Цивільний процесуальний кодекс України містить вимогу щодо обов'язкової присутності таких осіб у залі суду особисто або у режимі відео-конференції, якщо особа перебуває на лікуванні (ст. 299). По-друге, особа, яку визнано недієздатною, має право самостійно звертатися до суду з позовом про відновлення її дієздатності. Новаціям передували рішення ЄСПЛ у справах «Штукатуров проти Росії» від 2008 та «Наталія Михайленко проти України» від 2013 року. Такі зміни в українському законодавстві свідчать про його приведення у відповідність до міжнародних стандартів та утвердження в Україні прав людини, охоронюваних Конвенцією..

Як приклад, можна навести постанову Верховного Суду у складі колегії судді Другої палати Касаційного цивільного суду від 20 червня 2018 року у справі №756/552/17 [1]. Справа полягала в тому, що пацієнт психоневрологічного інтернату звернувся до суду першої інстанції із заявою про поновлення цивільної дієздатності. Він був готовий пройти судово-медичну експертизу, проте у відсутність паспорта був позбавлений можливості оформити доручення і просив допустити до участі у справі його представника з посвідченням довіреності фізичній особі судовим рішенням. Заяву було подано ще до набрання чинності нових норм ЦПК.

Суди першої та другої інстанцій залишив заяву без розгляду, мотивуючи це тим, що особа не була належним представником. Верховний Суд скасував ці рішення судів, спираючись на статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої кожен має право на розгляд його справи судом, та на рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), юрисдикція якого поширюється на всі

питання тлумачення і застосування від 21 лютого 1975 року у справі «Голдер проти Сполученого Королівства»

Рішенням ЄСПЛ від 30 травня 2013 року у справі «Наталія Михайленко проти України» було констатовано, що у цій справі відсутність у заявниці можливості безпосередньо вимагати поновлення своєї цивільної дієздатності призвела до того, що це питання не розглядалося судами взагалі. При цьому ЄСПЛ зазначив, що «відсутність судового розгляду цього питання, яке серйозно вплинуло на численні аспекти життя заявниці, не можна виправдати легітимними цілями, що лежать в основі обмеження доступу до суду осіб, визнаних недієздатними» (п. 40). За таких обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що ситуація, в якій опинилася заявниця, призвела до відмови у правосудді щодо можливості забезпечення перегляду її цивільної дієздатності, чим було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод».

Отже, останнім часом простежується тенденція до утвердження прав такої уразливої категорії осіб, як недієздатні особи. Судді Верховного Суду дедалі більше виходять за межі букви закону і звертаються саме до його духу, зокрема посилаючись на приписи Конвенції та рішення ЄСПЛ щодо України. Такі обставини свідчать про утвердження в Україні прав людини та основоположних свобод, принципу Верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Постанова Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 756/552/17. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74963689>

*Пилипчук Анастасія Віталіївна,
Курсант 3 курсу, 2 групи, 5 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СПАДКУВАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ХТО МАЄ ДОВОДИТИ ОБСЯГ СПАДКОВОГО МАЙНА ТА ЙОГО ВАРТІСТЬ

Частиною 1 статті 1281 ЦК України встановлюється обов'язок спадкоємців повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги.[1] На спадкоємців покладена відповідальність за зобов'язаннями, які мав спадкодавець, однак, у межах дійсної вартості майна, що успадковане. Але виникає питання, на кого покладається обов'язок стосовно доведення такої вартості та обсягу успадкованого майна під час пред'явлення кредитором своїх вимог.

Так, постановою Верховного Суду від 18 вересня 2019 року у справі № 640/6274/16-ц було сформовано новий правовий висновок у справі, що стосувалася позовних вимог Акціонерного товариства Комерційного банку «ПриватБанк» до відповідача щодо стягнення боргу кредитором спадкодавця. Так, після смерті позичальника, Банк направив лист-претензію спадкоємцю, відповідно до якого він пред'явив свої вимоги, однак, жодних дій виконано не було. Станом на дату смерті спадкодавця, його заборгованість перед банком становила 38 852 доларів США. Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову АТ КБ

«ПриватБанк» відмовили, посилаючись на те, що банком не було визначено обсяг і вартість спадкового майна, що спадкоємець отримав у спадщину.[2]

Колегією суддів Касаційного цивільного суду було розглянуто дану справу, за результатами якого були скасовані судові рішення попередніх судових інстанцій, що винесені не на користь Банку. У межах цього розгляду колегією було сформовано правовий висновок, зміст якого полягає у тому, що доведення обсягу та вартості спадкового майна покладається на спадкоємця, що заперечує вимоги кредитора спадкодавця, так як відповідальність останнього за зобов'язаннями обмежується межами вартості майна, що ним успадковане. Це узгоджується із принципом змагальності цивільного процесу, що регламентується частиною 3 статті 12 ЦПК України, і який передбачає, що кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.[3]

Наведеним спростовано аргументи судів попередніх інстанцій щодо того, що Банком не було визначено обсяг та вартість спадкового майна, що спадкоємець отримав у спадщину.

Верховний Суд прийняв твердження Банку стосовно того, що обов'язком позивача як кредитора спадкодавця є доказування обставин щодо розміру боргових зобов'язань боржника на день відкриття спадщини, а що стосується обов'язків спадкоємця у разі, коли він заперечує проти заявлених вимог – він має довести розмір власної відповідальності перед кредитором, тобто розмір майна, що він успадкував, однак, незважаючи на це, судами не було встановлено, яке майно отримав спадкоємець, його вартість, та чи покриває вартість отриманого майна розмір заборгованості спадкодавця.

Судом було наголошено, що під час розв'язання спорів щодо стягнення заборгованості за вимогами кредитора до спадкоємців боржника, суди мають встановити наступні обставини:

- чи дотримано строків під час направлення кредитором до спадкоємців боржника своїх вимог, які передбачено частинами 2 та 3 статті 1282 ЦК, по збігу яких, кредитор втрачає право на їх пред'явлення;
- коло спадкоємців, до яких перейшла спадщина;
- дійсний розмір вимог кредитора – встановлення розміру заборгованості станом на день смерті боржника, що одночасно є і днем відкриття спадщини;
- після встановлення доведеності та обґрунтованості вимог кредитора боржника, суд має визначити обсяг спадкового майна та його вартість, встановивши тим самим межі відповідальності спадкоємця за боргами спадкодавця відповідно до частини 1 статті 1282 ЦК України.[4]

Я погоджуюсь із висновком, що судами безпідставно покладался обов'язок по доведенню обсягу та вартості майна, одержаного у спадщину на позивача, оскільки це суперечить вимогам цивільного процесуального законодавства. Оскільки, рівноправність сторін у суді є основою змагальності, та наділяє їх рівними правами та обов'язками, що дає їм можливість змагатися перед судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV

2. Ухвала апеляційного суду Харківської області від 20.06.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67378410>
3. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV
4. Постанова Верховного Суду від 18.09.2019 р. у справі № 640/6274/16-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85009045>

*Подорван Ольга Олександрівна,
курсант 3 курсу, 2 групи
Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУкраїни
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО НОВОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ПИТАНЬ СТЯГНЕННЯ ПРОЦЕНТІВ ТА ШТРАФІВ ЗА КРЕДИТНИМИ КАРТКАМИ

3 липня 2019 року Великою Палатою Верховного Суду було прийнято Постанову, яка у корні змінила практику судів стосовно спорів, пов'язаних із ПриватБанком. Наразі, існує велика кількість судових справ, однією зі сторін яких виступає вищезазначений банк, змістом цих справ є порушення маси нормативних положень, які стосуються питань видачі кредиту. Досить часто суди виносили рішення на користь банку, тим самим ігноруючи немалу кількість допущених ним порушень законодавства.

Однак, ситуація змінилася, коли Велика Палата так би мовити «зламала» до цього усталену судову практику з питань стягнення заборгованості, тим самим значно покращивши становище споживачів банківських послуг.

Так, справа, рішення за якою згодом стало прецедентним, стосувалася кредитного ліміту, що був виділений банком на картку особи. Грошові кошти були отримані особою на підставі підписання анкети-заяви щодо приєднання до Умов та Правил надання банківських послуг. Позичальником платежі за цією позикою вчасно не вносилися, що мало наслідком нарахування банком відсотків та штрафу, чим сума заборгованості збільшилася у два рази.

Дійсно, частина 1 ст. 549 Цивільного кодексу передбачає положення, за яким неустойка (штраф/пеня) це грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання.[1]

Але чи достатньо було підписання лише даної анкети-заяви задля подальшого вимагання сплати на її основі штрафу? Позичальником було наголошено на тому, що одним з основних елементів кредитних договорів у відповідності до Умов і Правил банку є Пам'ятка клієнта. Вона містить положення щодо умов, на яких відбувається надання кредитних коштів, нею передбачається різновид картки, що видається позичальнику. Однак, як виявилось, цю Пам'ятку позичальник не підписував, внаслідок чого можна сказати що й відповідних відносин між банком і позичальником не було .

Надання банківських послуг має відбуватися відповідно до зрозумілих та прозорих для клієнтів умов. Але зрозумілість і прозорість неможлива при заповненні клієнтом лише однієї цієї анкети, що й мало місце в даній ситуації.

Було зафіксовано також неодноразову зміну банком власних Правил надання банківських послуг, які розміщені на його веб-сайті. Ці зміни вносилися в проміжок часу між виникненням правовідносин, що стали предметом спору та зверненням з позовом до суду. З цього логічно випливає висновок про те, що банком могла бути надана суду більш вигідна редакція витягу з Умов та Тарифів задля задоволення судом його вимог.

Отже, внаслідок доволі мінливого характеру, відсутності прямої регламентації у договорі, Правила надання банківських послуг та інші правила й умови, що ними встановлюються, не є елементом кредитного договору. Але головним підтверджуючим фактом на користь такого висновку є відсутність підпису особи на них.

Велика Палата відмітила наступне: «Лише факт підписання позичальником документа може свідчити про прийняття ним запропонованих йому умов та приєднання як другої сторони до запропонованого договору».

Враховуючи основоположні засади законодавства у сфері цивільних відносин і важкі як для розуміння норми, що регулюють відносини у кредитній сфері, що зумовлює необхідність захисту споживачів у даній сфері послуг, що носить доволі особливий характер, суд зауважив, що «пересічним споживачам банківських послуг з урахуванням звичайного рівня освіти та правової обізнаності, неможливо ефективно здійснюватися свої права бути проінформованим про умови кредитування за конкретним кредитним договором, що укладений у формі заяви про надання кредиту і Умов та правил надання банківських послуг, адже Умови та правила надання банківських послуг це великий за обсягом документ, який стосується всіх аспектів щодо надання банківських послуг і потребує достатньої кількості часу, а також відповідної фахової підготовки для розуміння цих правил тим паче відносноконкретного виду кредитного договору».[2]

Отже, встановлено, що підписана позичальником анкета-заява про приєднання до таких Правил і Умов стосовно надання банківських послуг не вважається договором приєднання.

Усі питання, які пов'язані із відносинами кредитування, визначаються банком та позичальником за допомогою укладання кредитного договору. Стаття 1055 Цивільного кодексу встановлює вимоги до форми такого договору. Так, він має укладатися у письмовій формі, і у разі її недодержання вважається нікчемним.[1]

На мою думку, одне лише підписання позичальником анкети – заяви є недостатнім для того, щоб вважати кредитний договір укладеним. Оскільки, у такій анкеті – заяві відсутні домовленості сторін щодо сплати відсотків за користування кредитними коштами, штрафів та пені за порушення зобов'язань за таким договором. Погоджуюсь також з тим, що підписання даної заяви не вважається договором приєднання, оскільки останній містить умови, що встановлені однією із сторін у формулярах або в інших стандартних формах і може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому.[1] А в даному випадку, ці умови неодноразово банком змінювалися.

Отже, суди не повинні були приймати рішення, якими задовольнялися банківські вимоги, а саме, у частині, що стосувалася стягнення штрафу і процентів, оскільки особою не було підписано ні одного документа, що передбачав саме порядок і умови, на підставі яких нараховувалась би сума цих платежів. Тому, в схожих з цією, ситуаціях, банк має право

вимагати лише повернення наданої ним суми та сплати процентів, що передбачені статтями 625 і 1048 Цивільного кодексу України.[3]

Проаналізована Постанова має істотне значення для подальшого регулювання відносин у банківській сфері, оскільки її прийняття забезпечило подальший захист інтересів споживачів банківських послуг та стало сигналом для припинення банками порушень законодавства у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 р. по справі № 342/180/17[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244>
3. «Анкета-заява разом з «Умовами та правилами надання банківських послуг» та «Тарифами банку» не можуть розцінюватись як стандартна (типова) форма кредитного договору» (ВС/ВП у справі №342/180/17 від 03 липня 2019 р)[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
[https://protocol.ua/ru/anketa_zayava_razom_z_umovami_ta_pravilami_nadannya_bankivskih_poslug_ta_tarifami_banku_ne_mogut_roztsinyuvatis_yak_standartna_\(tipova\)_forma_kreditnogo_dogovoru/](https://protocol.ua/ru/anketa_zayava_razom_z_umovami_ta_pravilami_nadannya_bankivskih_poslug_ta_tarifami_banku_ne_mogut_roztsinyuvatis_yak_standartna_(tipova)_forma_kreditnogo_dogovoru/)

*Раковець Ю.Д.,
курсант 3 курсу Інституту
підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ – ПРОДАЖУ ТОВАРУ, УКЛАДЕНОГО НА ВІДСТАНІ

На даному етапі нашого життя з кожним днем зростає популярність інтернет – торгівлі, оскільки даний спосіб купівлі – продажу товарів є доволі зручним як для покупця, так і для продавця. Електронна торгівля в Україні існує вже понад десяти років, а єдиним нормативно – правовим актом, який призначений регулювати дану сферу відносин є Закон України «Про електронну комерцію», який було прийнято лише у 2015 році. Саме він спрямований на регулювання правових відносин у сфері електронної комерції під час вчинення електронних правочинів. [1]

Що стосується судової практики розгляду спорів, пов'язаних з продажем товарів через інтернет, то суди вже декілька років як почали з'ясовувати сутність електронної комерції, а зокрема і питання стадій укладення та виконання правочинів у електронній формі та пов'язаних з таким укладенням можливостей розірвати договір.

Пропоную з'ясувати питання коли ж саме договір купівлі – продажу товару на відстані вважається укладеним і у цьому нам допоможе рішення апеляційного суду Донецької області від 9 жовтня 2017 року. Короткий виклад справи: покупець замовив у інтернет – магазині «АЛЛЮ» мобільний телефон, який він оплатив банківською картою. При огляді своєї покупки у відділенні «Нової пошти» ним було звернута увага на наліпку на телефоні, що

містила серійний номер та напис «Для збереження ваших прав споживача, будь ласка, збережіть цю наліпку незайманою».

Дійсно, на офіційному сайті виробника даного телефону у розділі «Гарантія» міститься застереження стосовно того, що будь-яка зміна, видалення або ж пошкодження такого серійного номера матиме наслідком анулювання гарантії, про що покупець не був поінформований в той момент, коли замовляв товар, а фотографія цього товару, розміщена на сайті продавця не містила на ньому наліпки. З цього покупцем було зроблено висновок, що наліпку треба зберігати впродовж 1 року (всього строку гарантії). Продавець вважав, що інтернет – магазин його ввів в оману, тому намагався повернути придбаний товар і відповідно, сплачені за нього кошти, відповідно до положень законодавства про захист прав споживачів. Судом першої інстанції було відмовлено у цьому.[2]

Суд апеляційної інстанції визнав даний договір купівлі – продажу товару як таким, що укладений на відстані, враховуючи здійснене замовлення на сайті, доставку товару поштою та підписання покупцем акту приймання – передачі товару і відповідної сплати коштів за товар, а також базуючись на ст.13 Закону України «Про захист прав споживачів». У рішенні зазначається, що моментом укладення договору, тобто акцептом оферти слід вважати момент підписання покупцем акту приймання – передачі такого товару. Цей висновок спирається на прийнятті Угоди користувача, що містилася на сайті, і відповідно, з якою кліком погодився покупець, публічним договором, що передбачений ст. 633 Цивільного Кодексу України.

Цікавим моментом є те, що дана Угода користувача містила положення, відповідно до якого покупець має право відмовитися від отримання даного товару та вимагати повернення сплаченої вартості товару та вартості його доставки, якщо фактичні умови продажу не відповідають оферті. У рішенні зазначалося, що таке право покупець має лише до моменту, коли він підписав документи, підтверджуючі отримання товару, мається на увазі документи перевізника про доставку відправлення з товаром одержувачеві.

Однак, 16 жовтня 2019 року Верховний Суд прийняв постанову, якою скасував попереднє рішення апеляційного суду. Підставою для скасування було те, що апеляційним судом не було звернено уваги на порушення даною Угодою між продавцем та покупцем законодавства про захист прав споживачів. Відповідно до ч. 4 ст. 13 ЗУ «Про захист справ споживачів» споживач має право розірвати укладений на відстані договір шляхом повідомлення продавця про це протягом чотирнадцяти днів з моменту підтвердження інформації або з моменту одержання товару чи першої поставки товару. [3] Однак умови зазначеної Угоди обмежили права покупця порівняно з тими, що встановлені у вищезазначеному законі. Висновок апеляційного суду був аргументований тим, що під час укладення договору купівлі – продажу сторони мають право відступити від положень ЗУ «Про захист прав споживачів», однак він є неправильним, адже відомо, що умови договору, котрі погіршують становище споживача, в нашому випадку – це обмеження права на розірвання договору протягом 14 днів з дня отримання товару, є нікчемними на підставі закону. В нашому випадку, апеляційний суд оминув увагою пункт Угоди, котрий надавав покупцю право відмовитися від товару та відповідно вимагати повернення сплаченої вартості, тобто визначав відносини сторін саме до моменту отримання покупцем товару, в той час як норма зазначеного закону визначає відносини саме після його отримання. З цього

висновок – відмову від товару до його прийняття та після регулюють відносини, що виникають у різні проміжки часу, тому пункт Угоди жодним чином не обмежує право покупця на розірвання покупцем договору протягом встановленого законодавством строку після отримання товару.[4]

Тому, апеляційний суд не врахував відповідних вимог законодавства при цьому не встановивши належно всі обставини справи, внаслідок чого передчасно дійшов до висновку про існування підстав для відмови у задоволенні позову.

Підсумовуючи, хочу відмітити, що прийняття Закону України «Про електронну комерцію» вплинуло на спрощення питань правового регулювання порядку укладання договорів у мережі Інтернет, але все одно дане питання й надалі буде залишатися актуальним з огляду на постійний розвиток суспільства та технічний прогрес.

У питаннях стихійного переходу на електронну купівлю – продаж корисною є також і судова практика, де можна знайти відповіді на всі проблемні питання, пов'язані з даним видом договорів, одну з яких, стосовно моменту укладення договору купівлі – продажу на відстані та пов'язаною з ним можливістю розірвати договір і було надано на прикладі судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 року № 675-VIII[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
2. Рішення Апеляційного суду Донецької області від 09.10.2017 р. №235/1462/17[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69414402>
3. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року № 1023-XII[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
4. ВС/КЦС, справа №235/1462/17, 16.10.19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85111300>

Науковий керівник: О.П.Печений, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Скрипник Юлія Олександрівна,
Студентка 2 курсу, 1 групи ІПКОЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ УМОВ ДОГОВОРУ ЯК ПРОБЛЕМА ПРИ ТЛУМАЧЕННІ ПРАВОЧИНУ

«Pactaservantsunt», що в перекладі означає – «договори слід виконувати; договорів слід дотримуватись». Цей крилатий вираз ще з часів Стародавнього Риму показує важливість виконання договірних зобов'язань, які виникали навіть до нашої ери. Проте добросовісна реалізація договорів напряду залежить від зазначених у їх змісті умов.

Часто, розглядаючи справу, суд вирішує спірне питання виходячи із конфліктногоположення, запропонованого сторонами. Саме тому сьогодні надзвичайно актуальним є питання щодо роз'яснення умов договору, необхідність в якому зазвичай

виникає під час розгляду судом спорів про укладення і дійсність правочину/договору, його розірвання тощо.

В юридичній літературі найчастіше виділяють очевидну та приховану невизначеність умов договору. Також існують так звані договірні «помилки в законі». Це недоліки у волевиявленні сторін, що виникають через помилкове уявлення про правову сутність договору, який укладається. Через такі дефекти в умовах правочин може бути визнано недійсним. Очевидна ж невизначеність найчастіше є наслідком або недбалого чи поспішного складення тексту правочину, або звичайних помилок (описки, упущення тощо).

Набагато складнішою є прихована невизначеність. Її сутність полягає у втраті однозначності умови договору під час її співвідношення із певними конкретними обставинами спору, з приводу чого й виник спір. Наприклад, через різноманітність передумов укладання договору буває, що воля, виражена у формі волевиявлення, насправді не буде відповідати внутрішній волі, справжньому прагненню сторін. Так може статися у результаті, наприклад, помилки сторін, обману, примусу, тощо.

Проблема невідповідності волі та волевиявлення може підійматися, наприклад, якщо контрагент знав, що слова/листи, у яких закріплювалася воля, містили описку чи жарт, не говорячи вже про обман чи погрозу. Ситуація ускладнюється у разі, якщо йдеться про неочевидну невідповідність волі та волевиявлення. Неузгодженість саме останніх двох категорій найчастіше й призводить до виникнення спірних питань вирішення яких потребує тлумачення змісту договору.

Тож Верховний Суд сформулював свою позицію щодо єдності внутрішньої волі та зовнішнього волевиявлення у постанові від 3 червня 2015 р. у справі № 6-232цс14 «відповідно до ч. 3 ст. 203 ЦК України волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі». При розгляді кожної окремої справи про тлумачення необхідне детальне дослідження усіх чинників які спонукали сторони укласти договір. На підставі узагальнення судової практики можливе формування чітких критеріїв оцінки передумов укладення договору, які б виключали можливість невідповідності волі та волевиявлення. Це, у свою чергу, дасть змогу зменшити кількість позовів про тлумачення.

Також, проаналізувавши причини появи розбіжностей у розумінні змісту договору, необхідно зазначити наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних передумов їх виникнення. Перші виникають через неоднозначність використаних у договорі виразів, другі – зумовлені неузгодженістю усвідомлення меж своїх можливостей кожною зі сторін із їх дійсними вчинками. Аналіз судової та договірної практики підтверджує положення про те, що сторони досить часто неоднозначно розуміють положення договору, які насправді є чітко визначеними та зрозумілими, такими, що не потребують детального тлумачення.

У сучасності при вирішенні судових справ простежується тенденція до обмеження роз'яснення спірних умов договору на користь визначення їх буквального змісту. Це слід узяти до уваги з другого ч. третьої ст. 213 ЦК України. Використовуючи буквальний зміст текст договору та формулюючи висновок про його визначеність та ясність, суди керуються принципом захисту довіри іншої сторони та всіх третіх осіб. У свою чергу, захист сторони, яка сподівається на буквальне значення слів, що містяться в договорі, може гарантуватися за допомогою розподілу тягара доведення [1].

Наведенні положення підтверджує приклад із судової практики [2]. У справі № 360/2497/17-ц позивач звертався до суду з позовом у якому просив розтлумачити умови договору (його зміст). Судвиходив із того, що у договорі були відсутні незрозумілі слова, поняття, терміни, які не дають змоги з'ясувати дійсні наміри сторін при підписанні договору, що є необхідною умовою для тлумачення правочину відповідно до статті 213 ЦК України.

Отже, вимога тлумачення договору/правочину, як правило, має факультативний характер, а тлумачення має значення при вирішенні інших проблем, що постають перед судом: до якого виду договорів необхідно класифікувати спірний договір, чи має позивач право на отримання збитків тощо. Тож ключовою підставою для роз'яснення змісту договору є саме неясність його положень, а не визначення норм законодавства, які повинні регулювати спірні відносини, чи непогодження з умовами договору після його укладення шляхом створення штучних підстав для визнання його недійсним чи розірвання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Судова апеляція / [Ю. С. Шемшученко, В. Л. Кротюк, М. В. Оніщук та ін.]. // ТОВ «Видавництво “Юридична думка”». – 2014. – С. 85–92.
2. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84406155>
3. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними [Електронний ресурс] // Постанова Пленуму Верховного Суду України. – 06.11.2009 – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри цивільного права Спасибо-Фатєєва І.В.

*Ципищук Катерина Володимирівна,
Студентка 2 курсу 5 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Однією з найбільш дискусійних категорій юридичної науки, у тому числі цивільного права, досі залишається «правосуб'єктність». Особливо актуальним є визначення правосуб'єктності неповнолітніх, адже під час її характеристики береться також до уваги психічний стан та зрілість людини.

Правосуб'єктність фізичної особи – це можливість бути учасником правовідносин. Згідно зі статтею (далі – ст.) 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [1], кожна людина має право на визнання її правосуб'єктності незалежно від місця перебування. Так, теоретики права, зокрема М. Цвік, О. Петришин, Л. Авраменко[2, с. 340 – 343], складовими правосуб'єктності вважають:

- 1) правоздатність – здатність мати суб'єктивні права і обов'язки (виникає з моменту народження, а у деяких випадках (наприклад, спадкування) – навіть до цього моменту);
- 2) дієздатність – можливість самостійно та усвідомлено набувати для себе прав і виконувати обов'язки;

3) деліктоздатність – здатність нести відповідальність за вчинені правопорушення.

Натомість С. Алексєєв переконаний, що правосуб'єктність – первинна ланка конкретизації юридичних норм, де обумовлюється загальний юридичний стан суб'єкта – включає в себе лише правоздатність та дієздатність. Щодо можливості виокремлення деліктоздатності як елемента загальної структури правосуб'єктності вчений з одного боку вважав, що для більшості суб'єктів права потреби у цьому немає, а з іншого – що «у деяких випадках виникає необхідність відокремлення деліктоздатності». [3, с. 277, 279].

Цивілісти, як правило, трактують деліктоздатність суб'єктів цивільного права як елемент їхньої дієздатності. Наприклад Я. Веберс[4, с. 124] та О. Іоффе[5, с. 55] розглядали дієздатність як збірну категорію, що включає в себе здатність до вчинення правомірних юридичних дій (правочиноздатність), і здатність до відповідальності за правопорушення (деліктоздатність), тобто зазначені дві здатності розцінюються як структурні елементи єдиного поняття дієздатності.

Зважаючи на те, що поняття «правосуб'єктність» усе ще не віднайшло свого однозначного розуміння, прийнято вважати цивільну правоздатність та дієздатність неповнолітніх осіб складниками правосуб'єктності та передумовою дійсності правочину. Відповідно до ст. 30 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [6] дієздатність – здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. Розрізняють три види дієздатності:

1. часткова – до 14 років;
2. неповна – з 14 до 18 років;
3. повна – з 18 років, тобто з досягненням повноліття.

Можливості неповнолітньої фізичної особи закріплені ст. 32 ЦК України, а саме:

- 1) самостійно розпоряджатись своїм заробітком, стипендією та іншими доходами;
- 2) самостійно здійснювати свої права на результати інтелектуальної, творчої діяльності;

3) бути учасником (засновником) юридичної особи, якщо це не заборонено законом, або установчими документами юридичної особи;

4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку), розпоряджатись вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок) тощо.

Водночас законодавець передбачає правовий важіль, що здатний вплинути на хід цивільних відносин, суб'єктом яких є неповнолітній, зокрема, обмежити його права шляхом втручання у реалізацію встановлених можливостей з боку батьків (усиновлювачів), піклувальника, або органу опіки та піклування. Тобто неповнолітні все-таки є юридично залежнимий відносно несамотійними.

Напряма права, який реалізує здатність фізичної особи-неповнолітнього здобути повну цивільну дієздатність, є інститутом емансипації, що став новим явищем для цивільного права в Україні. Емансипація – інститут забезпечення визнання фізичної особи-неповнолітнього дієздатним повною мірою завдяки переходу з категорії осіб, що володіють частковою цивільною дієздатністю, у категорію суб'єктів повністю дієздатних, зберігаючи при цьому свій фактичний соціальний статус.

Підставами набуття повного обсягу дієздатності є:

- 1) реєстрація шлюбу або запис матір'ю чи батьком дитини(ст. 34 ЦК України);
- 2) укладення трудового договору з 16 років (ч. 1 ст. 35 ЦК України, ст. 187, 188 Кодексу Законів про працю України);
- 3) здійснення підприємницької діяльності (ч. 3 ст. 35 ЦК України).

Також законодавчовстановлені гарантії збереження повної цивільної дієздатності унаслідок припинення вищезазначених підстав (особа продовжує бути дієздатною).

Отже, українське цивільне законодавство створює необхідні умови і встановлює відповідні гарантії забезпечення реалізації індивідами своєї цивільної правосуб'єктності. За фізичними особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку, закріплено певні можливості щодо виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин, а також врегульовано питання здобуття дієздатності у повній мірі, визначивши відповідний порядок емансипації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Х.: Право, 2009. 584 с.
3. Алексеев С.С. Проблемы теории права: Свердловск: Свердл. юрид. ин-т, 1972. Т. 1. 396 с.
4. Веберс Я.Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. Рига: Зинатне, 1976, 232 с.
5. Иоффе О. С. Ответственность по советскому гражданскому праву. Л.: Изд-во ЛГУ, 1955, 476 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

***Науковий керівник:** асистент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кацюба Карина Валеріївна.*

***Цувіна Анна Андріївна,**
студентка 1 групи 2 курсу ІПКОЮ
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РОЗМЕЖУВАННЯ ВІНДИКАЦІЙНОГО ТА НЕГАТОРНОГО ПОЗОВІВ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини першої статті 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Особливе місце серед найефективніших цивільно-правових способів захисту права власності посідають віндикаційний та негаторний позови, що сформувалися як речові позови (actio in rem) в системі римського права. У контексті вибору способу захисту права та розмежування

цих двох позовів на особливу увагу заслуговують правові позиції Верховного Суду (далі – ВС).

Перш за все слід навести визначення понять віндикаційного та негаторного позовів. Під першим розуміють позов неволодіючого майном власника до його фактичного набувача про витребування індивідуально-визначеного майна з чужого незаконного володіння, а під другим - позов власника до третіх осіб про усунення перешкод, пов'язаних із здійсненням прав щодо користування та розпорядження майном.

На особливу увагу заслуговують правові позиції ВС щодо сутності вказаних позовів. Так, у постанові ВС від 04.07.2018 р. у справі № 653/1096/16-ц зазначено, що предметом віндикаційного позову є вимога власника, який не є фактичним володільцем індивідуально-визначеного майна, до особи, яка незаконно фактично володіє цим майном, про повернення його з чужого незаконного володіння [1]. Крім того, згідно з постановою ВП ВС від 15.05.2019 року у справі № 522/7636/14-ц однією з обов'язкових умов для задоволення віндикаційного позову є встановлення під час розгляду спорів про витребування майна, зокрема й тієї обставини, чи перебувало спірне майно у володінні позивача, який указує на порушення своїх прав як власника, на підставах, визначених законодавством, та який на момент подання позову не є власником цього майна, однак вважає себе таким [2].

У постанові ВС від 04.07.2018 р. у справі № 653/1096/16-ц також надається визначення негаторного позову, під яким розуміється позов власника, який є фактичним володільцем майна, до будь-якої особи про усунення перешкод, які ця особа створює у користуванні чи розпорядженні відповідним майном. Позивач за негаторним позовом вправі вимагати усунути існуючі перешкоди чи зобов'язати відповідача утриматися від вчинення дій, що можуть призвести до виникнення таких перешкод. Означений спосіб захисту спрямований на усунення порушень прав власника, які не пов'язані з позбавленням його володіння майном [1].

Показовою ця постанова є також з точки зору визначення головного критерією розмежування позовів - наявності або відсутності в особі права володіння майном на момент звернення з позовом до суду [1]. Ще одним критерієм може слугувати позовна давність, оскільки на віндикаційні позови вона поширюється, а на негаторні – ні. Так, у постанові ВП ВС від 17.10.18 у справі №362/44/17 вказано, що на віндикаційні позови держави та територіальних громад (в особі органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно) поширюється загальна позовна давність, що відповідно до ст. 257 ЦК України установлюється тривалістю у три роки, а відповідно до постанови ВС від 04.07.2018 р. у справі № 653/1096/16-ц негаторний позов може бути пред'явлений упродовж всього часу тривання відповідного правопорушення [3; 1].

Слід зазначити, що у судовій практиці актуальним є питання щодо сутності позову про виселення з житла. З однієї точки зору, володільцем нерухомості можна вважати особу, яка в ній фактично проживає. У такому разі вказаний позов можна кваліфікувати як віндикаційний, оскільки власник, який висуває вимогу про виселення незаконного мешканця з житла, фактично прагне відновити своє володіння. З іншої точки зору, факт володіння нерухомим майном підтверджується державною реєстрацією права власності, а отже, володіє житлом той, хто значиться в реєстрі речових прав на нерухоме майно як власник. Можна зробити

висновок, що саме останній є володільцем житла, а не незаконний мешканець. Таку позицію підтримує ВП ВС, яка у постанові від 04.08.2018 у справі № 653/1096/16-ц визнала позов про виселення з житла негаторним, оскільки особа, яка зареєструвала право власності на об'єкт нерухомості, набуває щодо нього всі правоможності власника. Факт володіння нерухомим майном (possessio) може підтверджуватися, зокрема, державною реєстрацією права власності на це майно у встановленому законом порядку (принцип реєстраційного підтвердження володіння) [1].

Окрім того, наявні суперечливі позиції у справах про повернення у державну або комунальну власність земель водного фонду. Справи стосувалися заволодіння земельними ділянками фізичними особами, після чого прокуратура зверталася із позовом про їх повернення. Перед судом постало питання про кваліфікацію таких позовів як віндикаційних чи негаторних. Проблема набуває особливої гостроти, адже від цього залежатиме позовна давність, а прокуратура звертається до суду зазвичай після спливу трирічного строку. З цього приводу ВП ВС у справі № 487/10128/14-ц постановила: зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням ЗК України та ВК України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади. Таким чином, ВС дійшов висновку, що позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду [4]. Однак із вказаним висновком ВП ВС важко погодитися, адже спираючись на принцип реєстраційного підтвердження володіння, володільцем є відповідач, право власності якого на земельну ділянку зареєстроване у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, а отже, позов прокуратури – це позов до володільця, якого прокуратура вважає незаконним. Таким чином, цей позов можна кваліфікувати як позов про витребування землі від незаконного володільця.

Отже, незважаючи на те, що віндикаційний та негаторний позови відомі ще з часів Давнього Риму, до цього часу залишається актуальною низка проблем, пов'язаних із точним розмежуванням сфери дії кожного з них. Аналіз практики ВС дає змогу встановити більш чіткі межі між сферами дії цих позовів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Постанова Верховного Суду від 04.07.2018 у справі № 653/1096/16-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.05.2019 у справі № 522/7636/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82095857>
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018 у справі № 362/44/17 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79472747>
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.11.2019 у справі № 487/10128/14-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541621>

*Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права № 1
НЮУ імені Ярослава Мудрого Спасько-Фатєєва Інна Валентинівна*

*Чистякова Олена Олегівна,
курсант 3 курсу, 2 групи, 5 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПІДХОДИ ДО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ ПРО НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Одним із напрямків міжнародної торгівлі послугами є туризм. Сучасний етап життя характеризується процесами глобалізації у багатьох сферах, з-поміж них - сфера послуг, яка має найдинамічніший розвиток, тому, від рівня її законодавчої регламентації залежить і зростання економіки країни та конкурентоспроможності на світових ринках послуг. Однак, чинні нормативно – правові акти, які регулюють відносини у сфері зобов'язань за договорами про надання послуг не є досконалими, внаслідок відсутності чіткої і послідовної системи такого регулювання, що має наслідком колізії та неоднозначну практику щодо вирішення спорів, зокрема, що стосується компенсації моральної шкоди за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором про надання туристичних послуг.

Серед існуючих проблем можна виділити - відсутність встановленої на рівні законодавства методики оцінювання розміру моральної шкоди у разі порушення прав споживачів туристичних послуг. Це призводить до того, що суд кожен раз має встановлювати ступінь вини, обставини, характер фізичних та моральних страждань, враховувати індивідуальні особливості туриста. Внаслідок цього, існує велика кількість судових рішень, в яких розмір компенсації моральної шкоди істотно відрізняється. [1,с.33]

Пропоную розглянути постанову Верховного Суду, що була ухвалена 30 жовтня 2019 року і яка надалі вплине на судову практику у сфері надання туристичних послуг, оскільки її положення дають змогу встановити основні підходи з питань відшкодування моральної шкоди за невиконання зобов'язань у даній сфері послуг.

Так, справа стосувалася стягнення матеріальних збитків, моральної шкоди та компенсації. Щодо короткого змісту: було укладено договір про надання туристичних послуг, між позивачами та фізичною особою – підприємцем, яка представляла інтереси та діяла від імені туроператора - дочірнього підприємства « А.Е.Т. Джоін ап!», відповідно до цього договору, останній зобов'язувався надати їм туристичний продукт, вартість якого становила 41 422 грн., та який включав у себе: авіаперевезення, проживання і харчування у готелі, послуги трансферу: аеропорт-готель-аеропорт, медичне страхування та страхування від нещасного випадку. Однак, умови договору належно виконані не були: відбулася затримка рейсу, що призвело до втрати можливості стиковки із наступним рейсом, по прибуттю у місце призначення з позивачами представники відповідача не зв'язалися, тому вони були змушені самостійно добиратися до готелю на таксі. Внаслідок такої затримки ними не було використано один день перебування в готелі. Такі неякісні послуги завдали їм значних глибоких душевних страждань. Отже, вони просили стягнути з відповідача

матеріальні збитки і моральну шкоду у розмірі 10 000 гривень на кожну особу та компенсацію.

Судом першої інстанції було відмовлено у задоволенні вимог щодо відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що умовами договірних відносин, які виникли між сторонами, не було передбачено положень по відшкодуванню моральної шкоди.

Однак, Верховний Суд все ж таки частково задовольнив вимоги, що стосувалися відшкодування моральної шкоди, стягнувши з відповідача по 500 грн. на користь кожного з позивачів. На мою думку, присуджений розмір відшкодування є недостатнім, оскільки сума відшкодування моральної шкоди має відбивати реальну компенсацію зазнаних споживачем психологічних переживань і має ґрунтуватися на характері й обсязі моральних та фізичних страждань, заподіяних споживачеві. На практиці, як правило, споживачі визначають розмір моральної шкоди на власний розсуд. Тому, вважаю, суд мав задовольнити позовні вимоги у повному обсязі, з огляду на те, що неналежне виконання туроператором однієї частини зобов'язань зумовило неналежне виконання іншої частини, що призвело як до певних матеріальних втрат, так і до тривалих переживань.

Незважаючи на те, що так і не було задоволено вимоги у повному обсязі, все ж таки висновки Суду по даній справі мають цінне практичне значення.

Отже, судом було наголошено на такому: відповідно до положень статті 611 Цивільного кодексу України, моральна шкода підлягає відшкодуванню в разі порушення зобов'язань у договірних правовідносинах у випадку встановлення такої відповідальності законом або договором.

Спори, що стосуються питань відшкодування моральної шкоди, розглядаються у випадках: якщо право на таке відшкодування закріплено у конституційних нормах, або виходить з таких положень; у випадках, передбачених ЦК України та іншим законодавством, що встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди; при порушенні зобов'язань, які підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів» чи інших законів, які регулюють такі зобов'язання і передбачають відшкодування моральної шкоди.[2]

Відповідно до статті 25 ЗУ «Про туризм» туристи та екскурсанти мають право, зокрема, на відшкодування моральних збитків у разі невиконання або неналежного виконання умов договору. Однак судами попередніх інстанцій було відмовлено у такому відшкодуванні, із зазначених вище підстав.

Але такі висновки виявилися помилковими, так як судами встановлено неналежне виконання відповідачем умов договору про надання туристичних послуг в частині ненадання послуг трансферу (перевезення) із аеропорту до готелю, що потребувало від позивачів додаткових зусиль в організації свого відпочинку за кордоном, призвело до розчарування від того, що їх законні очікування не виправдані та як наслідок, душевних хвилювань.

Отже, незважаючи на те, що безпосередньо укладеним між сторонами договором, положення про моральну шкоду передбачені не були, то з метою належного захисту інтересів споживачів даного виду послуг, в таких випадках активізується не договірна відповідальність, а та, що передбачена законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Камінська Н. Відшкодування моральної шкоди за невиконання або неналежне виконання умов договору про надання туристичних послуг / Н. Камінська // Підприємництво, господарство і право, 12.2017 . – с.30 – 34
2. Постанова Верховного Суду від 30.10.2019 р . у справі № № 761/35935/15-ц[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85582027>

*Шарапова Валерія Віталіївна,
студентка 3 курсу Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЧИ Є САМОЗАХИСТ ФОРМОЮ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ?

Самозахист передбачений в ст. 19 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), в якій зазначається, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Самозахист цивільних прав є одним із видів способів захисту цивільних прав.

Так, крім способів захисту у цивільних прав судом, що передбачені в ч. 2 ст. 16 ЦК, серед яких визнання права, визнання правочину недійсним, існують ще способи, які передбачені цим кодексом та їх в науці цивільного права класифікують на види наступним чином: 1) самозахист цивільних прав; 2) заходи оперативного впливу на порушника цивільних прав, тобто такі юридичні засоби правоохоронного характеру, які застосовуються до порушника цивільних прав та обов'язків безпосередньо уповноваженою особою як стороною в цивільному правовідношенні без звернення за захистом права до компетентних державних чи громадських органам. До них відносяться: заходи оперативного впливу, пов'язані з виконанням зобов'язань за рахунок боржника; заходи оперативного впливу, пов'язані із забезпеченням зустрічного задоволення; заходи оперативного впливу, пов'язані з відмовою вчинити певні дії в інтересах несправного контрагента 3) заходи правоохоронного характеру, що застосовуються до порушників цивільних прав **КОМПЕТЕНТНИМИ ДЕРЖАВНИМИ ЧИ ІНШИМИ ОРГАНАМИ**. Заходи правоохоронного характеру, що застосовуються до правопорушників державною - способи захисту цивільних прав, які реалізуються в юрисдикційній формі - у судовому або адміністративному порядку.

Як бачимо, в науці цивільного права самозахист визначається як спосіб захисту, а не форма (за ч.2 ст.19 ЦК способи самозахисту мають відповідати змісту права....Якщо категорію самозахист замінити категорією «спосіб», то вийде «спосіб способу») Так, **форма захисту** є категорією цивільного процесуального права. Під формою захисту розуміється цивільна процесуальна форма, тобто юрисдикційна процедура розгляду цивільної справи. Смісл законодавчого визначення форм захисту суб'єктивних прав і інтересів полягає у правовому забезпеченні реалізації цих прав через відповідні механізми правозастосування, тобто за допомогою відповідних юридичних процедур. А **спосіб захисту** – це категорія матеріального цивільного права. Спосіб захисту здійснюється в межах механізму правового регулювання відповідної галузі права (в даному випадку—цивільного права). Але ж відповідно до Цивільного процесуального кодексу України суди розглядають у порядку

цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Розглянемо детальніше конструкцію «юрисдикційна процедура розгляду цивільної справи», яка застосовується у визначенні поняття «форма захисту» та категорію «механізми правозастосування», про яку було згадо вище. Конструкція «юрисдикційна процедура розгляду цивільної справи» вимагає розкриття сутності поняття юрисдикція в науці цивільного процесуального права. Воно розкривається шляхом вказівки на право (повноваження) здійснювати правозастосовну діяльність, пов'язану з вирішенням цивільних справ, а виходячи з того, що ці повноваження мають певні органи, то і шляхом вказівки на ті органи (систему органів), що здійснюють цю правозастосовну діяльність. Звісно ж, що первинним та найважливішим по відношенню до всіх органів, які мають таке право (повноваження) є суд. Право на суд є загальновизнаною нормою і принципом міжнародного права і конкретизується як право на судовий захист у Конституції України. (в ст. ст. 55, 124). І в тому ж ЦК закріплено право на судовий захист. Крім судів є й інші органи, а точніше система органів цивільної юрисдикції, яка передбачена чинним законодавством, які мають таке право (повноваження) у зв'язку з тим, що чинне законодавство передбачає декілька форм захисту суб'єктивних прав і законних інтересів. Так, до таких органів відносяться Президент України, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування. Вони здійснюють адміністративну форму захисту прав та інтересів та вони передбачені в ст. 17 ЦК. В цій же статті зазначено, що рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду. Також таке право мають нотаріуси відповідно до ст. 18 ЦК. Також має місце така форма захисту як альтернативна, існування якої обумовлено вадами судового розгляду (вартість витрат на судовий розгляд. Надмірна тривалість строків розгляду справи тощо) Все це спонукає до пошуків альтернативних способів врегулювання спорів, які були б більш ефективними порівняно з розглядом справи в суді. Захист в альтернативному порядку здійснюється наступними органами: третейськими судами, КТС та за участю медіатора.

Так, надавши визначення поняттю форма захисту, стало зрозумілим, що воно нерозривно пов'язане із поняттям «юрисдикція», яке, в свою чергу, нерозривно пов'язане із правом (повноваженням) здійснювати правозастосовну діяльність, яку здійснюють певні органи. (суд – судові органи та несудові (зазначені в ст. ст. 17 та 18 ЦК + ті що здійснюють захист в альтернативному порядку) Так, навіть юрисдикцію в науці цивільного процесуального права залежно від природи органу, який здійснює розгляд та вирішення цивільних справ, поділяють на судову та несудову.

Отже, самозахист не є формою захисту, бо форма захисту передбачає юрисдикційну процедуру розгляду цивільної справи, тобто процедуру розгляду справи органом, який визначений в законодавстві, – судовим або несудовим. А самозахист цього не передбачає, бо відповідно до ЦК він являє собою застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Самозахист є способом захисту, і ще одним підтвердженням цього є те, що він здійснюється в межах механізму правового регулювання однієї галузі матеріального права – цивільне право.

*Шматько Валерія Сергіївна,
курсант 3 курсу, 2 групи
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УМОВИ ДЛЯ ВИЗНАННЯ ДІЙСИМ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ БЕЗ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ

Цивільний кодекс України у статті 657 визначає вимоги до форми окремих видів договорів купівлі-продажу, зокрема йдеться про те, що договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі.

Ч.1 ст. 220 ЦК встановлює правові наслідки недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору, так, відповідно до неї: у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним. Однак ч.2 цієї статті містить виключення, яке полягає у наступному - якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається.[1]

Щодо цього питання необхідно звернути увагу на постанову Верховного Суду від 04.03.2019 року. Справа стосувалася вимог про визнання договору дійсним, а також визнання права власності на нерухоме майно. Договір купівлі-продажу був укладений у простій письмовій формі. Предметом даного договору був комплекс нежитлових будівель та споруд виробничої бази. Причиною відсутності нотаріального посвідчення цього договору стало нез'явлення відповідача у зазначений час і місце, з необхідними документами для такого посвідчення. Чим і було порушено встановлені між сторонами домовленості.

Незважаючи на недотримання форми договору, позивач все одно просив визнати цей договір дійсним. Судом першої інстанції позов було задоволено. Але суд апеляційної інстанції скасував дане рішення та ухвалив нове, за яким відмовив у задоволенні позову. [2]

Встановлення судом факту безповоротного ухилення однієї зі сторін від нотаріального посвідчення правочину і втрата стороною можливості із будь-яких причин нотаріально посвідчити правочин – одна з умов для застосування ч.2 ст.220 ЦК і для визнання у судовому порядку правочину дійсним.

Під час розгляду судами справ щодо визнання правочинів дійсними, має бути з'ясовано внаслідок яких причин такий правочин не був нотаріально посвідчений, та чи справді одна зі сторін ухилилася від такого посвідчення і наостанок - чи втрачена така можливість.

Не вважаються підставами для застосування ч.2 ст.220 ЦК: небажання сторони нотаріально посвідчувати договір, ухилення сторони від такого посвідчення з причин відсутності коштів на сплату необхідних платежів та податків під час такого посвідчення.

По даній справі були відсутні підстави для визнання договору купівлі – продажу дійсним, адже в матеріалах справи відсутні докази щодо ухилення відповідача від нотаріального посвідчення договору та стосовно втрати такої можливості.

Отже, Верховним Судом не було встановлено порушення щодо застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального та процесуального права, а тому, відповідно, це рішення було залишено без змін.

Однак, значення положень даної постанови мають цінність у подальшій правозастосовній практиці, оскільки було визначено обов'язкові умови, дотримання яких є необхідним для визнання договору дійсним, у разі відсутності нотаріального посвідчення, серед них:

- судом має бути встановлений факт щодо безповоротного ухилення однієї зі сторін від нотаріального посвідчення правочину;
- втрачена можливість стороною із будь-яких причин нотаріально посвідчити правочин.[3]

Раніше, при вирішенні спору щодо визнання правочину, який підлягає нотаріальному посвідченню дійсним, треба було враховувати, що положення ч.2 ст.220 ЦК не поширюється на правочини, які підлягають як нотаріальному посвідченню, так і державній реєстрації, так як момент вчинення таких правочинів у відповідності до статей 210 та 640 ЦК пов'язаний також із їх державною реєстрацією, і тому вони не вважалися укладеними та не створювали жодних правових наслідків для сторін. Однак, із набранням 1 січня 2013 року чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» згідно з яким ч.3 ст. 640 ЦК було визначено у новому варіанті, відповідно до якого договір, що підлягає нотаріальному посвідченню, вважається укладеним із дня такого посвідчення, також з частини другої статті 657 ЦК України виключено слова «та державної реєстрації». І таким чином, положення ст. 220 ЦК стали доступними для застосування.

Підсумовуючи, треба зазначити, що при подальшому зверненні до суду в таких випадках, позовні вимоги мають містити докази стосовно домовленості сторін щодо усіх істотних умов договору, відповідні докази на підтвердження повного або часткового виконання умов договору та докази ухилення однією зі сторін від його нотаріального посвідчення, конкретніше про які було зазначено вище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
2. Постанова Верховного Суду у справі № 665/2266/16-ц від 04.03.2019р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://verdictum.ligazakon.net/document/80330420>
3. Суд може визнати дійсним договір купівлі-продажу нерухомості без нотаріального посвідчення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/ua/news/184876_sud-mozhe-viznati-dysnim-dogovr-kupvl-prodazhu-nerukhomost-bez-notaralnogo-posvdchennya

***Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Печений Олег Петрович.*

***Матвєєва О.І**
курсант 3 курсу, 2 групи, 5 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Актуальністю теми дослідження є те, що в умовах активної глобалізації світової економіки щорічно збільшується обсяг операцій з криптовалютами. І якщо в деяких найрозвинутіших країнах світу криптовалюту визнано повноцінним платіжним засобом, то в Україні на сьогодні й досі не визначено правовий статус криптовалюти.

Деякі науковці вважають, що криптовалюту необхідно визнати об'єктом цивільних прав. Відповідно до ст.177 Цивільного Кодексу України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. На сьогодні в законодавстві України немає чіткого визначення поняття «криптовалюти», немає і єдиної думки науковців щодо визначення терміна «криптовалюта». Деякі вчені відносять криптовалюту до «віртуальної валюти» та називають інноваційною мережею платежів і новим видом грошей, інші заперечують «причетність» криптовалюти до грошей та називають «цифровим активом». Узагальнюючи різні дефініції науковців, можна позиціонувати криптовалюту як універсальний світовий засіб платежу, обігу та інвестування, що існує у вигляді програмного коду з високим ступенем захищеності і характеризується вільним ринковим курсом. Отже, згідно з ст. 192 ЦК України, ст. 3 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів", п.4 ч.1 ст.1 Закону України «Про валюту та валютні цінності», ст.3 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок» ми не можемо відносити криптовалюту до грошей, валютних цінностей та цінних паперів за формальними ознаками.

Відповідно до положень ст.15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів» криптовалюту також не можна віднести і до електронних грошей, оскільки випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк, тоді як за випуском віртуальної валюти немає юридично зобов'язаних осіб і не контролюється державними органами влади жодної з країн. Транзакції з електронними грошима відстежуються банками, а щодо криптовалюти, то їх обіг можна контролювати лише криптографією.

Деякі юристи схиляються до того, що криптовалюту можна співвідносити з інформацією як нематеріальним благом. І хоча в визначенні криптовалюти є певна схожість з визначенням, яке міститься у ст.200 ЦК України та у ст.1 Закону України «Про інформацію», проте криптовалюта сама по собі не містить у собі інформації як об'єкта цивільних прав, лише відомості що містяться всередині платіжної системи є інформацією, наприклад відомості про кількість криптовалюти, транзакції тощо.

Щодо інших нематеріальних благ, які містяться у ст.199 та 201 ЦК України: результати інтелектуальної, творчої діяльності та особисті немайнові права, то до останніх ми

не можемо віднести криптовалюту за змістом. Враховуючи положення статей 418, 420 та 421 ЦК України та статей 1, 8, 11, 18 Закону України «Про авторське право то суміжні права», на перший погляд ми можемо віднести криптовалюту до комп'ютерної програми, як об'єкта права інтелектуальної власності, проте є суттєві відмінності. Комп'ютерна програма являє собою набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах), тоді як програмні коди, які являють собою криптовалюту, не призначені для приведення в дію комп'ютера. І оскільки емітент криптовалюти відсутній, а відповідно цей програмний код немає автора, саме тому неможливо врегулювати криптовалюту як об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема як програму.

Оскільки, як було вже зазначено, криптовалюта є набором програмного коду, облік і функціонування якого засновані на шифруванні та застосуванні різних криптографічних методів захисту, тому права на такий програмний код досить часто прирівнюють до прав на програмне забезпечення з відповідним правовим регулюванням. Проте головна проблема цього підходу полягає у тому, що у такого програмного коду немає автора. Таким чином, не коректно стверджувати, що криптовалюта є програмним забезпеченням чи об'єктом права інтелектуальної власності (наприклад, у розумінні ст. 418, 420, 421 ЦК, ст. 1, 8, 11, 18 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Відповідно, через відсутність автора на такий програмний код буде неможливо врегулювати криптовалюту як об'єкт права інтелектуальної власності (зокрема, і як програму), а отже, до операцій з передачі прав на криптовалюту неможливо застосовувати законодавство про передачу прав на об'єкти прав інтелектуальної власності.

Отже, на сьогодні все ще існує законодавча неврегульованість правового статусу криптовалюти, а звідси і проблема віднесення криптовалюти до об'єкта цивільних прав. На мою думку, криптовалюту слід виокремити як окремий об'єкт цивільного права, поряд з речами, у тому числі грошима та цінними паперами, іншим майном, майновими правами, результатами робіт, послуг, результатами інтелектуальної, творчої діяльності, інформацією та іншими матеріальними та нематеріальними благами. В разі прийняття закону, який би регулював поняття криптовалюти, внести зміни до Цивільного Кодексу, виокрепивши при цьому окрему главу чи статтю із визначенням поняття криптовалюти, її правового статусу тощо.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Печений Олег Петрович.

Шпак Максим Володимирович
кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ КАСАЦІЙНОМУ ОСКАРЖЕННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Актуальність дослідження питань правової допомоги суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин при розгляді та вирішенні цивільних справ Касаційним цивільним Судом у складі Верховного Суду полягає у необхідності осмисленні уведених нових змін у положення Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) Законом України № 142-IX від 02.10.2019 року [1], яким удосконалено низку норм цивільного процесуального законодавства, які регламентують специфіку діяльності Великої Палати Верховного Суду. З огляду на це, є доцільним та своєчасним дослідження вищезазначених новел у зв'язку з проблематикою надання правової допомоги, зокрема адвокатами, на цій стадії цивільного процесу.

Необхідно відмітити, що науковий інтерес до проблем касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах приділявся у наукових працях вчених-процесуалістів, серед яких: Ю. В. Білоусов [2], С. С. Бичкова та Г. В. Чурпіта [3], К. В. Гусаров [4], В. В. Комаров [5], І. О. Ізарова та Ю. Д. Притика [6], Н. Ю. Голубєва [7], С. Я. Фурса [8] та інші правники.

Законом України від 02.10.2019 року № 142-IX положення ч. 6 ст. 403, ч. 6 ст. 404 та ч. 1 ст. 422 ЦПК України викладено у новій редакції. Проблемним питанням при наданні правової допомоги при касаційному перегляді судових рішень є новелізація ч. 6 ст. 403 ЦПК України. Оновлення таких норм стосуються деталізації положень коли не застосовуються випадки передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду (мова йде про випадки оскарження судового рішення із підстав порушення правил суб'єктної чи предметної юрисдикції (в контексті змісту ч. 6 ст. 403 ЦПК України)). Такі зміни, на наш погляд, є своєчасним кроком і, як уявляється, сприятимуть розвантаженню Великої Палати Верховного Суду від достатньої кількості справ.

В інформаційних джерелах за вересень 2019 року зазначається, що в середньому 360 справ надходить кожен день до Верховного Суду [9]. У той же час, зменшення кількості суддів Верховного Суду до ста, що передбачено у новій редакції ч. 1 ст. 37 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [10] може стати наслідком більшої завантаженості Верховного Суду в контексті більшого навантаження на одного суддю вказаного судового органу.

Тому передбачення у ч. 6 ст. 403 ЦПК України нових положень щодо не застосування правила коли справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду у ситуаціях оскарження учасником справи судового рішення з підстав порушення правил суб'єктної чи предметної юрисдикції може, на думку автора, допомогти при процесі розвантаженості Великої Палати Верховного Суду при розгляді та вирішенні цивільних справ.

Розглядаючи сутність участі осіб, які надають правову допомогу при касаційному оскарженні судових рішень, варто узагальнити нормативні положення цивільного процесуального законодавства, які регулюють особливості діяльності вказаних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Так, положення п. 9 ч. 3 ст. 2 ЦПК України закріплює положення щодо забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом. У ч. 1 ст. 17 ЦПК України вказується, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. У п. 5 ч. 1 ст. 43 ЦПК України зазначено, що учасники справи мають право оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках. У ч. 1 ст. 42 ЦПК України вказано, що у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи. У ч. 1 ст. 58 ЦПК України вказано, що сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. В ч. 1 ст. 60 ЦПК України вказано, що представником у суді може бути адвокат або законний представник. В ч. 3 ст. 392 ЦПК України передбачено, що касаційна скарга підписується особою, яка її подає, або представником такої особи. До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника [11].

Беручи до уваги також факт відсутності скасування так званої "адвокатської монополії", зокрема при касаційному оскарженні судових рішень по цивільним справам, особливою значущістю характеризується питання участі представників, як суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які надають правову допомогу на цій стадії цивільного процесу. Тому враховуючи зазначене, варто вказати, що розуміння суб'єктом надання правової допомоги у цивільних справах наслідків, які втілені у положенні ч. 6 ст. 403 ЦПК України повинні, як правило, удосконалити рівень правової допомоги, яку вони надають в якості представників, при касаційному оскарженні судових рішень у цивільних справах.

Національна судова практика після змін завдяки Закону України № 142-IX від 02.10.2019 року містить випадки застосування нових положень цивільного процесуального законодавства, зокрема ч. 6 ст. 404 нової редакції ЦПК України, що демонструється у цивільних справах [12].

Далі думається, що потребують удосконалення положення, які зазначаються у ч. 5 ст. 403 ЦПК України про те, коли справа містить виключну правову проблему. Як один із можливих варіантів розуміння термінології вказаного явища його можливо розглядати як певний унікальний випадок із національної судової практики, в якому має місце прояв особливої соціальної та (або) державної значущості, що характеризується відсутністю єдиного підходу до її вирішення.

На підставі вищенаведеного дослідження, вбачається, що проблема підвищення ефективності правової допомоги, в тому числі професійної правничої, яку надають адвокати при оскарженні в касаційному порядку судових рішень у цивільних справах характеризується особливою значущістю, що є важливою передумовою належної реалізації приписів, які

закріплені у ст. 59 Конституції України. В той же час, у зв'язку з новелізацією положень цивільного процесуального законодавства, які регламентують особливості випадків не застосування правила передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду, у випадках оскарження учасником справи (зокрема адвокатом, який надає професійну правничу допомогу), судових рішень з підстав порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції, ця проблема викликає необхідність в удосконаленні з боку правників знань щодо застосування цих норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду та щодо строків повернення справи" від 02.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-20> (дата звернення 11.12.2019).

2. Білоусов Ю. В., Феннич В. П. Доказові презумпції у цивільному судочинстві: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 280 с. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26215/1/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%20%D0%AE.%D0%92.%20%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%87%20%D0%92.%20%D0%9F.%20%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.%20%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення 11.12.2019).

3. Бичкова С. С., Чурпіта Г. В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Криміналістичний вісник*. № 2 (24). 2015. С. 12–18. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1887/1/%D0%91%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%D0%A1..pdf> (дата звернення 11.12.2019).

4. Гусаров К. В. Інстанційний перегляд судових рішень у цивільному судочинстві: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; Харків, 2011. 431 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8299/1/Gusarov-Doc.pdf> (дата звернення 11.12.2019).

5. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2012/Komarov_Dinamici_2012.pdf (дата звернення 11.12.2019).

6. Ізарова І. О., Притика Ю. Д. Спрощене позовне провадження цивільного судочинства України: виклики першого року застосування в судовій практиці. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 51–67. URL: <http://oaji.net/articles/2019/3229-1568026851.pdf> (дата звернення 11.12.2019).

7. Голубєва Н. Ю. Поняття та система принципів цивільного процесуального права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 53. С. 103–114. URL: <http://www.apdp.in.ua/v53/17.pdf> (дата звернення 11.12.2019).
8. Фурса С. Я. Цивільний процес України. Проблеми і перспективи. / С. Я. Фурса, С. В. Щербак, О. І. Євтушенко. Київ: Вид. Фурса С. Я., 2006. 448 с.
9. Голова Верховного Суду: "Навантаження на суддів – непомірне. Ми отримуємо в середньому 360 справ щодня". URL: https://ukr.lb.ua/news/2019/09/09/436818_golova_verhovnogo_sudu.html (дата звернення 11.12.2019).
10. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" в редакції 28.11.2019 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 11.12.2019).
11. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції 28.11.2019 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 11.12.2019).
12. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 24 жовтня 2019 року. Категорія справи № 304/1420/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85443559> (дата звернення 11.12.2019).

*Кравцова Єлизавета Олексіївна,
студентка 5 курсу 2 групи
господарського-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КОРПОРАТИВНЕ РЕЙДЕРСТВО НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

У національному законодавстві відсутнє легальне визначення «рейдерства», підходи науковців стосовно нього також різняться, але є загальні ознаки, що характеризують даний феномен. Беручи до уваги ці ознаки, можна дійти висновку, що рейдерством є незаконне заволодіння корпоративними правами та нерухомим майном підприємства всупереч волі власників із використанням шахрайських технологій та схем, корупційних ресурсів, а також тлумачення неоднозначних норм на свою користь.

Поширення рейдерства в Україні почало набирати обертів з моменту переходу нашої держави до ринкової економіки, тобто наприкінці ХХ століття і триває дотепер. Особливо гостро рейдерство стало поширеним явищем на території нашої країни після подій, що пов'язані зі зміною влади та початком антитерористичної операції, що розпочалися у 2014 році. Наша країна належить до країн, що розвиваються, а такі події провокують підвищення рівня нестабільності економічної ситуації в Україні.

Одним із негативних наслідків збройного конфлікту на сході держави є неконтрольований обіг зброї. Що стає передумовою розповсюдження «чорного» рейдерства на підприємствах, що являє собою захоплення оперативного управління підприємством шляхом застосування силових та несилових засобів, характерних для кримінальних правопорушень. Яскравим прикладом такого виду рейдерства є, так звана діяльність «тітушок», які тримали в страху велику кількість населення, тому що застосовували силові захоплення, ними використовувалися радикальні методи, що здатні зашкодити життю та здоров'ю громадян. Але рейдерство не обмежується лише подібними радикальними протиправними способами.

Таким чином, «чорним» рейдерством є захоплення активів чи підприємств із використанням незаконних методів шляхом вчинення таких злочинів як: підробка документів, давання хабаря, злочинна змова з органами державної влади, посадовими особами, державними реєстраторами та нотаріусами тощо.

Окрім «чорного» рейдерства, існує також «сіре» та «біле». Застосування «сірого» передбачає використання як незаконних, так і законних методів, при цьому рейдери користуються існуючими прогалинами у законодавстві. Органи, наділені повноваженнями стосовно застосування санкцій щодо осіб, які займаються рейдерством, здійснюють відповідні заходи з метою протидії та запобігання виникнення вищезазначених правопорушень. Так, у вересні 2019 року СБУ блокувала рейдерські афери державних реєстраторів, які полягали у незаконній перереєстрації понад 200 земельних ділянок на території Київської області.

Типом рейдерства, що є поширеним у розвинутих країнах з високим рівнем економічного розвитку, є «біле», що передбачає заздалегідь сплановані дії, які відповідають чинному законодавству із використанням законних методів. Це дає змогу не порушувати деякі не досить коректні норми, або ж користуватися відсутністю тих, що регулюють ті, чи інші відносини.

Як бачимо, рейдерство є достатньо поширеним, особливо на території нашої держави, тому необхідно встановити шляхи боротьби з цим негативним явищем, адже воно гальмує розвиток України, зокрема створює реальну загрозу для стабільного розвитку як мікро, малих, середніх підприємств, так і великих.

Проблема рейдерства - комплексна, а тому боротьбу з ним слід запроваджувати як на локальному рівні (рівні окремих господарських підприємств), так і на державному, але для цього потрібна наявність чіткої програми послідовних дій та застосування дієвих та ефективних механізмів такої протидії.

Таким чином, необхідно встановити шляхи протидії рейдерству, серед яких можна виділити: покращення економічної безпеки на підприємстві (розробка механізму захисту від можливих рейдерських загроз, а також власної стратегії, яка спрямована на запобігання і протистояння даному процесу, запровадження органів для контролю та моніторингу виникнення рейдерства), ведення Реєстру рейдерів, прийняття спеціального нормативно-правового акту про рейдерство (належне правове регулювання даної сфери, а також діяльності правоохоронних і контролюючих органів, впровадження кримінальної відповідальності за силове захоплення бізнесу та протидіяння незаконним маніпуляціям, застосування протиправних схем).

Недоцільним буде стверджувати, що основною причиною поширення рейдерства є недостатній рівень правового регулювання даного явища, недієвість органів держави, адже недоліки існують і у межах підприємства, наприклад, щодо корпоративного управління, низької обізнаності та недостатнього розуміння сутності норм корпоративного законодавства, помилки та прогалини у локальних нормативно-правових актах, тому необхідне також вирішення таких проблем на рівні підприємства.

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, асистент кафедри господарського права Ваксман Регіна Володимирівна.*

***Мороз І.В.,**
студентка 5 курсу, 2 групи
господарсько-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОЦЕДУРА SQUEEZE-OUT : ВИГІДНЕ ВІДЧУЖЕННЯ АБО ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ.

Реалізація прав міноритарного акціонера наразі є актуальною проблемою для діяльності суб'єктів господарювання, адже особливість такого статусу полягає у тому, що відповідно до положень Закону України “Про акціонерні товариства” міноритарії є особливо вразливими до дій власників контролюючого портфеля акцій. Вони володіють таким пакетом

акцій, який також називають «неконтролюючим». Серед їхніх переваг є можливість отримати дивіденди і при цьому не зазнати суттєвого збитку.

Сутність процедури squeeze-out полягає у примусовому продажі акцій за вимогою власника домінуючого пакету акцій. Дана процедура є доцільною з огляду на зменшення адміністративних та організаційних витрат при взаємодії з міноритарними акціонерами. Такими витратами є, наприклад, повідомлення всіх акціонерів, у тому числі міноритарних, яких може бути декілька тисяч, про проведення загальних зборів товариства. Через те, що акціонери, які володіють 0,01% акцій фактично не мають можливості впливати на прийняття рішень з важливих питань щодо господарської діяльності товариства, дана процедура передбачає купівлю акцій власником домінуючого пакета акцій. Усі стратегічні питання діяльності і функціонування товариства вирішуються акціонером, у володінні якого знаходиться значний пакет акцій, тому викуп акцій, навіть примусовий, вирішує фінансову сторону питання.

Постає питання, яким саме чином буде відбуватися оцінка у грошовому еквіваленті цінних паперів. Перш за все, необхідно зазначити, що міноритаріям повинна компенсуватися ринкова вартість акцій, але, за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, зафіксовані випадки заниження ринкової вартості акцій, що і є проявом неконституційності. Адже у статті 41 Конституції України зазначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Виходячи з вищезазначеного, процедура squeeze-out є досить суперечливою стосовно міноритаріїв, адже з одного боку акції - це їх приватна власність, але з іншого - їх кількість не дозволяє брати участь у вирішенні організаційних питань, і тим самим волевиявлення таких акціонерів залишається поза увагою загальних зборів. Натомість акціонер отримує «матеріальну компенсацію». Але для того, щоб запобігти зверненню до суду з позовом незадоволеного міноритарія, акціонерам необхідно заздалегідь спланувати проведення даної процедури та закріпити її у локальному нормативно-правовому акті. Перш за все потрібно проаналізувати ринкову вартість акцій та звернутися до незалежних оцінювачів, щоб запропонувати вигідну пропозицію міноритарію та уникнути судового процесу. Адже вже було зафіксовано численні випадки заниження ціни викупу акцій мажоритарними акціонерами.

Отже, процедура squeeze-out є цілком законною по відношенню до міноритарних акціонерів з боку власника контрольного пакету акцій. Вона значно заощадить кошти товариства та час на прийняття важливих питань щодо діяльності суб'єкта господарювання. Але необхідно враховувати інтереси міноритаріїв, адже занижена ціна при викупі акцій може стати передумовою для звернення з позовом до суду. Тому існує необхідність врегулювання даного питання на законодавчому рівні, а саме у закріпленні мінімальної вартості акцій, яка не може бути нижчою ніж та, що встановлена у частині 5 статті 65 (2) Закону України «Про акціонерні товариства», на даному етапі розвитку корпоративного законодавства мінімум складає найвища ціна акції, за якою заявник вимоги, його афілійовані особи або треті особи,

що діють спільно з ним, придбавали акції цього товариства протягом 12 місяців, що передують даті набуття домінуючого контрольного пакета акцій включно з датою набуття. Виходячи з цього, доцільно закріпити законодавчо санкцію за примусовий викуп акцій за заниженою ціною.

Науковий керівник : кандидат юридичних наук, асистент кафедри господарського права Ваксман Регіна Володимирівна.

**Беркела Ганна Юріївна,
студентка 3 курсу, 2 групи,
міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого**

ДИСКРИМІНАЦІЯ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЗА РЕЛІГІЙНОЮ ОЗНАКОЮ

Щоденно в тій чи іншій формі знаходить свій прояв дискримінація. Це явище суперечить одвічним стремлінням людини до свободи, рівності, справедливості. Особливою проблемою вона стає у сфері трудових відносин, оскільки торкається найважливіших, з точки зору задоволення фізичних й духовних потреб та прав, серед яких права на рівний доступ до праці, на рівну винагороду за працю, на рівні шанси в кар'єрному зростанні, на захист від безробіття та інші. Прагнення України стати членом Європейського Союзу, інтегруватися до європейського співтовариства змушує нашу владу здійснювати реформи, враховувати принципи суспільного життя, які в демократичних країнах вважаються справедливими. Одним з таких принципів є рівне ставлення до осіб незалежно від їх світогляду і віросповідання. Відповідно досить актуальним на цьому етапі є наукове дослідження проблеми недопущення дискримінації у трудових відносинах та шляхів її подолання задля належного забезпечення трудових прав усіх працівників.

Дослідженням існуючих проблем дискримінації у сфері трудових відносин займалися такі вчені як: О.А.Антон, Н.Б.Болотіна, І.П.Жигалкін, М. С.Супрунова, О.В.Чорноус, О.М.Ярошенко, О.А.Яковлев та інші. Проте хочу зазначити, що дана проблематика є новою для українського наукового середовища, тому джерельною базою для науковців стало законодавство інших країн, сайти зарубіжних організацій, які безпосередньо займаються питаннями щодо запобігання релігійній дискримінації.

Формально в українському законодавстві присутні норми, які забороняють дискримінацію у сфері праці за релігійною ознакою. Відповідно до статті 24 Конституції України: не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань і статті 35: кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Згідно з статтею 22 Кодексу Законів про Працю України (Далі – КЗпПУ): забороняється необгрунтована відмова у прийнятті на роботу. Будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання не допускається. Стаття 6 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачає, що форми дискримінації з боку державних органів, органів місцевого самоврядування тощо, забороняються. Також заборона дискримінації закріплена в низці таких міжнародних актів як: Загальна декларація прав людини, Конвенції МОП № 111 про дискримінацію в галузі праці і зайнятості тощо. Спираючись на це, можна зазначити, що відповідно до законодавства, під релігійною дискримінацією розуміють обмеження людей в правах за ознакою їх релігійної приналежності.

Отож, хочу навести приклад дискримінації за релігійною ознакою в трудових відносинах спираючись на статтю 73 КЗпПУ, в ній міститься перелік святкових та неробочих днів, в які робота не проводиться. Таким чином, незалежно від віросповідання, трудове законодавство змушує всіх працівників не проводити роботу в релігійні свята на певних установах, підприємствах, організаціях. Цілком погоджуюся із думкою М.С.Супрунової, яка досліджуючи дане питання зауважила стосовно статті 73 КЗпПУ, що подібна правова конструкція законодавства про працю надає християнській релігії офіційного державного статусу, яка переважає над іншими видами віросповідання. Вказана норма суперечить статті 35 Конституції України, яка передбачає, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Стосовно цього, Яковлев О.А. зазначив, що відокремлення держави від церкви і необов'язковість, а отже, і неопублічність будь-якої релігії, дає можливість стверджувати, що будь-яка релігійна діяльність громадян є їх приватною справою, якою вони займаються на добровільній основі для задоволення власних прав (Яковлев О.А. Правове регулювання трудових відносин у релігійних організаціях: окремі проблемні питання теорії і практики).

Згідно з ч.2 статті 73: за поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят. Проте стаття 73 містить зобов'язання з відпрацюванням цих днів, а також працівник повинен підтвердити документально, що він сповідує іншу релігію, для того, щоб отримати ці вихідні дні, право на які передбачено законодавством. Я вважаю, що тут порушення статті 25 КЗпПУ, в якій зазначено, що при укладенні трудового договору забороняється вимагати від осіб подання інших документів не передбачених законодавством, під іншими законодавець не закріпив вичерпного переліку, тоді можемо розуміти під ними і документи про належність особи до певної релігії, релігійної громади, конфесії і т.д. Якщо особа вважає, що її права таким чином були порушені або обмежені, то я вважаю, що необхідно звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, на якого сьогодні покладено обов'язок запобігати і протидіяти релігійній дискримінації незалежно від відносин, в яких вона поширюється.

А тому, на мою думку, у новому Трудовому Кодексі необхідно змінити норму статті 73 КЗпПУ, щоб вона передбачала вихідними днями святкові та неробочі дні для осіб, які сповідують будь-яку релігію, а не тільки християнство, оскільки відбувається обмеження права таких людей на час відпочинок без відпрацювання. Також, по-перше, необхідно вести статистику всіх фактів дискримінації за релігійною ознакою по всій державі, по-друге, причетні до релігійної дискримінації.

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри трудового права НЮУім. Ярослава Мудрого – Яковлев О.А.*

*Бурдай Юрій Юрійович,
студент міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава мудрого
3 курс, 1 група*

ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЗГІДНО ІЗ ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Актуальність. В умовах переходу України до ринкових відносин актуальними є питання вдосконалення трудового законодавства, що відіграє ключову роль у забезпеченні матеріального і культурного рівня населення, його подальшого розвитку як соціально захищеної нації. Одним із чинників у вирішенні цього питання є необхідність розробки та прийняття відповідного сучасним соціально-економічними умовам Трудового кодексу України.

Мета. Проведення порівняльно-правового аналізу положень чинного законодавства про працю та проекту Трудового кодексу України №0955 у сфері оплати праці

Сьогодні на розгляді Верховної Ради України перебуває проект нового Трудового кодексу України №0955 від 29.08.2019 (далі – Проект №0955), яким передбачається врегулювання найсуттєвіших аспектів трудового та інших суспільних відносин з питань правового полегшення працівників по відношенню до роботодавця та навпаки. З огляду на це, викликає практичну зацікавленість питання, щодо того, наскільки сучасним та ефективним може бути проект у разі його підтримання парламентом. В Проекті №0955 містить визначення терміну «заробітна плата», порівняно з чинним законодавством, наголошуючи на тому, що вона може обчислюватися лише у грошовому виразі, тим самим унеможливаючи її виплату виробленою продукцією тощо.

Збільшено доплату за роботу в нічний час (не нижче 30% від тарифної ставки, посадового окладу за кожну годину нічного часу). Для порівняння: чинний Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) встановлює 30% та більше доплату за відповідну роботу. Ці норми поліпшують положення працівників в трудових відносинах і ставлять у певні правові рамки роботодавця, тим самим гарантуючи кращий захист законних прав та інтересів працівників. Проект №0955 більш чітко регламентує особливості оплати праці в разі виконання надурочних робіт і роботи в надурочний час, що закріплюється в статті 235.

Відповідно до чинного Закону України «Про оплату праці» структура заробітної плати складається з основної, додаткової заробітної плати, а також з інших заохочувальних та компенсаційних виплат. На відміну від закону, Проект №0955 відносить заохочувальні виплати до складу додаткової заробітної плати. Компенсаційні виплати до складу заробітної плати проект не відносить. На сьогодні Закон закріплює за роботодавцем обов'язок виплати заробітної плати не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється така виплата. Законопроект не передбачає такого обов'язку роботодавця, що виступає досить негативною зміною та може призвести до зловживання своїм становищем з боку роботодавця.

Крім того, варто зацентрувати увагу на прикінцевих та перехідних положеннях проекту, зокрема, вважаємо недопустимою норму про надання керівникам юридичних осіб, які знаходяться на території проведення Антитерористичної операції повноважень щодо

встановлення порядку оплати заробітної плати, робочого часу та часу відпочинку без урахування положень цього Кодексу. У зв'язку із цим невідлюється сама сутність правового регулювання трудових відносин.

Новелою Проекту №0955 є диференціація розміру вихідної допомоги працівникам, що підлягають звільненню у зв'язку із скороченням, залежно від безпосереднього стажу роботи працівника на підприємстві: до 5 років – у розмірі середньомісячної заробітної плати; до 10 років – у розмірі двомісячної заробітної плати; більше 10 років – у розмірі тримісячної заробітної плати. Крім того, проект у порівнянні з КЗпП додатково встановлює обов'язок виплати вихідної допомоги у розмірі середньомісячного заробітку з наступних підстав: звільнення працівника у зв'язку з нез'явленням на роботу внаслідок тимчасової непрацездатності, порушенням правил прийняття на роботу не з вини працівника. Водночас законопроект виключає обов'язок роботодавця виплатити вихідну допомогу працівнику, який звільняється у зв'язку з відмовою від переведення на роботу в іншу місцевість разом із підприємством, а також у зв'язку з відмовою від продовження роботи при істотній зміні умов праці. Відповідальність роботодавця за порушення встановлених строків виплати заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат. Нововведення Проекту №0955 полягає у встановленні обов'язку роботодавця сплатити працівникові пеню за кожний день затримки вищезазначених виплат у розмірі подвійної ставки НБУ.

Проект №0955 вносить деякі зміни до порядку відрахування із заробітної плати працівників для покриття їх заборгованостей підприємству. У випадку погашення заборгованостей працівника, яка виникла унаслідок лічильних помилок, або для погашення невитраченого і своєчасно повернутого авансу, якщо сума відрахування перевищує середньомісячну заробітну плату працівника, така сума може бути стягнена роботодавцем лише у разі наявності згоди працівника або за рішенням суду. Чинний КЗпП не передбачає обов'язку роботодавця отримати згоду або звернутись до суду для вищезазначених відрахувань.

Висновки. Таким чином, здійснивши аналіз положень проекту №0955, справедливо дійти до висновку, що він містить чимало позитивних моментів, які стосуються оплати праці з урахуванням прав та інтересів як працівників так і роботодавців, проте, не позбавлений суттєвих недоліків. Маючи вагоме значення для врегулювання соціально-важливих питань, його прийняття можливе лише виключно після обговорення концепції та подальших напрямів розвитку трудового законодавства в наукових колах з урахуванням суспільної думки, забезпечуючи при цьому участь сторін соціального діалогу.

Науковий керівник: *к.н.ю., доцент кафедри трудового права Яковлев О. А.*

*Волкова Дар'я Сергіївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу 1 групи
Міжнародно-правового факультету*

НОВИЙ ПОГЛЯД СТОСОВНО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ І АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

Щороку сучасна нормативно-правова база України розширюється, постають нові питання, які необхідно врегулювати, контролювати та забезпечити дотримання прав та свобод людини та громадянина. Трудове законодавство не є винятком.

Сьогодні перед законодавцями постає завдання подолати та знайти вирішення проблеми травм на виробництві.

Тобто, **метою цього дослідження** є аналіз сучасного законодавства, яке направлене на врегулювання та подолання проблеми травм на виробництві.

На сьогоднішній день основою законодавства, яке регулює питання охорони праці є Закон України “Про охорону праці” та Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 1 липня 2019.

Для України нещасні випадки на виробництві не є рідкістю: кожного року травмується близько 30 тисяч людей, з яких приблизно 1300 осіб гинуть, а близько 10 тисяч – залишаються інвалідами.

Причиною цього є саме недодержання вимог безпеки під час технологічного процесу, трудової та виробничої дисципліни тощо.

Вважаємо, що сьогодні досить важливо цілковито врегулювати питання попередження та розслідування травм на виробництві. У нормативно-правовій базі України існувало два найбільш доцільних документа, які могли сприяти балансу серед колізій, які виникали на вітчизняному виробництві.

Першою в українській практиці була Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. N 1232 **«ПОРЯДОК проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві»**.

Вона поширювалась лише на обрані категорії осіб, серед яких: власники підприємств або уповноважені ними органи; працівники, у тому числі іноземці та особи без громадянства, які відповідно до законодавства уклали з роботодавцем трудовий договір (контракт) або фактично допущені до роботи роботодавцем; фізичні особи – підприємці тощо.

Процедура розслідування полягала у тому, що на випадок настання нещасного випадку безпосередній керівник робіт зобов'язаний: терміново організувати надання першої невідкладної допомоги потерпілому, забезпечити у разі потреби його доставку до лікувально-профілактичного закладу; негайно повідомити роботодавця про те, що сталося; зберегти до прибуття комісії з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку обстановку на робочому місці та машини, механізми, обладнання, устаткування у такому

стані, в якому вони були на момент настання нещасного випадку (якщо це не загрожує життю чи здоров'ю інших працівників і не призведе до більш тяжких наслідків та порушення виробничих процесів), а також вжити заходів до недопущення подібних нещасних випадків. Роботодавець, одержавши повідомлення про нещасний випадок, (крім випадків передбачених п.37 Порядку) зобов'язаний: протягом однієї години передати з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії повідомлення про нещасний випадок (відповідно до постанови КМУ від 30.11.2011р. №1232 “Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві”).

Ця Постанова досить тривалий час врегульовувала питання проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, однак зміни, які сьогодні відбуваються у сучасній Україні, спричинили необхідність внесення змін до сьогодишнього трудового законодавства.

Таким чином, відбулась поява нового «Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 17.04.2019 року.

Відмінність від свого попередника полягає у тому, що сьогодні дія документа поширюється на всіх застрахованих, тобто офіційно працевлаштованих осіб, фізичних осіб-підприємців, осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, членів фермерських господарств та осіб, що працюють на умовах цивільно-правового договору тощо.

Важливою особливістю цього законопроекту є також те, що зараз подовжено строки проведення розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання, а саме отруєння до 5 робочих днів — раніше 3 дні, спеціального розслідування — до 15 робочих днів (раніше — 10 днів).

Тепер стосовно цього питання застосовуватиметься строк давності для розслідування нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, який становитиме три роки з дня їх настання.

Проте, за умови встановлення факту нещасного випадку рішенням суду, розслідування буде проводитись незалежно від дати його настання.

Стосовно оформлення документів також виникли певні зміни: вже зменшено кількість документів, які оформлюються за результатами роботи комісії з розслідування: складається акт за формою Н-1/П (якщо нещасний випадок пов'язано із виробництвом) або Н-1/НП (якщо не пов'язано). Акт за формою Н-5 скасовано.

Таким чином, можна зробити висновок, що законодавець у новому нормативно-правовому акті намагався зменшити складності стосовно Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, шляхом зміни строків, процедури та оформлення заключного акту. Варто зазначити, що Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 1 липня 2019 врахувала всі недоліки попередньої та стала більш доступною та зрозумілою для виконання.

Науковий керівник: Яковлев Олександр Анатолійович, Доцент кафедри трудового права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ РОБОТОДАВЦЯ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Відповідно до частини 1 статті 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) трудовий договір є угодою між працівником та власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою[1]. Виходячи зі змісті даної норми КЗпП України, можна стверджувати, що сторонами трудового договору є працівник та власник або уповноважений ним орган. Однак, у доктрині трудового права замість терміну «власник або уповноважений ним орган» частіше використовується термін «роботодавець».

Проте, досліджуване поняття знайшло відображення в інших законодавчих актах. Перше легальне визначення поняття «роботодавець» було закріплене в Законі України «Про охорону праці», де у частині 2 статті 1 зазначається, що роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю[2].

Також, дане поняття розкривається в положеннях Податкового кодексу України (далі – ПК України), відповідно до якого роботодавцем визнається юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ чи її представництво) або самозайнята особа, яка використовує найману працю фізичних осіб на підставі укладених трудових договорів (контрактів) та несе обов'язки із сплати їм заробітної плати, а також нарахування, утримання та сплати податку на доходи фізичних осіб до бюджету, нарахувань на фонд оплати праці, інші обов'язки, передбачені законами [3].

Варто зазначити також, що для вимог розділу IV ПК України до роботодавця прирівнюються юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ чи її представництво), постійне представництво нерезидента або самозайнята особа, які нараховують (виплачують) дохід за виконання роботи та/або надання послуги згідно із цивільно-правовим договором у разі, якщо буде встановлено, що відносини за таким договором фактично є трудовими.

Принагідно зазначаємо, що визначення поняття «роботодавець» не вичерпується закріпленням у двох вищезазначених документах. Проте, є низка нормативно-правових актів, де поняття роботодавця хоч і використовується, але не закріплюється. До таких актів можна віднести Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», в якому поняття роботодавця не визначається, але виділяється окремий Розділ 3 «Права, обов'язки та відповідальність роботодавця як страхувальника та застрахованих осіб», в якому перелічені основні права та обов'язки, підстави відповідальності роботодавця у соціально-страхових правовідносинах.

Крім того, термін «роботодавець» зайшов закріплення у міжнародному законодавстві. Варто зазначити, що цей термін застосовується нарівні з терміном «наймач», зокрема в акта

Міжнародної організації праці, наприклад, таких як Конвенція №52 «Про щорічні оплачувані відпустки» 1936 року, №166 «Про репатріацію моряків (переглянута)» 1987 року. Однак, у країнах англосаксонської системи права переважним чином вживається термін «наймач».

Згідно з частиною 1 статті 18 проекту Трудового Кодексу України (далі – проект ТК України) встановлюється, що сторонами трудових відносин є працівник і роботодавець, яким є юридична (підприємство, установа, організація) або фізична особа, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб. Також в частині 1 та 2 статті 22 проекту ТК України зазначається, що роботодавцем може бути фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність [5]. Щодо юридичної особи, то вона може бути роботодавцем незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, галузевої належності, підпорядкування та інших ознак. Повноваження юридичної особи як роботодавця реалізуються її органами та посадовими особами відповідно до законодавства, її установчих документів та нормативно-правових актів.

Отже, підводячи підсумки можна зазначити, що поняття «роботодавець» у міжнародному праві поступається місцем терміну «наймач». У трудовому законодавстві на даному етапі розвитку немає єдиного визначення досліджуваному терміну. Причиною цього є принципова відмінність цілей тих законів, де закріплюється визначення даного поняття. Вважаємо, що ситуація зміниться, після набрання чинності «нового» Трудового кодексу України, адже у цьому документі вирішена проблема відсутності єдиного визначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом № 322-VIII від 10.12.71// Відомості Верховної Ради України. – 1971.
2. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII// Відомості Верховної Ради України . – 1992. – № 49. – ст.668. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/paran237>
3. Податковий кодекс України: Кодекс, Закон України 02.12.2010 № 2755-VI// Відомості Верховної Ради України .– 2011.-№13-14.-№15-16.-№17.-ст.112.-[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46-47. – ст.403. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20151125>
5. Проект Трудового кодексу України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66555
6. Трудове право : підручник / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін. ; за заг. ред. О. М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2017. – 560 с.

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ПРАЦІ

Становлення сучасного суспільства та розвиток технічної сфери збільшує можливість самореалізації людей та обумовлює їх тісний взаємозв'язок з існуючою про них інформацією. Саме тому питання захисту такої інформації набуває нового соціально-правового змісту та значення.

На сьогоднішньому етапі розвитку Української держави питання захисту персональних даних та конфіденційної інформації закріплюється в багатьох нормативно-правових актах. Також, положення про права людини на невтручання в її особисте життя знайшло своє відображення в Конституції України (ст.32) [1].

Закон України «Про захист персональних даних» закріпив визначення персональних даних «персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» та визначив їх специфіку. Проте, з огляду на практичну неможливість, Закон не встановлює чіткого переліку інформації про особу, що є персональними даними, оскільки у зв'язку з постійним прогресом та змінами в технологічній сфері важливо закріпити можливість застосування норм Закону та не обмежувати сферу його поширення [2].

Наразі особливої актуальності набуває захист персональних даних у сфері праці. Це обумовлюється тим, що в процесі укладення трудового договору роботодавець отримує широкий спектр інформації про працівника та фактично володіє базою персональних даних. Відповідно до ч.2 ст.24 Кодексу законів про працю при укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, - також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

Оброблення персональних даних здійснюється за згодою суб'єкта таких даних або у випадках, що передбачені Законами України. Оброблення персональних даних про фізичну особу без її згоди не допускається, окрім тих випадків, коли таке оброблення спрямоване на забезпечення життєво важливих інтересів[2].

Трудове законодавство не містить ефективних механізмів та правових інструментів захисту персональних даних працівника. Основними обов'язками роботодавця повинні бути обов'язок забезпечувати захист та конфіденційність персональних даних працівника в порядку, встановленому законодавством, а також у будь-якій час на вимогу працівника ознайомлювати його з персональними даними, вносити зміни до них у разі їх невідповідності фактичним обставинам [3 с,126].

Роботодавець зобов'язаний:

- розробити внутрішній документ (положення, порядок) про захист персональних даних;

- вжити технічних заходів з метою запобігання несанкціонованого доступу до персональних даних;

- взяти письмове зобов'язання з працівників, які мають доступ і здійснюють обробку персональних даних, про нерозголошення цих відомостей;

З початку 2014 року влада у сфері персональних даних передана Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини (далі — Уповноважений). Раніше ці питання були в компетенції Державної служби з питань захисту персональних даних. Зміна органу призвела до появи нової нормативно-правової бази. Ідеться про наказ № 1/02, яким затверджено:

- Типовий порядок обробки персональних даних;

- Порядок здійснення Уповноваженим контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних;

- Порядок повідомлення Уповноваженого про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, про структурний підрозділ або відповідальну особу, яка організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці, а також оприлюднення зазначеної інформації.

Уповноважений і його представники мають право проводити на підставі звернень або за власною ініціативою виїзні та невиїзні, планові, позапланові перевірки володільців або розпорядників персональних даних, видавати обов'язкові до виконання приписи щодо усунення порушень у цій сфері [5].

Істотним є те, що на початку жовтня 2019 року Міністр Кабінету Міністрів України Дмитро Дубілет анонсував скасування трудових книжок в Україні. Цей законопроект визначає механізм організації обліку трудової діяльності працівників в електронній формі в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Необхідно підкреслити, що на кожну застраховану особу планують завести персональну облікову картку, в якій зазначатиметься вся персональна інформація про особу, зокрема відомості про трудові відносини, освіту, професію, посаду, основне місце роботи тощо. Вона зберігатиметься у Пенсійному фонді протягом усього життя особи, а після її смерті – протягом 75 років на паперових та/або електронних носіях за наявності засобів, що гарантують ідентичність паперового та електронного документів.

Зазначені питання є вкрай важливими та вимагають чіткого регулювання. В цьому випадку необхідно брати успішний приклад країн, які вже давно відмовились від трудових книжок і перейшли до комп'ютеризованої електронної системи. Зокрема, Сполучені Штати Америки, де діє пенсійна електронна система. Як показує практика, жодна з цих країн не повернулася знову до трудових книжок.

ЩОДО ПИТАННЯ ТІНЬОВОЇ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ

Заробітна плата являє собою один з головних показників рівня соціально-економічного життя кожної країни. Стан економічного та соціального розвитку населення України перебуває у скрутному становищі, тим самим вказує на незадовільний рівень життя громадян. Однією з причин такого становища є різні види маніпуляцій з оплатою праці з боку роботодавця, який передбачає лише вигідні наслідки для себе та свого підприємства, незважаючи на порушення трудового законодавства, права робітників та інші норми права. Для вирішення цього питання потребується більш чітке та суворе регулювання таких випадків з боку органів державної влади.

Регулювання правовідносин, які виникають при оплаті праці встановлюється на законодавчому рівні. Основними нормативно-правовими документами, що встановлюють право кожної людини на працю, винагороду за працю та соціальний захист є Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про оплату праці». Основний закон визначає, що розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати і разом з тим не є обмеженим максимальним її розміром [1, 2].

Сьогодні ми розберемо досить поширену проблему оплати праці серед недобросовісних роботодавців, як заробітна плата «в конвертах». Люди навіть не помічають, яких збитків вони завдають собі та державі в цілому, намагаючись «покласти копійчину собі до кишені». Така практика набула значного поширення на малих та середніх підприємствах. Власникам таких організацій вигідно не нести відповідальність перед робітником, не сплачувати податки державі, не встановлювати засоби соціального захисту для працівників та інше. Серед поширених, існують такі випадки: коли працівник та роботодавець укладають трудовий договір, в якому зазначається мінімальний рівень заробітної плати, відповідно останній видає. Вивчення причин тінізації економіки присвятили свої праці такі вітчизняні науковці як В.Базилевич, З.Варналій, Т.Коляда, Е.Лібанова, І. Мазур, В.Мандибура, К. Швабій тощо. Проте, недостатньо уваги було приділено саме питанню вивчення тінізації заробітної плати.

- 1) одну частину згідно договору та іншу, яка була попередньо обумовлена;
- 2) коли відбувається порушення трудового законодавства, без укладання трудового договору виплачується невизначена оплата праці.

Проаналізувавши наукову статтю Носової Єлени Анатоліївни «Тіньова заробітна плата в Україні...», можна дійти висновку що автор вказує на недосконалість чинного механізму оподаткування заробітної плати, як основну причину цієї проблеми. [3]. Підтримуємо думку науковця, проте, вважаємо, що можна виокремити декілька причин, що потребують належного вивчення та їх вирішення. Основним поштовхом, що змушує працівника погоджуватись на неофіційне працевлаштування, є бажання отримати більший

розмір заробітної плати, а також зберегти субсидії. Для роботодавця умови є більш вигідними - він зменшує виплату податків, намагається у такий спосіб збільшити дохід.

Виплата заробітної плати «у конвертах» має негативні наслідки як до окремого працівника, так і суспільства в цілому. Коли трудівник погоджується на такі умови, він автоматично позбавляє себе можливості на соціальний захист (основна та додаткова відпустка, виплата лікарняних, право на гарантії. Крім того, оскільки офіційна виплата є мінімальною, працівник позбавляється гідного пенсійного забезпечення у майбутньому. Основним недоліком для робітника є відсутність захисту з боку держави, оскільки у трудових правовідносинах його права є обмеженими. Щодо роботодавця, то він не несе жодних негативних наслідків, окрім ризику застосування штрафних санкцій, які можуть бути накладені на роботодавця за порушення трудового законодавства. Третя сторона – держава, як основний гарант, втрачає значні фінансові ресурси до державного бюджету та соціальних фондів, оскільки їх наповнення напряму залежить від рівня нарахованої заробітної плати, а це, в свою чергу, нереалізовані можливості в економічній, культурній, соціальній та інших сферах суспільного життя.[4]

Які способи подолання цієї проблеми можливо виокремити? На думку Є. А. Носової, шляхи вирішення цього питання полягають у застосуванні податкового засобу, що передбачає у собі зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці, удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб, заміни податкової соціальної пільги на неоподатковуваний мінімум доходів на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб тощо[3]. Погоджуємось, що такі засоби повинні бути найефективнішими, адже вони забезпечуються державою, і саме вона за допомогою органів державної влади регулює питання детінізації як заробітної плати, так і економіки в цілому. На наше переконання, необхідно додатково виділити досить ефективні засоби вирішення цього питання. По-перше, основним засобом є зацікавленість працівників у офіційному працевлаштуванні з визначенням розміру заробітної плати. По-друге, політика держави повинна бути спрямована на вихід підприємств «з тіні» та створення певних заохочень підприємцям для виплати офіційної заробітної плати. По-третє, у разі невирішення цієї проблеми, органи державної влади повинні посилити контроль за дотриманням законодавства про працю. Ефективним на додаток буде посилення юридичної відповідальності за вчинення подібних дій.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що проблема тіньової виплати заробітної плати працівників потребує швидкого вирішення. Науковці та уповноважені особи повинні спільно розробляти та застосовувати засоби її усунення, оскільки відбувається масове порушення прав працівників. Внаслідок бездіяльності органів державної влади, бачимо, що держава втрачає значну кількість фінансових ресурсів, внаслідок чого країна має такий поганий економічний стан, який ми бачимо у сьогоденні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР

2. Кодекс законів про працю України Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII

3.Носова Є.А. Тіньова заробітна плата в Україні: причини існування та шляхи подолання / Є.А. Носова // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – № 2(6). – 2013. – С. 110-116. – Режим доступу: http://stvua.com/?wpfb_dl=18

4.О.А. Горлачук «Чи дійсно так вигідна заробітна плата в «конверті» [Електронний ресурс] / О.А. Горлачук // Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.ndekc.te.ua/news/chi-disno-tak-vigdna-zarplata-v-konvert>

Науковий керівник: Бурнягіна Юлія Миколаївна, к.ю.н. асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Ільченко Єлизавета Миколаївна,
студентка міжнародно-правового факультету
3 курсу, 1 групи*

ДЕТІНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ

Актуальність обраної теми. Детінізація ринку праці є одним з головних завдань на шляху розвитку економіки України та захисту прав людей. Сьогодні значна кількість населення працюють неофіційно, отримують заробітну плату «в конвертах». Державна політика зайнятості зосереджена переважно на легальному секторі економіки, залишаючи поза увагою ту частину населення, діяльність якого тією чи іншою мірою не відповідає чинному законодавству.

Важливо зазначити, що з моменту здобуття Україною незалежності, рівень тіньової праці значно зріс. Так, на 1990 рік зайнятість у тіні складала лише 2-4% населення країни. За даними статистики на 2017 рік ця позначка досягала 24,3% населення України. Неформальна праця поширена серед осіб 15-24 років та 60-70 років, зумовлена низькими стипендіями та пенсіями.

Незважаючи на те, що проблеми тінізації ринку праці порушуються в багатьох роботах вітчизняних учених, все ж її спеціальному дослідженню присвячена досить незначна кількість наукових доробок. Проте, навіть у їх доробках не прослідковується єдності щодо тлумачення, аналізу та напрямків протидії тіньовій зайнятості й нелегальному ринку праці. Це підкреслює актуальність дослідження обраної теми.

Метою є аналіз сучасного стану протидії нелегального ринку праці, шляхом аналізу законодавства, пов'язаних з детінізацією у сфері зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу. Досить довгий час в Україні гостро постає проблема легалізації трудових відносин. Частими є ситуації, коли відносини між працівниками та роботодавцями складаються з порушенням норм законодавства. Непоодинокі випадки, коли працівники не оформлені на роботу офіційно. Звичайно, роботодавцям таке положення є вигідним, адже таким чином вони ухиляються від сплати податку. Але чи є це вигідним для працівників? Очевидно, що ні. Офіційно не оформлена робота має низку негативних наслідків. По-перше, працівник таким чином позбавляється права на отримання пенсії чи інших соціальних гарантій. По-друге, юридичне незакріплення трудових відносин тягне за

собою неможливість фактичного підтвердження розміру заробітної плати та втрату трудового стажу.

5 вересня 2018 року Кабінет Міністрів України ухвалив розпорядження № 649-р «Про заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення». Дане розпорядження передбачає комплекс заходів, які сприяють детінізації трудових відносин, а саме: посилення координації органів державної влади в питаннях проведення роз'яснювальної роботи; здійснення заходів щодо виявлення фактів застосування незадекларованої праці; перегляд актів органів виконавчої влади та внесення змін до них з метою посилення контролю за оформленням трудових відносин.

Також слід згадати штрафи, які можуть бути накладені на роботодавця у разі порушення трудового законодавства. Так, якщо роботодавцем буде здійснено фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору; оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час; виплату заробітної плати без нарахування та сплати єдиного внеску, то за такі порушення йому варто очікувати на фінансову відповідальність у розмірі 30 мінімальних зарплат щодо кожного працівника. Окрім фінансових санкцій, за фактичний допуск працівника без трудового договору та за несвоєчасне повідомлення фіскальної служби про прийняття працівника на роботу до керівників застосують адміністративну відповідальність у розмірі від 8 500 грн до 17 000 грн.

Висновок.

Сьогодні дії держави щодо детінізації ринку праці мають позитивну динаміку. За даними Державної служби статистики кількість зайнятого населення у віці 15-70 років у I півріччі 2019 року значно зросла, порівняно з I півріччям 2018 року. Ця цифра збільшилась на 202 тис. осіб. Також можна спостерігати скорочення зайнятості працівників у тіньовому секторі протягом I півріччя 2019 року (зменшилась з 21,8% до 21,0%).

Державна політика детінізації ринку праці сприяє підвищенню ефективності захисту трудових прав людей, зменшенню застосування незадекларованої праці та посиленню дисципліни сплати податків і єдиного соціального внеску.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що подолання тіньового ринку праці можливе лише методом запровадження адміністративних заходів, тобто, виконання лише контрольної функції є неможливим. Тому політику детінізації слід базувати на засадах заохочування до легалізації бізнесу, які передбачають усунення причин, що обумовлюють перехід економічних суб'єктів у тінь, а також, упередження вчинення недобросовісних дій, що носять злочинний, антигромадський характер. Варто також зауважити, що основна умова ефективності політики детінізації економіки полягає в наявності довіри суспільства до дій влади.

***Науковий керівник:** Яковлєв Олександр Анатолійович, к. ю. н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ : ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Проблема гендерної нерівності – це проблема впровадження принципів демократії співіснування чоловіка та жінки в усіх сферах людського життя, в тому числі і при виконанні трудових функцій. З метою досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у трудових правовідносинах було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі- Закон № 2866-IV), який набув чинності з 1 січня 2006 року.

Відповідно до ст.ст. 24,43 Конституції України встановлено, що не може бути привілеїв чи обмежень, зокрема, за ознаками статі, а рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у праці та винагороді за неї, створенням державою умов для повного здійснення громадянами права на працю та гарантуванням нею рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності.

Правовою гарантією захисту працівників від встановлення дискримінаційних положень у трудовому договорі (контракті) є норма статті 9 Кодексу законів про працю України (далі- КЗпП) , якою встановлено, що умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно із законодавством України про працю, є недійсними.

Уперше в законодавстві України статтями 22–24 Закону № 2866-IV визначено відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Згідно до ст.21 та ст.22 КЗпП, Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян, зокрема, незалежно від статі, і не допускається будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг під час укладення, зміни, припинення трудового договору залежно від статі.

Також трудовим законодавством встановлено, що роботодавець зобов'язаний забезпечувати жінкам і чоловікам рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці. Він зобов'язаний також: забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками; здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці; вживати заходів щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці; вживати заходів щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань.

До того ж, роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, надаючи перевагу одній зі статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, про плани щодо народження дітей.

Крім того, передбачено, що в разі колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин (генеральна угода, регіональні та галузеві угоди, колективні договори) угоди (договори) мають включати положення, що забезпечують рівні права та можливості жінок і чоловіків, із зазначенням строків реалізації відповідних положень.

Передбачено також, що роботодавці можуть здійснювати позитивні дії — спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Слід погодитися з Ветуховою І.А., яка дійшла висновку про те, що розширення роботи переважно з гнучкими формами зайнятості, а також на підставі інших нетипових форм зайнятості відповідає не тільки економічним умовам господарювання, що постійно змінюються, та інтересам роботодавців, а й більшості жінок, які шукають роботу саме такої форми праці, оскільки це більше відповідає обраному ними способу життя. Якщо говорити про таких суб'єктів трудових правовідносин, як жінки, які поєднують роботу з материнством, то нетрадиційні, нетипові форми зайнятості набули певної актуальності. Вони є необхідними і корисними для розвитку економіки, нормального функціонування ринку праці, задоволення потреб цих жінок.

Відповідно до ст. 184 КЗпП, забороняється відмовляти жінкам при прийомі на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям — за наявністю дитини віком до 14 років або дитини — інваліда. Безперечно, така норма є основою будь — якого декларування соціальних стандартів. Але іноді вона настільки зачіпає інтереси роботодавців, що останні змушені проводити певні маневри з метою запобігання прийняттю на роботу жінок, які мають такі пільги. Механізми її реалізації зводяться до того, що роботодавець зобов'язаний надати письмову відмову, із вказанням причини, у прийомі на роботу, яку можливо оскаржити в судовому порядку. Доволі часто в умовах ринкової економіки така гарантія не має свого ефективного механізму впровадження, оскільки реалії строків розгляду справ судами є доволі невтішними, а суворі умови ринку праці — жорсткими.

Зокрема, встановлено, що особа, яка вважає, що стосовно неї було застосовано дискримінацію за ознакою статі чи вона стала об'єктом сексуальних домагань, має право звернутися зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, правоохоронних органів держави та суду.

Однак, як ми бачимо, на сьогодні відповідальність за порушення гендерної рівності в законодавстві про працю поки що не конкретизується. Порушення ним гендерної рівності є порушенням законодавства про працю. Особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Таким чином, подолання проблеми гендерної рівності — це впровадження принципів демократії співіснування чоловіка та жінки в трудових правовідносинах. Чоловіки та жінки

повинні користуватись рівним обсягом прав і можливостей, а також рівним ставленням до себе у всіх сферах суспільного життя.

Науковий керівник - к.ю.н., доцент кафедри трудового права, Яковлев О.А.

*Куца Дарина Ростиславівна,
Студентка 1 групи, 3 курсу,
міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОВНОЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА П. 6 Ч. 1 СТ. 134 КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Матеріальна відповідальність є важливим інститутом трудового права, який покликаний забезпечити компенсування у визначеному законом порядку завданої працівником шкоди майну роботодавця внаслідок порушення своїх обов'язків за трудовим договором.

На жаль, більшість нормативно-правових актів, які регулюють питання про матеріальну відповідальність працівника й були прийняті ще у часи існування Радянського Союзу, застосовуються і зараз. Кодекс законів про працю не є тому винятком. Виникає питання щодо актуальності, а отже і можливості використання його положень, враховуючи потреби сьогодення, зокрема, щодо окремих випадків притягнення працівника до повної матеріальної відповідальності, адже на практиці застосування даних норм виникають певні складнощі.

Метою дослідження є аналіз спеціальних нормативно-правових актів, які безпосередньо закріплюють повну матеріальну відповідальність певних категорій працівників.

Виклад основного матеріалу. Стаття 134 КЗпП, містить вичерпний перелік випадків притягнення працівника до повної матеріальної відповідальності. Пунктом 6 зазначеної статті передбачено, що працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації у випадку, коли відповідно до законодавства на таких працівників покладено повну матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків. Таким чином, обов'язковою умовою застосування положень пункту 6 статті 134 Кодексу законів про працю є наявність спеціального закону, яким прямо передбачена повна матеріальна відповідальність та вирішення питання приналежності тієї чи іншої категорії працівників до суб'єктів, яких такий нормативно-правовий акт наділяє повною матеріальною відповідальністю.

Постанова Пленуму Верховного Суду України №14 від 29.12.1992 року "Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками" лише коротко зазначає, що матеріальна відповідальність в повному розмірі може бути покладена на працівника, зокрема, у випадках перевитрати

пального на автомобільному транспорті, розкрадання, знищення (зіпсуття), недостачі або втрати дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей; витрат підприємства, установи, організації на навчання у вищому навчальному закладі молодого фахівця в разі його звільнення з ініціативи власника або уповноваженого ним органу за порушення трудової дисципліни, чи за власним бажанням без поважних причин протягом трьох років з часу прийняття на роботу за направленням.

Наразі, можна навести наступні можливі випадки притягнення працівника до повної матеріальної відповідальності.

Закон України “Про поштовий зв’язок” від 04.10.2001 №2759-III, передбачає, що оператори поштового зв’язку, за повну втрату реєстрованих поштових відправлень, посилок та прямих контейнерів без оголошеної цінності відшкодовують вартість послуг поштового зв’язку та штраф у розмірі 100 відсотків вартості цих послуг, а вартість попередньо оплачених користувачем послуг, що фактично не були йому надані, відшкодовують користувачеві у повному обсязі на підставі квитанції чи іншого документа про оплату цих послуг.

Наступним нормативно-правовим актом, який передбачає повну матеріальну відповідальність працівника є Закон України від 06.06.1995 року №217/95-ВР “Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням(псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей”. Положення даного закону, зокрема, зазначають, що “...збитки, завдані підприємству, установі, організації працівниками, які виконують операції, пов’язані із закупівлею, продажем, обміном, перевезенням, доставкою, пересиланням, зберіганням, сортуванням, пакуванням, обробкою або використанням у процесі виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, ювелірних, побутових і промислових виробів, відходів та брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння, а також валютні операції, і які є винними у розкраданні, знищенні (псуванні), недостачі або наднормативних їх втратах визначаються у таких розмірах : дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння 1-4 порядку - у подвійному розмірі вартості цих металів у чистому вигляді за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків, музейні експонати, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння, - за оцінкою, проведеною експертами з урахуванням історико-художньої цінності експонату і розміру відшкодування збитків; іноземної валюти, а також платіжних документів та інших цінних паперів в іноземній валюті - у сумі, еквівалентній потрібній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей перерахованій у валюту України за обмінним курсом НБУ на день виявлення завданих збитків.”

Згідно з пунктом 45 “Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні”, яке затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.2017 № 148, - у разі прийняття керівником установи/підприємства рішення про залучення для здійснення функцій касира працівника іншої установи чи підприємства на підставі укладеної між установами чи підприємствами угоди про послуги з надання персоналу, такий залучений касир несе повну матеріальну відповідальність за збереження всіх прийнятих ним цінностей відповідно до законодавства України.

Висновки. Проаналізувавши чинне законодавство, можна з впевненістю стверджувати, що положення постанови Пленуму Верховного Суду України вже застаріли та частково не є актуальними на даний час, а застосовуючи п. 6 ч. 1 ст. 134 Кодексу Законів про Працю України, потрібно перевірити наявність конкретного спеціального законодавчого акту, який прямо закріплює випадки повної матеріальної відповідальності працівників за шкоду, заподіяну з їх вини підприємству, установі, організації при виконанні ними трудових обов'язків.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого - Яковлев О. А.

*Малашкевич Ярослава Сергіївна,
студентка 2-го курсу, 3-ої групи,
міжнародно-правового факультету
(спеціальність міжнародне право)
Національного Юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ Й ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

З самого моменту становлення незалежності України, наша держава взяла за мету створення соціального, демократичного, правового суспільства, зародження і функціонування якого просто неможливе без розвинутої економіки. Проголошення курсу на перехід до соціально-орієнтованої ринкової економіки ставить перед нашою країною певні завдання, які потребують свого невідкладного вирішення. Одним з найбільш складних, але й найбільш важливих завдань у цій сфері є формування в Україні розвинутого ринку праці. Досвід його вдалого функціонування в країнах з розвинутою ринковою економікою показує, що він здатний в значній мірі підвищити ефективність використання трудового потенціалу громадян країни. Але в той же час ринкові стосунки у сфері працевлаштування, формування попиту і пропозиції на робочу силу неминуче породжують цілий ряд негативних соціальних наслідків, найгіршим з яких є безробіття. Воно виникає через поглиблення незбалансованості між попитом і пропонуванням робочої сили та призводить до соціальної напруги, вираженого майнового розшарування у суспільстві, зростанню злочинності тощо. Саме тому питанням зайнятості та працевлаштування слід приділяти велику увагу.

Слід зазначити, що проблема безробіття в Україні зараз стоїть дуже гостро, адже на жовтень 2019 року на обліку в державній службі зайнятості офіційно зареєстровані майже 300 тис. осіб, але справжня чисельність незайнятих громадян є набагато більшою. В першу чергу це пов'язано із колосальним відставанням ціни робочої сили від її вартості, що змушує громадян не працювати «за копійки», а відсторонятись від трудової діяльності, знаходячи собі нелегальний заробіток, або працюючи за межами України, де їхня праця буде оцінена вище.

Ще одною причиною гальмування розвитку ринкових відносин є незадовільні умови праці більшості робітників, нехтування своїми обов'язками зі сторони роботодавців,

неспрацьовування соціальних та економічних гарантій, значне розходження у станах «де-юре» і «де-факто» стосовно правового регулювання трудових та пов'язаних із ними відносин. Усе це в сукупності із мізерною, порівняно з іншими країнами, оплатою праці призводить до повного розчарування громадян у легальному і чесному заробітку всередині своєї країни та повного небажання цих громадян вступати у нові трудові відносини. Така ситуація буде й далі лише погіршувати кризу у країні, породжувати все більше безробіття, тіньової економіки, і, як наслідок, злочинності.

Задовільним вирішенням цієї проблеми може стати посилення контролю за здійсненням законодавства України у сфері праці та активне сприяння державної політики розвитку підприємництва.

Відносини із працевлаштування, забезпечення залучення громадян України у сферу трудової діяльності, захисту трудових прав громадян регулюються безліччю законів та підзаконних актів України, деякі положення регулюються навіть Конституцією України, але головною проблемою на сьогодні залишається не наявність регулятивної бази для трудових відносин, а дотримання положень закону зі сторони роботодавців щодо умов та оплати праці, належного оформлення трудового договору, держави з питань соціального та матеріального захисту громадян у сфері праці, наявність доступної для кожної людини можливості справедливо захистити свої права у суді, реальне значення і вплив професійних спілок на підприємстві, як інструментів захисту працівниками своїх прав тощо. Контроль за сферою трудових та пов'язаних із ними відносин має базуватися на принципах поваги до прав людини, зокрема на гідну оплату своєї праці та задовільних умов праці, рівності та недискримінації за будь-якими чинниками, сприяння ефективної зайнятості населення та рівномірного формування попиту на робочу силу шляхом створення необхідної кількості робочих місць у різних сферах економіки, та її пропозиції шляхом створення умов для її професійної підготовки, тобто якісної освіти у вищих та середніх навчальних закладах, можливості підвищити свою кваліфікацію тощо.

Іншим інструментом поліпшення ситуації на українському ринку праці може стати повернення безробітних до трудової діяльності та посилення їх мотивації до легальної зайнятості. Це можна зробити через активізацію участі безробітних громадян, зареєстрованих у державній службі зайнятості, в оплачуваних громадських роботах, надання молоді профорієнтаційних та навчальних послуг, сприяння держави у працевлаштуванні осіб з обмеженими можливостями тощо. А задля мотивування громадян офіційно укладати трудові договори та сплачувати податки, а не поповнювати тіньовий сектор економіки країни, потрібно у повному обсязі забезпечувати право працівників на своєчасне отримання заробітної платні, реалізацію усіх соціальних і матеріальних гарантій на випадок безробіття, втрати ними працездатності, незаконного звільнення або будь якого порушення їх законних прав тощо.

Таким чином, зараз в Україні спостерігається досить гостра проблема безробіття населення, викликана багатьма чинниками, в тому числі й політичною нестабільністю у країні, війною на сході і, як наслідок, несприятливими умовами для розвитку підприємництва. Задля подальшого ефективного розвитку економіки України, ця проблема

потребує якнайскорішого вирішення, яке можливе шляхом посилення державного нагляду і контролю за дотриманням законодавства у сфері праці.

Науковий керівник: Лозовой С.В.

*Марченко Наталія Олександрівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
3 курс, 3 група*

ШЛЯХИ ВІДМЕЖУВАННЯ ТРАВМ НЕВИРОБНИЧОГО ХАРАКТЕРУ ВІД ВИРОБНИЧИХ, ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Роботодавець, у підпорядкуванні якого знаходиться певний трудовий колектив підприємства, установи чи організації, має бути готовий до того, що у його робітників існує життя поза роботою, й іноді з ними трапляються непередбачувані події: травми, ДТП, бійки тощо. Роботодавцеві завжди потрібно бути пильним, та розглядати кожну травму свого працівника окремо від інших, адже вони можуть бути отримані в різний час і за різних обставин, що дуже важливо при розмежуванні виробничих та невиробничих травм, а також при вирішенні питання щодо проведення розслідування чи оплати лікарняного.

Оскільки, кожен нещасний випадок повинен бути правильно кваліфікований, постає питання про визначення його виробничого або невиробничого характеру. Звісно, лікар у лікарняному листі може зазначити про те, що причиною непрацездатності є невиробнича травма, але в кожному конкретному випадку роботодавцю необхідно перевірити таку інформацію. По-перше, потрібно проаналізувати ознаки невиробничої травми: не пов'язана з виконанням трудових обов'язків (отруєння, опік, обмороження, враження струмом, отримані внаслідок контакту з тваринами); отримана під час використання в особистих цілях, без відому роботодавця майна, що належить або використовується підприємством (крім випадків його несправності); в наслідок алкогольного, наркотичного чи токсичного отруєння або сп'яніння, якщо воно не пов'язано з використанням даних речовин у виробництві; травма отримана під час прямування працівника на роботу або з роботи пішки або на транспорті, який не належить підприємству, та не використовується в його інтересах; травма отримана під час обідньої перерви на підприємстві, установі чи організації.

По-друге, необхідно звернути увагу на дату відкриття лікарняного листа, який працівник надає роботодавцю і порівняти з його табелем обліку робочого часу. Якщо лікарняний лист був відкритий в день, коли у працівника був вихідний, неробочий день або взагалі відпустка, то стає зрозумілим, що травма, яку він отримав не пов'язана з виробництвом. Можливо в такі дні він міг виконувати трудові обов'язки, міг бути відкликаний з відпустки чи виведений на роботу у вихідний день, але навіть в такому випадку це повинно бути відзначено в таблиці. Існують ситуації, коли час нещасного випадку збігається з робочим часом співробітника, наприклад, працівнику потрібно було раніше піти з роботи, роботодавець його відпустив і по дорозі додому працівник отримав невиробничу травму. Таку травму на початковому етапі розслідування будуть кваліфікувати, як

виробничу, що передбачає інший порядок розгляду справи. Звісно, виправдання про те, що працівника раніше відпустили додому і в цей час він не виконував свої трудові обов'язки до уваги прийняті не будуть, тому потрібно оформляти всі документи належним чином.

По-третє, якщо дата відкриття лікарняного листа збігається з робочим часом потерпілого працівника, але у роботодавця все ще наявні сумніви у характері даної травми, то доцільним буде створити комісію по розслідуванню нещасних випадків, яка встановить обставини отримання травми. Фонд соціального страхування в одному зі своїх листів зазначає, що роботодавцю не обов'язково проводити розслідування за кожним нещасним випадком невинного характеру і рішення про створення комісії він може приймати в залежності від ситуації. Якщо справа не розслідується комісією НВ, то обставини і причини нещасного випадку можуть з'ясовуватись комісією із соціального страхування, яка прийме рішення про оплату лікарняних листів. Розслідування проводиться обов'язково лише у випадку, якщо на цьому наполягає працівник або його представник, та на підставі рішення районної державної адміністрації.

Якщо говорити про призначення виплат за лікарняним листом, то підставою для такого призначення є належно оформлений лікарняний лист, навіть якщо він відкритий у зв'язку з невинною травмою. Варто звернути увагу на те, що існують випадки, які є підставою для відмови в оплаті лікарняного листа: травма отримана при скоєнні злочину; умисно причинена собі шкода або симуляція хвороби; травма отримана під час проведення судово-медичної експертизи або перебування під арештом; в наслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій пов'язаних з таким сп'янінням; травма отримана в період відпустки без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

Працівнику, який отримав травму невинного характеру може бути призначена допомога по тимчасовій непрацездатності. Документи для призначення такої допомоги розглядаються не пізніше десяти днів з дня їх надходження. До числа цих документів належить не тільки лікарняний лист, а усі наявні у комісії із соцстрахування документи по цій справі: рішення комісії НВ, матеріали справи, або документи зібрані комісією із соцстрахування під час самостійного розслідування. Якщо було відмовлено в призначенні такої допомоги, то повідомлення про таку відмову з обґрунтуванням її причин надсилається заявникові не пізніше п'яти днів після винесення відповідної ухвали. Комісія із соцстрахування може також ухвалити рішення про повне або часткове припинення виплати лікарняних. Дані рішення працівник може оскаржити протягом п'яти днів, шляхом звернення до робочого органу відділення ФСС за місцем знаходження підприємства.

Отже, можемо зробити висновок, що відмежування травм невинного характеру від виробничих травм може бути доволі складним процесом і здійснюватися в кілька етапів: аналіз ознак невинного травматизму, аналіз лікарняного листа, проведення розслідування. Але, таке відмежування є важливою гарантією забезпечення прав працівника та обов'язків роботодавця, а також шляхом до з'ясування підстав здійснення виплат різного роду, від моральної чи матеріальної компенсації до оплати лікарняного та допомоги по непрацездатності, тому для роботодавця це питання повинно бути принциповим.

Науковий керівник: ас. кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Веннікова В. В.

*Острук Анна Євгенівна,
студентка 3 курсу
міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

З розвитком ринкових відносин в країні гостро постало питання щодо розширення соціального партнерства, і насамперед у сфері праці. Це пов'язано з інтеграцією України в Європейський Союз, так як багато країн Європи вже давно живуть за принципами соціального партнерства. Досліджуючи зарубіжний досвід правового регулювання соціального партнерства, зауважимо, що на сьогодні склались кілька моделей правового регулювання соціального партнерства.

У зв'язку з вищезазначеним особливо актуальним постає дослідження моделей соціального партнерства в зарубіжних країнах.

Перш за все, слід зазначити, що соціальне партнерство – це стратегія та практика цивільного мирного, неконфронтаційного співіснування; спосіб врегулювання соціальних відносин між виразниками інтересів різних соціальних груп і державою, в основі якого лежить соціальний діалог. Воно виступає цивілізованим методом вирішення соціальних конфліктів на різних рівнях – від національного масштабу до конкретного підприємства.

Правові моделі соціального партнерства у різних країнах відрізняються організаційним механізмом, нормами і правилами регулювання соціально-трудова відносин, ступенем централізації процедури, участі держави в соціальному діалозі. Проте, при цьому, загальним для усіх держав є те, що більшість питань, які виникають у соціально-трудова сфері, вирішуються на базовому рівні.

Відмічаємо, що сучасними дослідниками запропоновано виділяти за механізмом правового регулювання договірний процесу такі основні моделі соціального партнерства [2, с. 33]:

- перша модель, яка характеризується високим рівнем централізації договірний процесу. Дана модель застосовується у країнах північної Європи, Бельгії, Данії, Нідерландах, Норвегії, Фінляндії, Швеції, Австрії. В цих країнах було втілено міжнародно-правовий принцип «трипартизму МОП», завдяки якому всі рішення щодо соціально-трудова відносин приймаються за активної ролі владних структур та за участю всіх соціальних партнерів. Стратегічний трикутник соціального партнерства перебуває на найвищому організаційному рівні. Укази, що тут видаються, стають основою для галузей та підприємств. Об'єднання працівників у професійні спілки в скандинавських країнах досягає 90 %.

- друга модель найбільш типова для країн Центральної Європи (Італії, Німеччини, Франції, Швейцарії, Англії, Ірландії). У цих країнах, як правило, не створюються на національному рівні постійно діючі органи соціального партнерства. Уряди країн періодично проводять консультації з національними об'єднаннями профспілок

іроботодавців. Спільні рішення на цьому рівні майже не приймаються, іноді укладаються загальнонаціональні угоди з окремих питань соціальної політики. Головні трикутні переговори проходять переважно на регіональному та галузевому рівнях. Членство у профспілках в цих країнах дещо менше, ніж у країнах першої моделі і досягає від 30 до 60 %.

- третя модель характерна для країн, в яких переговорний процес відбувається на рівні підприємств і установ. Модель властива для країн: Іспанії, Португалії, Греції, а також США та Японії. Це означає, що організація власників (роботодавців) не втручається у соціально-трудові відносини, наприклад, як у США та Японії. У цих країнах спостерігається тенденція, спрямована на пониження ролі профспілкового руху, прагнення усунути профспілку від впливу на процес активної соціальної політики. Кількість працівників, залучених у профспілку, складає в цих країнах близько 30 % р. [3, с. 311].

Обсяг та форма участі соціальних партнерів у кожній країні можуть бути різними, але в принципі йдеться про будь-які форми регулярних контактів та узгоджень між роботодавцями і працівниками (їх представниками). Соціальний діалог як дієвий механізм регулювання відносин між соціальними партнерами вже вийшов за рамки трудових відносин і у багатьох країнах почав застосовуватися як механізм взаємодії всього громадянського суспільства з державою [4, с. 79].

Отже, на нашу думку, досвід країн, які мають вагомі здобутки на шляху соціального розвитку, засвідчує необхідність розширення соціального діалогу, складовою якого має бути, зокрема, формування державної соціально-економічної політики обговорення та прийняття антикризових заходів, сприяння підвищенню соціальної відповідальності інститутів суспільства; формування умов щодо підвищення соціальної згуртованості на різних рівнях ієрархічної структури суспільства. На нашу думку, для України найбільш корисним є застосування досвіду саме першої моделі соціального партнерства і активне застосування трипартизму МОП, в основі якого перебуває конструктивна взаємодія працівників, роботодавців і держави. Тільки в вищезазначеному випадку соціальне партнерство буде дієвим інструментом кожного з вищезазначених суб'єктів трудових правовідносин.

***Науковий керівник:** доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Яковлев О.А.*

***Пілюшенко Дар'я Олегівна,
Студентка НЮУ ім. Ярослава Мудрого***

ПОНЯТТЯ МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

У різних сферах, а саме в юридичній, соціологічній та психологічній, поняття мобінгу використовується як вид дискримінації. Уперше мобінг було запропоновано та описано шведським психологом Х. Леманном у звіті The National of Occupational Safety and Health у 1984 році [1]. Саме Лейманн охарактеризував поняття мобінгу як різновид психологічних міжособистісних відносин, що сформувався під час здійснення трудових функцій між працівником та роботодавцем. Вияв мобінгу кваліфікується як вид дискримінації та проявляється в неповажному ставленні до працівника, його колег або керівників.

Взагалі принцип протидії дискримінації є одним із основоположних принципів трудового права та врегульовується в статті 2-1 Кодексу законів про працю, де наголошується, що забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [4].

Істотними ознаками мобінгу є: по-перше, повторюваність акцій мобінгу спрямованих проти одного або декількох працівників; по-друге, суб'єктний склад мобінгу – кривдник, потерпілий (жертва цькування) та спостерігачі (за наявності); по-третє, дії або бездіяльність кривдника призводить до нанесення як психічної так і фізичної шкоди, приниження особи, створення умов за яких потерпілий відчуває почуття страху або тривоги, спричинення соціальної ізоляції потерпілого, примушення до зміни місця роботи тощо [1].

Мобінг може проявлятися у наступних діях: систематична та безпідставна критика; поширення різних неправдивих відомостей про особу; наклепи; намагання ізолювати особу від колективу та заохочення колективу діяти проти даної особи; приховування позитивної інформації щодо особи і висвітлення лише негативних і неправдивих відомостей; доноси керівництву; поширення пліток, котрі принижують честь та гідність особи.

Більшість розвинутих країн Європи закріпили поняття мобінгу на законодавчому рівні. Наприклад, в Польщі, Франції та Швейцарії мобінг кваліфікують як вид дискримінації. У Німеччині не має єдиного нормативно-правового акту, котрий би регулював механізми боротьби з мобінгом, але це питання врегульовується на локальному рівні [3].

В Україні поняття мобінгу нормативно не регулюється, тому для усунення прогалин у праві на національному рівні переважно застосовуються міжнародні норми. Одним із базових нормативних актів, котрий закріплює принцип захисту людської гідності в соціально-трудових відносинах є Європейська соціальна хартія, котра була ратифікована в Україні ще у 2006 році. В статті 26 даної Хартії зазначається, що з метою забезпечення ефективного здійснення права всіх працівників на захист їхньої гідності на роботі сторони зобов'язуються, консультуючись з організаціями роботодавців і працівників: поглиблювати поінформованість, поширювати інформацію про систематичні неординарні або явно негативні та образливі дії щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи, сприяти запобіганню таким діям і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки” [5].

Вперше поняття мобінгу пропонувалося закріпити в КУпАП в статті 173-5 «Мобінг (цькування)». Мобінг визначався, як діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, фізичному, економічному насильстві, із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника підприємства, установи, організації

незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами або такою особою стосовно інших учасників трудових відносин з метою приниження їх людської гідності за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи [2].

При врегулюванні проявів мобінгу на робочому місці слід закріпити не тільки положення про те, що забороняється будь-яке упереджене ставлення в сфері праці та створення ворожої, образливої атмосфери, а також слід звернути увагу на розробку способів боротьби з мобінгом.

Загалом до парламенту восьмого скликання в різні часи вносилося чотири законопроекти № 7005, №10118, №10118-1, №10118-2, але вони були відкликані суб'єктом законодавчої ініціативи з наступних причин:

1. У перших законопроектах поправки вносилися лише до КУпАП, а не до КЗпП України.
2. В законопроектах не було передбачено механізмів усунення наслідків, котрі були викликані мобінгом та не було закріплено презумпцію вини кривдника.
3. Незрозумілим було покладення повноважень фіксації проявів мобінгу на Національну поліцію, адже контроль за дотриманням законодавства про працю здійснює Державна служба з питань праці.
4. Регулювання мобінгу у вищезазначених законопроектах мало суто формальний характер, адже вони не встановлювали реальні механізми усунення мобінгу, котрі можна використати на практиці [3].

Більшість науковців визначають мобінг як суспільно небезпечне явище, котре може не лише погіршити психологічний стан працівника, але й підштовхнути до самогубства, тому при включенні поняття мобінгу до законодавства слід врахувати:

1. Законодавче закріплення поняття мобінгу та способів боротьби з ним – є одним із першочергових завдань, яке має здійснити законодавець при розробці проекту Трудового кодексу України.
2. Доцільним є покладення обов'язку щодо протидії мобінгу саме на роботодавця або уповноважений ним орган, закріпити їх відповідальність у разі бездіяльності, визначити санкції за порушення даного обов'язку.
3. Поняття мобінгу та заходи протидії йому також слід включати до локальних актів підприємства.
4. При прийнятті на роботу, роботодавець повинен інформувати майбутніх працівників про способи захисту від дискримінації на робочому місці та про порядок інформування компетентних органів щодо протидії мобінгу.
5. Обов'язок щодо моніторингу проявів мобінгу та боротьби з ними слід закріпити за територіальними органами Держпраці.

СПИСОК ВИКОРИСАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Leymann, H. (1993). Mobbing-Psychoterror am Arbeitsplatz und wie man sich dagegen wehren kann. веб-сайт. –[Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://www.beck-shop.de/leymann-mobbing/product/13335540>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу: проект закону від 01.03.2019№ 10118/ Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65602.

3. Новіков Д. Мобінг поза законом: як протидіяти насильству на роботі. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/mobing-poza-zakonom-yak-protidiyati-nasilstvu-na-roboti/>.

4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.10.1971№ 322-VIII в редакції від 25.09.2019/ Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

5. Європейська соціальна хартія№ 137-Vвід 03.05.1996 в редакції від 07.09.2016 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

*Погорєлова Л.Г.,
аспірантка Науково-дослідного інституту
публічного права*

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ

Проблеми створення та забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці існували та існують дотепер. Із розвитком нових технологій та сучасних механізмів постає необхідність у забезпеченні їх високої надійності та повної безпеки їх експлуатації. Поява нових більш складних видів трудової діяльності, зумовлених технічним прогресом, вимагає комплексного підходу законодавця для створення єдиної системи стандартів безпеки.

Забезпечення безпеки праці - є невід'ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя, здоров'я працюючих та створення безпечних, гігієнічних умов праці на робочих місцях. Безпечні умови праці – одне з конституційних прав людини. Право працівника на безпечні умови праці, як суб'єктивне право, розглядається передусім, як комплекс правомочностей, що складається, зокрема: із забезпечення умов праці, що не завдаватимуть шкоди здоров'ю працівника; із забезпечення високого рівня сучасного та безпечного виробничого середовища; із правомочності усунення небезпечних та шкідливих умов праці.

Високий рівень забезпечення безпечних і здорових умов праці – є запорукою успішної держави, а також вигідним капіталовкладенням, як з боку держави, так і зі сторони роботодавця. Визначення основних керівних положень правового регулювання забезпечення безпеки праці, що підкреслюють необхідність забезпечення збереження життя та здоров'я працівників – є необхідним кроком у реформуванні правового інституту охорони праці, задля усунення прогалин у законодавстві.

На наш погляд, станом на сьогодні, на законодавчому рівні не достатньо врегульовано питання правового регулювання забезпечення безпеки праці. Так, зокрема, на законодавчому рівні не визначено та окремі закріплено принципів правового регулювання забезпечення безпеки праці.

Доцільно зазначити, що принципи, як загально-правова категорія – це виражені в правових актах закономірності, керівні положення, основні засади правового регулювання трудових відносин, які зумовлюють єдність правового регулювання і закономірності розвитку.

У статті 4 Закону України «Про охорону праці» закріплено основні принципи, на яких базується державна політика у галузі охорони праці.

Принципи державної політики у сфері охорони праці, на нашу думку, слід класифікувати і як принципи інституту охорони праці, що підлягають застосуванню за відсутності відповідних конкретних правових норм, і як такі, що визначають напрями подальшого розвитку інституту охорони праці і також, як обов'язки держави, які вона зобов'язалась виконувати і повинна додержуватись при реалізації своєї політики.

Усі принципи державної політики у сфері охорони праці, можна умовно класифікувати на три основні групи:

- а) керівні принципи високого рівня охорони праці та пріоритету життя і здоров'я працівників;
- б) принципи, що відображають головні напрямки політики держави в галузі охорони та безпечних умов праці;
- в) принципи правового регулювання охорони та безпеки праці.

До першої групи принципів можна віднести наступні принципи, зокрема: пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці; соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану та інші.

До другої групи пропонуємо віднести такі принципи державної політики в галузі охорони праці: комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля; встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності; використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на такі цілі, отримання яких не суперечить законодавству; інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці; забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях; використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Третя група цієї класифікації містить наступні принципи: пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і

здорових умов праці; підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці; використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Аналізуючи запропоновану вище класифікацію принципів, на яких базується державна політика в галузі охорони праці, можна зробити висновок, що принципи правового регулювання забезпечення безпеки праці містяться у третій групі принципів, запропонованої нами класифікації. Але, на наш погляд, зазначених принципів не достатньо для повного вираження закономірностей такого субінституту, як безпека праці.

Пропонуємо виділити наступні принципи правового регулювання забезпечення безпеки праці, а саме:

- пріоритету життя та здоров'я працівників;
- забезпечення права на безпечні та здорові умови праці;
- пріоритету напрямку державної політики в забезпеченні безпечних, нешкідливих, здорових та гігієнічних умов праці;
- профілактики;
- формування сучасного безпечного та здорового виробничого середовища;
- повної відповідальності роботодавця при забезпеченні безпечних, здорових та гігієнічних умов праці; повної відповідальності за порушення вимог, встановлених для забезпечення безпеки праці;
- встановлення чітких технологічних вимог та правил безпеки на промислових виробництвах; підвищення рівня технологічного контролю за станом виробництв та підприємств усіх форм власності; підвищених вимог до стандартів якості, встановлених для спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту;
- розробки загальнодержавної програми щодо забезпечення безпеки праці на виробництві;
- використання позитивного світового та європейського досвіду щодо запровадження безпечних та здорових умов праці, а також гігієни праці.

Враховуючи зазначене, а також те, що принципи, зокрема, визначають напрями подальшого розвитку законодавства у сфері безпеки праці, зумовлюють правильне та однакове застосування норм законодавства у цій сфері, пропонуємо на законодавчому рівні закріпити принципи правового регулювання забезпечення безпеки праці, як субінституту охорони праці, що знайдуть своє відображення у відповідних нормативно-правових актах та матимуть повне регуляторне значення.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ ЯК УМОВИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРАЦІВНИКІВ З ШКІДЛИВИМИ ТА НЕБЕЗПЕЧНИМИ УМОВАМИ ПРАЦІ

Людина проводить на виробництві значну частину свого життя, а тому вона потребує належних санітарних і гігієнічних умов, які надади б їй змогу працювати плідно, не перевтомлюючись і зберігаючи своє здоров'я. Саме від створених працівникові безпечних і здорових умов праці залежать його здоров'я, заробітна плата й добробут, зміцнення трудової дисципліни, самореалізація, просування по службі, а також ефективність виробництва тієї чи іншої продукції і становище на ринку пропозиції праці (Яковлев О.А. Фундаментальні проблеми правового регулювання умов праці і встановлення гарантій для працівників). Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Це є основним положенням щодо реалізації права громадян на працю та забезпечення працівникам безпечних умов праці.

Дослідженням інституту безпеки праці займалися такі вчені як: Амелічева Л. П., Бару М.І., Болотіна Н. Б., Венедіков В.С., Жернаков В. В., Жигалкін І. П., Карпенко Д. О., Лазор Л.І., Яковлев О.А. та інші.

Проблема безпеки праці на сьогодні є досить актуальною, особливо щодо працівників з шкідливими та небезпечними умовами, адже виконуючи свої обов'язки вони завжди перебувають у ризику і незабезпечення їх безпеки може призвести, і часто призводить до страшних наслідків.

Сьогодні на підприємствах, установах, організаціях спостерігається велика кількість травматизму, каліцтва та смертей з цього приводу. Причиною чого є незабезпечення безпеки працівників.

Так, у І кварталі 2019 року зареєстровано 1 212 (з них 90 – смертельно) потерпілих від нещасних випадків на виробництві. Як бачимо цифри вражають, що змушує задуматись над цією проблемою та сприяти її вирішенню.

Тому, першочерговим завданням сучасного законодавства з охорони праці є забезпечення всім громадянам України, які перебувають у трудових відносинах, захисту права на безпеку праці, особливо це стосується тих, хто працює в небезпечних для життя і здоров'я умовах.

Для виконання робітниками норм праці роботодавець зобов'язаний забезпечити гідні умови для трудової діяльності кожного працюючого. Безпечні і належні умови праці, у свою чергу повинні відповідати встановленим технічним, медичним, юридичним і санітарним нормам. Усі ці норми закріплюються чинним законодавством і знаходять свій прояв у різних положеннях, інструкціях, правилах та інших нормативних актах, забезпечуючи тим самим виконання норм праці (Яковлев О.А. Фундаментальні проблеми правового регулювання умов праці і встановлення гарантій для працівників).

Відповідно до статті 153 КЗпПна всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган.

Згідно з статтею 5 Закону України «Про охорону праці» під час укладення трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору. З цього можна зробити висновок, що на робочому місці працівника можуть бути небезпечні і шкідливі виробничі фактори і це допускається законодавством, але за умови що роботодавець повинен про це повідомити працівника.

Проте, слід зазначити, що це суперечить положенням статті 7 Конвенції № 184та статті 155 КЗпП України. Так, у статті 7 цієї Конвенціїчітко зазначено, що роботодавець повинен вживати профілактичних та захисних заходів для забезпечення того, щоб вся діяльність, робочі місця, машини, обладнання, інструменти не створювали небезпеки і відповідали встановленим нормам безпеки і гігієни праці за всіх умов їх використання. Відповідно до ст. 155 КЗпП України жодне підприємство, цех, дільниця не можуть бути прийняті і введені в експлуатацію, якщо на них не створено безпечних і нешкідливих умов праці.

Можемо стверджувати, що перш ніж укласти трудовий договір з працівником, роботодавець повинен створити безпечні і нешкідливі умови праці, а тому ст. 5 Закону України «Про охорону праці» необхідно привести у відповідність до статті 7 Конвенції № 184 та статті 155 КЗпП України.

Як правильно стверджує Болотіна Н. Б., чимало керівників підприємств безвідповідально ставляться до обов'язків щодо створення здорових і безпечних умов праці, часто розглядають ці питання як другорядні. Тому, на нашу думку, необхідним є закріплення на державному рівні дієвих юридичних засобів захисту цього права. (Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник)

Враховуючи вищенаведене, на підставі аналізу законодавства про працю та статистики нещасних випадків можемо зробити висновок, що шляхами вирішення даної проблеми можуть бути : 1) реалізація основних напрямків державної політики у сфері покращення умов і охорони праці; 2) профілактика і зменшення професійного травматизму та захворювань на підприємствах і організаціях; 3) вдосконалення техніки і технології виробництва з метою поліпшення умов і охорони праці. Керівник підприємства обов'язково повинен дотримуватися усіх приписів та вимог законодавства про охорону праці і нести відповідальність за їх порушення. Він повинен створювати безпечні умови праці та вживати профілактичних заходів на забезпечення того, щоб діяльність працівників була безпечною.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права НЮУ ім. Ярослава Мудрого – Яковлев О. А.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В Конституції України (стаття 46) та Законах України закріплені гарантії та права на пенсійне і соціальне забезпечення всім громадянам України, а саме: право на забезпечення їх в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом. При цьому здійснювані пенсійні та інші соціальні виплати ставлять за завдання забезпечення всім громадянам рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум. Тобто, соціальна допомога держави насамперед стосується матеріальної підтримки тих верст населення, які внаслідок тих або інших причин стали більш вразливими до правових, побутових, економічних проблем. Здійснення соціального та пенсійного захисту громадян відбувається завдяки спеціально розробленим механізмам. Як зазначає Конституційний Суд від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011: "розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави, проте мають забезпечувати конституційне право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, гарантоване статтею 48 Конституції України" [8].

Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві.

Але в умовах соціальних, політичних, а особливо воєнних конфліктів постає необхідність додаткового державного регулювання. Внаслідок збройного конфлікту на Сході України почалася активна міграція громадян з цього регіону. За правилами внутрішнього та міжнародного законодавства ці особи вважаються внутрішньо переміщеними (ВПО). В більшості випадків міграція здійснювалась з метою збереження життя. Лінію розмежування перетинали люди, позбавлені нажитого майна, без документів, часто – в тяжкому психологічному стані після втрати рідних та близьких.

І сьогодні, після 5 років конфлікту на Донбасі, питання забезпечення соціальних гарантій ВПО, на превеликий жаль, не втратило актуальності. Зупинимось лише на деяких з них, на наш погляд найбільш важливих.

Також залишається невирішеною проблема позбавлення статусу ВПО внаслідок відсутності у фактичному місці проживання. З 2014 року статус ВПО отримали майже 1 млн 584 тис. осіб або майже 1,3 млн сімей. У період з липня 2016 по квітень 2017 р. знято з обліку понад 190 тис. осіб [7].

В офіційних джерелах в Україні немає інформації про кількість громадян, яким припинено виплату пенсій. Міжнародні спостерігачі називають орієнтовну цифру – близько 330 тисяч.

На теперішній час механізм призначення (відновлення) внутрішньо переміщеним особам виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, субсидій та пільг за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування регулюється Постановою КМУ від 08 червня 2016 року №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам». Призначення (відновлення) соціальних виплат відбувається після надання заяви за фактичним місцем перебування громадянина. До заяви надається копія довідки про взяття на облік як ВПО.

Такі реалії цілковито суперечать Конституції України, підзаконним актам, міжнародному досвіду. Беззаперечно, підтвердження статусу ВПО необхідно для отримання додаткових пільг (отримання житла, вступ до вищих навчальних закладів, тощо), але воно жодним чином не повинно стосуватися реалізації загальних конституційних прав громадянина.

Проблеми соціальних виплат ВПО не слід розглядати вузько, суто економічно. Вони швидко переходять у розряд психологічних і навіть політичних. Людина, позбавлена справедливих соціальних виплат, не відчуває себе соціально захищеною, потрібною державі, вільною у виборі місця проживання, професії, навчання дітей і безумовно буде відчувати себе «громадянином другого сорту».

Найбільш вразливими є діти та жінки-переселенці. Вони довше пристосовуються до нових умов життя та під впливом збройної агресії зазнали багато психологічних проблем, часто позбавлені за зовнішньої підтримки від близьких, родичів і друзів. [7]

З 2014 р. до Державної служби зайнятості звернулися за допомогою в працевлаштуванні 74,800 мешканців АР Крим, Донецької та Луганської

областей, зокрема 62,900 (84%) громадян, які отримали довідку про взяття на облік. Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 23,000 (31%) таких громадян, зокрема 19,600 (26%) осіб, які мали відповідну довідку [7].

Основною проблемою працевлаштування ВПО у нових містах залишаються завищені очікування і невідповідність кваліфікації чи професії ситуації на ринку праці. Багато людей через відсутність роботи вимушені перекваліфіковуватися або, за наявності хоч якихось збережень, відкривати власну справу. Досить актуальною є також проблема справедливої оплати праці, яка може бути нижчою, ніж у інших працівників. Як варіант, роботодавець може запропонувати громадянину, у якого нема статусу ВПО, роботу без оформлення трудових відносин взагалі.

Людям приходится працювати на декількох роботах, щоб забезпечити свою родину. [7]

Серед шляхів вирішення проблем соціального та пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб з метою подальшого позитивного реформування доцільно брати до уваги наявну судову практику для уникнення ідентичних спорів в майбутньому. Така практика свідчить, що кількість позовів громадян до державних органів, які повинні здійснювати відповідні соціальні виплати, постійно збільшується і суди, як правило, приймають бік позивачів. Не слід також відхрещуватись і від міжнародних стандартів з прав людини

забезпечення рівних умов соціального захисту всіх громадян незалежно від місця їх проживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України
2. Постанова КМУ №365 від 08 червня 2016 року «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».
3. Постанова КМУ № 289 від 04.06.2014 р. «Про затвердження Порядку оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України»;
4. Наказ Міністру № 953/5 від 17.06.2014 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту прав громадян на території проведення антитерористичної операції»;
5. Наказ МВС № 1077 від 22.11.2012 р. «Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів»;
6. Наказ МВС № 320 від 13.04.2012 р. «Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України»;
7. Звіт неурядової організації Snabilization Support Services.
8. Рішення Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11

*Шепілов Михайло Іванович,
студент 3 курсу, 8 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНОГО

На сьогодні немає жодної країни світу, якої б не торкнулася проблема соціального захисту безробітних. Безробіття є відносно новим соціальним ризиком, поява якого зумовлена ринковими відносинами. Світова економічна криза збільшила масштаб безробіття, а відповідно і кількість осіб, які потребують соціального забезпечення. Право на захист від безробіття належить до основних конституційних прав громадян України у сфері права соціального захисту [1].

Проблема безробіття та соціального захисту безробітного набула актуальності ще на початку 90-х років ХХ ст., що, в свою чергу, зумовило прийняття законодавчих актів, які передбачали механізм створення спеціальних фінансових джерел для надання матеріальної підтримки безробітним, а також покладали певні зобов'язання на державні органи та роботодавців у сфері зайнятості. Наразі правове регулювання цього питання застаріло, що проявляється в прогалинах та неузгодженості нормативно-правових актів, тому існуючі реалії породжують гостру необхідність розробки концепції подолання даної проблеми.

Правові питання соціального забезпечення на випадок безробіття були предметом дослідження таких учених: О.В. Басай, М.І. Боднарука, О.В. Москаленко, С.В. Попова, О.І. Процевського, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, В.Ю. Юровської, Я.І. Безуглої, Н.Б. Болотіної, В.Я. Бурака, В.С. Венедиктова, Л.К. Гусова, А.Д. Зайкіна, М.Л. Захарова, Р.І. Іванової, Р.І. Кондратьєва, Р.З. Лівшиця, О.Є. Мачульської, П.Д. Пилипенка, І.М. Сироти та інших. Дані науковці досліджували досить широке коло питань, пов'язаних із соціальним захистом безробітного, а саме зосереджували свою увагу на удосконаленні науково-методичних засад і механізмів соціального захисту безробітного, особливо на рівні регіонів та їх центрів, а також на підприємствах, що змінили форму власності й господарювання.

Зокрема, у роботах О. В. Басай та В. Ю. Юровської проаналізовано проблеми реалізації права на соціальний захист та соціальне забезпечення особи на випадок безробіття та обґрунтовано окремі напрями удосконалення правового регулювання у цій сфері, а саме, автори пропонують вважати, що розрахунковою величиною для нормативу достатнього рівня оплати праці за новим місцем роботи повинен бути не загальний для всіх працездатних прожитковий мінімум, а диференційований за соціально-професійними групами для працівників та соціально-демографічними їх підгрупами. Для працівників некваліфікованих така заробітна плата повинна бути встановлена на рівні мінімальної заробітної плати[2]. Погоджуємося із даною думкою, оскільки у разі закріплення обчислення та виплати допомоги по безробіттю у відсотках від установлених державою тарифів оплати праці на відповідну професію, а не від заробітної плати особи за останнім місцем роботи або за встановленим прожитковим мінімумом, забезпечить захист права особи на належний рівень допомоги по безробіттю.

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [3]. Важливим інструментом соціального захисту безробітних є їх працевлаштування. На сьогоднішній день, функції щодо працевлаштування безробітних в Україні виконує Державна служба зайнятості і кадрові агенції. За даними статистики кількість українців, які зареєстровані безробітними в державній службі зайнятості становить 354,4тисяч осіб, з них отримують допомогу по безробіттю 284, 2 тисячі [4]. Відповідно до постанови правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України, мінімальний розмір допомоги на випадок безробіття у 2019 році склав 610 гривень [5]. Це свідчить про те, що дані органи не в повному обсязі виконують свої повноваження, а розмір допомоги по безробіттю суперечить принципу соціальної справедливості та унеможливорює гідне існування особи у разі настання безробіття.

Згідно з чинним законодавством, безробітними не визнаються особи, які отримують допомогу, компенсації тощо відповідно до Закону України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Вважаємо, що саме в цьому аспекті проявляється недосконалість національного законодавства, оскільки сам факт одержання певних виплат не свідчить про відсутність безробіття та необхідність соціального забезпечення. Погоджуємось з думкою Т. Маркіної, що громадянин може на законних підставах отримувати доходи, які безпосередньо не пов'язані з трудовою діяльністю (наприклад, відсотки на вклад в

Ощадбанку, аліменти, орендну плату за земельний пай тощо), проте він все одно залишається незайнятою особою, яка є працездатною в працездатному віці, готова та здатна розпочати працю [6].

Аналізуючи сучасний стан соціального забезпечення безробітного зазначемо, що дана проблема є актуальною у сучасних реаліях, яка потребує негайного вирішення. Пропонуємо виділити основні напрями її вирішення. Вважаємо, що збереження робочих місць та перепідготовка осіб, які втратили роботу, ґрунтовне удосконалення пенсійної реформи, працевлаштування випускників, стимулювання створення нових робочих місць буде сприяти поліпшенню соціального забезпечення безробітних та гарантуватиме соціальний захист населення вцілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 ст 46 База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Басай О. В. Правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / О. В. Басай. – Харків, 2005.
3. Про зайнятість населення : закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
4. Відомості Державної служби статистики - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Постанова Првління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України від 12.09.2018 №175 База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1112-18>
6. Маркіна Т. Юридичні умови визнання громадянина безробітним / Т. Маркіна // Право України. – 2000. – № 4

Науковий керівник: к. ю. н., ас. Бурнягіна Ю.М

*Яценко Дар'я Володимирівна,
7 факультет, 3 курс, група 07-17-01*

НОВАТОРСТВА У СФЕРІ ІНСПЕКТУВАННЯ ПРАЦІ: ОСНОВНІ ЗМІНИ, ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

Актуальність: тема інспектування праці є актуальною, адже нерозривно пов'язана з тими активними змінами, які наразі відбуваються у трудовому законодавстві України. Висвітлення цієї проблеми є необхідним, адже тільки таким чином можна розібратися, як у 2019 році проходять інспектування, що змінилося, які права та обов'язки має кожна сторона, яка бере участь в інспектуванні. Якщо детально вивчити це питання, кожен роботодавець зможе зменшити та уникнути взагалі порушень стосовно працевлаштування працівників, мінімізувати свої витрати на оплату накладених штрафних санкцій органами, які здійснюють інспекції. Це, зокрема, позитивно вплине на рівень розвитку кожного підприємства, установи

та організації через те, що обізнаний роботодавець вже не буде витратити кошти, які можна вкласти у виробництво та бізнес, на оплату штрафів.

Мета: проаналізувати змінений порядок проведення інспекцій на підприємствах, виділити основні зміни у процедурі його проведення та визначити вектор подальших змін у розвитку цього питання.

Основний матеріал: Державна служба України з питань праці – центральний органі виконавчої влади України, який був утворений 10.09.2014 року Постановою Кабінету Міністрів України №442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» шляхом злиття Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки і Державної інспекції з питань праці. Також постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 100 утворено як юридичні особи публічного права територіальні органи Державної служби з питань праці. У Постанові Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 року №96 затверджено Положення про Державну службу України з питань праці, де визначені основні завдання її функціонування, права та повноваження нового центрального органу виконавчої влади. Відповідно до Положення Державна служба України з питань праці створена для контролю за дотриманням законодавства про працю. Найбільш важливим завданням нового органу центральної виконавчої влади є проведення перевірок (інспекцій) відповідно до встановленого порядку. Завдяки їх проведенню можна визначити, чи були дотримані усі вимоги трудового законодавства при працевлаштуванні працівників, а саме, чи був заключений з ними трудовий договір та чи працює особа офіційно. Ґрунтуючись вже на безпосередньому результаті перевірки, Державна служба України з питань праці або накладає на роботодавця санкцію, а саме штраф, або ж ні, якщо усі вимоги дотримані. Вищезазначене ґрунтується на нормі ч.4 ст.24 Кодексу законів про працю України, де зазначено: «Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу...».

У травні 2019 року апеляційний суд скасував постанову Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 року № 295, змістом якої встановлювався порядок інспектування та перевірки усіх підприємств, установ та організацій з приводу наявності недоліків та недосконалостей організації трудових відносин між роботодавцями та працівниками усередині системи. Однак, вже у серпні того ж року Кабінет Міністрів України за поданням Державної служби України з питань праці проекту закону затвердив новий «Порядок здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю».

На перший погляд можна зробити висновок, що майже нічого у Порядку й не змінилося, однак це не зовсім так. Державна служба України з питань праці так і проводитиме інспекційні відвідування і невідвізні інспектування, але новий Порядок перевірок відрізняється більшою «милосердністю» до бізнесу. Як вже було зазначено, держава контролює, як роботодавці дотримують закону, за допомогою інспекційних відвідувань та невідвізних інспектувань. Проводять їх інспектори праці уповноваженої служби та органи місцевого самоврядування за умови відсутності першої групи суб'єктів – інспекторів.

Перелік підстав для перевірки підприємства, установи та організації є вичерпним і чітко прописаний пунктом 5 Порядку, зокрема причиною може бути, наприклад, звернення працівника про порушення щодо нього законодавства про працю, звернення фізичної особи,

щодо якої порушено правила оформлення трудових відносин, рішення керівника органу контролю про проведення інспекційних відвідувань виключно з питань виявлення неоформлених трудових відносин, інше.

Тепер щодо змін: якщо інспектор виявить порушення в сфері праці, внесе припис на їх усунення і визначить строк для цього, а роботодавець усуне порушення вчасно, останнього не оштрафують. Виняток — інспектор виявив неоформлених працівників. У такому разі доведеться не тільки усунути порушення, а й сплатити штраф у розмірі 30 мінімальних заробітних плат за кожного неоформленого працівника. Потім інспектор передасть матеріали до суду, і суд вирішуватиме питання про адміністративну відповідальність винуватця.

Висновки: Державна служба України з питань праці не є «каральним» органом, адже максимум зусиль інспектори праці спрямовують на профілактичну роботу з роботодавцями, консультують, роз'яснюють, як дотримуватися закону в трудових відносинах. Новий Порядок проведення інспекцій майже не відрізняється від старого за процедурою, однак однозначно створює для роботодавця більш позитивні умови для існування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Яковлев О.А.

*Засипка Вячеслав Вячеславович
студент 3 курсу 8 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослав Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ТІНЬОВОЇ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ

Заробітна плата являє собою один з головних показників рівня соціально-економічного життя кожної країни. Стан економічного та соціального розвитку населення України перебуває у скрутному становищі, тим самим вказує на незадовільний рівень життя громадян. Однією з причин такого становища є різні види маніпуляцій з оплатою праці з боку роботодавця, який передбачає лише вигідні наслідки для себе та свого підприємства, незважаючи на порушення трудового законодавства, права робітників та інші норми права. Для вирішення цього питання потребується більш чітке та суворе регулювання таких випадків з боку органів державної влади.

Регулювання правовідносин, які виникають при оплаті праці встановлюється на законодавчому рівні. Основними нормативно-правовими документами, що встановлюють право кожної людини на працю, винагороду за працю та соціальний захист є Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про оплату праці». Основний закон визначає, що розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати і разом з тим не є обмеженим максимальним її розміром [1, 2].

Сьогодні ми розберемо досить поширену проблему оплати праці серед недобросовісних роботодавців, як заробітна плата «в конвертах». Люди навіть не помічають, яких збитків вони завдають собі та державі в цілому, намагаючись «покласти копійчину собі

до кишені». Така практика набула значного поширення на малих та середніх підприємствах. Власникам таких організацій вигідно не нести відповідальність перед робітником, не сплачувати податки державі, не встановлювати засоби соціального захисту для працівників та інше. Серед поширених, існують такі випадки:

коли працівник та роботодавець укладають трудовий договір, в якому зазначається мінімальний рівень заробітної плати, відповідно останній видає Вивчення причин тінізації економіки присвятили свої праці такі вітчизняні науковці як В. Базилевич, З. Варналій, Т. Коляда, Е. Лібанова, І. Мазур, В. Мандибур, К. Швабій тощо. Проте, недостатньо уваги було приділено саме питанню вивчення тінізації заробітної плати.

1. одну частину згідно договору та іншу, яка була попередньо обумовлена;
2. коли відбувається порушення трудового законодавства, без укладання трудового договору виплачується невизначена оплата праці.

Проаналізувавши наукову статтю Носової Єлени Анатоліївни «Тіньова заробітна плата в Україні...», можна дійти висновку що автор вказує на недосконалість чинного механізму оподаткування заробітної плати, як основну причину цієї проблеми.[3]. Підтримуємо думку науковця, проте, вважаємо, що можна виокремити декілька причин, що потребують належного вивчення та їх вирішення. Основним поштовхом, що змушує працівника погоджуватись на неофіційне працевлаштування, є бажання отримати більший розмір заробітної плати, а також зберегти субсидії. Для роботодавця умови є більш вигідними - він зменшує виплату податків, намагається у такий спосіб збільшити дохід.

Виплата заробітної плати «у конвертах» має негативні наслідки як до окремого працівника, так і суспільства в цілому. Коли трудівник погоджується на такі умови, він автоматично позбавляє себе можливості на соціальний захист (основна та додаткова відпустка, виплата лікарняних, право на гарантії. Крім того, оскільки офіційна виплата є мінімальною, працівник позбавляється гідного пенсійного забезпечення у майбутньому. Основним недоліком для робітника є відсутність захисту з боку держави, оскільки у трудових правовідносинах його права є обмеженими. Щодо роботодавця, то він не несе жодних негативних наслідків, окрім ризику застосування штрафних санкцій, які можуть бути накладені на роботодавця за порушення трудового законодавства. Третя сторона – держава, як основний гарант, втрачає значні фінансові ресурси до державного бюджету та соціальних фондів, оскільки їх наповнення напряму залежить від рівня нарахованої заробітної плати, а це, в свою чергу, нереалізовані можливості в економічній, культурній, соціальній та інших сферах суспільного життя.[4]

Які способи подолання цієї проблеми можливо виокремити? На думку Є. А. Носової, шляхи вирішення цього питання полягають у застосуванні податкового засобу, що передбачає у собі зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці, удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб, заміни податкової соціальної пільги на неоподатковуваний мінімум доходів на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб тощо[3]. Погоджуємось, що такі засоби повинні бути найефективнішими, адже вони забезпечуються державою, і саме вона за допомогою органів державної влади регулює питання детінізації як заробітної плати, так і економіки в цілому. На наше переконання, необхідно додатково виділити досить ефективні засоби вирішення цього

питання. По-перше, основним засобом є зацікавленість працівників у офіційному працевлаштуванні з визначенням розміру заробітної плати. По-друге, політика держави повинна бути спрямована на вихід підприємств «з тіні» та створення певних заохочень підприємцям для виплати офіційної заробітної плати. По-третє, у разі невинищення цієї проблеми, органи державної влади повинні посилювати контроль за дотриманням законодавства про працю. Ефективним на додаток буде посилення юридичної відповідальності за вчинення подібних дій.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що проблема тіньової виплати заробітної плати працівників потребує швидкого винищення. Науковці та уповноважені особи повинні спільно розробляти та застосовувати засоби її усунення, оскільки відбувається масове порушення прав працівників. Внаслідок бездіяльності органів державної влади, бачимо, що держава втрачає значну кількість фінансових ресурсів, внаслідок чого країна має такий поганий економічний стан, який ми бачимо у сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
2. Кодекс законів про працю України Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII
3. Носова Є.А. Тіньова заробітна плата в Україні: причини існування та шляхи подолання / Є.А. Носова // Соціально-трудова відносини: теорія та практика. – № 2(6). – 2013. – С. 110-116. – Режим доступу: http://stvua.com/?wpfb_dl=18
4. О.А. Горлачук «Чи дійсно так вигідна заробітна плата в «конверті» [Електронний ресурс] / О.А. Горлачук // Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.ndekc.te.ua/news/chi-disno-tak-vigdna-zarplata-v-konvert>

***Науковий керівник:** Бурнягіна Юлія Миколаївна, к.ю.н. асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що Україна йде шляхом реформування національної економіки та розвитку аграрного законодавства в напрямку європейських стандартів. Наша держава має вагомий природний потенціал, значні земельні ресурси, які дозволяють стати потужним гравцем на світовому аграрному ринку. Через це виникає потреба у налагодженні ринкової аграрної інфраструктури. Аграрне законодавство в цьому аспекті виступає найкращим регулятором аграрних ринкових відносин та аграрної інфраструктури.

Ринкова інфраструктура в контексті аграрних правовідносин може формуватись тільки у взаємозв'язку із розвитком суб'єктів аграрних правовідносин, адже попит на ті або інші об'єкти інфраструктури прямо або опосередковано залежить від інтересів відповідних суб'єктів аграрних правовідносин. Головною передумовою для формування інфраструктури є вдосконалення механізму кадастрового опису земель. За різними даними, від сорока відсотків, до більш ніж половини земель України не внесені до кадастру, а отже вони не мають правового статусу і не розподілені за категоріями. Збільшення кількості земельних ділянок в межах земельного банку України дозволить стимулювати збільшення кількості таких об'єктів.

Чинне законодавство країни передбачає різні шляхи створення ринкової інфраструктури для суб'єктів аграрних правовідносин. Зокрема, сільськогосподарські кооперативи мають право формувати необхідну для своєї діяльності систему інфраструктури та замовляти обладнання, аналогічне право (розвивати власну внутрішню інфраструктуру) надане фермерським господарствам незалежно від їх типу. Однак такий стан правового регулювання цього питання є незадовільним. По-перше, аграрне законодавство не містить правових норм щодо організації єдиної системи аграрної ринкової інфраструктури. Більш того, проблема розвитку галузевої інфраструктури також юридично невирішена.

Ринкова інфраструктура потрібна для полегшення процедури вироблення, заготівлі, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. На сьогодні, ці процеси можуть бути прискорені за допомогою банківського, біржового чи торговельного регулювання. Цікавим є такий суб'єкт ринкових відносин, як аграрна біржа. Аграрна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу й комерційну діяльність, і має на меті надання послуг в укладенні біржових угод; з виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари; вивчення, упорядкування й полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій.

Аграрна товарна біржа діє на основі права внутрішнього самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний

баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках, печатку зі своїм найменуванням. Істотною відмінністю такої біржі від агроторгового дому є те, що товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку, тобто вона, згідно із законом, є неприбутковою організацією. А в свою чергу, статус неприбуткової організації звільняє аграрну біржу від сплати податку на прибуток та інших, передбачених Податковим кодексом, платежів.

Агроторговий дім, у свою чергу, є підприємством, створеним у формі господарського товариства. Засновниками агроторгового дому можуть бути будь-які суб'єкти аграрного права, зокрема обслуговуючі кооперативи, сервісні центри, аграрні банки та страхові установи. В агроторговому домі може передбачатися дійсне й асоційоване членство. Агроторговий дім може мати статус районного чи міжрегіонального. Агроторгові дома та аграрні товарні біржі з точки зору законодавчого регулювання та власного правового статусу є найбільш придатними утвореннями для розвитку аграрної ринкової інфраструктури. Суб'єкти аграрних правовідносин, що бажають реалізовувати свою продукцію через товарні біржі чи агроторгові дома, повинні підвищувати якість свого товару та витримувати конкуренцію.

Ще одним цікавим механізмом розвитку аграрної ринкової інфраструктури є оптові сільськогосподарські ринки. Кожний оптовий ринок відповідає за те, щоб організувати належну ринкову інфраструктуру для оптової закупівлі та продажу сільськогосподарської продукції, для налагодження власної діяльності оптові ринки можуть утворювати асоціацію. На кожний оптовий ринок сільськогосподарської продукції профільним законом покладено завдання у вигляді створення інфраструктурних об'єктів для ввезення, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції.

З урахуванням існування аграрних бірж, оптових ринків та агроторгових домів можна виявити диспропорційність наявної в Україні аграрної ринкової інфраструктури. З одного боку, за допомогою охарактеризованих вище суб'єктів можливо створити інфраструктурні об'єкти для оптової купівлі-продажу сільськогосподарських об'єктів. Але водночас невирішеною залишається проблема інфраструктурного забезпечення роздрібною торгівлю в аграрному ринку.

Нинішня інфраструктура аграрного ринку України розроблена таким чином, що окремим індивідуальним товаровиробникам доводиться співпрацювати із посередниками. Чинне законодавство України не містить ефективних приписів та механізмів для того, щоб захистити окремих товаровиробників сільськогосподарської продукції від недобросовісної конкуренції та монополізації ринку. Більш того, державна підтримка фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів не дозволяє їм належним чином розробляти внутрішню інфраструктуру.

Отже, саме в окреслених напрямках необхідно вдосконалювати правове регулювання аграрної ринкової інфраструктури.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Станіславський В. П.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

На сьогодні основним нормативно-правовим актом, який регламентує процес створення та функціонування сімейного фермерського господарства є Закон України «Про фермерське господарство». Вважаємо, що для успішного розвитку фермерства варто здійснити подальше реформування чинного законодавства, що передбачатиме внесення змін до низки нормативно-правових актів. Варто зазначити, що на сьогоднішній день не регламентовані всі аспекти діяльності сімейних фермерських господарств. Так, наприклад, в Законі України «Про фермерські господарства» питання щодо членства в сімейному фермерському господарстві врегульовано неоднозначно. У ЗУ «Про фермерське господарство» йде відсилання до статті третьої Сімейного кодексу України, де зазначається, що членами сім'ї є особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом та мають взаємні права і обов'язки. Але в ст. 3 ЗУ «Про фермерське господарство» також наводиться перелік осіб, кого необхідно вважати членами сім'ї та родичами, відповідно до вимог зазначеного закону. І тут виникає певна колізія. Виникає запитання про те, чи можуть бути членами сімейного фермерського господарства особи, які проживають спільно, проте шлюб не уклали [1, с. 49]. Оскільки відповідно до положень Сімейного кодексу України такі особи вважатимуться сім'єю, а згідно із нормами ЗУ «Про фермерське господарство» - ні. Вважаємо потрібним вирішення та чіткого врегулювання законодавцем питання стосовно того, хто може бути членом сімейного фермерського господарства.

Варто зазначити, що при створенні сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи не укладається Статут (установчий акт), замість нього має бути укладений договір або декларація про створення сімейного фермерського господарства, які повинні мати письмову форму та підлягати нотаріальному посвідченню. Вважаємо, що укладення такої угоди покладає на суб'єктів додаткові матеріальні витрати, що пов'язані із нотаріальним посвідченням [1, с. 50].

Звертаємо увагу, що нині чинною редакцією ЗУ «Про фермерське господарство» не надано чіткої відповіді на запитання чи може бути членом фермерського господарства іноземець чи особа без громадянства. Очевидно, що така ситуація може виникнути і з членами сімейного фермерського господарства, коли хтось із членів сім'ї набуде інше громадянство, то відповідно до національного законодавства така особа буде вважатися іноземцем.

ЗУ «Про фермерське господарство» визначені лише деякі аспекти функціонування сімейних фермерських господарств. Зокрема, у ч. 4 ст. 8¹ Закону зазначається особи, які можуть представляти досліджуваний суб'єкт господарювання. 10 липня 2018 р. згаданий вище закон було доповнено ст. 13¹, яка регламентувала механізм надання додаткової фінансової підтримки. Більше ніяких особливостей щодо функціонування сімейних

фермерських господарств чинним законодавством не визначено. Пропонуємо створення окремого закону або принаймні розділу в ЗУ «Про фермерське господарство», у якому були б викладені основні положення щодо створення та діяльності розглядуваного суб'єкта господарювання (особливо це стосується сімейних фермерських господарств, що створюються без набуття статусу юридичної особи).

Висновок: отже, пропонуємо закріпити у Конституції України принцип пріоритетності сільського господарства; розробити окремий закон, що стосуватиметься порядку створення та діяльності сімейних фермерських господарств, або принаймні виділити окрему главу цим питанням у ЗУ «Про фермерське господарство»; проводити активну державну політики щодо субсидування та кредитування виробників сільськогосподарської продукції тощо. Вважаємо необхідним переймати позитивний досвід у іноземних держав в частині створення та розвитку сімейних фермерських господарств. Пропонуємо спростити порядок реєстрації, обліку, звітності сімейних фермерських господарств, а також умови їх оподаткування; розробити програму підтримки їх діяльності, а також спеціальний закон про особливу систему соціального забезпечення осіб, зайнятих у сімейних фермерських господарствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Статівка А. М. Деякі законодавчі аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної наукової конференції «П'ятнадцять осінніх юридичних читань». Хмельницький, 2016. С. 49-50.

2. Збарський В. К. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19(1). С. 156-161.

Науковий Керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Бондарук Катерина Валентинівна,
студентка 4 курсу 18 групи,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИРОБНИЧОМУ КООПЕРАТИВІ

Відповідно до «Рекомендацій про сприяння розвитку кооперативів» ухвалених 20 червня 2002 року на 90-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці (далі - МОП) термін «кооператив» означає самостійну асоціацію людей, які об'єдналися на добровільній основі для задоволення своїх загальних економічних, соціальних і культурних потреб і прагнень за допомогою спільного володіння підприємством, контрольованим на основі демократичних принципів.

Відповідно до закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», сільськогосподарський виробничий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для провадження спільної виробничої або іншої

господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

Право членства відіграє важливу роль у створенні кооперативів, адже на ньому ґрунтується вся його подальша діяльність. Важливою рисою, яка виділяє виробничий кооператив зпоміж іншими є особиста трудова участь у такому кооперативі. Проблемним залишається питання поняття «особиста трудова участь», яке у вітчизняному законодавстві наразі відсутнє.

Особистий елемент у виробничому кооперативі відіграє провідну роль: особиста трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу є обов'язковою. Законодавець робить акцент на безпосередню трудову участь, що обумовлює включення членів виробничого кооперативу до складу його трудового колективу. З цією ознакою пов'язана також обов'язковість участі членів в управлінні справами виробничого кооперативу та повна рівність у такому управлінні кожного члена кооперативу.

У сучасних умовах перед сільськогосподарськими виробничими кооперативами стоїть завдання не лише забезпечувати селян роботою, а й надавати їм соціальні гарантії. Це може бути здійснено тільки шляхом відродження справді кооперативних «принципів і цінностей (свобода, демократичність в управлінні, взаємодопомога, соціальна справедливість, економічна відповідальність).

На сучасному етапі в Україні так і не створено належної бази статистичних даних про розвиток кооперативів та їх вклад у національну економіку. Вагомою причиною зниження кількості виробничих сільськогосподарських кооперативів, чисельність членів якого не може бути меншою ніж три особи, є обов'язкова трудова участь його членів, що в умовах поступового зменшення чисельності сільського населення працездатного віку зводить до соціальної бази їх діяльності.

Суттєвими перепонами успішної діяльності виробничих кооперативів як підприємницьких товариств є відсутність спрощеної системи їх акредитації в Аграрній біржі та оптових ринках сільськогосподарської продукції, відсутність мережі кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції тощо.

Відповідно до підпункту 4.1.9 статті 4 Податкового кодексу України зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року, що є сутністю принципу стабільності податкового законодавства.

Разом з тим, у ЄС діє пільговий режим для оподаткування ПДВ сільськогосподарства, відповідно до якого платник застосовує до вартості своїх поставок компенсаційну ставку та додає суму фіксованого збору до ціни реалізації товару з метою відшкодування сум вхідного ПДВ, сплаченого ним в ціні придбаних виробничих ресурсів. До того ж така компенсаційна ставка не повинна забезпечувати додаткове джерело фінансування для платника, а існує виключно для компенсації суми ПДВ, сплаченої при купівлі товару або послуги. Платник виписує податкову накладну, що дає змогу його контрагентам включити суми, нараховані внаслідок застосування фіксованої компенсаційної ставки, до складу своїх податкових розрахунків. Право на застосування такого режиму, на

відміну від України, має будь-який платник податку, що здійснює діяльність у формі сільськогосподарського, лісгосподарського чи рибгосподарського підприємства. При цьому держава-член ЄС може обмежувати застосування такого спеціального режиму з компенсаційною ставкою для окремих категорій товаровиробників, а товаровиробник в будь-який момент може обрати загальний порядок сплати ПДВ.

Очевидно, що сучасне податкове законодавство України протирічить засадам світової кооперативної політики щодо сприяння розвитку кооперативів та принципам стабільності європейського законодавства, обмежуючи в умовах Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС прогресивний розвиток виробничих сільськогосподарських кооперативів як потенційних експортерів сільськогосподарської продукції.

Тому, визнаючи значення сільськогосподарської кооперації для розширення соціальної інтеграції та розвитку сільської місцевості, створення робочих місць та підвищення доходів сільських мешканців, а також з огляду на підвищення ролі суб'єктів кооперації як потенційних експортерів сільськогосподарської продукції в умовах Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, доцільно ініціювати невідкладне проведення моніторингу та системного узгодження вітчизняного законодавства в контексті євроінтеграційного розвитку сільськогосподарської кооперації.

Концептуальною основою перспективної модернізації податкового, бюджетного, цивільного, господарського законодавства має бути пріоритетне закріплення ізбереження кооперативних принципів та цінностей, визначених «Рекомендаціями про сприяння розвитку кооперативів» Генеральної конференції Міжнародної організації праці та підтримуваних Міжнародним Кооперативним Альянсом.

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Станіславський Валерій Петрович.*

***Варава Катерина Ігорівна,**
4 курс 20 група*

***Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого***

КОНСЕРВАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК ЗАХІД ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

Законодавче визначення поняття консервація земель знаходиться в Законі України «Про охорону земель», де відповідно до ст.1 під консервацією земель розуміють припинення господарського використання на визначений термін та залуження або залісення деградованих і малопродуктивних земель, господарське використання яких є екологічно та економічно неефективним, а також техногенно забруднених земельних ділянок, на яких неможливо одержувати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я. Консервація сільськогосподарських угідь деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель є край важливим організаційно правовим заходом підвищення і схоронності родючості ґрунтів.

У землевпорядній науці розрізняють два види консервації земель: консервацію-реабілітацію і консервацію-трансформацію. В першому випадку земельна ділянка після

відновлення ґрунтової родючості знов залучається у сільськогосподарське виробництво в якості ріллі. Консервація-трансформація тягне за собою настання більш серйозних правових наслідків. Вона передбачає переведення земельної ділянки зі складу ріллі в інший вид сільськогосподарських угідь, або, навіть, до іншої категорії земель (наприклад, лісгосподарського призначення чи природно-заповідного фонду [1, с. 34].

При цьому, заходи консервації-реабілітації спрямовані на підвищення родючості ґрунтів шляхом безпосереднього фізичного впливу на шар ґрунту земельної ділянки (здійснення широкого комплексу агротехнічних, агрохімічних, протиерозійних, меліоративних операцій). На відміну від цього, при консервації-трансформації підвищення родючості ґрунтів здійснюється опосередковано, через оптимізацію структури сільськогосподарських угідь. Проте це не означає, що в даному випадку агротехнічні заходи з підвищення родючості ґрунтів не повинні здійснюватися.

Важливою умовою функціонування організаційно-економічного механізму консервації земель є його нормативно-правове забезпечення, яке передбачає розробку й реалізацію приписів нормативно-правових актів та відповідної землевпорядної документації, що регулюють питання використання і охорони земель та опосередковано підвищення родючості ґрунтів, обґрунтування доцільності консервації угідь, розробку проектів консервації, впровадження проектних заходів, фінансування, пропозиції щодо подальшого правового становища законсервованої ділянки тощо[2, с. 235].

За висновками спеціалістів, процес консервації земель в Україні здійснюється дуже повільними темпами. Серед причин, що уповільнюють ці процеси, науковці називають відсутність чітких економічних і екологічних критеріїв (нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів, якісного стану ґрунтів, оптимального співвідношення земельних угідь, показників деградації земель та ґрунтів,) для визначення земель, що потребують виведення зі складу ріллі [3, с. 11]. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення, зокрема чорноземів, втрати грудкувато-зернистої структури, водопроникності та аераційної здатності з усіма екологічними наслідками. В Україні нараховується понад 1,1 млн. гектарів деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, які підлягають консервації. На сьогоднішній день не працює механізм стимулювання землевласників та землекористувачів до проведення консервації земель. Це безпосередньо призводить до зниження родючості ґрунтів, які з кожним роком втрачають можливість до самовідновлення, що у перспективі може призвести до повної деградації ґрунтів. Для запобігання незворотному виснаженню ґрунтів на законодавчому рівні необхідно закріпити широкий спектр економіко-правових механізмів консервації сільськогосподарських угідь. Адже два єдиних нормативно-правових акта, що регулюють питання консервації земель: ст. 51 ЗУ «Про охорону земель» і наказ Мінагрополітики України від 26.04.2013 р. № 283 «Про затвердження Порядку консервації земель» не забезпечують ефективних засобів провадження консервації земель.

СПИСК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шквир М. І. Здійснення економіко-екологічної оптимізації агроландшафтів Канівського району Черкаської області / М. І. Шквир, С. О. Осипчук, С. П. Погурельський та ін.// Землевпорядний вісн. - 1999. - № 2. - С. 34.

2. Хомінець С. В. Консервація сільськогосподарських угідь як організаційно-правовий захід підвищення родючості ґрунтів / С. В. Хомінець // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, 25 верес. 2014 р., Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 234–236.

3. Медведєв В. В. Чому знижується родючість ґрунтів / В. В. Медведєв // Голос України. – 2003. – № 226. – 28 листоп. – С. 10-11.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права НЮУ імені Ярослава Мудрого Станіславський Валерій Петрович.

*Вашечко Ганна Сергіївна,
студентка 18 групи, 4 курсу
Інституту прокуратури і кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

В сьогоденнішніх реаліях, коли повітря, вода і земля досить забруднені результатами антропогенної діяльності людини, а навколишнє середовище, не дивлячись на всі зусилля людства, продовжує погіршуватися, люди все більше починають замислюватися про своє здоров'я. Тому, в якості одного з найбільш очевидних рішень проблеми здорового харчування стала поява ідеї створення органічних сільськогосподарських продуктів. Органічне сільське господарство в більшій чи меншій мірі ведеться майже у всіх країнах світу. Частка господарств, що постачають натуральну сільськогосподарську продукцію, в загальній площі земель і в структурі сільськогосподарських підприємств стає дедалі більше.

Засновником концепції органічного землеробства, як однієї з форм ведення сільського господарства, є японський філософ Мокіші Окада, який вважав, що екологічна агротехніка повинна вирішувати такі завдання: виробляти продукти харчування, які не тільки підтримують життєдіяльність, але і покращують здоров'я людей; стабілізувати біологічну рівновагу в природі; бути екологічно безпечним; використовувати прості доступні методи і засоби ведення господарства [5, 42].

Незаперечну позицію серед всіх представників органічного землеробства зайняла Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (International Federation of Organic Agricultural Movements – IFOAM), метою якої є поширення інформації, розробка стандартів, сприяння органічному сільському господарству в країнах, що розвиваються і впровадження органічного сільського господарства в усіх країнах світу.

За визначенням IFOAM, органічне сільське господарство – це сільськогосподарська система, яка сприяє збереженню навколишнього середовища, соціальними та економічними засобами підтримує виробництво здорових продуктів харчування, волокна, деревини тощо [3, с. 257-258].

У спеціальній літературі під органічним сільським господарством розуміють агровиробничу практику, яка не використовує синтетичні хімікати (добрива, пестициди,

антибіотики та ін.), здійснює мінімальну обробку ґрунту, не застосовує генетично модифіковані організми (ГМО) і охоплює такі сфери, як рослинництво, овочівництво, садівництво, тваринництво і т. д. [5, с. 42]. Однак, таке визначення бачиться дещо спрощеним, оскільки враховує лише виробничо-господарську складову даної діяльності, тобто зводить органічне сільське господарство тільки до методів виробництва, до використання певних технічних прийомів. Справедливо, на нашу думку, зазначає А. М. Статівка, що органічне сільське господарство наближає агрономію до екології, приділяючи велику увагу системам, які підтримують життя на землі, і мінімізуючи негативний вплив на навколишнє середовище в порівнянні з традиційним сільським господарством [4, с. 59].

В чинному законодавстві України, а саме у Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 № 2496-VIII (далі – Закон), визначено, що органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [1].

Так, прийняття даного Закону, на нашу думку, слід вважати безумовно позитивним кроком. Перш за все, з огляду на те, що в Україні відносини, пов'язані з виробництвом органічної сільськогосподарської продукції та її обігом, отримали правове закріплення. Іншим позитивним моментом є легальне закріплення в Законі таких основних категорій і понять, як виробництво органічної продукції, його суб'єкти, повноваження органів державної влади в даній сфері, правила і методи органічного виробництва в різних його проявах.

Разом з тим, вважаємо, що обов'язковими умовами здійснення виробництва органічної сільськогосподарської продукції є необхідність чіткого дотримання відповідних умов здійснення виробничого процесу, сертифікації та періодичного інспектування. За умов дотримання стандартів органічного виробництва продукція отримує право позиціонуватись на ринку під маркою «органічна».

Так, в 1980 році IFOAM були сформовані перші «Базові стандарти з органічного виробництва та переробки», які пізніше були вдосконалені тільки в 2005 році і були затверджені Генеральною Асамблеєю IFOAM. В даний час до основних принципів органічного сільського господарства можна віднести: підтримка і зміцнення здоров'я ґрунту, рослин, тварин, людей і всієї планети в цілому; в сільському господарстві особлива увага приділяється підтримці функціонування екологічної системи, її поліпшенню без особливих втручань і грубих порушень; гарантії соціальної справедливості, що враховують інтереси суспільства; раціональне і відповідальне ведення господарства, що забезпечує здоров'я і благополуччя навколишнього середовища в нинішньому і майбутньому поколіннях [2, с. 36].

Таким чином, розвиток органічного сільського господарства не тільки дозволить виробляти корисні для здоров'я людини продукти харчування, а й сприяє збереженню якості навколишнього середовища, підвищенню стійкості екологічного, соціального і економічного розвитку країни. Тому, вважаємо, що інтенсивний розвиток органічного сільського господарства, дотримання екологічних вимог всіх заходів сільського господарства з

урахуванням природних особливостей земельних ресурсів, повинні стати головним принципом подальшого розвитку АПК, з орієнтацією на те, яким чином необхідно здійснювати всі наступні заходи по використанню позитивного зарубіжного досвіду органічного виробництва сільськогосподарської продукції, та впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу в сільське господарство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 36. Ст.275.
2. Довідник міжнародних стандартів для органічного виробництва / За ред. Капштика М. В. та Котирло О. О. К.: СПД Горобець, 2007. 356 с.
3. Милованов Е.В. Органічне сільське господарство: перспективи для України. *Посіб. українського хлібороба*. 2009. № 8. С. 257-258.
4. Статівка А.М. Деякі аспекти посилення державного регулювання в процесі аграрних перетворень. *Право України*. 2001. № 6. С. 57-59.
5. Ярмілка В. ЕМ-технологія – основа органічного землеробства. *Агроогляд*. 2005. № 1. С. 42-44.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Станіславський В. П.

**Галушка Анжеліка Володимирівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
4 курс 16 група**

СТАН ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

До положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1] до Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» включено главу 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій». Зокрема, це має сприяти розвитку українського сільського господарства шляхом наближення національного законодавства щодо виробництва сільськогосподарської продукції до норм і стандартів Євросоюзу.

Відповідно до Угоди про асоціацію, її положення охоплюють сфери співробітництва України з ЄС щодо взаємного розуміння аграрної політики та політики розвитку аграрних регіонів; розвитку сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, поширення органічних методів виробництва і біотехнологій шляхом впровадження передового досвіду в цих областях, обміну знаннями та кращими практиками з метою сприяння економічного добробуту сільських громад та підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, ефективності та прозорості ринків, умов для інвестицій, а також стандартизації вимог до якості вітчизняної продукції [1].

З метою положень Угоди про асоціацію Уряд України затвердив план заходів з її виконання (постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 №1106), який забезпечить безперервність процесу виконання зобов'язань України. В зазначеному Плані заходів встановлюються чіткі терміни та відповідальність органів влади за виконання конкретних завдань з виконання Угоди про асоціацію [2].

На виконання зобов'язань України, передбачених Угодою про асоціацію, у сфері сільського господарства було прийнято Закон України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції", який запроваджує: чіткі механізми щодо правил ведення органічного виробництва у всіх галузях, що є необхідною умовою для вироблення операторами конкурентоспроможної продукції для експорту; вимоги до органів сертифікації, якими підвищується їх відповідальність за належне здійснення контролю операторів ринку, зокрема, експортерів; ведення відкритих реєстрів операторів ринку, органів сертифікації, органічного насіння і садивного матеріалу; державний контроль за операторами і органами сертифікації, що дасть змогу виявити/попередити експорт фальсифікованої органічної продукції; тощо [3]. Фактично його основною метою є створення прозорих умов виробництва та обігу органічних продуктів, на зростання довіри інвесторів до сфери органічного виробництва, а також на підвищення конкурентоспроможності української органічної продукції і розширення зовнішніх ринків її збуту.

Крім того, Кабінетом Міністрів України затверджено:

1. Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва (Постанова від 23 березня 2016 р. №208);
2. Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) тваринного походження (Постанова від 30 березня 2016 р. №241);
3. Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження (Постанова від 31 серпня 2016 р. №587).
4. Зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам (Постанова від 8 вересня 2016 р. № 609), якими удосконалено механізм використання коштів, спрямованих на фінансову підтримку фермерських господарств — переможців конкурсу.

Кабінет Міністрів України схвалив і вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону України "Про стимулювання розвитку агропромислового комплексу України". Він регулює відносини, пов'язані з реалізацією державної політики щодо розвитку агропромислового комплексу України, стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку та балансування аграрного ринку, створення сприятливих умов для суб'єктів різних форм господарювання (в тому числі малих сільськогосподарських виробників) у сільському господарстві, продовольчої безпеки та відповідає вимогам актів права ЄС [4].

Таким чином поступово відбувається адаптація українського законодавства до вимог ЄС. Варто відзначити досить швидку позитивну динаміку цього процесу у сфері сільського господарства. На мою думку, позитивним є вибір органів державної влади щодо реформування означеної сфери шляхом прийняття нових актів, а не внесенням змін до

існуючих. Зокрема, це сприяє узгодженості між їхніми положеннями, а також виключає функціонування застарілих положень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони / ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Стан європейської інтеграції у сфері сільського господарства та СФЗ. – 06 березня 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/mizhnarodne-spivrobitnictvo/yevrointegraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/stan-yevropejskoyi-integraciyi-u-sferi-silskogo-gospodarstva-ta-sfz>
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 липня 2018 р. № 2496-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 36. – С. 275
4. Сільське господарство та розвиток сільських територій /Євроінтеграційний портал. – 25.09.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu-ua.org/yevrointehratsiia/silске-hospodarstvo-ta-rozvytok-silskykh-terytorii>

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Гордєєв Володимир Іванович,
доцент кафедри земельного та аграрного
права НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМА ПОСТІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Право землекористування фермерського господарства передбачається законодавством України. Так, відповідно до ст. 31 ЗК України та ст. 12 Закону «Про фермерське господарство» землі фермерського господарства можуть складатися із: а) земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі; б) земельних ділянок, що належать громадянам - членам фермерського господарства на праві приватної власності; в) земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

Між тим до 01.01.2002 року відповідно до ст.7 ЗК України (в редакції від 13.03.1992 року) громадяни мали право отримувати земельні ділянки державної власності для ведення фермерського господарства, в тому числі на праві постійного землекористування.

Станом на квітень 2018 року на праві постійного землекористування для ведення фермерського господарства використовувалось понад 543508,9 гектарів землі. Основна сутність проблеми полягає в тому, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення надавались громадянам України в користування для ведення фермерського господарства, а землю фактично використовує фермерське господарство як юридична особа. Державні акти на право постійного користування землею видавались громадянам – засновникам

фермерських господарств. Процедура переоформлення права користування земельними ділянками на юридичних осіб чинним земельним законодавством не передбачена.

Між тим після смерті засновника фермерського господарства право постійного землекористування не переходить у спадок, а відповідно право користування земельною ділянкою громадянина повинне припинитися і вона підлягає поверненню державі або територіальній громаді. В цьому випадку реально припиняється діяльність фермерських господарств, як аграрних товаровиробників, так як вони за відсутності земельних ділянок втрачають можливість здійснювати господарську діяльність у сфері сільськогосподарського виробництва.

Ця проблема відома органам виконавчої та законодавчої влади. Її можливо та необхідно вирішити на законодавчому рівні. Так, Кабінет Міністрів України в квітні 2018 року схвалив та направив до Верховної Ради законопроект, який закріплює передачу сільськогосподарських земель, що були виділені у свій час у постійне користування. Законопроект передбачає, що земельні ділянки, надані засновнику фермерського господарства у постійне користування або довічне успадковування володіння, за заявою засновника передаються у власність фермерського господарства. Прийняття вказаного законопроекту є складовою комплексного курсу на підтримку та розвиток фермерства в Україні, яку реалізує Уряд. Проте до теперішнього часу на законодавчому рівні правова проблема постійного землекористування фермерських господарств не вирішена.

В цьому аспекті, з метою захисту земельних прав після смерті засновника, фермерські господарства з 2018 року почали активно звертатися до судових органів з позовами про визнання права користування земельними ділянками, які були отримані засновниками на праві постійного землекористування до 2002 року.

В першу чергу підставою звернення слугувала нова правова позиція Верховного Суду, який при розгляді судових справ відносно визначення юрисдикції відійшов від раніше сформованих позицій Верховного Суду України. Так, в Постанові від 13 березня 2018 року у справі № 348/992/16-ц він вказав, що після державної реєстрації договору оренди відповідачем засновано фермерське господарство, яке зареєстроване як юридична особа. Тобто у правовідносинах користування спірною земельною ділянкою відбулася фактична заміна орендаря і обов'язки землекористувача земельної ділянки перейшли до фермерського господарства з дня його державної реєстрації, а тому сторонами у спірних правовідносинах мають бути юридичні особи. Аналогічна правова позиція міститься також в Постанові Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 317/2520/15-ц та інших судових рішеннях Великої Палати Верховного Суду, про що вже підкреслювалось при узагальненні судової практики орендного землекористування фермерських господарств [1.].

На нашу думку, такий підхід є обґрунтованим, так як він чітко визначає розмежування юрисдикції судів в залежності від правового статусу відповідачів у справі і реального суб'єкта, який використовує земельні ділянки для ведення фермерського господарства. Судова практика застосування земельного законодавства підтверджує, що суди загальної та господарської юрисдикції вже враховують правові позиції щодо застосування земельного законодавства, які викладені в рішеннях Великої Палати Верховного Суду.

Керуючись вказаними правовими висновками, судові органи першої інстанції, як правило, задовольняли позовні вимоги фермерських господарств про визнання права за ними постійного землекористування. Наприклад, рішенням Господарського суду Харківський області від 21.11.2018 року був задоволений позов ФГ «Процер» (справа № 922/2381/18), позов ФГ «Берізка» (справа № 922/989/18).

В судових рішеннях вірно вказуються особливості правового статусу фермерських господарств. По-перше, їх засновниками та учасниками (членами) можуть бути виключно громадяни України. По-друге, для створення фермерського господарства як юридичної особи громадянин України повинен спочатку отримати у власність або користування земельну ділянку з цільовим призначенням "для ведення фермерського господарства", а вже потім зареєструвати і вести фермерське господарство. По-третє, фермерське господарство з моменту створення набуває виключне право на використання земельної ділянки, яка була надана громадянину України - його голові (засновнику) на будь-якому правовому титулі для ведення фермерського господарства. Це означає, що такий громадянин хоч і вважається суб'єктом відповідного права на земельну ділянку, але в силу спеціальних приписів Закону "Про фермерське господарство" (або Закону "Про селянське (фермерське) господарство") він не має права використовувати її самостійно, тобто, як окремий громадянин, а зобов'язаний організувати цільове використання такої земельної ділянки шляхом створення ним фермерського господарства як юридичної особи. Таке використання підтверджуватиметься тим, що доходи від реалізації вирощеної на такій земельній ділянці сільськогосподарської продукції відображаються в бухгалтерському обліку фермерського господарства саме як юридичної особи.

Проте Верховний Суд по аналогічній справі №912/3219/17 (про визнання права постійного землекористування за фермерським господарством) залишив рішення судів першої та другою інстанції без змін, якими було відмовлено в задоволенні позовних вимог [2.]. Тому є всі підстави стверджувати про неоднозначність судової практики Верховного Суду. Так, при використанні земельної ділянки на умовах оренди суд вказує, що після створення фермерського господарства право фактичного землекористування перейшло до юридичної особи. Між тим при постійному землекористуванні, на думку суду, такого переходу не відбулось, так як юридична особа правовстановлюючі документи на земельну ділянку не отримувала.

Відсутня єдина думка щодо припинення права постійного землекористування у разі добровільної відмови засновника фермерського господарства від права постійного землекористування. Незважаючи на те, що ЗК України передбачає названу підставу та порядок припинення, при розгляді справи № 922/3312/17 двома суддями Верховного Суду правильно була висловлена окрема думка [3.].

На наш погляд, після отримання громадянином (засновником) земельної ділянки на праві постійного землекористування також створюється фермерське господарство, яке здійснює господарську діяльність. Фермерське господарство виконує обов'язки, передбачені Державним актом на право постійного землекористування та використовує земельну ділянку за цільовим призначенням - для ведення фермерського господарства. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадянина. Крім того, Конституційний

Суд України в Рішення №5-рп/2005 від 22 вересня 2005 року (справа постійного землекористування) визнав п.6 Перехідних положень ЗК України неконституційним та додатково встановив, що фермерські господарства, яким було надано землю у постійне користування до 1 січня 2002 року, можуть продовжувати використовувати її без зміни земельно-правового титулу.

Право постійного землекористування та користування на умовах оренди це різновиди землекористування. Використання земельних ділянок фермерським господарством може бути як тимчасовим (в тому числі на умовах оренди) так і постійним. Головна відмінність вказаних видів землекористування – це термін користування. А тому судова практика, відносно використання фермерськими господарствами державних земель повинна бути однаковою, незалежно від виду землекористування. Питання щодо визнання права постійного землекористування за фермерським господарством у разі смерті засновника складає виключну правову проблему, а тому для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики це питання повинне бути розглянуто Великою Палатою Верховного Суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Уркевич В.Ю. Земельні спори фермерських господарств: практика визначення юрисдикції /<https://sud.ua/ru/news/blog/145585-zemelni-spori-fermerskikh-gospodarstv-praktika-viznachennya-yurisdiktsiyi>
2. Постанова Верховного Суду від 11 червня 2019 року по справі № 912/3219/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // reestr. court. gov.ua/ Review/82528248](http://reyestr.court.gov.ua/Review/82528248)
3. Ухвала Верховного Суду від 18 березня 2018 року по справі № 922/3312/17 (окрема думка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // reestr. court. gov.ua/ Review/81336832](http://reyestr.court.gov.ua/Review/81336832)

*Грига Володимир Володимирович,
студент 4 курсу, 20 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА НОРМУВАННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Україна як правова демократична та соціальна держава має провадити всі зусилля задля захисту і охорони земель в Україні, адже вона є цінним та важливим ресурсом. Ефективною така охорона може бути лише за наявності розвинутої нормативно-правової бази в аспекті стандартизації та нормування, яка на сьогодні знаходиться на етапі становлення.

Одним із принципів державної політики у сфері охорони земель відповідно до ст. 3 ЗУ «Про охорону земель» є принцип нормування і планомірного обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси. Тому актуальним питанням є саме правове регулювання нормування і стандартизації в галузі охорони і захисту земель в Україні.

Визначення стандартизації та нормування надані у Законі України «Про охорону земель», в ст. 28 якого вказується, що стандартизація і нормування в галузі охорони земель

полягають у забезпеченні екологічної та санітарно-гігієнічної безпеки громадян шляхом визначення вимог щодо якості земель, родючості ґрунтів і допустимого антропогенного навантаження та господарського освоєння земель. Ефективність правового регулювання використання та охорони земель залежить від того, на скільки стандарти та нормативи у галузі охорони земель являють собою цілісну систему.

Залежно від суб'єктів прийняття і за територією поширення існують: міжнародні, регіональні та національні стандарти. Міжнародні стандарти – це стандарти, прийняті міжнародною організацією зі стандартизації та доступні широкому колу користувачів. До міжнародних стандартів можна віднести стандарти ISO. Відповідниками міжнародним стандартам ISO є європейські стандарти EN.

Закон України «Про охорону земель» у розділі 5 «Державні стандарти і нормативи в галузі охорони земель» визначає нормативи в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів, нормативи якісного стану ґрунтів, нормативи оптимального співвідношення земельних угідь, нормативи показників деградації земель та ґрунтів. Встановлення і розробка таких нормативів входить до компетенції Кабінету Міністрів України, проте на сьогодні таких актів існує зовсім невелика кількість.

Як зазначають науковці, нормативи оптимального співвідношення земельних угідь варто розглядати крізь призму земельних правовідносин, одним із інститутів яких є інститут поділу земель на категорії за цільовим призначенням, враховуючи те, що інститут поділу земель на категорії за цільовим призначенням має встановлювати якісні характеристики земель та земельних ділянок в межах кордонів України. На думку науковців, саме через можливість науково обґрунтованого встановлення специфічних вимог по використанню різних видів земель інститут поділу земель на категорії за цільовим призначенням мав би вирішувати задачу формування оптимальної структури землекористування. Враховуючи те, що існуюча система поділу земель на категорії за цільовим призначенням не містить науково обґрунтованих правил, якими мають керуватися уповноважені органи при віднесенні земельних ділянок до певного виду цільового призначення, а також нечіткість та незрозумілість правового режиму категорій земель та конкретних земельних ділянок, науковці підтримують думку, що ця система сприяє формуванню неоптимальної структури землекористування та підтримують висловлені в доктрині пропозиції зі скасування системи поділу земель на категорії за цільовим призначенням та її заміни на механізм планування територій.

Ще одним предметом нормування в галузі охорони земель відповідно до ст. 31-32 ЗУ «Про охорону земель» є нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів та нормативи якісного стану ґрунтів. Нормативи якісного стану ґрунтів встановлюються з метою запобігання їх виснаженню і використовуються для здійснення контролю за якісним станом ґрунтів. Нормативи якісного стану ґрунтів визначають рівень забруднення, оптимальний вміст поживних речовин, фізико-хімічні властивості тощо.

З метою охорони ґрунтів, забезпечення виконання ними екологічних, санітарно-гігієнічних, господарських функцій встановлюються державні нормативи показників деградації земель та ґрунтів, які передбачаються ст. 34 ЗУ «Про охорону земель». В Законі

зазначаються основні вимоги до охорони родючості ґрунтів. Власники та землекористувачі, в тому числі орендарі, земельних ділянок зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів, передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України. Використання земельних ділянок способами, що призводять до погіршення їх якості, забороняється.

Таким чином, однією з головних проблем у вказаному напрямку є те, що існує мало нормативів, які б регулювали висвітлені питання. Міністерством аграрної політики України були підготовлені та опубліковані відповідні рекомендації, які були розроблені для встановлення нормативів в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів, нормативи якісного стану ґрунтів, нормативи оптимального співвідношення земельних угідь, нормативи показників деградації земель та ґрунтів, які і залишаються рекомендаціями та не реалізуються.

Позитивним є те, що Кабінет Міністрів України та Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) запустили Українське ґрунтове партнерство, яке опікуватиметься питанням якості земель, в межах діяльності яких буде передбачено вирішення низки питань, основним з яких буде впровадження нормативів та стандартів у галузі охорони земель.

*Данильченко Віта Олегівна,
Студентка 4 курсу, 18 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сільський зелений туризм – напрям, що досить стрімко поширюється, забезпечуючи при цьому соціально-економічний розвиток сільських місцевостей, інфраструктури на селі, сфери сільського господарства та покращення загального стану економіки в державі. Проте, в Україні це питання, не дивлячись на велику кількість нормативно-правових актів, які врегульовують розвиток села як одних з основних напрямків діяльності держави, залишається майже не врегульованим.

Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму досліджували у своїх працях такі науковці як І. В. Литвин, М. О. Нек, М. Й. Рутинський, В. І. Биркович, В. П. Васильєв, Т. О. Коваленко, В. В. Носік, О. М. Туєва, В. Г. Дарчук та інші.

За даними Всесвітньої туристської організації, зелений туризм є одним з п'яти ключових стратегічних напрямків розвитку туристичної індустрії в світі до 2020 року [6]. Сільський зелений туризм виступає економічно вигідною та однією із найперспективніших сфер діяльності. Враховуючи етнічну самобутність, розвиненість ремесел та промислів, цікавий історичний досвід та наявність територій з традиційним устроєм господарства, розвиток такого напрямку буде мати важливе не тільки економічне призначення, сприяючи зниженню рівня безробіття, а і виконуючи іншу не менш важливу функцію – виховну (породжуючи у свідомості повагу до історичного минулого та самобутності українського села).

Проте, одним із основним чинників, що гальмує розвиток сільського зеленого туризму є відсутність достатнього законодавчого регулювання основних умов діяльності у сфері сільського зеленого туризму. зокрема відсутність законодавчого визначення «сільський зелений туризм», у Законі України «Про туризм» від 15.09.1995 року №324/95-ВР містить лише зазначення сільського туризму як виду туризму, при цьому не надано ні визначення, ні розмежування з суміжними видами туризму [1].

Визначення терміну «сільський зелений туризм» можна зустріти в проекті Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» від 23.10.2003р., а саме це відпочинковий вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості (селі) та отримання ними послуг сільського туризму; визначення «послуги сільського зеленого туризму» надавалися в одному проекті [2]. Даний законопроект так і не був прийнятий Верховною Радою України. Таке визначення не є повним, ми вважає, що найбільш детально розкрито це поняття у визначені В. Г. Дарчука: «Вид туризму, що передбачає розміщення туристів у сільській садибі для відпочинку та отримання ними відповідних послуг (традиційних основних: проживання (екологічне, культурне, історичне розташування), харчування (екологічно чисті продукти, дегустація місцевих(домашніх) страв), розваг (участь у фестивалях, ярмарках, організації традиційних свят); традиційних додаткових: робота на фермі, городі, саду, на господарському дворі, сіновалі, рибалка, полювання; специфічних: догляд за домашніми тваринами, катання на конях, навчання народним ремеслам)»[3].

Відсутні норми законодавства, що регулювали б основні способи зайняття такою діяльністю, регулювали порядок надання послуг, отримання дозволів, нагляду та контролю за якістю наданих послуг, надавали достатнє організаційне забезпечення.

Ще однією проблемою є неоднозначність у підходах до визначення видів (форм) сільського зеленого туризму. Такими формами можуть бути: 1) агротуризм – має переважно відпочинково-пізнавальний характер з можливістю залучення туристів до здійснення сільськогосподарської діяльності та традиційної місцевої культури [5]; 2) екотуризм – має екопросвітницький та рекреаційний характер, здійснюється у формі подорожі [4]; 3) агроекотуризм – передбачає відпочинок у селян, які вирощують органічну продукцію із застосуванням лише екологічних методів [4].

Таким чином, для забезпечення ефективного розвитку сільського зеленого туризму в Україні необхідно: 1) прийняття єдиного законодавчий акт, що буде регулювати основні напрями, організаційні форми, види ведення сільського зеленого туризму; 2) нормативне закріплення визначення «сільського зеленого туризму»; 3) врегулювання порядку надання дозволів на здійснення та обліку такої діяльності; 4) визначення чітких вимог до суб'єктів, що надають такі послуги, встановлення стандартів, щодо проживання, харчування та наданні інших послуг; 5) надання додаткових податкових пільг для осіб, що здійснюють таку діяльність; 6) розширення переліку державної підтримки сфери сільського зеленого туризму та визначення способів контролю. Державна підтримка та сприяння розвитку сільського зеленого туризму має стати одним із пріоритетних завдань державної політики, оскільки розвиток цього напрямку сприятиме розвитку як окремих місцевостей, регіонів, так і держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995р. №324/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1995. – № 31. – Ст. 241.
2. Проект Закону «Про сільський та сільський зелений туризм» від 23.10.2003р.[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=16117.
3. Дарчук В. Г. Формування стратегічних основ розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук :: спец . 08.00.03 / В. Г. Дарчук . – Донецьк , 2014. – 21 с.
4. Туєва О. М. Сільський зелений туризм як категорія аграрного права/ О. М. Туєва// Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 4. – С. 99-102.
5. Єрмоленко В. М. Аграрне право України [підручник]/ В. М. Єрмоленко. – К. Юрінком Інтер, 2010 – 608 с.
6. World Tourism Organization UNWTO.[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mkt.unwto.org/ru/barometer>.

Науковий керівник: доц., к. ю. н. Станіславський Валерій Петрович

*Доброштан М.О.,
4 курс, 3 факультет, 2 група*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

На даний момент важливим питанням для обговорення є розвиток сільськогосподарських кооперативів як основа середнього та малого бізнесу в Україні. Адже селянське господарство є однією з провідних галузей економіки і для нормального функціонування необхідні відповідні умови, які можуть забезпечити посилення продовольчої безпеки, розвиток сільських територій та трудову зайнятість населення.

Враховуючи значущість даної теми, приділяли увагу даній проблемі наступні вчені: Ю. А. Кормишкін, Л. В. Галаєва, Н. В. Шмигановська, В. С. Шибанін, О. І. Котикова та інші.

Важливим напрямком розвитку аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Однак на даний момент за обсягами надання послуг вони не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів. Більше 60 відсотків трудомісткої сільськогосподарської продукції виробляється в особистих селянських і фермерських господарствах та фізичними особами - сільськогосподарськими товаровиробниками, не мають постійно діючих каналів реалізації такої продукції, особливо у віддалених від міст селах.

Також однією з проблем є недосконалість законодавства України, що стосується питання про сільськогосподарський виробничий кооператив. Це знаходить свій прояв в невідповідності норм Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» нормам Цивільного і Господарського кодексів та Закону України «Про кооперацію», що на практиці призводить до значних непорозумінь і створює додаткові перешкоди на шляху організації й розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперацій.

Щодо виробничих кооперативів серйозною проблемою є доступність кредитів. Лише деякі банки готові кредитувати дрібних фермерів. Ця ситуація, на жаль, є патовою в Україні і призводить до зниження малого агробізнесу. А в такому випадку фермеру важко достатнім чином та належним способом забезпечити нормальну діяльність сільськогосподарського кооперативу. Хоча законодавством України передбачений такий державний вид підтримки, як кредитування, але своє відображення воно знаходить зазвичай в діяльності суб'єктів великого агробізнесу.

Крім того, варто зазначити, що внаслідок того, що українське село в деяких випадках відрізане від міст, останнє відчуває істотні труднощі в отриманні ринкової інформації, консультаційних послуг економічного, технологічного і правового характеру, майже повністю відсутня можливість підвищення кваліфікації, хоча з боку селян (фермерів, власників особистих селянських господарств, дрібних і середніх підприємств) існує високий попит до отримання нових знань, а тим паче в сфері, з якої вони отримують прибуток.

Отже, в Україні існує не мало проблем, які пов'язані з діяльністю сільськогосподарських кооперативів та їх підтримкою. Тому для повноцінного розвитку сільського господарства, наша держава потребує проведення дій, які зможуть підвищити ефективність сільського господарства. Наприклад, це може бути якісна система навчання фермерів, відповідне інформування селян, достатнє грошове забезпечення кооперативів, належна реалізація програм державної підтримки, заповнення прогалин в законодавстві та саме розробка правильної державної політики, яка допоможе краще розвинути сільськогосподарські кооперативи.

Науковий керівник: Станіславський В. П.

*Журавель Дар'я Вячеславівна,
студентка 4 курсу, 15 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ АГРАРНОГО ПРАВА

Актуальність обраної теми доводиться збільшенням ролі міжнародного права у розвитку аграрного законодавства та регулюванні суміжних із ним суспільних відносин. Україна розпочинає процес інтеграції у європейський та міжнародний економічний простір, що в свою чергу призводить до підвищення ролі їх міжнародно-правових стандартів в аграрному секторі України. Я переконана в тому, що на сьогодні саме міжнародно-правове регулювання аграрних правовідносин повинно мати пріоритетний характер з урахуванням приписів статті 9 Конституції України, відповідно до якої, чинні міжнародні договори, що ратифіковані парламентом стають частиною національного законодавства України.

Відповідно до ст. 19 Закону України "Про міжнародні договори України", чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. При цьому, міжнародні договори мають пріоритет

над нормами вітчизняного законодавства у разі розбіжності їх змісту. Так, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору[1].

Проблема міжнародно-правових джерел аграрного права полягає у їх великій кількості та безсистемному характері. Різні правові акти існують в юридичному полі окремих, не пов'язаних одна з одною, міжнародних організацій. Водночас, виділяються як спеціальні міжнародні нормативні акти, що регулюють тільки аграрні відносини, та загальні джерела міжнародного права, окремі приписи яких можуть застосовуватись до регулювання аграрних правовідносин. Перш за все, слід звернути увагу на те, що міжнародно-правові джерела аграрного права можливо розподілити на декілька груп.

На рівні ООН існує ряд резолюцій щодо обов'язку держав подолати голод населення на своїй території. Під егідою Ради Європи прийнята Конвенція про соціальний захист фермерів, яка з-поміж іншого, передбачає обов'язки підписантів організовувати адекватні ринкові умови та підтримувати якість сільськогосподарської продукції. У Європейському Союзі діють стандарти якості продуктів харчування, частина з яких вже імплементується до національного законодавства України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. До того ж українські виробники харчової продукції, у разі їх бажання вийти на європейські ринки, повинні суворо дотримуватись вимог тих стандартів якості, які поширюють свою дію на їх продукцію.

Іншою, не менш важливою групою обраних для опису джерел аграрного права виступають міжнародні екологічні стандарти. Зокрема, відповідно до Конвенції ООН про принципи сталого розвитку передбачено обов'язки держави щодо підтримання екологічної рівноваги у сільському господарстві. Сьогодні екологія істотно впливає на якість та безпеку продуктів харчування, а тому нехтування принципами сталого розвитку може у перспективі привести до деградації земель сільськогосподарського призначення, і як наслідок, до втрати Україною свого аграрного потенціалу.

Велика кількість джерел аграрного права на міжнародному рівні стосуються купівлі-продажу та перевезення сільськогосподарської продукції. Наприклад, держави можуть укладати одна з одною договори про поставку харчової продукції. Україна має подібні угоди з багатьма державами. Вони можуть мати двосторонній або односторонній характер. У першому випадку кожна сторона договору поставляє на територію іншої країни власну продукцію. В іншому разі, одна сторона поставляє продукти харчування чи сільськогосподарську сировину, а інша її приймає та оплачує. В межах кожного такого договору можливо передбачити обсяги поставки види харчової продукції чи аграрної сировини, вимоги щодо якості, спосіб доставки, відповідальність сторін тощо[2].

У приватному секторі також діють подібні юридичні стандарти. Підприємці та інші гравці міжнародного сільськогосподарського ринку можуть укладати один з одним договори купівлі-продажу, поставки, перевезення сільськогосподарської продукції. А для досягнення консенсусу в умовах національного законодавства окремих країн набувають поширення правила ІНКОТЕРМС - міжнародні правила торгівлі, які включають у себе універсальні шаблони та зразки договорів. Не можна оминати увагою і практику ЄСПЛ, як джерело

аграрного права. Відповідно до статті 17 Закон України «Про виконання Рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», Рішення ЄСПЛ визнаються джерелом права в Україні. В контексті аграрних правовідносин практика ЄСПЛ може застосовуватись в якості засобу захисту при судовому оскарженні дій та рішень інших осіб та органів публічної влади [3].

Дана проблема є актуальною у зв'язку з відсутністю державно-правових механізмів та досвіду прямої реалізації міжнародних норм, що породжує необхідність прийняття національних законів, дублюючих міжнародні акти. В цілому, підводячи підсумки, варто зазначити, що злагодженої системи міжнародно-правових джерел аграрного права в Україні досі не існує. Як наслідок, виникає потреба в систематизації таких джерел та виробленні усталеної практики правозастосування норм міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гайворонський В. М. Аграрне право України: підручник / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, В. М. Корнієнко та ін. – Х.: Право, 2003. – 240 с.
2. Баранкевич А. Я. Проблеми розвитку аграрного законодавства України / А. Я. Баранкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Pravo/44341.doc.htm
4. Янчук В.
3. Аграрне право України: підруч. / В. З. Янчук, В. І. Андрейцев, С. Ф. Василюк та ін.]; за ред. В. З. Янчука. – [2-е вид., перероб. та допов.]. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 720 с.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Станіславський В. П.

*Заточна Вікторія Олександрівна,
студентка 4 курсу 17 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

У сучасних економічних умовах гостро постала проблема підвищення якості молока і молочної продукції та її державного регулювання. В продовольчому комплексі країни важливе місце посідає виробництво молока, як продукту, незамінного за вмістом поживних і мінеральних речовин та багатьох цінних вітамінів. Згідно з статистичними даними, у 2019 році виробництво молока сягнуло 10 млн тонн, при цьому сільськогосподарськими підприємствами було вироблено 2, 8 млн тонн, а особистими селянськими господарствами 7,2 млн тонн [1]. Розвиток ринку молока та продуктів його переробки вимагає від усіх учасників посилення уваги до питань якості та безпеки продукції, а від органів державного нагляду – удосконалення системи регулювання.

Новий рівень якості вітчизняної продукції є головною умовою її виходу на світовий ринок, а також інтеграції до СОТ та Європейського Союзу. Дотримання українськими виробниками міжнародних вимог до якості продукції та управління якістю товарів дозволить їм стати рівноправними партнерами в світовому товарообігу.

Відповідно до ДСТУ 3662: 97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі» в Україні існував поділ молока та молочних продуктів на чотири сорти: «екстра», вищий, перший та другий ґатунок. Сорт «екстра» передбачає загальну бактеріальну забрудненість до 100 тис. / См^3 (кількість мезофільних аеробних і факультативноанаеробних мікроорганізмів), тому визнається найкращим.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 16.09.2014 р., Україна має свої нормативно-правові акти адаптувати до європейських регламентів. У рамках записаних в Угоді про асоціацію зобов'язань у сфері фітосанітарії справді було змінено стандарт, який стосується виробництва сирого коров'ячого молока. Тому було прийнято Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 27 червня 2018 р. № 188. Згідно з цим наказом, з січня 2019 року набуває чинність ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови» [2].

У даному ДСТУ 3662:2018 "Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови" молоко ділиться на три сорти - екстра, вищий і перший[3]. Зник другий сорт, прописаний у ДСТУ 3662: 97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі». Переважна більшість молока другого ґатунку отримується від населення, внаслідок доїння руками. Через це досить часто недодержуються санітарні та гігієнічні правила. Новий стандарт спрямований на удосконалення способу збору молока, його охолодження та транспортування.

При цьому, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства наголосило, що стандарт ДСТУ 3662: 97 діятиме до 1 січня 2020 року. Тобто, на підставі чинного законодавства до 2020 року молоко абсолютно всіх ґатунків, у тому числі і другого, буде прийматися та використовуватися молокопереробними підприємствами для харчових цілей.

Разом з тим з 1 січня 2020 року по 1 січня 2022 року буде встановлено перехідний період, протягом якого молоко другого ґатунку буде продовжувати прийматись, але вже виключно в технічних цілях для виробництва нехарчових продуктів (кормів для тварин, казеїну) [4]. Такий перехідний період потрібен для приведення суб'єктами молочного виробництва своїх засобів виробництва у відповідність до нових вимог безпечності та якості молока. Проте, тут постає проблема у вартості технічних засобів виробництва, які селяни не в змозі самостійно закупити, враховуючи рівень життя. Дане

питання може бути вирішене шляхом звернення селян до державної підтримки. Зокрема у державному бюджеті на 2020 рік закладено 2,5 млрд грн на Державну програму підтримки галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Інший варіант вирішення даного питання, це об'єднання селян на кооперативних засадах, що дасть змогу спільно закуповувати і використовувати обладнання, організовувати збут, тощо.

Отже, держава визнає право людини на безпечну та якісну харчову продукцію та створює для цього гарантії безпеки для здоров'я людини під час виготовлення, транспортування, зберігання та реалізації харчових продуктів. Запровадження нових стандартів та вимог до якості молока та молочної продукції лише позитивно впливає на стан здоров'я людини, зважаючи на корисні властивості цих продуктів та рівень їх споживання населенням. При цьому без дієвої державної підтримки у цій сфері важко буде забезпечити їх

виконання. Також доцільно було б посилити відповідальність за невиконання вимог безпеки та якості продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/agrarni_rinki/moloko
2. Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 27 червня 2018 р. № 188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0188774-18?lang=en>
3. ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iprkyiv.com/index.php/87-poyasnyuvalna-zapyska-do-proektu-pershoi-redaktsii-dstu>
4. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zaxid.net/moloko_drugogo_atunku_vid_selyan

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри земельного та аграрного права Станіславський В. П.

*Зозуля Анна Олександрівна,
Студентка 4 курсу, 18 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В умовах глобалізації, коли світове співтовариство приділяє значну увагу питанням екології, надзвичайно важливою проблемою є раціональне використання природних ресурсів, зменшення шкідливого впливу від антропогенної діяльності людини на навколишнє середовище. В цих умовах актуальною є тема запровадження екологізації виробництва сільськогосподарської продукції. Це зумовлюється тим що, при здійсненні сільськогосподарської діяльності використовуються природні ресурси з яких потім виробляється сільськогосподарська продукція, яку споживає людина.

При виробництві сільськогосподарської продукції зачіпаються практично всі галузі виробництва, відбувається забруднення довкілля промисловими відходами, що зумовлює викиди в повітря та водні джерела, в ґрунти. Зазначені наслідки зумовлені з одного боку недостатньою охороною природних ресурсів та зловживання правами у своїй діяльності з боку сільськогосподарських виробників, з іншого - проведення недостатньо ефективної державної політики у цій сфері.

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» зазначено, що однією із цілей державної політики є розвиток і вдосконалення природоохоронного законодавства та підвищення рівня його дотримання, включаючи наближення законодавства України до права Європейського Союзу, а так само забезпечення та сприяння використанню сучасних пестицидів та агрохімікатів з мінімальним негативним впливом на флору, фауну та здоров'я людини.

Крім цього, правовою основою екологізації сільськогосподарських господарств слугує Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», де зазначено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Так само Законом України «Про пестициди та агрохімікати» визначено порядок реєстрації та використання пестицидів та агрохімікатів у сільськогосподарській продукції. Закон України «Про меліорацію земель» наголошує на тому, що власники меліорованих земель зобов'язані забезпечувати: цілісність використання масиву земель сільськогосподарського призначення та збереження та відтворення родючості ґрунтів, біологічне різноманіття і екологічну рівновагу в навколишньому природному середовищі, раціональне використання та охорону земель і водних ресурсів. Земельним Кодексом України визначено обов'язки власників земель сільськогосподарського призначення та землекористувачів. Закон України «Про охорону земель» серед принципів державної політики у сфері охорони земель зазначається про пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва.

Попри існування великої кількості нормативно-правових актів покликаних на забезпечення екологізації сільськогосподарських господарств сучасний стан не відповідає бажаним цілям. Важливим є раціональний й науково необґрунтований спосіб ведення сільськогосподарського виробництва в аграрній сфері України з урахуванням кращих здобутків світового досвіду. Як зазначає Багорка М.О. екологізація має здійснюватися через систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва і споживчого попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування, трансформацію природоохоронної діяльності, які реалізуються як на макро-, так і на мікроекономічних рівнях [1].

Державна політика має ураховувати першочергові завдання, а саме відтворення родючості ґрунтів, протиерозійні заходи, застосування нових способів обробітки ґрунтів, органічну систему сільськогосподарського виробництва. Доцільним для цих завдань є заборона на застосування синтетичних мінеральних добрив, пестицидів, регуляторів росту та кормових добавок, які можуть зашкодити безпечності та якості виробленої сільськогосподарської продукції. В державній політиці має бути передбачений постійний моніторинг за станом атмосферного повітря, ґрунту, води та відбуватись еколого-агрохімічна оцінка земель сільськогосподарського призначення.

Отже, екологізація сільського господарства повинна базуватися на раціональних і екологічно обґрунтованих методах виробництва, забезпечуючи якість продукції й сировини, ефективність виробництва, а також мінімальний вплив на навколишнє середовище та ефективність виробництва. Задля збереження навколишнього середовища, вироблення екологічно чистої сільськогосподарської продукції, що буде конкурентною на світовому ринку також повинна бути проведена оцінка впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля та застосування екологічно-безпечних технологій та нормативів застосування органічних добрив. Більш того, важливим є дотримання законодавства про екологізацію, підвищення відповідальності за порушення правових норм. Урахування природних,

виробничих, соціальних потреб населення та можливостей використання ресурсів, перш за все, має базуватись на засадах виробництва органічної продукції із подальшою відмовою від шкідливих відходів, хімікатів та пестицидів та викидів у навколишнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Багорка М. О. Екологізація аграрних підприємств – основний складник концепції сталого розвитку / М. О. Багорка // Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 26(1). - С. 99-103. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26%281%29__21

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський Валерій Петрович

*Зюкіна Поліна Вікторівна,
студентка 4 курсу 1 групи
Слідчо- криміналістичного інституту
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ ВІД РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Агробізнес, як і будь-яка господарська діяльність, має справу з конкурентами, контрагентами, кредиторами, податковою, правоохоронними органами та іншими суб'єктами. Однак найчастіше йому доводиться боротися з недобросовісною конкуренцією за збереження свого основного активу. Агропромисловий комплекс, що є стратегічно важливим для економіки України, наразі потерпає від розквіту рейдерства. З одного боку, це негативно впливає на внутрішній ринок, з іншого - є потужною антирекламою для іноземних інвесторів. Саме масштабність такого руху в аграрному секторі спричиняє необхідність дослідження його як окремого явища та пошуку дієвих шляхів подолання.

Окремі аспекти розвитку та прояву рейдерських процесів вже знайшли своє втілення в публікаціях як теоретиків, так і практичних працівників:

П. Ф Кулинич, Д.К Александрова, О. Качмара, Ю.В Біляк та інших.

Статистика рейдерських захоплень, за офіційними даними Генпрокуратури, зростає. 1690 рейдерських атак за 5 років, з них – 654 випадки у 2018 році . Причинами функціонування рейдерства, на наш погляд, можна вважати важкі соціально-економічні умови, у яких розвивається український аграрний сектор з моменту проголошення незалежності; відсутність цивілізованого ринку землі та недосконалість законодавчої техніки.

З аналізу судової практики вбачається, що останнім часом набули поширення спори, пов'язані з рейдерським захопленням землі. Мова йде про завоювання землі, яка знаходиться в оренді інших сільськогосподарських підприємств. Захоплення чужого «земельного банку», як правило, відбувається шляхом юридичних інструментів: укладення договорів оренди землі та реєстрації прав оренди на землю, яка вже знаходиться в оренді інших орендарів; оспорування договорів оренди землі чи державної реєстрації договорів оренди. У цих історіях свою роль відіграють реєстратори, які свідомо чи ні сприяють злочинцям. Наразі Мін'юст веде активну боротьбу з «чорними» реєстраторами: позбавляє доступу до реєстру на певний термін, у випадку серйозних порушень — анулює доступ до реєстру і позбавляє нотаріусів ліцензії. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 860 з 1 січня

2019 року в Україні діє експериментальний проект тестування для державних реєстраторів, метою якого запобігання рейдерським махінаціям шляхом визначення професійної компетентності осіб, які мають намір здійснити функції державного реєстратора. Окрім того, на законодавчому рівні встановлений обов'язок органів влади здійснювати обмін відомостями про права на землю між Державним земельним кадастром та Державним реєстром речових прав. Таке нововведення, за умови ефективної роботи, суттєво скорочує інструментарій рейдерів.

Не менш розповсюдженою рейдерською схемою є перехід майна, у тому числі майнових прав до нового власника, наприклад, за умови існування в попереднього аграрія прострочених боргових зобов'язань. Прострочення регулярних платежів створює умови для стрімкого збільшення боргів, що закінчується конфіскацією майна для їх погашення. Більше того, норми, що містяться в Кодексі з процедур банкрутства, створюють сприятливе середовище для рейдерського захоплення таких суб'єктів господарювання. Відповідно до кодифіковано, на відміну від Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не важливі: розмір заборгованості; його безспірність, підтверджена судовим рішенням, термін несплати й наявність виконавчого провадження. Тому для ініціювання судового розгляду достатньо існування самого боргу та відсутності спору щодо нього.

Рейдерство в агробізнесі проявляється також незаконним збором чужого врожаю, що супроводжується, насамперед, залученням найманої сільськогосподарської техніки («чорних комбайнерів») та третіх осіб, які забезпечують силову підтримку рейдерських дій, а також заволодіння іншим майном агропідприємств. Враховуючи обставини вчинення конкретного кримінального правопорушення, дії осіб щодо незаконного заволодіння чужим врожаєм суди кваліфікують як грабіж або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Отже, враховуючи вищевикладене, можемо говорити про існування юридичних та фізичних перешкод в обробітку землі та реалізації сільськогосподарської продукції.

Одним із дієвих способів захисту майнових та корпоративних прав агропромислового комплексу є звернення до Комісії з питань розгляду скарг у сфері діяльності державної реєстрації. Прогресивним кроком є впровадження механізму подання скарг онлайн, який дійсно допоможе вчасно попереджувати спроби рейдерських захоплень. Міністерство Юстиції також планує розробити можливість розгляду найскладніших рейдерських «кейсів» протягом 24 годин. Зокрема, найближчим часом в Україні планується створення Експертного офісу з питань держреєстрації, котрий прийде на зміну Антирейдерській комісії. Він не просто розглядатиме матеріали скарг та готуватиме висновки по них, а робитиме узагальнення проблематики у сфері державної реєстрації та одразу формуватиме пропозиції змін до законодавства й удосконалення програмного забезпечення державних реєстрів. Тобто матимемо так званий «єдиний цикл».

Повний курс антирейдерських заходів представлено в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності», який набув чинності 2 листопада поточного року. На думку авторів законопроекту, внаслідок ухвалення проекту закону буде досягнуто зниження кількості рейдерських захоплень нерухомого майна

та корпоративних прав; зниження витрат громадян та бізнесу, пов'язаних із захистом власності від протиправних посягань. Передбачається, що ухваленим актом запровадили обов'язкове нотаріальне засвідчення договорів про відчуження корпоративних прав, принцип одночасності вчинення нотаріальної дії та державної реєстрації прав. Також законодавець підвищив відповідальність за порушення реєстраційних процедур та припинив діяльність деяких акредитованих суб'єктів.

Слід зауважити, що на сьогоднішньому етапі, Мін'юст спільно з Нотаріальною палатою веде активну роботу щодо запуску електронних довіреностей. Файли з е-підписами – більш безпечні! Адже частина випадків рейдерства трапляються саме через підроблені бланки довіреностей.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що рейдерство в аграрній сфері являє собою постійне або тимчасове протиправне заволодіння використовуваних аграрними товаровиробниками сільськогосподарських угідь та позбавлення їх власників законних прав на землю або вирощений урожай сільськогосподарських культур. Проведений аналіз свідчить про позитивні спроби активізації боротьби з рейдерством шляхом встановлення ряду запобіжників від зловживань на агропромисловому ринку. Запровадження ефективних механізмів протидії рейдерським аферам, спрямованих на забезпечення прав власників та користувачів земельних ділянок, вдосконалення процедури державної реєстрації земельних ділянок, речових прав на них виступають передумовами для відкриття ринку землі в Україні.

***Науковий керівник:** доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський В. П.*

***Іванченко Елла Ігорівна,
студентка 4 курсу 16 групи ІПКЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНЯРСТВА В УКРАЇНІ

Після розпаду СРСР з України було вивезено багато племінних коней, що негативно вплинуло на саме конярство. Інвестори перестали вкладати в кінні заводи інвестиції та вирощування основної породи коней для України- Української Верхової породи (далі –УВП) зупинилося.

Останнім часом простежується значне скорочення чисельності племінних, спортивних та робочих коней. За чисельністю поголів'я абсолютну більшість (90 %) складають коні робочо-користувального напрямку, 1 % – племінного, 3,8 % – спортивного і лише 0,2 % – продуктивного. У племінних господарствах й надалі відчувається нагальна потреба висококласних жеребців-плідників. Практично 90 % вирощеного молодняку в племрепродукторах не випробовуються на іподромах та не реєструються в Державній книзі племінних коней. Усе це призводить до втрати цінних генотипів порід, зниження працездатності тварин та рівня встановлення рекордів порівняно з європейськими і світовими стандартами. В умовах недостатнього фінансування припинили своє існування багато кінноспортивних шкіл і секцій [1].

Племінне ядро основних поліпшуючих порід коней зосереджено в 17 кінних заводах України. Але, на жаль, не всі кінні заводи , мають належне фінансування. Як приклад, ще 5

років тому, Олександрійський кінний завод (с. Лікарівка, Кіровоградська область) мала на своєму рахунку багато перспективних коней для спорту. Саме на конях української верхової породи, вирощених у Олександрійському кінзаводі, успішно виступали та виступають видатні майстри спорту, які 27 разів ставали переможцями чемпіонатів, спартакіад Радянського Союзу та 55 разів – переможцями чемпіонатів України. У 1997 році до Олександрійського кінзаводу приїхав працювати Володимир Вошакін і став тренером по кінному спорту в ДЮСШ «Колос», де працював до 2017 року.

За часів незалежності на заводі вдалося зберегти цінне поголів'я, як запоруку майбутнього процвітання конярства – перспективної галузі господарства. За останнє десятиріччя спортивну славу Олександрійщини помножив жеребець Міхол – він неодноразовий чемпіон України, переможець етапу Кубка Світу. Пахар, Рассвет, Кахлей і Шаблон – коні чемпіони гордість і слава підприємства [2].

Наразі, кінний завод, на стадії банкрутства та ніхто не знаю подальшу долю тварин. Більш того, усе село втратить робочі місця

Для мене, це питання дуже важливе, так як я сама займаюся кінним спортом та мої коні родом з Олександрійського кінного заводу №174. Я сама була там та бачила, як люди піклуються про добробут тварин. Нажаль, через борги даний завод більше не може функціонувати.

На початку року пролунало повідомлення про те, що на Дніпропетровському кінному заводі №65 не вистачає корму для коней.

Про подробиці ситуації, в якій опинилося господарство, розповіла зоотехнік-селекціонер філії «Дніпропетровський кінний завод №65» ДП «Конярство України» **Ольга Гапонюк**.

«Для годування коней немає фуражного зерна – ні ячменю, ні вівса. Є лише сіно. Через це тварини майже голодні. За всю зиму державне підприємство «Конярство України», яке відповідає за це поголів'я коней, надало всього лиш 52 тонни вівса, хоча це лише місячна потреба нашого підприємства», – сказала Ольга Гапонюк.

На кінзаводі намагалися вдовольнитися і тією кількістю фуражу: змінили раціон, крім того, було трохи пшениці, підгодовували самі, допомагали з зерном волонтери. Щоби врятувати найкращих жеребців і якимось зарадити ситуації – майже 50 голів коней оголосили до продажу, з поміткою – «не на м'ясо».

Крім того, немає ліків, не ремонтується техніка, завдяки якій заготовляється сіно на наступну зимівлю. І сіножаті розташовуються не на культурних полях, а на неугіддях. Працівники самотужки заготовляють, вишуковуючи траву по балках, посадках, ярах, не гребують навіть очеретом [3]. Ці приклади, лише «крапля в морі» з ситуації, що склалася у галузі конярстві.

Актуальність теми. Роль і значення галузі конярства у народному господарстві держави має комплексний характер. Племінних тварин використовують для поліпшення існуючих та створення нових, більш досконалих порід, які б відповідали вимогам європейських і світових стандартів. Галузь конярства на сьогодні не конкурентоспроможна і не дає бажаних прибутків. Все це переконливо свідчить про необхідність подальшого розвитку галузі конярства в Україні в цілому.

Висновок. Такі негативні події безпосередньо впливають на розвиток самого спорту в Україні, адже кінні заводи надавали коней для державних кінних шкіл олімпійського резерву. Тобто, якщо у дітей буде бажання займатися спортом на професійному рівні, то їм потрібно буде купляти власних коней. Нажаль, не кожний має можливість не тільки купити, але й утримувати у гідних умовах таких тварин.

На мою думку, Міністерству розвитку економіки та сільського господарства слід звернути увагу на таку галузь тваринництва, як конярство. Покращити державну підтримку, стимулювати розвиток племінного господарства та продовжування покращення селекції власної породи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Олег Дудніченко «Чому Україна може лишитися без коней»// Всеукраїнський науково-практичний журнал «Фінансовий контроль»//електронний доступ - <https://fincontrol.com.ua/news-public.php?id=87>
2. Електронна газета «Перша»// електронний доступ -<https://persha.kr.ua/article/87101-oleksandrijskyj-kinzavod-shho-zalyshytsya-zemlya-chy-koni/>
3. Інтерв'ю Ольги Гапонюк // електронний доступ -<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2692876-koni-u-visnevomu-ne-vinni-todi-hto.html>

Науковий Керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Калинюк О. А.,
4 курс, 18група, ІПКЮ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СКАСУВАННЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Земельне законодавство чітко визначає коло суб'єктів, що мають право власності на землю. Щодо питання нерезидентів як суб'єктів, можна стверджувати про обмеженість земельних прав іноземних громадян та осіб без громадянства. Причина подібних обмежень має правове підґрунтя, зокрема ст. 14 Конституції України [1] у поєднання із ст. 1 Земельного Кодексу України(далі – ЗК) [2], що визначають роль землі як основного національного багатства, а відповідно даний об'єкт знаходиться під особливою охороною держави. Щодо земель із цільовим сільськогосподарським призначенням, то ст. 23 ЗК України визначає їх пріоритетний правовий режим серед інших категорій земель. Таким чином обмеженість реалізації нерезидентами права власності на землю обґрунтовується суперечливістю правам та інтересам громадян України та Українського народу загалом. Зокрема, ст. 81 ЗК України безпосередньо забороняє даним суб'єктам набувати земельні ділянки шляхом безоплатної приватизації, водночас передбачаючи превентивне примусове відчуження такої земельної ділянки у разі отримання її у процесі спадкування. Наукова позиція О.О. Погрібного щодо даних положень земельного законодавства презюмує, що чинний земельний закон взагалі виключає можливість набуття сільськогосподарських земель у власність іноземними суб'єктами права[3, с. 118].

З вищевикладеного постає питання здійснення відчуження отриманої ділянки у власність у порядку спадкування. Законодавство не містить чіткої позиції у питанні співвідношення обов'язку нерезидента відчужити земельну ділянку сільськогосподарського

призначення та законодавчо існуючого мораторія на продаж сільськогосподарських земель, що регламентується п. 15 Перехідних положень ЗК України. Наукова доктрина дотримується позиції непоширеності мораторія на дані відносини, що базується на тлумаченні ЗК України, враховуючи пріоритети, які містять його норми[4, с. 221; 5, с.31-32]. Судова практика вирішила це питання у Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січня 2013 року № 10-71/0/4-13, зазначивши, що положення ст. 81 ЗК України є імперативними, а п.15 Перехідних положень на дані правовідносини не поширює свою дію [3]. Водночас при забороні отримувати земельну ділянку у приватну власність земельне законодавство передбачає можливість отримання такої земельної ділянки на правах оренди, однак з винятками, що зазначені у ч. 2 ст. 93 ЗК. За сьогоденного стану речей, політична еліта стоїть на позиції скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель. Зокрема, 13 листопада 2019 року було прийнято до розгляду проект Закону № 2178- «Про внесення змін до деяких законів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», який вносить скасовує певні обмеження, зокрема дозволяючи купувати землю юридичним особам, що інкорпоровані в Україні та кінцевими бенефіціарними власниками яких є іноземці. В той же час, передбачається, що іноземні юридичні особи чи навіть зарубіжні держави зможуть набувати земельні ділянки лише з початку 2024 року. Загалом законопроект скасовує мораторій на продаж та купівлю сільськогосподарських земель в Україні, передбачаючи, що ринок землі почне діяти з 1 жовтня 2020 року, однак при цьому містить лише загальні норми щодо його регулювання. [4]

Вивчення законодавства зарубіжних держав та раціональне запозичення позитивного досвіду іноземного нормотворення зумовлюється потребами посилення ефективності вітчизняного правового регулювання функціонування та розвитку ринку земель в Україні. Однією з найбільш поширених цілей доктрини земельного права є відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення.

Отже, варто відзначити, що питання права власності нерезидентів знаходиться у певній стагнації через наявність мораторію щодо земель сільськогосподарського призначення, що відповідно до здійсненого аналізу являється обмеженням прав визначених суб'єктів права. Водночас Україна намагається знайти компромісне вирішення даного питання шляхом лібералізації державної земельно-правової політики у світлі поступового відкриття ринку земель. Перші кроки законодавчої ініціативи зроблені, однак надалі процес розвитку подій є не зовсім передбачуваним із врахуванням стійкої опозиції частини українського суспільства щодо продажу власності народу – землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.10.2019).
2. Земельний кодекс України : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002 № 3-4, ст.27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>(дата звернення: 14.10.2019).
3. Кулинич П.Ф. Правочини щодо земельних ділянок: деякі теоретичні та практичні аспекти. *Земельне право України*. № 4. 2006. С. 28-38.

4. Про деякі питання застосування норм Земельного кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січня 2013 року № 10-71/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4-13740-13> (дата звернення: 14.10.2019).

Науковий керівник: к.ю.н., доц., Станіславський В. П.

*Карнафель Катерина Андріївна,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
4 курс, 20 група*

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Прискорення реформування різних сфер соціально-політичного та економічного життя країни, зокрема, сфери послуг туризму й трансформація її до світових стандартів, є стратегічною метою України в рамках інтеграції до Європейського Союзу.

На даному етапі соціально-економічного розвитку найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства є сфера сільського зеленого туризму, яка в Україні ще малорозвинена. Сільський зелений туризм сполучає широкий спектр різних видів туризму, заснованих на використанні природних історичних та інших особливостей ресурсів сільської місцевості і розвивається швидкими темпами. Для забезпечення комплексного соціально-економічного піднесення сільської місцевості потрібно сприяти розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Оскільки, українське село потребує докорінних змін, зелений туризм може сприяти працевлаштуванню сільського населення. Тому розгляд цього питання є актуальним на сьогодні.

Варто зазначити, що сільський зелений туризм в Україні був запроваджений нещодавно, а батьківщиною такого виду відпочинку є Європа. Кожен хто бажає провести саме у такий спосіб свій час, мають за мету отримати спокій та розміреність ритму життя. Вони хочуть тиші, гармонії з природою і натуральних сільських екологічно чистих продуктів. При цьому їм потрібні комфортні умови проживання за прийнятними цінами.

Найпоширенішими регіонами України на теренах яких активно розвивається зелений туризм є Вінницька, Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Тернопільська, Черкаська, Хмельницька та Чернівецька області.

На сьогоднішній день, зелений туризм є законним видом діяльності який регулюється на законодавчому рівні. Так, основними нормативно-правовими актами у цій сфері є Закон України «Про туризм» № 324 від 15.09.1995 р, також, право особистих селянських господарств займатися сільським зеленим туризмом визначено і в статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» № 742 від 15.05.2003 р.

Важливе значення, для дослідження зазначеного питання полягає у державному регулюванні сільського зеленого туризму. Так, державне регулювання сільського зеленого туризму - це цілеспрямований вплив з боку держави та компетентних органів наділених певним спектром повноважень щодо формування і підтримки туристсько-рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, створення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів і заповідних територій, організації

відпочинку та вільного часу населення країни, підготовки кадрів для рекреаційно-туристичних комплексів.

Таким, чином це складний багатоаспектний процес, який включає в себе розробку державної політики регулювання розвитку сільського туризму, визначення її мети та основних завдань, вибору основних методів її реалізації.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні має важливе значення для підвищення якості життя сільського населення, адже саме від цього чиннику буде залежати створення нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, поповнення державного бюджету через сплату податків, що полягає у значному внеску в економіку не тільки сільських територій, але й держави в цілому.

Важливо зазначити, що на законодавчому рівні визначені основні цілі державного регулювання в галузі сільського зеленого туризму. Так, до таких слід відносити:

- 1) реалізацію закріплених положень у Основному Законі України, щодо реалізації права кожної людини на відпочинок, свободу пересування, відновлення та зміцнення свого здоров'я, на безпечне довкілля та задоволення свої духовних потреб;
- 2) забезпечення безпечного туризму, захист прав та законних інтересів кожного туриста, а також власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;
- 3) врахування громадських інтересів при плануванні та забудівлі територій, охорона культурної спадщини та довкілля, збереження цілісності туристичних ресурсів України;
- 4) створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.[1]

У Законі України «Про особисте селянське господарство» зазначено, що можливо використовувати ресурси особистих селянських господарств для надання послуг у сфері сільського зеленого туризму.

Виходячи з вищенаведеного, варто зазначити, що хоча і існує спеціальний нормативно-правовий акт, який регулює сільський зелений туризм, однак він має низку недоліків. Так, Закон України «Про туризм» регулює туризм загалом, не враховуючи особливості та специфіку сільського зеленого туризму. Саме тому зазначена туристична галузь потерпає від відсутності необхідного законодавчого регулювання.

До Верховної Ради України 23 жовтня 2003 року був поданий проект Закону «Про сільський та сільський зелений туризм», в даному законопроекті було запропоновано визначити основні організаційні, правові та соціально-економічні засади реалізації державної політики у цій сфері. Основною метою даного акту було реалізація закріплених у Конституції України прав людини на відпочинок, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. До того ж, він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією та здійсненням сільського зеленого туризму на території України [1].

На жаль, даний законопроект не був прийнятий, саме тому питання пов'язані з правовим регулюванням сільського зеленого туризму на сьогоднішній день не є вирішеними та потребують додаткових досліджень, адже саме через ці фактори існують певні труднощі у цій сфері.

Незважаючи на те, що сільський туризм створює робочі місця, тим самим знижуючи рівень безробіття, що є дуже великою проблемою для сільських територій по всій країні, також реалізовує сільську продукцію, що є позитивним фактором як для економіки так і для самого добробуту селян, адже це також приносить додатковий дохід. Також розвиток туризму покращує інфраструктуру сільської місцевості, популяризує українську культуру.

Та однак, розвиток сільського зеленого туризму в Україні обмежують і гальмують такі фактори як відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму; відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму; низький рівень інфраструктури та комунікацій; недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення; неефективне державне регулювання сільського зеленого туризму.

Одним із проблем, які перешкоджають розвитку сільського зеленого туризму в Україні є відсутність суттєвої державної підтримки в цій галузі. Аналізуючи наукову літературу з цього питання, ми дійшли висновку, що високий рівень розвитку сільського туризму у зарубіжних країнах полягає саме у тісній співпраці у цій галузі органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур.

Таким чином, виходячи з вищенаведеного варто зазначити, що основними проблемами, які гальмують розвиток сільського зеленого туризму в Україні є:

- відсутність спеціального нормативно-правового акту який регулював сферу сільського зеленого туризму;
- недостатній рівень розвитку комунікацій та соціально-технічної інфраструктури у багатьох центрах сільського, зеленого туризму: незадовільний стан локальних доріг; відсутність централізованого теплопостачання та водопостачання, наявність соціально-побутових об'єктів у сільській місцевості [2].
- відсутність привабливих кредитних ресурсів для сільського населення та сприятливих умов для інвестицій;
- на всеукраїнському рівні відсутня програма сільського туризму;
- проблеми в отриманні гарантованих та якісних послуг, недостатня можливість захисту прав осіб;
- неузгодженість дій центральних органів виконавчої влади у сфері туризму та аграрної політики;
- складність доступу до інформації щодо невикористаних туристичних можливостей села;
- відсутні навчальні центри для підготовки та перепідготовки менеджерів та сільського населення [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білоус О. О. Деякі проблемні питання щодо правового регулювання сільського зеленого туризму в Україні: правовий аналіз та шляхи до їх вирішення / О. О. Білоус // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. - 2016. - вип. 21. - С. 236-239. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_21_55

2. Юрченко О. С. Сільський зелений туризм: проблеми та перспективи розвитку / О. С. Юрченко. // Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 3.[Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_3_2304-110

Науковий керівник: к.ю.н доц. Станіславський Валерій Петрович

*Колосова Катерина Миколаївна,
Студентка 4 курсу 1 групи
Слідчо-криміналістичного інституту
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ

Питання, яке стало ключовим на кінець 2019 року і викликало найбільший резонанс серед українського народу: чи варто впроваджувати ринок землі? Земельне питання на теренах України завжди було дуже гострим, значущим і мало драматичний характер. Новітній історії нашої держави це також притаманно, у тому числі й подіям останнього року. Зокрема, наразі відбувається пошук «української моделі ринку земель сільськогосподарського призначення». Гострі дискусії при цьому точаться у парламентській стінах, у засобах масової інформації, і, звичайно, серед людей, для кого земля основний засіб заробітку. Що ж саме спонукає людей до спорів і навіть акцій протесту, чи справді ситуація така катастрофічна?

1 жовтня 2019 року на розгляд Верховній Раді було внесено законопроект №2194 «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», який наразі був прийнятий у першому читанні 14 листопада 2019 року. Відповідний акт породив безліч міфів і побоювань.

Найбільш розповсюджена причина для побоювань – навала іноземних спекулянтів. DW експерт з аграрних питань Міжнародної фінансової корпорації Гайнс Штрубенгофф, зазначає, що у іноземців немає великої зацікавленості у масовому скуповуванні українських земель, оскільки ті, хто бажають отримати прибуток від даної сфери інвестують у цінні папери українських агрохолдингів на міжнародних біржах. Вже нині іноземці де-факто присутні в українському сільському господарстві. Третій за розмірами агрохолдинг AP Group із земельним банком у 400 тисяч гектарів належить американським інвесторам. Торік інвестиційний фонд із Саудівської Аравії купив агрохолдинг "Мрія". До того його власником був українець Микола Гута, який декілька років переховувався за кордоном після того, як вивів на підконтрольні офшорні компанії десятки мільйонів доларів, залучених на міжнародних фінансових ринках. Коли Гута оголосив про банкрутство - взяти кредиторам як заставу було майже нічого: вся земля лише орендована.

Євросоюз в свою чергу також не вимагає від України відкрити ринок для іноземних інвесторів, оскільки в самому Євросоюзі немає єдиних правил закупівель землі іноземцями. «У ЄС немає позиції з цього приводу з тієї причини, що в самому Євросоюзі немає єдиних правил купівлі землі іноземцями. Саме тому і в Угоді про асоціацію немає положення про

земельну реформу», – сказав він. Маасікас додав, що всі дипломати, що працюють в Україні, знають, наскільки це чутливе питання. «Я чудово розумію побоювання ваших фермерів, що іноземні інвестори можуть взяти кредит під набагато менші відсотки», – наголосив він. За його словами, влада України повинна ввести «запобіжники», зокрема схеми підтримки дрібного сільгоспбізнесу, програми кредитування, щоб селяни мали реальну можливість купити землю.

Радник Світового банку Олег Нів'євський виступає проти будь-яких обмежень в даному питанні, у тому числі щодо іноземців. Він прогнозує, що навіть без будь-яких обмежень обсяги операцій купівлі-продажу не перевищуватимуть щороку 10-15 відсотків земель. Нів'євський переконаний, що уникнути концентрації десятків тисяч гектар земель можна за допомогою підвищення податків на землю або запровадження податку на збільшення вартості землі у разі перепродажу: ці збори наповнюватимуть місцеві бюджети і зроблять не вигідними скуповування землі з метою спекуляції.

На мою думку, питання ринку землі є досить важливим для українців і потребує зваженого рішення, адже Україна і далі може залишитися у компанії таких країн, як Північна Корея, Таджикистан, Куба, де відсутній ринок землі. Відповідна реформа тягне за собою кардинальні зміни, до яких українському народу ще треба звикнути, оскільки найбільші побоювання саме через можливість викупу земель іноземцями. Проте це не варто розглядати як спроби позбавити українців землі, це лише можливість отримати значний капітал, оскільки прихід іноземних інвесторів на ринок землі прискорить зростання економіки на 0,5 відсотка завдяки приходу капіталу і нових технологій - додатково до одного відсотка зростання, очікуваного після скасування мораторію. У зв'язку з чим для запровадження ринку землі необхідно забезпечити захист середніх та малих сільськогосподарських виробників щодо переважного права придбання землі перед іншими суб'єктами, так як зазначені суб'єкти господарювання (фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи) якраз забезпечують розвиток сільських територій та трудову діяльність мешканців села.

Науковий керівник: Станіславський В.П.

*Кочмар Артур Олексійович,
студент 4 курсу, 15 групи
Інституту прокуратури
і кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДСУТНОСТІ КОДИФІКАЦІЇ СИСТЕМИ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогоднішній день, необхідність кодифікації системи законодавства аграрного права є нагальною та важливою з огляду на великий обсяг нормативно-правових актів, а також комплексний характер відповідної галузі права загалом, що обумовлено становленням сільського господарства, як провідного сектору економіки України.

Необхідно також зазначити, що дослідження проблем низького рівня систематизації було здійснено великою кількістю вітчизняних вчених, до яких потрібно віднести таких: С. С.

Алексєєв, Ю. В. Васильєва, Є. А. Гетьман, В. М. Єрмоленко, В. З. Янчук, Л. С. Галесник, М. В. Костенніков, Є. В. Погорелов, С. П. Погребняк, Н. М. Хуторян, М. М. Шумило та ін.

Відтак, за словами А. Заболоцького, в агросекторі налічується 1369 регуляторних актів, включаючи закони, постанови і накази, які безпосередньо впливають на правовідносини у сфері аграрного права[1]. Така кількість нормативно-правових актів (далі – актів) є надмірною з огляду на те, що кожен з таких актів повинен бути застосований при розв’язанні тих чи інших питань у сфері аграрного права.

На практичній площині це призводить до плутанини під час пошуку більш спеціалізованих актів, які вміщують в себе відповідні правові норми, що виливається у непослідовне застосування таких норм. Ця проблема є актуальною сьогодні, з огляду на еволюцію законодавства України, а саме, з прийняття перших законів та підзаконних нормативно-правових актів у сфері аграрного права, як-от закони України: «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р., «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 та інші.

Виходячи з цього, необхідно зазначити на тому, що увесь цей нормативний матеріал потребує застосування законодавцем такого виду систематизації, як кодифікація. Так, система аграрного законодавства вимагає, безпосередньо, застосування такого методу кодифікації, як кодифікація-реформа, що означено, як метод кодифікації законодавства, що передбачає зібрання норм права та їх приведення в певну кодифіковану форму із суттєвими змінами, зокрема створенням принципово нових норм та інститутів [2, с. 227].

Застосування саме зазначеного методу кодифікації є обґрунтованим з огляду на значну еволюцію аграрних правовідносин та регулювання їх нормами аграрного права, про що йшлося вище.

На нашу думку, законодавцю необхідно врахувати й досвід кодифікації аграрного законодавства зарубіжних країн. А саме, використання аграрних кодексів у Франції, Мексиці, Уругваї, а також у США, Японії, Польщі [4, с. 33].

Необхідно вказати, що на думку Н.І. Титової, доцільним є прийняття «Основ земельного та аграрного законодавства України» як базового нормативно-правового акта [5, с. 8]. Проте, прийняття таких Основ законодавства не є характерною для системи законодавства України, адже за українською правовою традицією кодифікація відбувається за допомогою прийняття кодексів, які мають юридичну силу закону.

Отже, підсумовуючи усе наведене вище, необхідно зазначити, що сьогодні для системи аграрного законодавства є характерним велика кількість нормативно-правових актів, які існують в умовах відсутності будь-якої систематизації. Така ситуація призводить до певних труднощів існування галузі аграрного права загалом. Відтак, найбільш проблемними питаннями є: серйозні труднощі у пошуках більш спеціалізованого законодавства по відношенню до загального на практичній площині; доволі тривалу еволюцію норм аграрного права, що призводить до можливості непослідовного розвитку юридичної практики.

З огляду на це, прийняття кодифікованого закону, що мав би назву «Аграрний кодекс України» є необхідним на сьогоднішній день. Ми вважаємо, що є нагальним, також,

застосування такого методу кодифікації, як кодифікація-реформа через те, що законодавцю необхідно буде чітко систематизувати галузь аграрного права загалом зі змінами норм, які містяться у вже існуючій системі аграрного законодавства для приведення їх у відповідність між собою в умовах наявності одного Закону.

Варто зазначити, що це важка та клопітка робота, яка повинна тривати не один рік, проте сучасні реалії розвитку системи права України вимагають таких дій від законодавця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.Писарев О. Юристи висловили невдоволення механізмами регулювання бізнесу та пояснили, як простіше просувати ініціативи. URL: https://zib.com.ua/ua/123700yuristi_vkazali_na_problemni_pitannya_agrobiznesu.html

2. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. Харків: Право, 2015. 368 с.

3. Дембо Л. И. Очерки современного аграрного законодательства капиталистических стран: США, Англия, Франция, Италия, ФРГ / Л. И. Дембо. Москва: Госиздат, 1962. 268 с.

4. Титова Н.І. Невідкладні проблеми підвищення правового статусу селянства України. Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи в ХХІ ст.: матеріали міжнародної наукової конференції. Біла Церква, 2006. 182 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Крись Олександр Юрійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
4 курс, 18 група*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ АПК: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПИТАННЯ

Наразі тенденції розвитку світової економіки переконливо вказують, що виключним можливим вектором підвищення конкурентоспроможності країни на світовій арені є формування економіки, що базується на знаннях. Через призму глобалізаційних процесів значення інноваційної складової економічного розвитку держави перманентно зростає, а інновації трансформуються у важливе джерело економічного зростання, покращення якості та підвищення рівня життя населення. Елементи ринкової інфраструктури, зорієнтовані на активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, зокрема у системі АПК, за сучасних умов у цьому процесі займають важливе місце. Доцільно звернути увагу, що з моменту набуття незалежності Україна використовувала різноманітні способи стимулювання інвестиційної діяльності, проте, хоча і було досягнуто певне зростання іноземних інвестицій, вони не стали фактором підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, технологічного оновлення аграрного сектору економіки та переходу її на інноваційний шлях розвитку. Як наслідок, відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна на 2019 рік перебуває на 83 місці у світі зі 140

досліджуваних країн. Отже, дослідження проблем інноваційно-інвестиційної діяльності у сфері АПК стає нагальним питанням сьогодення.

Так, під інноваційно-інвестиційним кліматом країни дослідники розуміють систему цілеспрямованих дій, яка формується на державному та регіональному рівнях з метою залучення додаткових ресурсів (матеріальних, фінансових тощо). Отже, ґрунтовно розроблений механізм інвестиційної політики в сільському господарстві стимулює підвищення інноваційної конкурентоспроможності вказаної галузі.

Інноваційна діяльність в аграрному секторі економіки полягає у розробці та впровадженні в аграрне виробництво прогресивних методів ведення господарства, основою яких становлять методи ефективного виробництва продукції, використанні технічного покоління, веденні оновленої кадрової політики із врахуванням накопиченого наукового та інноваційного потенціалу.

Разом з тим, впровадження інновацій в агропромисловому виробництві має свої особливості, зокрема різноманіття регіональних, галузевих, функціональних, технологічних, організаційних характеристик. Агроінновація має ряд відокремлених рис, серед яких: тісний зв'язок із відтворенням живих організмів, сезонний характер виробництва, високий рівень ризиків, значна тривалість процесу розробки та переважно поліпшувальний характер інновацій, ключова роль науково-дослідних установ у процесі розробки інновацій, врахування природно-кліматичних умов і регіональний характер розробки інновацій.

Під час впровадження інновацій у системі АПК підприємства стикаються з різноманітними чинниками, серед яких: організаційно-технічні (нестача інвестиційних ресурсів для фінансування інноваційних проєктів, відсталість матеріальної і науково-технічної бази, відсутність резервних потужностей, домінування спрямованості економічних інтересів підприємця на звичайне виробництво); фінансово-кредитні (недоступність фінансових ресурсів, недосконалість системи оподаткування інноваційної діяльності, існуючі високі відрахування з фонду оплати праці); політико-правові (мінливість і нестабільність законодавчої бази, існування обмежень з боку податкового, патентно-ліцензійного законодавства); управлінські (недосконала структура управління, переважання вертикальних потоків інформації, орієнтація виробників на вже існуючі ринки та короткострокову окупність інвестицій, неузгодженість інтересів учасників інноваційних процесів).

Аналізуючи інвестиційну складову у системі АПК, зауважимо, що залежність діяльності сільського господарства від природно-кліматичних умов, невідповідність робочого періоду та періоду виробництва, сезонність, а також застосування біологічних організмів обумовлює інвестиційний клімат галузі. Отже, зазначеним особливостям діяльності суб'єктів агропромисловості кореспондують специфічні цілі інвестування, зокрема відтворення родючості земель, забезпечення нормального функціонування біологічних організмів, а метою інвестування виступає забезпечення продовольчої безпеки держави, що може перетинатись з проблемою вимог агробізнесу в отриманні прибутку.

Поряд з тим, у площині інвестиційної діяльності АПК залишаються наступні наріжні каміння, вирішення яких має бути на порядку денному державних реформ. Одним із проблемних факторів є непослідовна та неефективна інвестиційна політика держави у сільському господарстві. Має місце також проблема регіональної диспропорції розподілу

прямих іноземних інвестицій в Україні. Недосконалість національної законодавчої бази репрезентує суперечливість нормативно-правових актів, високий рівень бюрократизації, корупції, захист прав власності, слабкість судової системи, зміни умов залучення іноземних інвестицій тощо.

Таким чином, на сьогодні першочерговим завданням перед державою як регулятора господарської діяльності у системі АПК є формування ефективної державної політики, що спонукатиме активізацію інвестиційного та інноваційного клімату; запровадження мотиваційної складової для впровадження інновацій; оптимізація українського законодавства, що регламентує інноваційно-інвестиційну діяльність, а також спрощення ведення агробізнесу, бюрократичних процедур задля залучення іноземного інвестора; формування інвестиційних ресурсів пропорційно до галузей сільського господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Найцікавіше – дрібним шрифтом. Що вимірюють глобальні індекси. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/06/3/648397/>
2. Павленко І.І., Білінська В.Ю. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства в Україні. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2015. № 1(30). С. 104-113.
3. Полегенька М. А. Особливості інноваційної діяльності в агропромислових підприємствах України. Агросвіт. 2017. № 6. С. 49-54.
4. Янковська О.І. Особливості інновацій в сільському господарстві. Економіка. Управління. Інновації. 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_54

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Станіславський Валерій Петрович

*Кулакова Ілона Олександрівна,
Студентка 1 факультету 4 курсу 22 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Фермерські господарства, за своєю кількістю займають домінуюче місце серед суб'єктів аграрних відносин – сільськогосподарських виробників. Незважаючи на те, що Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV [1] є чинним більше ніж 10 років, правові засади функціонування таких господарств не є досконалими. Зокрема, це стосується такого різновиду названих господарств, як сімейні фермерські господарства, норми щодо функціонування яких з'явилися в аграрному законодавстві лише із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р. № 1067- VIII. [2]

Законом було внесено зміни у саме поняття « фермерського господарства», яке міститься у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство», яке на даний час визначається, як форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з

метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

Відповідно до цього визначення слід зауважити, що по-перше, виходячи із наведеного необхідність створення юридичної особи при створенні фермерських господарств відсутня; по-друге, у визначенні вказано, що земельні ділянки для фермерського господарювання надаються у власність та (або) користування, у тому числі на умовах оренди, про що раніше не було зазначено; по-третє у визначенні поняття «фермерське господарство» так і не зазначено, які громадяни можуть здійснювати таку форму підприємницької діяльності. Звідси важко зрозуміти, чи можуть бути членами фермерського господарства громадяни іноземних держав або ж особи без громадянства. [3]

Важливе значення має запроваджена у Законі можливість створення фермерського господарства у формі юридичної особи, що підлягає державній реєстрації у встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» порядку, і як фізична особа-підприємець. Можливість ведення фермерського господарства без створення юридичної особи є позитивним моментом змін аграрного законодавства внаслідок істотного спрощення як процесу реєстрації, так і діяльності фізичної особи-фермера. Зокрема, при реєстрації фермерського господарства в організаційно-правовій формі фізичної особи-підприємця не потрібен Статут, оскільки змінами до Закону «Про фермерське господарство» передбачено, що лише фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, діє на основі статуту.[4] Ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» доповнена Законом новою ч. 5, яка фактично закріплює певні ознаки сімейних фермерських господарств. Так, нею визначено, що фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України; фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи – підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа – підприємець та члени її сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Таким чином, ключовою ознакою сімейних фермерських господарств є використання у їх діяльності праці членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї.

Керуючись п. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України сім'ю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Вказані поняття мають оціночний характер і в кожному конкретному випадку потребують встановлення.

Особливість сімейних фермерських господарств є те, що його головою може бути лише член відповідної сім'ї в той час, коли у будь-якому іншому фермерському господарстві головою виступає його засновник або інша визначена в статуті особа. До того ж у Законі уточнюється, що головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи може бути не будь-який член сім'ї, а лише такий, що зареєстрований як фізична особа

– підприємець і визначений договором про створення сімейного фермерського господарства. Від імені сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи має право виступати голова цього господарства або уповноважений ним один із членів господарства. Договір про створення сімейного фермерського господарства укладається фізичною особою спільно з членами її сім'ї в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню за місцем розташування майна та земельних ділянок фермерського господарства. Умови договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства визначають: а) найменування, місцезнаходження (адресу) господарства, мету та види його діяльності; б) порядок прийняття рішень та координації спільної діяльності членів господарства; в) правовий режим спільного майна членів господарства; г) порядок покриття витрат та розподілу результатів (прибутку або збитків) діяльності господарства між його членами; г) порядок вступу до господарства та виходу з нього; д) трудові відносини членів господарства; е) прізвище, ім'я та по батькові членів господарства, ступінь їх родинного зв'язку, паспортні дані та реєстраційні номери облікових карток платників податків (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті, реєстраційні номери облікових карток платників податків не зазначаються); є) інші положення, що не суперечать чинному законодавству.[1]

Отже, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р. було запроваджено новий суб'єкт аграрного права – сімейні фермерські господарства. Чітке та досконале правове регулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств має важливе практичне значення, адже *внаслідок різних причин економічного та політичного характеру протягом останніх років в Україні спостерігається негативна тенденція до скорочення кількості фермерських господарств.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення: 01.12.19)
2. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 31 березня 2016 р. № 1067- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19/conv/print> (дата звернення : 01.12.19)
3. Уркевич В. Ю. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств . Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Київ. 2016. Вип. 243. – С. 67–75.
4. Законодавство про фермерські господарства: перезавантаження. URL: <https://yvu.com.ua/zakonodavstvo-pro-fermerski-gospodarstva-potribne-perezavantazhennya> (дата звернення: 01.12.19)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Станіславський В.П.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧЛЕНСТВА В СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОМУ КООПЕРАТИВІ

З урахуванням правової природи кооперативу як форми господарювання, можна з впевненістю казати, що він частіш за все обслуговує кінцевого споживача і через це не містить організаційних резервів для створення глобального виробництва з переробки, а його капіталізація зазвичай перевищує суму пайових внесків його членів.

Юридична категорія «член кооперативу» у чинному законодавстві наведено дуже суперечно, алогічно, безсистемно та жодним чином не враховує правове поле цього явища, а тому не дає змоги остаточно визначитись з його ознаками, а також механізмом забезпечення і реалізації права членства в кооперативі. Так, відповідно до ст. 6 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», членами сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу можуть бути виробники сільськогосподарської продукції – юридичні та/або фізичні особи, які зробили вступний і пайовий внески у розмірах, визначених загальними зборами кооперативу, дотримуються вимог статуту, мають право ухвального голосу та беруть участь у господарській діяльності кооперативу.

Членами виробничого кооперативу можуть бути тільки фізичні особи, які виявили бажання об'єднатися для спільної виробничої діяльності на засадах обов'язкової трудової участі та зробили вступний внесок і пай у розмірах, визначених статутом кооперативу. За логікою законодавця, правова природа членів сільськогосподарських обслуговуючого та виробничого кооперативів відрізняється. Так, з огляду на неоднаковий підхід законодавців до визначення характерних ознак для членів цих видів кооперативу, вбачається, наприклад, що члени сільськогосподарського виробничого кооперативу можуть не дотримуватися вимог статуту чи не мають права ухвального голосу, а член обслуговуючого кооперативу може вступати у кооператив поза бажанням, що суперечить принципу добровільності, юридично закріпленому в абз. 2 ч.1 ст. 4 Закону «Про кооперацію». Це є правовим нонсенсом, оскільки принцип добровільності означає відсутність всякого примусу під час вступу в члени кооперативу: членом кооперативу може стати лише той, хто виявить своє бажання.

Безумовно, враховуючи різні за природою форми сільськогосподарської виробничої та обслуговуючої кооперації, вимоги щодо членства в них матимуть певні відмінності. Але, кардинально різний підхід до нормативного закріплення поняття членства в даних видах кооперації є істотним прорахунком законодавців. Оскільки Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» у ст.1 не містить визначення терміна «член сільськогосподарського кооперативу», відповідно до ч. 2 ст.1 даного закону, інші терміни, що використовуються в цьому Законі, повинні вживатися у значенні, встановленому в Законі України «Про кооперацію».

Водночас, істотною ознакою, що відрізняє члена сільськогосподарського виробничого кооперативу від члена сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, є обмеження суб'єктного складу членів кооперативу лише фізичними особами, що зумовлено, перш за все, особистою трудовою формою участі останніх у господарській діяльності даної юридичної особи. Оскільки юридична особа, з огляду на приписи ст. 80 Цивільного кодексу України та ст. Кодексу законів про працю України, не може бути працівником і виконувати трудові функції, і, виходячи з правової природи сільськогосподарського виробничого кооперативу, вона не може бути й його членом.

Іншою істотною ознакою членства сільськогосподарського виробничого кооперативу є факт об'єднання сільськогосподарських товаровиробників для досягнення певної спільної мети, якою, згідно з визначенням, наведеним у ч.1 ст.12 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», є виробнича діяльність. Тобто, саме спільна праця всіх членів кооперативу, самостійні планування та вплив на господарські процеси, а не отримання послуг від кооперативу, є вольовим двигуном, мотивом даного виду членства в кооперативі. Але, вважаємо, що такий висновок законодавців не є обґрунтованим, оскільки сама виробнича діяльність не може бути метою об'єднання виробників.

Навпаки, участь у виробничій діяльності повинна мати певну мету та бути мотивованою.

Деякі питання викликає й конструкція ст.12 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» в частині виключення можливості членів сільськогосподарського виробничого кооперативу бути його засновниками, як це передбачено, наприклад, для членів сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Такий недолік у нормативному визначенні правового терміна істотним чином впливає на реалізацію прав членів сільськогосподарських виробничих кооперативів щодо створення та управління кооперативом як юридичною особою, і суперечить приписам ст. 7 Закону України «Про кооперацію».

Перелічені вище ознаки дають змогу запропонувати внесення змін до ч.1 ст.12 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» і викласти її в наступній редакції: «Засновниками і членами сільськогосподарського виробничого кооперативу можуть бути фізичні особи, які досягли встановленого законом віку, виявили бажання до особистої спільної участі в такому кооперативі, пов'язаної з особистою трудовою участю спрямованої на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час здійснення ними сільськогосподарської діяльності у кооперативі, а також зробили вступний та пайовий внесок і мають право ухвального голосу».

Правові визначення як членів сільськогосподарських обслуговуючих, так і членів сільськогосподарських виробничих кооперативів, повинні відповідати базовим ознакам, притаманним правовому явищу «член кооперативу», наведеному в Законі України «Про кооперацію» і можуть бути доповнені окремими ознаками, залежно від специфіки форми кооперації, що визначається її природою та особливостями організації та здійснення. З огляду на це, доцільно внести зміни до ч.1 ст. 10 Закону України «Про кооперацію» й викласти її в новій редакції: «Членами кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які досягли встановленого законом віку, юридичні особи України та іноземних

держав, що діють через своїх представників, які виявили бажання брати участь у діяльності кооперативу, внесли вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, додержуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу».

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Станіславський Валерій Петрович.

**Лобанцев Станіслав Юрійович,
студент 4 курсу, 15 групи
Інституту прокуратури і кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого**

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПОЗИТИВНІ СТОРОНИ ЗНЯТТЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Питання відкриття ринку землі в Україні є надзвичайно актуальним і багатостраждальним питанням. Зняття мораторію на продаж землі являється темою багатьох дискусій вже багато років і виокремлення позитивних тенденцій може схилити чашу терезів до правильного вибору.

Оцінити перспективи відкриття та розвитку земельного ринку можна з кількох точок зору. Перша із них - економічна точка зору: обговорення рентабельності ринку землі завжди йде в супроводі з економічним фактором. Для України, як для аграрно-індустріальної держави, можливість вільно розпоряджатись земельними ресурсами представляється і значними фінансовими потоками. Відкриття ринку землі абсолютно точно буде супроводжуватись притягненням іноземних капіталів, що беззаперечно зіграє позитивну роль на економічному прирості держави.

Наступний факт на який варто звернути увагу це вартість землі, яка зросте із скасуванням мораторію, що призведе до збільшення ціни за оренду і задоволення інтересів рядових землевласників, які реалізують своє право власності тільки з допомогою оренди. Відкриваються перспективи для більш активного розвитку сільськогосподарської інфраструктури та кооперації.[2]

Варто зауважити, що існують і економічні ризики, зокрема деякі експерти стверджують, що відкриття ринку землі буде супроводжувати концентрацією власності на землю в руках агрохолдингів, що може призвести до занепаду дрібного фермерства, однак доцент юридичних наук і професор Анатолій Мірошніченко, в своїй роботі вказує, що двадцятирічне існування мораторію коштувало нашій країні падінням рівня ВВП на 17 %, що становить значно більший ризик для економіки.[1]

До того ж не слід забувати, що тривалий час в Україні існували сірі схеми з допомогою яких земля так чи інакше переходила в іншу власність. Найбільш поширеним методом переходу права власності при забороні продажу була застава землі у фінансових установах при отриманні кредитів. Після прострочення строку повернення суми кредиту земля переходила до власності банку або іншої фінансової установи. Дані махінації призвели до того, що значна частина земель вже була "продана", за безцінь.

Наступна точка зору, яку слід врахувати - це екологічна. Ні для кого не секрет, що при неможливості самостійно обробляти значні земельні наділи, землевласники передають землю в довготривалу оренду. В контексті даного питання дуже яскраво проглядається проблема виснаження земель. Активне землеробство та щорічне засадження земель "важкими" культурами призвело до значного збідніння та виснаження ґрунтів. Орендарі, які лиш тимчасово використовують земельні ресурси зацікавлені лиш в повномасштабному використанні доступних їм земель і аж ніяк не раціональному використанні наявного потенціалу. [3]

І звісно остання точка зору, яку слід врахувати при оцінці ризиків та перспектив зняття мораторію на продаж землі - це правова точка зору. Не можна не взяти до уваги той факт, що зовсім недавно Європейський Суд з прав людини у своєму рішенні від 22.05.2018р. у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» вказав на незадовільну правову позицію в даній сфері. Суд визнав, що Україна встановивши законодавчі обмеження на реалізацію права власності на землю для своїх громадян вийшла за межі наданих їй свободи розсуду. Висловлення такої позиції ЄСПЛ по відношенню до України є серйозною підставою зайнятись реформуванням даної сфери шляхом прийняття відповідного законодавства.

Отже, аналізуючи дане питання можна дійти висновку, що для України, як для держави яка претендує на роль економічно процвітаючої держави, відкриття ринку землі є життєво необхідним і не викликає жодних сумнівів. Не можна не зауважити, що ризик при прийнятті даного рішення звісно існують і можуть мати негативні наслідки, тож дане рішення повинно бути зваженим і послідовним і прийматись за участі широкого кола спеціалістів для оцінки потенційних ризиків та вжиття превентивних заходів щодо негативних аспектів таких як штучне зниження ціни на землю, неконтрольований перерозподіл ринку землі та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анатолій Мірошніченко, д.ю.н. проф. "Чи є життя після мораторію, або Яким повинен бути ринок земель в Україні?" URL: <https://eucon.ua/chy-ye-zhy-ttya-pislya-moratoriyu-abo-yaky-m-povy-nen-buty-ry-nok-zemel-v-ukrayini/>
2. Юлія Янюк. старший юрист. "Перспективи запровадження ринку землі в Україні". Юридична газета Online.URL:<http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/perspektivi-zaprovadzhennya-rinku-zemli-v-ukrayini.html>
3. Деградація земельних ресурсів України. 25 Лип 2017 18:09.URL:<https://nationalcorps.org/blog/degradacija-zemelnih-resursv-ukrani>
4. Ринок землі в Україні: різне бачення однієї проблеми. Радіо Свобода.. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/29250449.html>

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Любиченко Сергій Олександрович,
студент 1 групи 4 курсу
слідчо-криміналістичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРИВАТНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАТРНЕРСТВО ЯК ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Аграрний сектор, харчова та переробна промисловість забезпечують 18 відсотків валового внутрішнього продукту, 17 відсотків зайнятості населення в економіці України. Сільське господарство є однією з основних галузей економіки, що забезпечила в 2017 році більше 10 відсотків валового внутрішнього продукту держави[1].

За останнє десятиліття виробництво сільськогосподарської продукції зросло, проте загальний рівень продуктивності аграрного сектору відстає від країн-партнерів. Хоча в сільському господарстві існує потенціал для підвищення урожайності, зокрема багаті природні ресурси, таке підвищення лише частково зменшить розрив у створенні доданої вартості між Україною та країнами-партнерами.

Поточний рівень інвестицій у сільське господарство недостатній для забезпечення підвищення продуктивності сільськогосподарської продукції та її експортного потенціалу. У період з 2000 по 2013 роки обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у сільське господарство збільшився, але тенденція змінилася в 2014 році у зв'язку з підвищенням ризиків для інвесторів. Наприкінці 2017 року прямі іноземні інвестиції становили 621,9 млн. доларів США. Загалом інвестиції в сільське господарство залишаються на низькому рівні (частка сільського господарства становила в середньому лише 6 відсотків загальних капітальних вкладень за останні десять років)[1].

Враховуючи вищевикладене, Кабінетом міністрів України 5 липня 2019 року було схвалено Стратегію сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року де, в тому числі, визначені мета, цілі та напрями реалізації стратегії зі сторони держави. Окрім цього Стратегія має на меті гарантування стабільності, передбачуваності та прозорості аграрної політики та державної підтримки.

Іншим варіантом сприяння держави у розвитку сільського господарства може стати державно-приватне партнерство.

Державно-приватне партнерство є однією з форм угоди, що має юридичну силу міжорганізацією публічного та приватного секторів, що вимагає нових інвестицій від приватного партнера (кошти, технології, досвід/час, репутацію тощо) та передає ключові ризики приватному партнеру (проекування, будівництво, функціонування тощо), в якій оплата здійснюється в обмін навиконання робіт, з метою надання послуг, що до цього надавалися державним сектором[2].

Відповідно до даних, що розміщені на офіційному порталі Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, у державній власності знаходиться 1018,9 тис. га земель сільськогосподарського призначення [3].

Держава може зменшити витрати на оброк земель сільськогосподарського призначення такої площі та залучити більше основних інфраструктурних активів та послуг (зрошення, сільськогосподарські ринки, холодильники, елеватори, зернові термінали, тощо) до економіки через державно-приватне партнерство. Також, для Уряду України, якому складно знаходити кошти для фінансування нових інфраструктурних проєктів, державно-приватне партнерство може забезпечити нове приватне фінансування таких проєктів.

Безперечно, послуги, що надаються через механізм державно-приватного партнерства, не завжди кращі за ті, що надаються державним сектором. У зв'язку з цим, необхідні угоди з чіткими стандартами виконання послуг та з чітким порівнянням щодо якості наданих послуг та їх вартості у державному секторі та через механізм державно-приватного партнерства [2].

Отже, вдосконалення організаційно-економічних та правових умов, які регулюють залучення приватних інвестицій до сільськогосподарського сектору та розвиток державно-приватного партнерства у вказаній сфері, дасть змогу збільшити експорт сільськогосподарської продукції, забезпечити національну продовольчу безпеку та стійке економічно ефективне та екологічно збалансоване зростання аграрної галузі.

Для досягнення необхідних цілей, достатнім буде розробка та прийняття відповідного Аграрного кодексу, в якому необхідно забезпечити на правовому рівні умови, що сприятимуть залученню приватних інвестицій та розвитку державно-приватного партнерства у сільському господарстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 липня 2019 р. № 595-р «Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року».

2. Уайт Н. Державно-приватне партнерство в сільському господарстві: міжнародний досвід та перспективи для України [Електронний ресурс] / Нед Уайт. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://ppp-ukraine.org/wp-content/uploads/2014/01/Edward-White-PPPs-in-Agriculture-for-Ukraine-UKR-1.pdf>.

3. Проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення державної власності [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://land.gov.ua/provedennia-inventaryzatsii-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennia-derzhavnoi-vlasnosti-3/>.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Станіславський В.П.

*Макітренко Вікторія,
Студентка 4 курсу 16 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

МОРАТОРІЙ НА ПРОДАЖ ЗЕМЛІ: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Досить гучною подією за усі роки незалежності України стало прийняття Верховною Радою у першому читанні проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення у листопаді цього року, який

своїм змістом передбачає зняття мораторію на продаж землі. Тож важливим завданням є розібратись у причинах виникнення та наслідках зняття мораторію.

Передусім Конституцією України передбачається: земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону[ст.13, 1]. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону[ст.14, 1].

Мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення з'явився у жовтні 2001 року. Спочатку Закон про відчуження паю тимчасово забороняв укладати угоди щодо купівлі-продажу, дарування паю або що – окрім передачі їх у спадщину та при викупі земельних ділянок для державних і громадських потреб. Земельний кодекс визначив термін такої заборони – до 1 січня 2005 року[2]. Це й стало називатися «мораторієм на купівлю та продаж земель сільськогосподарського призначення». Після цього «тимчасовий» захід парламент продовжував вже 9 разів і діє до того, як набере чинність інший закон – про обіг земель сільськогосподарського призначення[3].

Заборона (мораторій) на продаж та відчуження сільськогосподарських земель означає, що власники землі не можуть вільно розпоряджатися нею, а практично єдиним способом передачі землі іншим особам є укладання договору про оренду[2]. Заявлена причина заборони — відсутність в Україні інфраструктури для запровадження ринку купівлі та продажу сільськогосподарської землі. Під дію мораторію підпадають 96 % сільськогосподарських земель, при чому 68 % (27,7 млн га) у власності селян — власників паїв[4]. Загалом це 66 % території України[5]. Така заборона діє, крім України, в Конго, Венесуелі, Кубі, Таджикистані, Північній Кореї[4], Білорусі[6]. Водночас, у деяких демократичних країнах найбільшим земельним власником залишається держава, не зазіхаючи при цьому на сформовані ринкові відносини (Канада, Австралія, Ізраїль)[7].

22 травня 2018 року Європейський суд з прав людини оприлюднив рішення у справі «Зеленчук і Цицюра проти України». Суд визнав земельний мораторій порушенням права людини розпоряджатися своєю власністю, гарантованого статтею 1 Протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини, а також статтею 41 Конституції України, за відсутності дієвого ринку землі сільськогосподарського призначення[8].

Доки відносини довкола землі не легітимізовані, вони визначаються тіньовим ринком, який працює попри формальний мораторій на продаж[9].

Перехідні положення Земельного кодексу забороняють, зокрема, легально продати земельну ділянку, змінити її цільове призначення, внести право на пай до статутного капіталу господарського товариства, передати його в заставу. З іншої сторони, не заборонено здати пай в оренду, обміняти на іншу земельну ділянку, передати у спадщину, а також продати неофіційно через різноманітні схеми.

Тобто де-юре земля все ще не може виступати товаром на ринку, а де-факто за майже 20 років була вироблена велика кількість напівлегальних «схем» щодо її реалізації у суспільстві. І тут постає зовсім логічне питання: чи не час вивести «продаж» землі із тіні, та полегшити життя не тільки державі, яка весь цей час мала контролювати це питання, а і сільськогосподарським підприємствам, які довгий строк порушували закон та намагалися вигадати будь-які шляхи подолання мораторію.

21 червня 2018 року представники низки громадських організацій, фермерських господарств, сільськогосподарських компаній, банківської спільноти, політики, економісти, правозахисники та журналісти утворили Громадську коаліцію за скасування мораторію щодо купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Її меморандум підписали 20 організацій[10]; зараз їх число становить 53[11].

Тож Парламент разом із Президентом зробили досить важливий крок щодо врегулювання врешті-решт цього питання, але звичайно є як прихильники мораторію, так і ті, хто вважає, що врегулювати «земельне» питання потрібно було ще років 15 назад. Існує велика кількість аргументів «проти» зняття заборони, до яких відносять, в першу чергу, страх людей, що в них відберуть землі за низькою ціною, або взагалі всю землю в державі викуплять іноземці і громадянам нічого не залишиться, або деякі вважають землю чимось занадто цінним і не ототожнюють її з товаром. Крім цього існує також низка аргументів «за» зняття мораторію – це ніяк не вплине на право власності громадян, землевласники самі зможуть обирати ціну і покупця на землю та і, врешті-решт, заборона розпоряджатися майном є ознакою недемократичної держави.

Отже, ставлення кожного українця до скасування мораторію явно не однозначне, тому головне, що для нас може зробити законодавець – врахувати страхи і побажання кожної сторони та вибудувати таку систему продажу землі, щоб не порушувалися ні конституційні права громадян, ні їх інтереси або інтереси держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 54к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III// Відомості Верховної Ради України. 2002. № 25, ст. 27.
3. Земля від «А» до «Я». Історія мораторію на продаж сільськогосподарських земель в Україні [Електронний ресурс] // VOXCHECK. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org/uk/zemlya-vid-a-do-ya-istoriya-moratoriyu-na-prodazh-silskogospodarskih-zemel-v-ukrayini/>.
4. Мораторій, зубожіння і популізм: 5 міфів про ринок землі. [Електронний ресурс] // 24 канал.. – 6. – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/moratoriy_na_zemlyu_v_ukrayini_5_mifiv_pro_rinok_zemli_n1084374.
5. Ольга Галиця Мораторій на продаж землі: скільки платить Україна за неквапливість [Електронний ресурс] / ОЛЬГА ГАЛИЦЯ, ОЛЕГ НІВ'ЄВСЬКИЙ // ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА. – 24. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/06/24/648837/>.
6. У Європі лише дві країни не мають ринку землі, – словацький реформатор [Електронний ресурс] // zik. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:

https://zik.ua/news/2018/02/12/u_yevropi_lyshe_dvi_krainy_ne_mayut_rynku_zemli__slovatskyy_reformator_1264123.

7.Х. Э. Таймасханов, М. А. Абдулкадырова, З. Х. Таймасханов. Государственное регулирование земельных отношений в АПК // TERRA ECONOMICUS, Южный федеральный университет, том 10, № 2, часть 2, 2012, стр. 130—134.

8. Справа «Зеленчук і Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16) [Електронний ресурс] // ЄСПЛ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79.

9. Зануда А. Що відбувається із ринком землі в Україні? [Електронний ресурс] / Анастасія Зануда // BBC Україна. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40058628>.

10. Чому ми підписали меморандум за скасування мораторію на продаж землі [Електронний ресурс] // ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/06/22/638069/>.

11. Меморандум учасники Коаліції [Електронний ресурс] // Google Docs. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1R6lXLU6ZFxD4v1p1Q0EZQa8dfXNbjSQVFKMajLhDXTU/edit?fbclid=IwAR0N4Qkc7pyGjs7tUzv8BE5gNPRZGns-5P65nlmsQwODELRWwBr_oYc_egM%23gid=1814948216#gid=1814948216.

Науковий керівник: Станіславський Валерій Петрович

*Малютіна Катерина Дмитрівна,
студентка НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Україна, як сучасна правова держава, обрала для себе одним із пріоритетних напрямів розвитку спрямованість на законодавство ЄС, зокрема шляхом гармонізації сучасного українського законодавства до європейських стандартів, адаптації положень нормативно-правових актів. Одним із кроків до цього стало приєднання України до Конвенції УПОВ та вступ до Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин.

З огляду на це, раціональним було б внесення деяких змін до українського законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин. Незважаючи на ті вдосконалення які вже було внесено у цю сферу, вона все ж потребує певних доопрацювань на уточнень. А саме, механізм охорони сортів рослин має чимало недоліків, у зв'язку з чим потребує покращення.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» (далі – Закон) від 01 листопада 1993 року, автор сорту - це фізична особа, яка безпосередньо вивела чи винайшла і поліпшила сорт[1]. У Міжнародній Конвенції з охорони нових сортів рослин (далі - Конвенція), яка була ратифікована Україною 02 серпня 2006 року автором сорту визнається селекціонер, яким відповідно може бути: особа, яка вивела чи винайшла та вдосконалила сорт; особа, яка є роботодавцем згаданої вище особи чи, яка доручила останній особі

роботу, якщо це передбачається законодавством відповідної Договірної Сторони; правонаступник першої або другої із згаданих вище осіб, залежно від конкретного випадок[2]. Виходячи з визначення, Закон не визнає автором сорту ані роботодавця особи, яка вивела сорт, ані їх правонаступника. Тобто, право на сорт може мати лише сам селекціонер. Проте у ст.17 Закону зазначається, що право подання заявки на сорт належить як автору так і роботодавцю спільно. Що створю певну колізію у законодавстві.

Відповідно до Закону різновидами сорту, на які можуть набуватися права, є клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція. Також зазначається, що сорт вважається придатним для набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним[1]. У Регламенті № 2100/94 (далі – Регламент) від 27 липня 1994 року, до сорту також містяться вимоги новизни, відмінності, однорідності та стабільності[3]. Проте не має таких суттєвих обмежень саме до роду та виду сорту. Таким чином, предмет охорони сорту в ЄС є значно ширшим.

У світовій практиці існує дві системи охорони виключних прав: реєстраційна і створювальна. Реєстраційна система охороняє сутність, а створювальна – форму інтелектуального досягнення. Результати творчої діяльності поділяються на продукти, які характеризуються формою і змістом. Перші охороняються на основі факту їх існування внаслідок створення, інші – на реєстраційній основі (тут вимагається експертиза; бо можливе незалежне створення об'єктів того ж роду іншими особами)[4].

Задля визначення охороноздатності сорту проводиться три види експертиз: формальна експертиза, експертиза по суті та технічна експертиза.

Формальна експертиза зводиться до перевірки належної форми та обсягів поданої інформації, дотримання термінів подання заявки, а також проводиться перевірка виконання вимог щодо сплати необхідних зборів. Експертиза по суті передбачає визначення предмету охорони, встановлення новизни, встановлення приналежності авторства, а також перевірку повноважень представника, що подає документи на реєстрацію. Технічна експертиза передбачає встановлення відповідності сорту критеріям вирізнятливості, однорідності і стабільності [3].

Українське ж законодавство, на відміну від положень Регламенту, поєднує експертизу по суті та технічну експертизу в єдину процедуру під назвою кваліфікаційна експертиза. Цю сферу необхідно привести до відповідності законодавству ЄС шляхом виокремлення технічної експертизи з кваліфікаційної.

Проаналізувавши положення законодавства ЄС та України, можна зробити висновок, що законодавство України все більше відповідає стандартам та вимогам Конвенції та Регламенту. За останнє десятиріччя було приведено у відповідність міжнародним договорам більшість національного законодавства, в тому числі і у сфері права на сорт. Отже, незважаючи на суттєве оновлення нормативно-правової бази у сфері правової охорони селекційних досягнень, сам правовий механізм охорони сортів рослин далекий до досконалості. Тому з метою покращення охорони прав на селекційні досягнення необхідно внести відповідні зміни та доповнення до законодавства України. Зокрема, слід звернути увагу на необхідність вилучення технічної експертизи з кваліфікаційної експертизи, також необхідно уточнити визначення автора сорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України "Про охорону прав на сорти рослин" [Електронний ресурс]. – 01 листопада 1993 року – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_856/card4#Current.
2. Міжнародній Конвенції з охорони нових сортів рослин [Електронний ресурс]. – 02 серпня 2006 року – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_856.
3. Регламент № 2100/94 [Електронний ресурс]. – 27 липня 1994 року – Режим доступу до ресурсу: <http://ukragroexpert.com.ua/uploads/page/5a7da91a0fa4f.pdf>.
4. Аграрне право : підручник / В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко, І.М. Кульчій та ін., за ред. А.М. Статівки. – Харків : Право, 2018. – 412 с.

Науковий керівник : к.ю.н., доц., Станіславський В.П.

*Нижник Ірина Василівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
4 курс, 17 група*

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ТА ПЕРЕДАЧА В ОРЕНДУ НЕРОЗПОДІЛЕНИХ (НЕВИТРЕБУВАНИХ) ПАЇВ У 2019 РОЦІ

Для того, щоб вірно визначитись коли пай є розподіленим чи нерозподіленим або витребуваним чи невитребуваним, потрібно здійснити детальний аналіз Закону України “Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)”.

На практиці все частіше виникають ситуації, коли земельна частка (пай) залишається невитребуваною, тобто особа, якій належить право на земельну частку (пай), його не реалізує. Земельна частка (пай), на яку не отримано документа, що посвідчує право власності, або яка не була виділена в натурі (на місцевості), називається невитребуваною. Якщо говорити детальніше, до невитребуваних належать земельні частки:

1. на які громадяни не отримали сертифікатів чи іншим чином не заявили права на пай, хоча володіють такою можливістю відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю;
2. на які отримано сертифікат, але не подано заяви про виділення в натурі для передачі в оренду чи для спільного обробітку.
3. До невитребуваних паїв відносять земельні частки (паї), власники яких померли, їх спадкоємці ще не прийняли спадщину, а строк дії договору оренди закінчився чи договір не був укладений.

Підставами для виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) є рішення відповідної сільської, селищної, міської ради.

На практиці органи місцевого самоврядування, керуючись ст. 13 Закону та ст. 30 Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”, передають в оренду нерозподілені та невитребувані земельні ділянки, включаючи до цього

переліку, всупереч ст. 321 Цивільного кодексу України, і приватні землі, власники по яким померли. Проте використання таких земельних ділянок повинно відбуватись в порядку ст. ст 1283 - 1285 ЦК України.

Власник земельної ділянки, право приватної власності якого порушено, має право визнати недійсним такий договір «оренди нерозподілених (невитребуваних) земельних ділянок» з підстав, передбачених ст. ст. 203, 215 ЦК України.

Особи, власники сертифікатів на право на земельну частку (пай), які виявили бажання одержати належну їм земельну частку (пай) в натурі (на місцевості), подають до відповідної сільської, селищної, міської ради заяву про виділення їм земельної частки (паю) в натурі (на місцевості). Однак, бувають випадки, коли власники сертифікатів вважаються померлими, а земельна частка (пай) не була виділена в натурі. Найбільш поширеними є питання правонаступництва в одержанні частки землі спадкодавців, у визнанні прав на спадкування земельної частки, а також пов'язані з включенням до списків осіб, які мають право на земельну частку.

Найскладнішим у вирішенні таких спорів є встановлення наявності або відсутності у спадкодавця на день його смерті права власності на земельний пай, який згідно із законом може успадковуватися. Ці питання судами теж вирішуються по-різному.

За позовом власнику невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємцю у разі пропуску строку для оформлення права власності на земельну ділянку з поважної причини суд може визначити додатковий строк. У разі відсутності земель сільськогосподарських угідь колективної власності така земельна частка (пай) може бути виділена в натурі (на місцевості) за рахунок земель запасу комунальної власності відповідної територіальної громади (за наявності таких земель).

Надання їх в оренду належить до компетенції сільські, селищні, міські ради, але в договорі має бути вказано, що діє він до моменту оформлення власником паю або його спадкоємцем права власності на нього. Договір оренди невитребуваних (нерозподілених) земельних часток (паїв) укладається в порядку, визначеному ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)».

Отже, сільські, селищні, міські ради діють в межах компетенції та мають законне право передавати в користування на умовах оренди земельні ділянки, визначені як невитребувані (нерозподілені), на строк до моменту оформлення їх власниками права на земельну ділянку.

Власники невитребуваних земельних часток (паїв) повинні оформити (zareєструвати) право власності на відповідні земельні ділянки до 01 січня 2025 року. Інакше вважатиметься, що власник відмовився від ділянки, вона буде визнана безхазайною та перейде у комунальну власність територіальної громади. У разі, коли строк, відведений законом, пропущено з поважної причини, суд зможе визначити додатковий термін, достатній для оформлення права власності.

Як впливає зі змісту ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», особливістю те, що така невитребувана земельна частка (пай) після формування її у земельну ділянку за рішенням

відповідної сільської, селищної, міської ради (у разі необхідності формування) за заявою відповідної ради на підставі рішення суду передається у комунальну власність територіальної громади, на території якої вона розташована, у порядку визнання майна безхазяйним.

Отже, відповідно до вищесказаного, я вважаю, що вирішення і чітко роз'яснення даних питань є важливим для правильного розуміння правової природи земель, які підпадають під поняття "нерозподілений (невитребуваний) пай". Особливого значення мають питання про спадкування невитребуваної в натурі частки (паю) і визнання майна безхазяйним. А також, у зв'язку з цим, правильного розуміння і вирішення судом справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Практика розгляду судами земельних спорів від 01.09.2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0081700-03>
2. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про практику застосування земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 16.04.2004 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04>
3. Закон України "Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)" від 05.06.2003 р. № 899-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15>

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський В.П.

Овчаренко Олексій Максимович,
Студент 4 курсу, 22 групи
інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Згідно із статтею 6 Закону України «Про туризм» від 15.09.1995 наша держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Сьогодні актуальним є розвиток саме зеленого сільського туризму. Актуальним розвиток сільського зеленого туризму є тому, що на внутрішньому державному рівні зелений туризм забезпечує розвиток малого підприємництва, зростання зайнятості та доходів селян, використання продуктів сільськогосподарського виробництва, а на зовнішньому міжнародному рівні зелений сільський туризм може стати конкурентним серед інших держав.

Правове регулювання сільського зеленого туризму здійснюється відповідно до Закону України «Про туризм» від 15.09.1995, Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003, Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)», однак відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би регулював сільський зелений туризм, зокрема правовий статус його суб'єктів, їхні права та обов'язки та встановлював відповідальність у разі порушення законодавчих приписів.

Згідно з цим доцільним є прийняття закону, який би регулював зазначені особливості даного виду туризму. Так, суб'єктами надання послуг сільського зеленого туризму виступають громадяни, які займаються веденням особистого селянського господарства,

використовуючи при цьому наявні в них ресурси, житлові приміщення та надаючи послуги з харчування, розваг, оздоровлення та відпочинку, проте незважаючи на широкий спектр послуг відсутній механізм контролю за якістю таких послуг.

Необхідність розвитку сільського зеленого туризму в Україні обумовлена низкою причин. Насамперед, це природно-географічне розташування України, що включає найбільш привабливі для туризму регіони України: Карпатський, Чорноморський та Центральні регіони. По-друге, це унікальне багатство історико-культурної спадщини України. По-третє, належна державна підтримка та фінансування може вирішити ряд соціальних проблем, таких як: безробіття, трудова еміграція, низький рівень життя, неплатоспроможність тощо.

Беручи до уваги досвід з державної підтримки та проведення контролю можливе реальне удосконалення становище сільського туризму. До прикладу, в Польщі запроваджена класифікація і категоризація об'єктів сільського зеленого туризму. Так, держава регулює процес категоризації через делегування на об'єкт двох інспекторів, які здійснюють категоризацію. Якщо всі умови, які визначені законодавством дотримані, то суб'єкт господарювання отримує оцінку якості, що відповідає міжнародним стандартам якості обслуговування. Крім цього відповідним законодавством визначені умови, при яких суб'єкти господарювання звільняються від сплати податків при проведенні такого виду діяльності та звільняються від податків на отриманні доходи у результаті ведення такої господарської діяльності.

Використовуючи майно особистого селянського господарства селянин-фермер надає туристам ряд послуг, а саме: мисливський туризм, активний туризм, відпочинковий туризм та культурно-етнічний. З одного боку, селянин отримує дохід від наданих послуг, з іншого туристи споживають блага, долучаються до культурно-етнічного побуту та ментальності українців. Порівнюючи з іншими видами туризму сільський зелений туризм має низку переваг, оскільки він базується на природних ресурсах та за своєю суттю є більш екологічним, ніж інші. В умовах, коли світова спільнота приділяє увагу екологічним проблемам та шляхам їх вирішення розвиток сільського зеленого туризму, що повинен бути екологічно безпечним є досить правильним для України.

Сільський туризм виступає важливим чинником стабільного динамічного збільшення надходжень до бюджету, активізації розвитку багатьох галузей економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо). Більш того, сприяння розвитку сільського туризму має стати невід'ємною складовою державної регіональної політики, одним із шляхів вирішення питання зайнятості населення та соціально-економічного розвитку на селі.

З огляду на це, надзвичайно важливим є питання формування туристичної політики та системи державного регулювання у сфері сільського зеленого туризму. Безумовно, сільський зелений туризм може стати дієвим способом вирішення соціально-економічних проблем села, розвитку сільського господарства в цілому. Вирішення таких проблем призведе до зростання зайнятості та доходів селян, формування нових напрямів виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції. Актуальним для України є формування виваженої державної політики, створення системи моніторингу сучасного стану об'єктів сільського зеленого туризму для його ефективного та прибуткового функціонування з раціональним

використанням природних ресурсів. Доцільним є його популяризація, зазначення його переваг серед туристів, залучення селян у співпрацю задля покращення наданих ними послуг. Окрім цього, важливим є належне правове регулювання цієї галузі, а також наукове та законодавче визначення основних категорій у вказаній сфері.

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський Валерій Петрович.*

***Олійник Анастасія Ігорівна,**
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
4 курс, 18 група*

УЗГОДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕЛЕКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПИТАННЯ

Сучасні умови розвитку міжнародної спільноти та перманентне зростання населення Земної кулі потребують оперативного та водночас ефективного вирішення проблеми забезпечення продовольством у світовому масштабі. Як наслідок, відповіддю на виклики сьогодення стають селекційні досягнення, які репрезентуються у вигляді нових сортів та гібридів рослин. Розвиток та вдосконалення правового регулювання селекційної діяльності та реалізація відповідних селекційних досягнень у сільськогосподарське виробництво – одне з найбільш перспективних та прогресивних напрямів сучасного аграрного права, що є втіленням реалізації аграрної політики, яка стає рушійною силою економічного росту Української держави. В Україні, на жаль, селекційну діяльність важко назвати успішною, а тому наразі у вітчизняному аграрному секторі переважають нові зарубіжні технології вирощування багатьох сільськогосподарських культур. Оскільки наша держава сьогодні має проєвропейські наміри, питання гармонізації національного законодавства у сфері селекційної діяльності із законодавством ЄС набуває особливої актуальності.

На сьогодні серед наукової спільноти не існує уніфікованого підходу щодо правового визначення селекційної діяльності. Радянські науковці, які вперше спробували сформулювати правове визначення поняття «селекційна діяльність», зауважували, що це «виведення нових або поліпшення вже існуючих об'єктів живої природи та первинне їх репродукування» [1, с. 6] або що це «творча робота, пов'язана зі створенням нових сортів рослин і порід тварин, а також наукова діяльність з пристосування рослин і тварин до інших кліматичних і ґрунтових умов за межами їх природного ареалу» [2, с. 3].

Отже, доцільно розглядати селекційну діяльність як діяльність, яка спрямована на створення нових сортів рослин і їх використання в сільському господарстві.

Зауважимо, що відносини у галузі селекційної діяльності відображають перш за все концептуальну ідею мети їх виникнення – створення нових сортів рослин та їх використання у галузях сільського господарства. Необхідно підкреслити, що національне законодавство сам процес створення нових сортів рослин не регулює, проте воно містить окремі норми, що його стосуються.

Так, правова охорона нових сортів рослин здійснюється нормами ЦК України, зокрема Главою 42 [3], Міжнародною конвенцією по охороні нових сортів рослин [4], а також спеціальним законом, що регулює відносини, що виникають у зв'язку з виведенням,

використанням, захистом, відчуженням нових сортів рослин, - Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» [5]. Разом з тим, останнім часом традиційні методи селекції поступаються місцем біотехнологічним, а тому в процесі створення нових сортів рослин важливу роль відіграє генно-інженерна діяльність. Отже, відносини щодо створення нових сортів рослин із застосування методів генетичної інженерії регламентуються Законом України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31.05.2007 р. [6].

Як відомо, пріоритетною складовою інтеграції України до ЄС є адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Так, відповідно п. 3, ст. 10 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» в Україні правова охорона сорту забезпечується патентом [5]. Однак п. 4 ст. 221 Угоди про асоціацію з ЄС передбачено, що: «Патентуванню не підлягають: а) сорти рослин та породи тварин» [7]. Отже, така законодавча розбіжність може стати серйозною перешкодою для охорони прав на сорти рослин, особливо в момент виникнення правових спорів.

Процедура набуття прав в ЄС є дещо схожою з українською, проте слід звернути увагу, що в ЄС з метою визначення охороноздатності сорту, Бюро сортів рослин ЄС проводить три види експертиз: формальну експертизу, експертизу по суті та технічну експертизу. Формальна експертиза зводиться до перевірки належної форми та обсягів поданої інформації, дотримання термінів подання заявки та у разі заяви про право пріоритету - дотримання вимог, необхідних для надання пріоритету, а також проводиться перевірка виконання вимог щодо сплати необхідних зборів. Експертиза по суті передбачає визначення предмету охорони, встановлення новизни, встановлення приналежності авторства, а також перевірку повноважень представника, що подає документи на реєстрацію. Технічна експертиза передбачає встановлення відповідності сорту критеріям вирізняльності, однорідності і стабільності [8].

Українське законодавство, на відміну від положень Регламенту, поєднує експертизу по суті та технічну експертизу в єдину процедуру під назвою кваліфікаційна експертиза. Тому доцільно привести у відповідність до Регламенту види експертиз та виокремити технічну експертизу з кваліфікаційної [9].

Окрім цього, ЄС має досить розвинене законодавство у сфері генної інженерії [10], а Україна наразі не має жодного спеціального закону врегулювання використання ГМО у селекційній діяльності.

Таким чином, питання правового регулювання селекційної діяльності потребує вдосконалення з метою подальшої гармонізації із законодавством ЄС. Слід зауважити, що відповідно до умов Угоди про асоціацію, Україна повинна поступово уніфікувати власне законодавство із *acquis* ЄС, що, як наслідок, покращить умови ведення селекційної діяльності на теренах нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Левченко В.И. Правовая охрана селекционных достижений. М. : Наука, 1983. 167 с.
2. Синельникова В.Н. Проблемы селекционного законодательства СССР. М.: МСХА, 1991. 152 с.

3.Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page18>

4.Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин : ООН Конвенція від 2 грудня 1961 року, переглянута у м. Женева 10 листопада 1972 року, 23 жовтня 1978 року та 19 березня 1991 року. Офіційний вісник України від 06.09.2006, 2006 р., № 34, стор. 41, стаття 2418.

5.Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 № 3116-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12/ed20160630>

6.Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 31 травня 2007 р. № 1103-V. Відомості Верховної Ради України. 2007.№35.Ст. 484

7.Угода про асоціацію. URL: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media / ugoda-pro-asociaciyu/TITLE_IV.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/TITLE_IV.pdf).

8.Commission Regulation (EC) № 1238/95 of 31 May 1995 establishing implementing rules for the application of Council Regulation (EC) No 2100/94 as regards the fees payable to the Community Plant Variety Office [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.

9.Полинько І. В. Охорона прав на селекційні досягнення в Україні та ЄС: порівняльний аналіз. Наукова конференція: Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття. URL: <http://intellect21.cdu.edu.ua/?p=338>.

10.Регламент № 1830/2003 Європарламенту та Ради ЄС від 22.09.2003 щодо обігу та маркування генетично модифікованих організмів і відстеження харчових продуктів й кормів, виготовлених з генетично модифікованих організмів, та внесення змін до Директиви 2001/18/ЄС URL: [old.minjust.gov.ua/ file/31707.docx](http://old.minjust.gov.ua/file/31707.docx).

Науковий керівник: к.ю.н доц. Станіславський Валерій Петрович

*Пампура Юлія Валентинівна,
студентка IV курсу
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Нині в Україні серед багатьох різноманітних форм господарювання, які наявні в аграрній галузі, фермерські господарства є однією з поширених, ефективних форм господарювання на селі.

Держава приділяє велику увагу розвитку фермерських господарств. Удосконалюється законодавча база, якою є: Закон України «Про фермерське господарство», Земельний кодекс України та інші нормативно-правові акти.

Серед діючих основних документів, що формують підтримку сільського господарства в Україні є: Закон України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні», Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації

на 2018-2020 роки, Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015- 2020 роки та ін.

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [1].

Істотною ознакою фермерських господарств є повна економічна, виробнича та фінансова відповідальність селянина за результати своєї діяльності. Фермерські господарства є однією з прибуткових, перспективних та найпоширеніших форм господарювання в аграрній сфері. Вони сприяють забезпеченню продовольчої безпеки в країні, створюють додаткові робочі місця, а також збільшують обсяг грошових надходжень до місцевих бюджетів [2, с.112].

За даними Держстату, станом на перше липня 2019 року кількість діючих фермерських господарств зросла на 2,1% (до 46 328). Це говорить про те, що аграрна галузь країни набуває ще більшого поширення та розвитку.

Незважаючи на доволі позитивний результат зростання кількості фермерських господарств, їх економічні можливості використовуються ще не повною мірою. Отже, для повноцінного функціонування та розвитку потрібно вирішити низку питань і проблем, які постали перед цією формою господарювання:

- необхідність створення особливого режиму оподаткування;
- слабка матеріально-технічна база і високий рівень зносу основних фондів;
- відсутність стартового капіталу в необхідній кількості для створення фермерського господарства;
- відсутність у необхідній кількості власних обігових коштів;
- збільшення фінансово-економічної підтримки державою;
- недорозвинута інфраструктура;
- більш прийнятна ціна для придбання добрив та пального;
- будівництво сучасних сховищ для продукції, яка потребує швидкої реалізації, а також спеціальних овочесховищ;
- відсутність постійних каналів збуту продукції;
- залучення перспективних інвестиційних проектів тощо [3, с.4].

Можливістю залучення фінансовими ресурсами є банківське кредитування. Проте умови кредитування у нинішній період економічної та політичної нестабільності в державі є мало привабливими для фермерів [4]. Тому більш прийнятими для фермерів є державні програми виділення цільових коштів для придбання техніки, обладнання, будівництва виробничих та обслуговуючих об'єктів. Проте такі програми в останні роки не фінансуються, або виділених з бюджету коштів не достатньо для забезпечення потреб таких суб'єктів господарювання.

Найближчі перспективи розвитку фермерства пов'язані з кооперацією. Необхідно активно розвивати цей напрямок. Зараз фінансова підтримка відсутня або скорочена до мінімуму. Тому тільки спільними зусиллями кілька фермерських господарств можуть придбати сучасну дорогу техніку, яка їм необхідна.

Вважається, що розвиток фермерства стримується мораторієм на купівлю-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення (виробники сільськогосподарської продукції здійснюють свою діяльність переважно на орендованих землях) [5, с. 17]

Отже, для розвитку фермерства в Україні необхідна розробка належного правового механізму щодо створення фермерських господарств, особливо дозвільної процедури створення та підтримки малого і середнього підприємництва, урегулювання правил щодо їх діяльності та трансформації фермерських господарств у сімейні-фермерські господарства, надання їм особливого режиму оподаткування та пільгового кредитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про фермерське господарство: Закон України від 31.03.2016 року №1067-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Табінський В.А., Колесник Є.О., Сіліна І.С. Аналіз стану фермерських господарств в Україні./«Young Scientist» • № 6 (33) • June, 2016
3. Попова О.В. Перспективи розвитку фермерських господарств в Україні, правові аспекти та державне регулювання. Науковий вісник публічного та приватного права № 3/2018
4. Маслак Олександр Проблеми та перспективи фермерства в Україні / Маслак Олександр // «Агробізнес Сьогодні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua> / [ekonomichnyi.ektar](http://ekonomichnyi.ektar.com.ua) / 3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html
5. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки /Міністерство аграрної політики та продовольства України. Київ, 2015. 225 с.

*Пархоменко Анна Юріївна,
студентка 4 курсу 7 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ ТА БІЛОРУСІ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що полювання іноземців в Україні є досить поширеним явищем, однак, у чинному законодавстві України немає жодного нормативно-правового акта, який би закріплював порядок здійснення такого полювання.

У статті 12 ЗУ «Про мисливське господарство та полювання» закріплене право іноземців полювати на території України: «Право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, іноземці, які одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання». Стаття 13 Закону закріплює здійснення іноземцями цього права, однак, зовсім не деталізує та не конкретизує сам

порядок. Відповідно до цієї статті: «Іноземці можуть здійснювати полювання на території України відповідно до цього Закону. Документи на право полювання, видані відповідними органами інших держав, чинні на території України. Умови організації та здійснення полювання іноземцями, розмір плати за надані послуги і добуту продукцію полювання визначаються відповідними договорами, що укладаються між іноземцями або юридичними особами, які організовують для них полювання, та користувачами мисливських угідь.»

Отже, законодавець закріплює загальнодозвільний метод правового регулювання даного питання, бо не встановлює жодних вимог до договорів, які укладаються іноземцями з юридичними особами, які організовують для них полювання. На думку автора, такий підхід не є правильним, адже задля забезпечення природоохоронної діяльності необхідно встановити певні правила, які будуть регулювати мисливську діяльність іноземців. Наприклад, затвердити Типовий договір організації полювання для іноземних громадян, якого наразі немає.

Проаналізувавши останні проекти ЗУ «Про мисливське господарство та полювання», доцільним буде зазначити, що хоча статті про здійснення полювання іноземцями й викладаються в трохи зміненій редакції або під іншою нумерацією, суттєвих змін та доповнень у проектах не пропонується. (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів № 4702 від 20.05.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4702&skl=9).

До того, у 2017 році втратив чинність Наказ Державного комітету лісового господарства «Про затвердження правил організації та надання послуг іноземними мисливцями». Цей наказ визначав правила ввезення зброї та поводження з нею, порядок організації та підготовки угідь для прийняття іноземних мисливців, оформлення документів на організацію приймання іноземних мисливців та проведення мисливського туру, проведення такого туру та розрахунків за нього. Однак, варто зауважити, що й цей наказ мав певні прогалини.

На нашу думку, для вдосконалення правового регулювання треба звернути увагу на досвід інших країн. Одним із показових прикладів є законодавство Білорусі. Полювання іноземців регулюється Наказом президента Республіки Білорусь від 21 березня 2018 року № 112 «Об охоте и ведении охотничьего хозяйства». Це основний документи який складає основу правового регулювання полювання іноземних громадян у Республіці Білорусь. Зокрема, глава 6 Наказу повністю присвячена цій темі, а глава 8 деталізує, коли право на полювання виникає і припиняється.

Відповідно до п. 109 Наказу, іноземні громадяни при проведенні полювання повинні при собі мати:

1. документ, що засвідчує їх право на полювання в державі їх проживання;
2. висновок (дозвільний документ) або його копію при полюванні з особистим зброєю або дозвіл на носіння мисливської зброї та бойових припасів до неї, отриманих у тимчасове користування на час полювання у користувача мисливських угідь у порядку, встановленому Міністерством лісового господарства та Міністерством внутрішніх справ, при полюванні з їх використанням;

3. реєстраційні документи на мисливських собак і (або) ловчих птахів, видані вдержаві звичайного місця проживання іноземного громадянина, при полюванні звикористанням мисливських собак і (або) ловчих птахів, що належать іноземному громадянину.

Також у пункті 50 Наказу встановлена чітка вимога щодо отримання мисливської путівки, де встановлюється норма видобутку тварин. Мисливські тварини нормованих видів, здобуті за дозволами на їх видобуток, виданими понад план вилучення цих тварин, крім випадків, зазначених у частині другій цього пункту, вважаються добутими без належного на те дозволу.

Встановлену законодавством відповідальність за видобуток цих тварин, в томучислі відшкодування заподіяної навколишньому середовищу шкоди та вартості незаконно видобутого мисливського тварини, несе користувач мисливських угідь, що видав дозвіл на добування мисливських тварин понад план їх вилучення.

Варто зауважити, що Наказ набув чинності зовсім нещодавно, і значно спростив процедуру реєстрації мисливської зброї іноземними мисливцями, які перетинають державний кордон Білорусі. Іноземець, який ввозить мисливську зброю та боєприпаси до Білорусі, повинен пройти прикордонний контроль і отримати відповідні документи.

Отже, на нашу думку законодавство Білорусі вичерпно конкретизує, яким чином іноземні громадяни можуть здійснювати полювання на території країни. Це формує екологічний імідж держави на міжнародній арені та є привабливим для самих мисливців, які приносять прибуток державі. До того ж, встановлені обмеження, які допомагають зберегти природу від нанесення шкоди. Враховуючи досвід Білорусі, Україні необхідно внести зміни до чинного законодавства, задля того, щоб врегулювати порядок полювання іноземних мисливців у нашій державі.

***Науковий керівник:** Черкашина М.К., доцент кафедри екологічного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

***Пилипенко Марія Віталіївна,
студентка 16 групи 4 курсу
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого***

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Невпинний розвиток аграрного сектору України супроводжується постійним впровадженням нових технологій та використанням сучасних засобів покращення сільськогосподарського виробництва, незважаючи на позитивний характер спрямованості, має ряд недоліків. З часом відбувається виснаження та деградація ґрунтів, а також загальне забруднення довкілля шкідливими відходами біологічного та хімічного походження. Відтак, екологізація як один з основних напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва є важливим кроком для покращення якості та збільшення обсягів продукції, що виробляється в Україні.

Схвалена Указом Президента України від 12.01.2015р. №5/2015 Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» визначила основні напрямки розвитку держави у сфері

екологізації, якими є: реформування забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції, зростання економіки екологічно невиснажливими способами, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності, необхідність завершити реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів[1].

Враховуючи світові тенденції та орієнтири Спільної аграрної політики ЄС актуальним для України є виробництво органічної продукції, особливо малими аграрними підприємствами, які нездатні конкурувати з великими інтегрованими структурами у високоприбуткових сферах аграрного виробництва [2, с. 54].

Сучасне українське законодавство, зокрема, Конституція України, Земельний кодекс України, Закони України «Про відходи» від 05.03.1998 р., «Про меліорацію земель» від 14.01.2000 р., «Про пестициди та агрохімікати» від 02.03.1995 р. та ін. містить норми, які забезпечують дотримання принципу екологізації, однак лише нормативного закріплення недостатньо для того, щоб запобігти порушенню екологічних вимог виробниками в процесі їх діяльності. Вони використовують не дуже якісні, дешеві, часто навіть протерміновані засоби захисту рослин, боротьби зі шкідниками і хворобами, антибіотики та інші хімічні речовини, з перевищенням встановлених норм, порушують сівозміни, що призводить до зниження родючості ґрунтів та інших корисних властивостей земель, забруднюють та засмічують довкілля тощо [3, с. 96-97]. Це здійснюється незважаючи на закріплення у законодавстві норм про відповідальність за такі дії, а порядок реалізації такої відповідальності не встановлений.

Недоліки в агротехніці впливають на стан земель та їх родючість. Великогабаритна важка техніка трансформує рельєфну структуру ґрунту, поверхневий та підземний стоки вод, видозмінює гідрографічну мережу. Середня маса нашого трактора сягає 8-10 т, тоді як у США цей показник становить 6,3 т[4, с. 190]. Відтак, вбачається необхідним для мінімізації негативного впливу використовувати таку техніку, яка одночасно виконує декілька функцій.

Також у сільськогосподарському виробництві не обходиться без використання хімічних домішок та засобів захисту від шкідників. При середньому врожаї 7-8 т/га сухої речовини виноспоживних речовин становить приблизно 130 кг азоту, 45 кг фосфору, 140 кг калію. Якщо в умовах середньої Європи удобрювати ґрунт тільки виробленим в господарстві гноєм, то в орні землі повертатиметься усього 1/4-1/3 відчужених з урожаєм поживних речовин[4, с. 191]. Отже, потрібно використовувати більше мінеральних добрив для зменшення дисбалансу кількості поживних речовин у ґрунті.

Надмірна розораність земель, яка становить понад 54% земельного фонду України (у розвинутих країнах Європи – не перевищує 35%) призводить до порушення екологічно збалансованого співвідношення сільськогосподарських угідь, лісів та водойм, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів і зумовлює значне техногенне навантаження на екологічну сферу[5, с. 137]. Таким чином, дуже важливо підтримувати правильний баланс території для здійснення екологічно-безпечного землеробства.

Отже, екологізація сільського господарства є необхідною складовою сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції. Її здійснення має відбуватися шляхом дотримання вимог екологічної безпеки, підтримання рівноваги між споживанням природних

ресурсів та їх відновленням, а також вдосконалення технічних засобів, що забезпечуватиме налагоджене виробництво безпечної, конкурентоспроможної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020": Указ Президента України від 12. 01. 2015 р. №5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. №4. С. 8.
2. Лобозинська С. М., Назаркевич О. Б. Стимулювання екологізації агровиробництва у формуванні продовольчої безпеки України. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 3(31). С. 53–59.
3. Курман Т. В. Екологізація традиційного сільськогосподарського виробництва як засіб забезпечення його сталого розвитку: правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №4. С.95-99.
4. Лисак О. І. Проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 1(2). С. 188-194.
5. Оверковська Т. К. Правові засади екологізації сільськогосподарського виробництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №6. С. 136–141.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого – Станіславський В. П.

Полтавець Юлія Володимирівна,
Студентка 4 курсу, 20 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Розвиток агропромислового комплексу України безпосередньо залежить від його матеріально-технічного оснащення. На жаль, в даний час складається тенденція зниження технічної оснащеності галузі, зростання витрат, пов'язаних з підтриманням старої зношеної техніки в робочому стані. Це в свою чергу призводить до зростання собівартості продукції, зниження фінансового результату діяльності підприємств та конкурентноздатності сільськогосподарської продукції.

Для держави технічна і технологічна модернізація сільського господарства є стратегічно важливим курсом розвитку. У той же час суб'єкти аграрного господарювання мають низькі інвестиційні можливості, існують в рамках жорстких виробничо-господарських обмежень і дефіциту фінансових ресурсів. У цих умовах особливої актуальності набуває необхідність відновлення технічного потенціалу аграрного сектора і формування механізму його відтворення.

Ю. В. Самойлик зазначає, що для розвитку матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідно дотримуватися таких елементів:

- підвищення рівня інноваційної активності підприємств АПК;
- збільшення державної підтримки інвестиційних проектів щодо оновлення матеріально-технічної бази АПК;

- розвиток лізингових, орендних та кредитних відносин;
- організація сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зі спільним використанням техніки;
- зв'язки та співпраця з агросервісними підприємствами;
- вдосконалення техніко-технологічних процесів підприємств агропромислового комплексу.

На думку Смолінської С.Д. та Мельника І.В., фінансовий лізинг є найефективнішим заходом державної підтримки як сільськогосподарських товаровиробників, так і заводів сільськогосподарського машинобудування. Адже 100% коштів, виділених у держбюджеті на закупівлю лізингової техніки та обладнання, перераховуються на заводи сільськогосподарського машинобудування, що дає змогу забезпечувати робочі місця, розв'язувати соціальні проблеми виробничих колективів, оновлювати матеріально-технічну базу підприємств.

Як зазначає Волощук Ю.О., перевищення рівня оновлення та придбання основних засобів над рівнем їх вибуття та списання; можливість отримання інвестицій та доступу до державних програм дозволяє сформувати та ефективно використовувати основні засоби для підвищення обсягів виробництва продукції та вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів.

Тому варто підсумувати, що технічне переозброєння виробництва дозволить сільськогосподарським підприємствам забезпечити перехід до інтенсивних технологій, значно підвищити продуктивність праці, більш раціонально використовувати виробничі ресурси. Використання нової сучасної техніки і технологій спричиняє необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів, відповідної мотивації праці, дотримання комплексу інтересів працівника і створення належних умов праці та відпочинку. Зростання платоспроможності сільських товаровиробників відіб'ється і на вітчизняному машинобудуванні, заводи будуть прагнути виробляти конкурентноздатну техніку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Волощук Ю.О. Формування та відтворення матеріально-технічної бази аграрної сфери. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. Випуск 29. 2018. С. 135-145. URL:<http://188.190.33.55:7980/jspui/bitstream/123456789/5707/1/ПВ-29-135-146.pdf>
2. Самойлик Ю.В. Матеріально-технічне забезпечення АПК: тенденції, механізми, перспективи. Економіка і регіон. 2014. № 4. С. 17–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_4_6
3. Смолінська С.Д. Мельник І.В. Фінансові проблеми матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств. Молодий вчений. №1(53). 2018. С. 545-548. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18308/1/№1%20%2853%29%20-%204.pdf#page=135>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський Валерій Петрович.

КОРИГУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГМО У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

На сьогодні питання генетично модифікованих організмів (ГМО) є одним з найбільш дискусійних тем продуктів харчування у сучасному світі. Вважається, що проблема нестачі продовольства у деяких малорозвинених країнах може вирішитись за допомогою ГМ-продуктів, які наразі широко використовуються у сільському господарстві. Дослідники-аграрії наголошують, що рослини з ГМО характеризуються підвищеною врожайністю та стійкістю до шкідників. Разом з тим, вплив використання трансгенних організмів на здоров'я людини досі до кінця не вивчено. Відомо, що світова спільнота у цьому векторі вже пішла вперед, законодавчо регламентуючи оборот та використання ГМО у харчовій індустрії. Враховуючи той факт, що відповідно до Конституції України людина, її життя та здоров'я вважається найвищою соціальною цінністю для держави, нагальним постає питання оптимізації правового регулювання використання ГМ-продуктів у національному сільському господарстві задля захисту та збереження здоров'я нації.

Отже, метою нашого дослідження є висвітлення міжнародних стандартів щодо регулювання ГМ-продуктів та порівняння його з українським законодавством.

Сьогодні, на жаль, немає універсального визначення поняття ГМО. У науковій літературі та законодавчих актах найчастіше вживають термін «генетично модифікований організм», під яким розуміють будь-який організм, окрім організму людини, який володіє новою комбінацією генетичного матеріалу, що відрізняється від природної та отриманий із застосуванням методів сучасної біотехнології [1, с. 25].

Термін «генетично модифікований організм» законодавчо визначений Директивою ЄС 2001/18/ЄС від 16 грудня 2002 року про навмисний випуск у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів. Відповідно до ч. 2 ст. 2 цієї Директиви генетично модифікованим організмом є будь-який організм, окрім людини, у якому генетичний матеріал було змінено у спосіб, неможливий у природних умовах у процесі парування і/або природної рекомбінації. Директива чітко визначає, що люди не розглядаються як організми, та перераховує технології, використання яких дає змогу отримати генетично модифіковані організми [2].

Систему нормативного регулювання використання ГМО при виробництві сільськогосподарської продукції та біолого-генетичної безпеки в Україні неможливо вважати досконалою. Одним із перших правових актів у цій сфері стала Постанова Кабінету Міністрів України «Тимчасові критерії безпеки поводження з генетично модифікованими організмами та провадження генетично-інженерної діяльності у замкненій системі» № 922 від 16.10.2008 р., що є чинною і на сьогодні [3]. Основним документом, що визначає державну політику

щодо ГМО на сьогодні є Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні ГМО»[4].

Окрім вищевказаних нормативно-правових актів можливо виокремити ще масив законів, що закріплюють аспект використання ГМО, проте здебільшого вони регламентують загальні положення, що конкретизуються низкою постанов

Кабінету Міністрів України та наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України, але ці акти не охоплюють всього масиву відносин, що повинні бути врегульовані.

Разом з тим, законодавство ЄС в галузі генної інженерії у нинішній час достатньо розвинене, а кількість правових актів у зазначеній галузі постійно зростає. Європейський Союз виробив спеціальне законодавство з біобезпеки, спрямоване на захист здоров'я громадян і довкілля в умовах інтенсивного постачання продуктів біотехнології на ринок країн ЄС [5]. Відповідні правила й інструкції впорядковують закрите використання і навмисний випуск ГМО в навколишнє середовище, відстежуваність і маркування ГМО, продуктів і кормів, а також їх транспортування.

У 2017 році було зареєстровано у Верховній Раді законопроект № 7186 «Про державний контроль за генетично модифікованою продукцією у сільському господарстві та харчовій промисловості» [6], який покликаний був врахувати вимоги законодавства ЄС та привести вітчизняне законодавство у цій галузі відповідно до міжнародного досвіду та існуючої практики у питаннях біобезпеки під час створення, проведення досліджень, оцінювання ризиків, здійснення дореєстраційних випробувань, державної реєстрації ГМО, розміщенням ГМ-продукції на ринку, її маркуванням та контролю за обігом. Проте, на жаль, новою Верховною Радою XIX скликання проект закону було відкликано, чим процес оновлення національного законодавства у сфері використання ГМО було відкладено на невизначений строк.

Таким чином, проведений аналіз законодавства України у сфері забезпечення обороту та використання ГМО дає можливість стверджувати, що не всі норми, які в них закріплені, відповідають зазначеним європейським стандартам, а навіть ті, що відповідають, належним чином не виконуються й не реалізуються. Отже, основним завданням наразі залишається забезпечити належний механізм контролю за здійсненням генетично-інженерної діяльності та використанням генетично модифікованих організмів, запобіганні несанкціонованому та неконтрольованому їх поширенню в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баласинович Б..ГМО: виклики сьогодення та досвід правового регулювання.К. : [АДЕФ-Україна], [2010]. 256 с.
2. Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC
3. Тимчасові критерії безпеки поводження з генетично модифікованими організмами та провадження генетично-інженерної діяльності у замкненій системі: Постанова Кабінету Міністрів України № 922 від 16.10.2008 р. URL: www.kmu.gov.ua.

4. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1103-16>.

5. Регламент № 1830/2003 Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 22.09.2003 щодо обігу та маркування генетично модифікованих організмів і відстеження харчових продуктів й кормів, виготовлених з генетично модифікованих організмів, та внесення змін до Директиви 2001/18/ЄС URL: old.minjust.gov.ua/file/31707.docx.

6. Про державний контроль за генетично модифікованою продукцією у сільському господарстві та харчовій промисловості: Проект Закону України від 06.10.2017 р. № 7186. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62693

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Станіславський Валерій Петрович.

*Сабова Христина Олександрівна,
студентка 4 курсу 17 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РЕЙДЕРСТВО – СУЧАСНА ХВОРОБА АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Рейдерські діяння в агропромисловому комплексі виникли уже досить давно, близько 20 років назад, коли Україна здобула свою незалежність і стояла на шляху формування, як і самої держави, так і економіки. На жаль, і зараз рейдерство в аграрній сфері набуває все більших обертів, активно розвивається, а сама рейдерська діяльність приховується. Україна – велика держава, з родючими чорноземами, розвиненою аграрною сферою, тому часто трапляються випадки, коли хтось сіє, а хтось – «віджимає».

На разі, поняття «рейдерства», як суспільно-небезпечного явища, не має жодного юридичного закріплення в нормативно-правових актах. Звертаючись до думки науковців, можна надати таке визначення даного поняття: «під рейдерством розумітимемо дії, спрямовані особою на набуття певною особою прав на майно або контроль над суб'єктом господарювання без згоди власника чи уповноваженої особи, що відбувається внаслідок спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію, який має правове обґрунтування та мотивацію», як зазначав у своїй статті Суботник Р.В.[3].

Деякі науковці тлумачать рейдерство як вид організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом на протиправне захоплення чужої власності, які поєднані з використанням неправосудних судових рішень та корупції у правоохоронних органах.

В Україні рейдерство в аграрному секторі з'явилося наприкінці ХХ століття (після розпаду Радянського Союзу). Незважаючи на те, що рейдерство є злочином проти власності, таке суспільно небезпечне діяння не підпадає під жодну «класичну» форму злочину проти власності (крадіжку, грабіж, шахрайство або торгівлю краденим), оскільки являє собою «суміш» зазначених злочинів у різних проявах. Протягом останніх 20 років правники безрезультатно намагалися надати юридичне визначення цьому поняттю, яке відрізняло б

його від «класичних» злочинів проти власності. Саме через це «рейдерство» стало публіцистичним терміном, що не використовується у правотворчій діяльності (практиці).

Офіційної статистики кількості рейдерських захоплень аграрного бізнесу або земельних ділянок на території України немає. Неофіційні джерела оприлюднюють такі дані: з 2013 р. в Україні зафіксовано 1690 рейдерських захоплень, з них 539 – за останні 1,5 року. Найбільша кількість рейдерських атак сталася у 2017 р. – 414. Найменша кількість захоплень зафіксована у 2014 р. – 234.

Однак реальна статистика, вірогідно, відрізняється від вищевказаних даних, оскільки рейдерство зазвичай супроводжується підтримкою корумпованих правоохоронців, які за ознаками кримінального правопорушення не вносять дані до ЄРДР. Також трапляються випадки, коли кримінальні провадження порушуються за іншими статтями КК України (зокрема, самоуправство, хуліганство, незаконне збагачення, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами тощо)[2].

Тема рейдерства стала об'єктом дискусій і довго трималася у трендах як і у сферах політичного, так і соціального життя України. На рейдерські атаки скаржилися сотні підприємств аграрного сектору, переробної, харчової, виробничої промисловості, сюди потрапили навіть компанії з іноземними інвестиціями. За словами заступника голови Всеукраїнської аграрної ради Дениса Марчука в Україні діють три найтипівіші схеми рейдерських захоплень:

1. Силowe захоплення врожаю: на поле до аграрія приїздить група силовиків, по периметру ставиться охорона. Рейдери ввозять туди свою техніку та починають молотити урожай. За ніч вони можуть обробити 100-200 гектарів та вивезти продукцію. Подібна схема популярна у період збирання врожаю.
2. Порушуючи права офіційного орендатора земельної ділянки, рейдер починає там сіяти. Після чого сторони входять в юридичний спір. Через це офіційний власник чи орендатор уже не має можливості сіяти на цій території.
3. З допомогою юридичної схеми в аграрія забирають не лише урожай чи землю, а й підприємство. Все починається з підробки документів. Наприклад, рішення колективу чи акціонерів, що підприємство продається або переходить у власність до іншого.

Підкуплений державний або комунальний реєстратор, користуючись службовим повноваженням, вносить ці дані у Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Після цього рейдери ідуть до суду, який визнає нового власника. Деякі навіть і без суду — просто беруть витяг з реєстру і заходять на підприємство, виставляючи охорону [4].

Одним з дієвих способів захисту земельної ділянки вважається звернення до Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації. За даними Міністерства юстиції України, Комісія Мін'юсту з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації ("Антирейдерська комісія") за 10 місяців 2017 р. задовольнила понад 500 скарг, з яких 226 скарг стосувалися земельних ділянок, повернувши у власність громадян близько 6 тис. земельних ділянок загальною площею понад 7,5 тис. гектарів[1].

Я вважаю, що проблема рейдерства є сучасною хворобою аграрного бізнесу в Україні, яку варто розглядати як вагому загрозу розвитку та ефективного функціонування суб'єктів промисловості. Тому необхідно вносити зміни до чинного законодавства, впроваджувати

антирейдерські програми, які будуть сприяти захисту інтересів представників промисловості від недружніх поглинань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антирайдерська комісія мін'юсту за 10 місяців цього року задовольнила понад півтисячі скарг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/antireyderska-komisiya-minyustu-za-10-misyatsiv-tsogo-roku-zadovolnila-ponadpivtisyachi-skarg>.
2. Борка Я. Як захистити агробізнес від рейдерства 14.08.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/yakzahistiti-agrobiznes-vid-reyderstva.html>.
3. Суботник Р.В. Рейдерство в сучасній Україні / Суботник Р.В. // Актуальні питання господарського та цивільного права. Науково-практичний журнал, 2008. — № 6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/2008/6/article09/>.
4. Топ – 3 схеми рейдерських захоплень в АПК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/top-3-shemi-rejderskih-zahoplen-v-apk>.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський В.П.

Сачук Богдана Петрівна,
студентка 4 курсу 18 групи,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БІДНОСТІ УКРАЇНИ

Сучасний стан світової продовольчої безпеки, в тому числі України, закликає до спільних дій з метою запобігання голоду та неповноцінного харчування у будь-яких формах. На цьому також наголошує прийняте ООН «Десятиліття дій із проблем харчування», проголошене на строк 2016-2025 роки.

Проблеми забезпечення продовольчої безпеки є актуальними при будь-яких політичних і економічних умовах, в тому числі нестабільних, і є найважливішими для сучасного стану української економіки.

За офіційними даними звіту 2017 Global Hunger Index, Україна є однією з перших в рейтингу країн, що розвиваються, і відсталих країн за кількістю голодуючого населення. За останні чотири роки (2014–2017 рр.) Україна опустилася на 16 позицій у Глобальному індексі продовольчої безпеки – із 47-го на 63-й рядок рейтингу [1].

Одним з найшкідливіших чинників сьогодення є бідність переважної кількості населення. Незважаючи на урядові дані щодо рівня бідності в Україні, реальна ситуація виглядає переважно гірше. З огляду на ситуацію в країні, проглядається тенденція змін у споживчій поведінці населення, що вбачається в переході до економії на продуктах

харчування. Під цим гаслом продовжується зміна рівня та якості життя, а отже і загострення проблеми продовольчої безпеки України.

Практика економічно розвинутих країн свідчить, що бідною є сім'я, середньодушовий дохід якої не перевищує рівня прожиткового мінімуму, тобто прожитковий мінімум приймається за межу бідності. Виходячи з цього можна вважати, що Україна є бідною країною, а бідність, як відомо, є прямою загрозою національній безпеці країни. Таким чином, вирішення проблеми продовольчої безпеки сприятиме зміцненню національної безпеки нашої країни. В першу чергу продовольча безпека залежить від економічної доступності продовольства для населення.

Повноцінна сучасна структура продовольчої безпеки країни повинна охоплювати комплекс елементів, які у своїй єдності мають забезпечити продуктами харчування усі ланки населення, а саме: базування продовольчої безпеки на національному агропромисловому комплексі; створення надійного захисту вітчизняного продовольчого товаровиробника від імпоротної залежності; організація фізичної, а головне, економічної доступності до асортименту усіх товарів продовольчого характеру до усіх категорій населення незалежно від їхньої платоспроможності.

Описані раніше прості кореляції дають змогу стверджувати, що, зіткнувшись із відсутністю продовольчої безпеки, люди також піддаються ризику проявів тих чи інших форм неповноцінного харчування. При цьому, однак, показники харчування визначаються й багатьма іншими факторами, серед яких – фізична активність, стиль життя, харчові переваги, продовольче середовище, освітній рівень жінок, а також доступ до чистої води, забезпечення відповідності базовим санітарним стандартам і доступ до якісних послуг охорони здоров'я.

Для зміцнення фактологічної бази необхідно глибше вивчити довгострокові наслідки відсутності продовольчої безпеки в частині показників харчування. Законодавча база забезпечення продовольчої безпеки, її нормативне і правове регулювання можуть бути пов'язані з певними труднощами розвитку агропромислового комплексу України, тому необхідне формування повноцінного законодавства, спрямованого на забезпечення здорового і достатнього харчування населення, продовольчої безпеки країни.

Важливо відзначити, що санітарно-епідеміологічна служба в Україні фактично не працює вже два роки, хоча формально її ліквідували 29 березня 2017 р. на підставі постанови Кабміну [2]. Повноваження цього контрольного органу передбачалося передати Державній службі України з питань безпечності харчових продуктів (Держпродспоживслужба), але цього так і не відбулося. Економіка України втратила здатність до здійснення розширеного відтворення, з іншого боку – проблема країни не стільки аграрна, скільки комплексна, вирішення якої має бути в контексті стійкого макроекономічного розвитку держави, активізації її можливостей щодо реалізації соціально орієнтованої політики, неухильного підвищення якості життя.

Питання щодо укріплення продовольчої безпеки в Україні мають вирішуватися комплексно. По-перше, вирішенню проблеми забезпечення національної продовольчої безпеки сприятиме прийняття системи нормативних і правових актів, в яких будуть відображено специфічні сторони цієї багатогранної і складної проблеми. По-друге, необхідно переглянути вартість наборів продуктів харчування (у розрахунку 1 особа/1 місяць) та

мінімальний рівень заробітної плати в Україні. Доступність харчових продуктів має бути забезпечена всім верствам населення незалежно від доходів. По-третє, для здійснення об'єктивної оцінки стану продовольчої безпеки України та питання необхідності її подальшої підтримки на оптимальному рівні доцільно використовувати систему спеціальних показників, які дадуть змогу одночасно й комплексно розглядати її в динаміці і в порівнянні із попередніми періодами.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Станіславський Валерій Петрович.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Global Hunger Index 2017. URL: <http://www.globalhungerindex.org/pdf/en/2017.pdf>.
2. Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 348. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250003281>.

*Смага Андрій Дмитрович,
Студент 4 курсу, 22 групи
інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

В сучасному світі генетично модифіковані організми (далі – ГМО) широко застосовуються у виробництві сільськогосподарської продукції не тільки в Україні, але й в усьому світі. Тому, актуальним є питання стосовно якості та безпечності сортів рослин та тварин, які створюються на основі ГМО. Розвиток та широке застосування ГМО обумовлений динамічним науковим прогресом та потребою у забезпеченні сталого виробництва сільськогосподарської продукції. Її якість та конкурентоспроможність, що повною мірою би забезпечувала продовольчі потреби населення, налагоджена експортна торгівля стали каталізатором для створення та використання ГМО в аграрній промисловості.

Проблема якості та безпечності додавання генетично змінених організмів у продуктах сільського господарства торкається багатьох сфер суспільного життя, а отже існує потреба у є ґрунтовному аналізі його властивостей та моніторингу з боку органів державної влади. Основним законом, що регулює ГМО є Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31.05.2007, де зазначається, що ГМО - будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах, а продукція, отримана з використанням ГМО - продукція, в тому числі харчові продукти та корми, технологія виробництва якої передбачає використання ГМО на будь-якому етапі.

Законодавством України при використанні ГМО визначено пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища порівняно з отриманням економічних переваг від застосування ГМО. Передбачається контроль за

ввезенням на митну територію України ГМО та продукції, отриманої з їх використанням, їх реєстрацією та обіг та загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування ГМО. Важливим аспектом є забезпечення державної підтримки генетично-інженерних досліджень та наукових і практичних розробок у галузі біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях.

Європейський Союз вперше приділив увагу питанню використання ГМО у продукції харчування, зокрема й у сільськогосподарській, з прийняттям Директиви № 219/90 від 23 квітня 1990 р. про закриті використання ГМО. Вона мала обмежувальний характер, а основною її метою був захист здоров'я людини шляхом регламентації генних модифікацій і перешкоджання їх розповсюдженню в навколишньому середовищі. Надалі було складено список ГМО, які не становлять загрози здоров'ю людини або навколишньому середовищу [1].

У сільському господарстві генетично модифіковані організми забезпечують збалансовані витрати і вигоди від генетично модифікованих продуктів. Беззаперечно, позитивною рисою є збільшення врожайності, зниження витрат на продукти харчування, лікарську продукцію, зниження потреби в пестицидах, розширення складу поживних речовин та якості харчових продуктів, стійкість до шкідників та хвороб, підвищення продовольчої безпеки. Найбільшого розповсюдження ГМО у сільськогосподарській продукції зазнали сорти рослин кукурудзи, бавовни та картоплі. Найбільш всього ГМО в складі сільськогосподарської продукції використовується у таких країнах як США, Канада, Аргентина, Бразилія та Китай. У ЄС встановлений більш жорсткий випуск в ГМО у споживання, що обумовлений негативними його проявами у навколишнє середовище. Попри це, при вирощування продуктів із ГМО досить неоднозначним є прогнозування наслідків їх споживання у довгостроковій перспективі.

Окрім цього, прагнення займати лідируючі позиції з вироблення сільськогосподарської продукції Україною у світі, проблема продовольчої безпеки, глобалізації економіки слугують додатковими причинами для використання ГМО. Виходячи з цього, важливим є посилення обліково-інформаційний контроль за сільськогосподарськими продуктами, що містять ГМО, державний та суспільний контроль, проведення роз'яснень стосовно можливих ризиків для населення.

Як наслідок, необхідним є розробка й затвердження заходів з наближення законодавства України до ЄС щодо використання ГМО в сільськогосподарському виробництві. Більш того, важливим є вжиття заходів з удосконалення системи контролю за виконанням суб'єктами, які можуть вирощувати сільськогосподарську продукцію з використанням ГМО на аграрному ринку. Через неоднозначний вплив такої продукції на навколишнє середовище, насамперед на землю, першочерговим є проведення досліджень з виявлення можливих негативних ризиків задля їх мінімізації та усунення. Також доцільним є створення вимог в нормативних документах, технічних регламентах, пов'язаних з безпечністю та якістю сільськогосподарської продукції на належному рівні з урахуванням змін, що постійно відбуваються в генній інженерії.

СПИСОК ВИКОРИТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гетьман А.П. Правове регулювання розвитку біотехнології та використання генетично модифікованих організмів (ГМО) в Європейському Союзі / А.П. Гетьман, В.І. Лозо // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – Вип. 117. – С. 181–194

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський Валерій Петрович

*Смирнова Вікторія Анатоліївна,
студентка 4 курсу, 15 групи
Інституту прокуратури кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПРАВА

В Україні аграрне право набуває неабиякого розвитку. Для цього воно пройшло досить складний шлях свого становлення. Виникнення аграрного права як самостійної галузі національної правової системи обумовлюється особливими природно-кліматичними умовами України, насамперед істотними запасами чорноземів та сприятливим для сільськогосподарського виробництва кліматом.

В юридичній науці України наголошується, що сприйняття права як об'єктивного соціального явища, а не як особливого продукту т.зв. «державної правотворчості», відкриває додаткові нові можливості для коректного вирішення актуальних для суспільного розвитку проблем [5, с. 64].

Аграрне право України належить до тих галузей національної правової системи, формування яких відбувається шляхом переродження іншої галузі права. Так, у теорії права переродження галузі визначають як шлях появи нової галузі на основі поглинання та трансформації існуючої галузі з доповненням значним масивом нових норм.

У 20-30 рр. XIX ст. під час масової колективізації існувало лише таке поняття як «колгоспне право», оскільки вся система сільськогосподарських відносин стосувалась лише одного суб'єкта – колгоспу. У 80 рр. XIX ст. з'являється новий термін «радянське сільськогосподарське право», щонад своєю суттю є ширшим, так як представляє інтереси не лише колгоспів, а й колгоспних дворів, радгоспів та інших суб'єктів. Здобуття Україною незалежності зумовило структурне реформування економіки, головною ціллю якої став перехід до ринкових відносин та проголошення аграрної та земельної реформ. Саме в такому руслі з'являється нова галузь – аграрне право [3, с. 439].

Початковим етапом становлення селянського (в сучасному розумінні - аграрного) законодавства в Україні слід вважати селянську реформу 1861 р. у Російській імперії. Головною метою реформи було створення общинної власності на землю, щоб община стала нижньою ланкою адміністративного управління на селі. Так, селянська реформа 1861 р. не знищила до кінця панщинну систему і в цілому не задовольнила потребу селян у землі, а навпаки дала поміщикам можливість зосередити у своїх руках чималі земельні маєтності за рахунок зменшення площ селянських земель, виділення їм неповних або дарчих наділів. Ще одним недоліком реформи було закріплення за поміщиками монопольного права на користування пасовищами, лісами, річками, озерами. У свою чергу, введення в дію

законодавчих актів реформи 1861 р. про ліквідацію кріпосного права та врегулювання аграрних відносин у сфері землеволодіння, землекористування, а також відробітку повинностей зумовило зміни у соціальній структурі суспільства. Тобто відбувся процес зрівняння у громадянських правах селян різних категорій (державні, дворові, тяглові, вільновідпущені землероби, однодвірські, економічні, коронні, банківські, відписні, поміщицькі, удільні та ін.), але, з іншого боку, було узаконено значну різницю в умовах їхнього існування (залежно від станової приналежності селян розподілялися розміри земельного наділу), що започаткувало розшарування селянства на багатих і бідних[2, с. 56].

Звертаю увагу на те, що з 70-х років минулого століття галузь аграрного права мала назву «сільськогосподарське право». З середини 90-х років сільськогосподарське право має назву аграрне право. Здебільшого науковці і до тепер ототожнюють назву сільськогосподарського права з аграрним правом.

Формування та розвиток сільськогосподарського права з кінця 80-х років і до середини 90-х років слід пов'язувати із суттєвими змінами усіх сторін життя суспільства. Все це торкнулося аграрних і земельних відносин. В цей період держава проводить реорганізацію колгоспів і радгоспів, функціонування нових форм виробництва ринкового типу та ін. Розпочаті з середини 90-х років, і які продовжуються до тепер, зміни що відбуваються в аграрному секторі економіки у центральній його ланці - сільському господарстві, є свідченням значного поштовху для появи нових організаційно-правових форм аграрного виробництва.

Започаткована аграрна реформа передбачає, зміну майнових і земельних відносин. В цей період з'являються, сільськогосподарські товаровиробники, які господарську діяльність здійснюють на основі приватної власності і на умовах оренди земельних ділянок. Саме в середині 90-х років «сільськогосподарське право» (в частині назви) змінено на «аграрне право»[4, с. 51].

Враховуючи специфіку формування аграрного права України саме шляхом переродження, для вказаної галузі права як відносно нової у правовій системі України притаманна така властивість як комплексність внаслідок успадкування окремих рис колгоспного та сільськогосподарського права, а також розширення предмета аграрно-правового регулювання у результаті проведення аграрної та земельної реформ. Оголошення земельної реформи та запровадження реформ у аграрному секторі економіки нашої держави на початку 90-х років ХХ ст. стали своєрідними каталізаторами появи аграрного права України як нової самостійної галузі права України.

Водночас на початку 90-х років в юридичній науці України уже зазначалося про існування аграрного права України як окремої галузі права, науки та навчальної дисципліни, хоча аграрне законодавство лише починало формуватися, а правове регулювання аграрних відносин здійснювалось на основі нормативно-правових актів радянського періоду (фактично сільськогосподарського законодавства), які не суперечили законодавству України. Така специфіка обумовлюється особливим шляхом формування аграрного права – переродженням колгоспного та сільськогосподарського права[6, с. 82-83].

На мою думку, в наш час виникає необхідність для подальшого дослідження та удосконалення аграрного права як галузі. Сьогодні агропромисловий комплекс в нашій

державі стрімко розвивається і регулюється багатьма нормативно-правовими актами. Тому доцільно було б розробити і прийняти Аграрний кодекс України. Адже в таких Європейських країнах, як Данія, Чехія, Польща такі кодекси вже існують на законодавчому рівні країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аграрне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного. – К.: Істина, 2006. – 448 с.
2. Харитонova Т.Є., Каракаш І.І. Аграрне право України: Навчальний посібник. — Одеса : Юридична література, 2017. — 436 с.
3. Гуменна І.В. Аграрне право України: тенденції та перспективи розвитку: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21746/1/%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf>.
4. Статівка А. М. Аграрне право чи сільськогосподарське право? / Статівка А. М. // Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права : матеріали «круглого столу» (м. Харків, 6 груд. 2013 р.) : зб. тез наук. доп. – Х., 2013. – С. 50–52.
5. Сайфуліна Ю. В. Діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного у праві / Ю. В. Сайфуліна //Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-1. – С. 63-66.
6. Коваленко Т.Об'єктивні передумови формування аграрного права України // Т. Коваленко // Історико-правовий часопис. – 2015. – №1(5). – 80-85 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Стратієнко Олександр Миколайович,
Національний юридичний
Університет імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 4 курс, 15 група*

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД США У СФЕРІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.

Проблеми повсякденного та повномасштабного використання земельних ресурсів, що приводить до їх забруднення та збіднення актуальною в більшості сучасних країн світу, в тому числі і в Україні, де агропромисловий комплекс є значною частиною поповнення державного бюджету, що означає максимально можливе використання доступного потенціалу з мінімальним оглядом на потенційні ризики.

Сьогодні в Україні стан земель сільськогосподарського призначення (далі - землі с/г призначення) піддається значному негативному впливу внаслідок сільськогосподарської, будівельної, гірничодобувної та іншої господарської діяльності але не дивлячись на це норми галузевого законодавства в більшості випадків залишаються декларативними. [2]

Результатом такої споживчої політики є зростання кількості малопродуктивних, деградованих та розораних земель (за даними "Стратегії удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними"кількість розораних земель в Україні становить

54% всього земельного фонду України).[4]Значну шкоду якості земля с/г призначення завдають використання агрохімікатів та пестицидів, які характеризуються високою біологічною активністю по відношенню до живих організмів, що впливає в ще одну проблему.[3]

Враховуючи, що дана проблема не є регіональною та поширена в усьому світі, слід взяти до уваги досвід країн які вже проявили себе в даній сфері. Наприклад США напрацювали значний правовий багаж з даного питання. Головне аспектом на який варто звернути увагу - це надзвичайно розгалужена система органів центрального та регіонального рівнів та потужне чисельне і кадрове забезпечення даних структур на всіх рівнях.

Слід згадати, що державна політика США в галузі охорони земель с/г призначення покликана виконати три завдання, що в певній мірі суперечать одне одному:

1. максимально зменшити рівень забруднення навколишньо-природного середовища і мінімізувати негативний вплив сільськогосподарської діяльності;
2. зберегти максимально високий рівень продуктивності земель (при можливості збільшити даний рівень);
3. Гарантувати максимальні та стабільні доходи індивідуальним фермерським господарствам шляхом надання субсидій для розвитку екологічно чистого виробництва.

Саме завдяки розгалуженій системі органів право творцям США вдалося досягнути балансу між необхідністю збереження природних ресурсів та суспільною необхідністю в потужній агропромисловій сфері.

Також слід підкреслити, що з допомогою активної громадської свідомості та сприяння з боку органів державної влади, в США значно зменшився рівень забруднення земельних ресурсів побутовими відходами життєдіяльності людини (в той час як в Україні дане питання не займає суттєвого місця в громадській правосвідомості). Досягнути такого рівня стало можливо після початку популяризації в США в 60-х роках ідеї про необхідність переробки твердих відходів. На початковому етапі в штатах переробляли 5.6% твердих відходів в країні, сьогодні даний показник досягнув відмітки в 35%, а в окремих штатах таких як Каліфорнія рівень переробки твердих відходів становить 50 %.

Для українського суспільства корисним був би досвід американців з проведення програм "RRR" («Reduce, Reuse and Recycle») («Зменшити споживання, використати знову, переробити»). Метою даної програми є навчити населення економно використовувати ресурси і зменшувати кількість утворюваного сміття доступними і екологічними шляхами. Також реалізовано значний рівень пропагандистсько-виховної роботи серед усіх категорій населення з питань шанобливого ставлення до природи. [1]

Отже аналізуючи успіхи інших країн можна дійти висновку, що Україна в стані покращити екологічний рівень земель с/г призначення реалізувавши наступні програми:

1. створення чітко визначених механізмів захисту земель с/г призначення в галузевому законодавстві;
2. налагодження роботи розгалуженої системи природоохоронних органів їх матеріальне та кадрове забезпечення;

3. розвиток громадської правосвідомості з питань охорони природних ресурсів та їх збереження;
4. повноцінний та професійний моніторинг за якісним станом земельного фонду України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анна Попова. аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія». Правове регулювання охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в європейських країнах. Перше міжнародно правове видання "Visegrad Journal on Human Rights"
2. Бігуненко О.Г. аспірант кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій Полтавської державної аграрної академії. Міжнародний досвід управління земельними ресурсами: можливості застосування в Україні - URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_15/5/7.pdf
3. Любов Красноруцька. студентка міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Правове регулювання охорони земель від забруднення пестицидами та агрохімікатами. Журнал - Підприємство. Господарство і Право. 2019 - URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/19.pdf>
4. Постанова КМУ від 7 червня 2017 року № 413. "Про деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними" - URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP170413?an=372>

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Судачок Катерина Владиславівна,
студентка 4 курсу, 16 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГМО В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Наука не стоїть на місці, за останні два десятиріччя прогрес в молекулярній біології і генній інженерії запропонував вченим нові способи покращення рослин і тварин, які раніше навіть важко було уявити. Однак чи можна вважати цю продукцію такою, що не загрожує біологічній та генетичній безпеці людства, якщо її вплив на організм людини досі досконало не вивчений.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-модифікованих організмів» генетично модифікований організм, живий змінений організм (ГМО) - будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах.[1] Необхідно зазначити, що

продукцією отриманою з використанням ГМО є , в тому числі, харчові продукти та корми, технологія виробництва якої передбачає використання ГМО на будь-якому етапі.

Нові гени і генетичні продукти, що вводяться у харчування, часто взяті від бактерій і вірусів й інших непродовольчих різновидів, які людина раніше не споживала. Результати тривалого впливу цих генів і їх продуктів на людське здоров'я важко передбачити. Першим, хто заявив про небезпечність вживання генетично-модифікованих продуктів, був Арпад Пуштаї, який у 1999 році провів дослідження та виявив, що споживання в їжу генетично модифікованої картоплі, в ДНК якої вбудували гени підсніжника і віруса капустяної мозаїки, сприяє пригніченню імунної системи, порушенню діяльності внутрішніх органів.[2, с.292]

Великою проблемою є те, що більшість генетично модифікованих продуктів не можуть бути виявлені. У сучасному світі виробники вже впровадили генетично модифіковані інгредієнти у виробництво продукції, не інформуючи споживачів. За таких умов особливо важливим стає здійснення на державному рівні заходів щодо посилення біобезпеки, захисту громадян України від потенційних ризиків використання ГМО в сільськогосподарському виробництві.

Використання генетично-модифікованої продукції також ускладнює забезпечення продовольчої безпеки держави, оскільки несе в собі потенційні ризики для оточуючого середовища та здоров'я людини, що одразу підриває якість виробленої продукції.

Звертаючись до досвіду зарубіжних країн, більшість держав Євросоюзу категорично обмежує ввезення та використання ГМО. Від генетично модифікованої продукції відмовилося понад 130 країн світу. На противагу трансгенним продуктам, в останні десятиліття більшість країн проявляє значний інтерес до виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції вирощеної за принципом органічного землеробства – з мінімальним обробітком ґрунту, повною відмовою від використання ГМО, антибіотиків і засобів захисту рослин.

Постановою КМУ «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів , які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» зазначається, що ГМО в харчових продуктах не повинно перевищувати граничне значення в 0,9 відсотків. І єдиною санкцією порушення цієї норми є вилучення продукції з обігу, що , на мою думку є недостатньо сильною та дієвою заборонаю .

Більш того, до Верховної Ради України було внесено проект Закону України “Про проголошення території України вільної від генетично модифікованих організмів (ГМО)”. Згідно даного законопроекту Україна, усвідомлюючи пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища у порівнянні з отриманням економічних переваг від застосування ГМО проголошується територією вільною від ГМО. При цьому на території України забороняється: діяльність, пов'язана зі створенням, випробуванням та впровадженням ГМО в обіг; виготовлення, продаж та імпорт ГМО і продуктів харчування, які виготовлені з ГМО, або містять його у своєму складі.[3] Також цей проект закону містить норму, що впроваджує цивільну, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну відповідальність за порушення його положень.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що використання ГМО у сільськогосподарському виробництві та відповідно отримання сільськогосподарської продукції на основі даної

технології потребує надзвичайно виваженого підходу зважаючи на існуючі потенційні ризики для оточуючого середовища та здоров'я людини. Тому слід перейняти досвід країн Європейського Союзу і поступово відмовитися від будь-якого використання ГМО під час виробництва сільськогосподарської продукції та рухатися в напрямку екологізації аграрного виробництва, що в майбутньому зробить Україну – зоною вільною від ГМО. Щодо правового регулювання даного питання, то законодавство необхідно значно доповнити заборонними приписами, які б встановлювали чітку відповідальність за діяльність, пов'язану зі створенням, випробуванням та впровадженням ГМО в обіг; виготовленням, продажем та імпортом ГМО і продуктів харчування, які були виготовлені з ГМО, або містять його у своєму складі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про державну систему біобезпеки при створенні, транспортуванні, випробуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 31.05.2007 № 1103-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 35. – Ст. 484.

2. Марченко В. Ю. Вдосконалення правового регулювання використання ГМО в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду / В. Ю. Марченко // Молодий вчений. - 2017. - № 12. - С. 291-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_69.

3. Проект Закону України “Про проголошення території України вільної від генетично модифікованих організмів (ГМО)” від 03.11.2009 р. N5286-1.- http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF42U01A.html.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський В. П.

*Тадика Єгор Дмитрович,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
4 курс, 18 група*

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ТОВАРНИМ ДЕМПІНГОМ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Історично демпінг не є новим явищем, а боротьба з ним продовжується вже більш ніж століття. Згадки про демпінг можна знайти у працях таких економістів як Олександр Гамільтон чи Адам Сміт, тож вивчення руйнівного ефекту демпінгу та можливі шляхи позбавлення від нього почалось ще у XVIII ст. Це призвело до прийняття найбільшими торговими державами спочатку антидемпінгових заходів, а потім антидемпінгового законодавства. Такими, наприклад, є Канада в 1904-му, за якою пішли Нова Зеландія (1905), Австралія (1906), США (1921) і Велика Британія (1924).

Але що таке демпінг і чи дає вітчизняний законодавець визначення цього явища? Пункт 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 року № 330-XIV визначає демпінг як «ввезення на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару». Отже, ми маємо справу з продажем товарів за цінами, нижчими від контрактних на

міжнародних товарних ринках, але за обов'язкової умови, що низький рівень ціни не зумовлюється відповідним рівнем витрат на виробництво цього товару.

Оскільки демпінг в аграрному секторі порушує правила справедливої конкуренції та наносить збитки сільському товаровиробнику, держава може застосовувати до демпінгових товарів, антидемпінгові заходи, які можуть включати застосування антидемпінгового мита, встановлення обмежень на їх імпорт, тощо.

Суспільна небезпечність демпінгу в аграрному секторі (такі види як медовий демпінг, цукровий, демпінг на добрива та інші) полягає у порушенні правил справедливої конкуренції, що наносить досить значні збитки вітчизняному товаровиробнику, а тому держава-імпортер може застосовувати до демпінгових товарів антидемпінгові заходи, що включають в себе проведення антидемпінгового розслідування із застосуванням антидемпінгового мита, обмеження на імпорт, проведення перевірки інформації з метою ознайомлення з даними бухгалтерської документації імпортера та експортера на предмет демпінгу, тощо.

Остаточним антидемпінговим заходом, відповідно до вищезгаданого Закону, є застосування антидемпінгового мита і лише стосовно тих товарів, щодо яких визначено, що вони заподіюють шкоду вітчизняному товаровиробнику. Антидемпінгове мито є додатковим імпортним мито, розмір якого не повинен перевищувати попередньо розраховану демпінгову маржу, тобто суму, на яку нормальна вартість перевищує експортну ціну. Воно може бути тимчасовим, що встановлюється на період проведення антидемпінгової процедури, і постійним, визначеним і встановленим у результаті антидемпінгового розслідування.

Країна, яка скаржиться на демпінг, є відповідальною за проведення розслідування, що виявляє факт існування демпінгу та матеріальну шкоду, яку наносить або загрожує нанести демпінг, необхідність застосування антидемпінгового мита та його розмір. Численні процедурні вимоги щодо проведення антидемпінгового розслідування та застосування антидемпінгового мита викладені в «Угоді про застосування Статті VI ГАТТ 1994», яка серед фахівців відома під назвою «Антидемпінговий кодекс», або «Угода про антидемпінгові заходи».

Поміж іншим, на сайті ВРУ зареєстровано проект Закону «Про захист від демпінгового імпорту» від 07.03.2018 р. № 8104, але висновком Головного науково-експертного управління його визнано таким, що не відповідає вимогам правової визначеності, а норми проекту Закону названо «декларативними», внаслідок чого багато неможливо встановити їх реальний зміст. І хоча це дійсно так, законодавство потребує оновлення антидемпінгового законодавства через необхідність зменшення негативного впливу заниження цін, що заподіює шкоду вітчизняному товаровиробнику з метою відновлення чистої (досконалої) конкуренції. Поновлення також потребує процедура проведення антидемпінгового розслідування.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України на своєму офіційному сайті оприлюднили Перелік розслідувань та переглядів, які проводяться щодо імпорту товарів в Україну, тобто чинні антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи щодо імпорту в Україну. Усього в провадженні Міністерства та Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі перебуває 40 проваджень, 14 з яких на стадії розслідування. До 26

випадків вже застосовано антидемпінгове мито, а в деяких провадженнях воно подовжено на 5 років.

Але 40 випадків застосування антидемпінгових заходів, з яких менш ніж половина стосуються аграрного сектору, свідчать про неефективну роботу Комісії, оскільки фактичного заниження цін під час імпорту в дійсності набагато більше. З урахуванням того, що антидемпінгове законодавство запроваджено в Україні ще з 1998 року, напрошується висновок про існування інституту антидемпінгової боротьби в Україні лише формально, на папері.

Оновлення потребує не тільки законодавчий аспект проблеми, а й виконавчий, зокрема. Пропонується ліквідувати Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі з подальшою передачею її повноважень іншому органу або реорганізувати її у структурний підрозділ органів, які здійснюють податковий та митний контроль. Проблема такої гранично низької ефективності також залежить від неможливості Комісії здійснювати безпосередній контроль товарів на митному кордоні на предмет демпінгу, а тому необхідно корегувати співпрацю Комісії з вищезазначеними органами.

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права Станіславський Валерій Петрович.*

***Угольнікова Аліна Станіславівна,
Студентка 3 курсу, 22 групи,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого***

АНАЛІЗ ТА ПРИВЕДЕННЯ ДО ІЄРАРХІЧНОЇ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО НАДАННЯ ЧАСТКОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Професор В.М. Єрмоленко, аналізуючи систему аграрного законодавства України, тенденції його становлення й подальшого розвитку, акцентує увагу на зростаючий ступінь його несистематизованості, що негативно позначається на ефективності впливу на суспільні відносини. Добре проглядається вказана проблема під час аналізу нормативно-правового забезпечення надання такого виду підтримки, як часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки [5].

У цій сфері можна виокремити і проаналізувати кілька самостійних проблемних аспектів:

1. Відсутність належного законодавчого підґрунтя. Мова йде, про те, що деяким видам державної підтримки сільського господарства присвячено окремі статті й розділи законів (наприклад, основні положення щодо надання кредитної субсидії та бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції містяться в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України»), деякі види підтримки мають «власні» закони (наприклад,

Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»), а деякі – як-от часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки – позбавлені належного регулювання на рівні закону [2]. Окремі згадки про такий вид підтримки зустрічаються в Законах України: «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [3]. Однак перераховані закони лише називають часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки як можливий вид державної підтримки без деталізації правових умов її надання, а правове регулювання всіх аспектів її одержання сільськогосподарськими товаровиробниками концентрується на підзаконному рівні.

2. Паралельна дія кількох нормативно-правових актів, які врегульовують однакові суспільні відносини. Характерною рисою нормативної бази, яка регламентує часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки, можна вказати наявність великої кількості актів, які видавалися в період з 2002 по 2017 роки.

Виявлена проблема неминуче виявляється на практиці. Показовою є справа за позовом фермерського господарства у 2011 році, де було відмовлено з посиланням на те, що дія Порядку 2010 року поширювалася виключно на 2010 бюджетний рік. Між тим Вищим адміністративним судом України встановлено неправомірність ігнорування посилання фермерського господарства на аналогічні положення Порядку 2004 року, який був чинним і дію якого не було обмежено в часі. Тобто, розглядаючи у 2011 році заяву фермерського господарства про відшкодування витрат, пов'язаних із придбанням техніки, органи влади мали керуватися не приписами Порядку 2010 року, а нормами, передбаченими Порядком 2004 року [6]. Так, неналежний рівень культури нормотворчості призводить до колізійного регулювання відносин.

3. Прийняття великої кількості відомчих актів, які супроводжують основний порядок використання коштів на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки. Ідеться про прийняття допоміжних актів-«сателітів», серед яких – положення про умови проведення конкурсу, положення про конкурсні комісії, про затвердження переліків техніки тощо[7].

Із цього випливають основні проблеми: а) неоптимізоване прийняття (наприклад, немає необхідності приймати окремо порядок використання коштів і положення щодо проведення конкурсу, тому що, по-перше, норми цих актів органічно поєднані єдиним предметом регулювання, а по-друге, більша частина норм просто дублюються); б) про них часто забувають, приймаючи нові акти, тому такі відомчі акти-«сателіти» залишаються формально чинними, загромаджуючи аграрне законодавство.

На жаль, аналіз багаторічного досвіду надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам доводить, що на практиці саме від прийняття цих актів, а на їх основі ще й низки локальних актів залежить належне функціонування державної програми підтримки.

Отже, виходячи з вищевикладеного, правова ієрархічність норм щодо забезпечення надання часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки має відбуватися передусім за такими напрямками:

1) внесення до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» окремої статті такого змісту: «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської

техніки й обладнання вітчизняного виробництва надається сільськогосподарським товаровиробникам, які придбали таку техніку/ обладнання в рік звернення за компенсацією. Часткова компенсація надається в розмірі не менше ніж 20% вартості техніки/обладнання на безконкурсній і безповоротній основі» [4];

2) порядок надання такої підтримки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, має бути розрахований на багаторічне застосування, що підвищить стабільність нормативних вимог і тим самим збільшить ефективність агропротекційного законодавства; 3) передбачення в Порядку поточного року чіткого строку затвердження переліку техніки, вартість якої буде частково компенсуватися на наступний рік, – не пізніше 1 січня кожного року [1]. У такий спосіб можна досягти безперервності процесу надання підтримки протягом усього року й не ставити реалізацію програми в залежність від запізненого затвердження відповідних переліків.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права НЮУ імені Ярослава Мудрого Станіславський В.П.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 // ВВР України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
2. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 15 серпня 2018 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>(дата звернення 03.12.2019 р.)
3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року Закон України від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052982.html (дата звернення 03.12.2019 р.)
4. Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті у 2017 році Міністерству аграрної політики та продовольства для фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 // Урядовий кур'єр. – 2017. – № 50.
5. Єрмоленко В.М. Характерні особливості сучасних аграрних законів / В.М. Єрмоленко // Науковий вісник НУБіП України. – 2011. – Вип. 165. – Ч. 1. – С. 53–57.
6. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 12 лютого 2013 року у справі № К/9991/76096/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29271615>.
7. Про затвердження Положення про умови проведення конкурсу на надання часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва : Наказ Мінагрополітики від 27.08.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN59556.html.

*Угольнікова Ірина Станіславівна,
Студентка 4 курсу, 22 групи,
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Не викликає сумнівів твердження, що аграрний сектор будь-якої країни є найважливішою складовою економіки та матеріальною основою її багатства. Його розвиток тісно пов'язаний з процесами глобалізації, а поступовий перехід аграрного сектору економіки України, в свою чергу, є своєрідною реакцією на виклики інтеграційних процесів [1]. У зв'язку з чим рушійне значення інтеграції проявляється при формуванні програм розвитку аграрної політики на міжнародному рівні.

Так, у рамках Європейського Союзу в 2010 році запроваджено нову європейську стратегію «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеосяжного зростання» [4]. Реформа Спільної аграрної політики (САП) ЄС на 2014-2020 рр. має забезпечити свій внесок у реалізацію європейської стратегії «Європа 2020». Задекларований документ визначає три фактори зміцнення економіки:

- сталий розвиток – розвиток економіки, що зосереджує в собі використання ресурсів, екології та конкуренції;
- розумне зростання – розвиток економіки завдяки залученню знань та інновацій;
- всеосяжне зростання – сприяння досягненню згоди та підвищення рівня зайнятості населення.

В документі Європейської Комісії «Спільна аграрна політика Євросоюзу до 2020 року: продукти харчування, природні ресурси і сільські території» намічено 3 цілі аграрної політики на 2014-2020 роки:

- 1) збалансований територіальний розвиток;
- 2) життєздатне виробництво продовольства;
- 3) стаке використання природних ресурсів і пом'якшення наслідків зміни клімату.

Визначивши 10 ключових засад проекту реформи САП ЄС на період після 2013 року, збільшення прибутків сільськогосподарського виробництва за рахунок субсидій в рамках САП ЄС має за мету стимулювати економічне зростання і збільшувати зайнятість [4]. Натомість в Україні, господарюючи на 50% сільськогосподарських угідь, підприємства в галузі сільського господарства мають змогу забезпечити роботою близько 20% працівників. Якщо на 1000 га угідь припадає 34 робітників у сільгосппідприємствах, а у середніх і великих лише 26 особи, то в агрохолдингах – до 7 працівників.

Наступним одним із найважливіших принципів стратегії виокремлюють керівну ідею використання природних ресурсів, зокрема, землі як основного засобу виробництва сільськогосподарської продукції. Попова О.Л. в своїй науковій статті на тему «Стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України» вимушена констатувати, що відбувається монокультуризація, тобто прибуткові культури - такі як: пшениця, ячмінь, кукурудза і

соняшник – займають $\frac{3}{4}$ посівної площі під врожай [6]. Сільськогосподарські підприємства не дотримуються вимог агрокультури, зокрема сівоzmіни, що призводить до зниження родючості ґрунтів та їх виснаження. В положеннях Національної доповіді «Про стан родючості ґрунтів України» зазначено, що ґрунти з низьким і дуже низьким вмістом гумусу становлять 44% обстеженої площі [3].

Одним з першочергових орієнтирів САП ЄС є диверсифікація культур, утримання постійних пасовищ, а також формування екологічних зон і агроландшафтів, підвищення екологічної відповідальності суб'єктів агропромислового комплексу. Враховуючи показники розораності території країни (54%), а якщо проводити аналогію з Францією (33%), Німеччиною (34%), Польщею (36%), в яких дотримано європейські стандарти, це свідчить про антропогенну перевантаженість агроландшафтів, обмеженість агровиробничих ресурсів [2].

Екологізація, як припис стратегії САП ЄС, є однією з вимог європейської спільноти для країн-членів при розробці програм розвитку сільських територій [3]. Для досягнення цієї настанови вчені вважають за необхідне проведення сертифікації виробництва і продукції за визнаними міжнародними сертифікатами (зокрема, ISO 14000 – менеджмент навколишнього природного середовища, НАССР – система контролю та безпеки в критичних точках), у тому числі і тими, що ґрунтуються на принципах Належної сільськогосподарської практики (GlobalGAP, GAP–GoodAgriculturalPractice).

На думку Кваша С.М. важливим наводиться також дотримання сільгоспвиробниками норм ЄС crosscompliance, що стосуються вимог щодо належних екологічних та сільськогосподарських умов (ерозія ґрунту, його якісні параметри, водоохорона) і вимог до добросовісного ведення господарства (щодо здоров'я населення, благополуччя тварин, охорони навколишнього середовища) [3].

На Європейському континенті завдяки реалізації програми САП ЄС було створено спільний агропродовольчий ринок 28 країн – членів ЄС з безмитним рухом товарів, робочої сили і капіталів, однаковим механізмом ціноутворення, що забезпечують високу якість продукції за доступними цінами для всіх верств населення, та з іншого боку – стабільні доходи сільськогосподарським товаровиробникам, на що звертає свою увагу Гловюк А.С. в науковій праці «Заходи щодо забезпечення розвитку АПК Країни в умовах євроінтеграції» [2].

Отже, з урахуванням вищевикладено, вчені приходять до висновку, що у перспективі для України все більшої актуальності набуває вирішення проблем формування агропромислової політики, що справляє значний вплив на конкурентні позиції українського аграрного сектору в світі та роль АПК, а також стандартів безпеки та якості продуктів харчування вимогам європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія / авт. кол.: М. Бетлій та ін. ; за ред. О.М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2016. – 496 с.
2. Гловюк А.С., Салькова І.Ю., Олексієнко О.П. Заходи щодо забезпечення розвитку АПК Країни в умовах євроінтеграції : наук. стаття. – Вінниця: Агросвіт № 9, 2016. – 384 с.

3. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки України : монографія. – Житомир : ДВНЗ “Держ. агроекол. ун-т”, 2018. – 384 с.

3. Кваша С. М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу / С. М. Кваша, К. С. Кваша. - Київ: ННЦ ІАЕ, 2018. - 40 с.

4. Нова європейська стратегія «Європа 2020». – URL: <https://eulaw.ru/content/novaya-evropejskaya-strategiya-evropa-2020/>.

5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. - URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

6. Попова О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України : монографія. – Київ: Економіка АПК, 2017, №12. – 384 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права НЮУ імені Ярослава Мудрого Станіславський В.П.

*Фрумосу Яна Андріївна,
студентка 4 курсу 17 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Останнім часом, особливо після обрання в цьому році нового Президента та Верховної Ради ХІХ скликання, в Україні триває масштабний процес реформування в усіх суспільних сферах, при цьому аграрний сектор не є виключенням. Сучасна аграрна реформа в Україні передбачає перетворення, зміну та вдосконалення аграрних відносин з метою створення конкурентоспроможного аграрного виробництва як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках аграрного сектору економіки Української держави, який достатньою мірою забезпечував би продовольчу безпеку як складову національної безпеки держави, достатній рівень життя населення. Враховуючи перманентні сутички між політичними силами, громадськими діячами та звичайними фермерами за майбутнє національного аграрного сектору, питання щодо правових засад аграрної реформи набуває особливої нагальності та важливості.

Так, стратегічні підходи до процесу реформування сфери земельних відносин як складової частини аграрних та загальний вектор її розвитку визначені в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [1], Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року [2], проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» [3] та низці інших нормативних актах, але водночас ці нормативні документи не визначають чіткого і прозорого механізму забезпечення якості і результативності державної політики в сфері аграрних та земельних відносин, а деякі задекларовані стратегічні напрями реалізації державної політики в сфері земельних відносин залишаються науково та практично необґрунтованими, з точки зору соціальної доцільності, зокрема це стосується в першу чергу формування ринку землі в Україні.

Зараз системні реформи в аграрній сфері України зводяться виключно до зміни пільгових режимів оподаткування. Пільговий режим оподаткування, є більш адекватним заходом стимулювання, ніж дотації та грошові компенсації, які застосовуються в Україні та мають високий рівень корупційної та бюрократичної складових [4].

Окрім цього, політика компенсаційних виплат при вирощуванні великої рогатої худоби і зерна, продовжує генерувати спотворення в системі виробничих стимулів. Високий рівень компенсації робить надзвичайно складним та немотивованим процес впровадження фермерами ефективних методів управління і виробництва.

Повертаючись до самої реформи, то зараз в Україні склалася культура сільського господарства на основі здачі в оренду індивідуальних земельних паїв. Ефективне фермерство в Україні не прижилося тому, що немає нормальних умов і немає культури приватного фермерства. У сільських жителів елементарно немає грошей для того, щоб купити необхідну техніку і сім'єю обробляти свої поля, не говорячи вже про застосування сучасних та доступних технологій в аграрній сфері, які вже багато десятиріч застосовуються в інших країнах.

Проте, якщо існуючі тенденції розвитку аграрного сектора України збережуться, спрогнозувати його найближче майбутнє не складає труднощів. Своєрідне «нове огороження», яке відбувається в інтересах великих зарубіжних холдингів, і позбавлення українських аграріїв підтримки знищить і так слабкий фермерський клас. А це означатиме зростання безробіття, поява мільйонів бідних і знедолених колишніх селян на вулицях українських міст, зростання навантаження на державний бюджет.

Таким чином, на нашу думку, серед основних напрямків аграрної реформи доцільно виокремити наступні:

- створення й функціонування ринку землі, оскільки цілком логічно, що через відсутність легітимного, прозорого ринку землі неможна вважати логічно завершеними перетворення земельних відносин;
- зміна відносин власності на майно, як матеріально-технічних засобів аграрного виробництва, тобто перетворення майнових відносин у сільському господарстві;
- реструктуризація аграрного виробництва, пов'язана з появою нових суб'єктів аграрного підприємництва, його організаційно-правових форм;
- формування інфраструктури аграрного ринку, оскільки створення належної інфраструктури аграрного ринку є фактором розвитку ринкових відносин;
- посилення протекціонізму сільського господарства, оскільки воно в умовах жорсткої конкуренції не може функціонувати без заходів його державної підтримки.

Таким чином, АПК України має значний експортний потенціал, проте реальне їх ринкове застосування стане можливим тільки за умови успішного проведення аграрної реформи. Разом з тим, сфера земельних відносин є однією із визначальних у процесах соціально-економічного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 2, стор. 14, стаття 154.

2. Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 17.06.2009 № 743-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/226864852>

3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66948

4. План дій: якою має бути аграрна реформа в Україні. URL: <http://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad>.

5. Саблук П.Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 10-17.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри аграрного та земельного права
Станіславський В.П.*

*Хоменко Марина Віталіївна,
студентка Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
4 курсу, 20 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Формування та розвитку підтримки аграрного сектору в цілому та сільськогосподарських товаровиробників зокрема пройшов довгий процес становлення. У процесі динаміки розвитку, в розвинених країнах сформувались дві основні моделі державної підтримки сільськогосподарського виробництва: північноамериканська та західноєвропейська.

Одним із першочергових пріоритетів у сфері економіки Європейського Союзу є підтримка та розвиток сільського господарства. Діючий механізм підтримки сільського господарства в країнах – членах ЄС здійснюється через механізми та інструменти Спільної аграрної політики.

Вагомим напрямом державної політики у сфері агробізнесу в ЄС є фінансова підтримка, яка в основному базується на прямих виплатах фермерам. Розмір державної підтримки в окремих країнах-членах може досягати 70% вартості продукції сільського господарства. Найбільш масштабну підтримку сільськогосподарським підприємствам надають країни з найменш сприятливими для аграрного виробництва природно-кліматичними і географічними умовами, наприклад, Норвегія. [1, ст.5]

Сільські господарства підтримуються індивідуальними федеральними та державними програмами, а також програмами ЄС. За своїм характером, грошові кошти, що отримують аграрії, є фінансовою компенсацією за дотримання стандартів у сфері охорони навколишнього середовища, захисту тварин і захисту прав споживачів.

Планування аграрного бюджету в рамках ЄС здійснюється кожні 7 років. Згідно проекту аграрного бюджету ЄС на 2014-2020 рр., видатки на реалізацію спільної аграрної політики передбачаються на рівні 281,8 млрд. євро (або 40,3 млрд. євро щорічно), на

фінансування заходів з розвитку сільських територій – 89,9 млрд. євро (або 12,8 млрд. євро щорічно). Основні обсяги фінансування припадають на, так звану, непов'язану підтримку, коли сільськогосподарське підприємство отримує фінансування незалежно від виду й обсягу продукції, яку він виробляє. Така підтримка становить від 250 євро/га у країнах Східної Європи до 450 євро/га в західноєвропейських країнах.

Для формування умов, що сприятимуть прибутковості аграрного сектору, Комісія ЄС здійснює регулювання цін. Регулювання цін відбувається за трьома головними критеріями:

- рекомендовані ціни (індикативні – для зернових культур, молока, цукру, соняшника; орієнтовні – для великої рогатої худоби, вина; цільові – для тютюну);

- мінімальні ціни імпорту (граничні – для зернових, цукру, молочних продуктів; довідкові – для фруктів, овочів, вина, рибопродуктів; шлюзові – для свинини, яєць, птиці). Захист від імпорту відбувається шляхом обкладання додатковим митним збором, що дорівнює різниці між національною торговельною ціною й ціною імпорту. Крім захисту від імпорту, стимулюється експорт за межі ЄС – експортні субсидії;

- мінімальні ціни, мета яких – гарантувати виробникам нормальний рівень доходу й диференціювати заготівельні ціни по районах за видами продукції.[2, ст.136]

Серед країн Європейського Союзу, вартою уваги є модель підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що застосовується у Німеччині. Починаючи з 2015 року, Німеччина запровадила правила “Cross-Compliance”, що передбачають створення екологічної та сталої сфери сільського господарства в ЄС. Правила “Cross-Compliance” включають в себе: "основні вимоги щодо ведення сільського господарства" - правила, що стосуються збереження земель сільськогосподарського призначення у належному екологічному стані, та стандарти щодо збереження землі в "хорошому сільськогосподарському та екологічному стані".

Правила “Cross-Compliance” засновані на загальному підприємницькому підході. Це означає, що для отримання державної підтримки підприємствами агробізнесу мають бути дотримані усі вимоги “Cross-Compliance”, які поширюються на всю їх господарську діяльність. Порушення правил “Cross-Compliance”, відповідно до Регламенту (ЄС) № 1698/2005, призводять до скорочення відповідного фінансування.

Таким чином формується система, за якої сільськогосподарські товаровиробники мають змогу отримати додаткову підтримку, за умови дотримання ними вищезазначених правил. До неї відносяться:

- основна премія;
- надання дотацій фермерським господарствам за виробництво екологічно чистої продукції;
- додаткова підтримка малих і середніх ферм;
- додаткова підтримка молодих фермерів.

Загальний бюджет на період 2014-2020 рр. заплановано щорічно в розмірі близько 4,8 млрд. євро. [1, ст.10]

За допомогою використання таких засобів, вдається одночасно вирішувати комплекс завдань: здійснювати підтримку сільськогосподарських товаровиробників, стимулювати їх

діяльність, вирішувати проблеми екології та забезпечувати належний стан земель сільськогосподарського призначення.

Найбільш розвиненою є система агробізнесу Сполучених Штатів Америки. До головних програм підтримки сільського господарства в США належить програма “Стабілізація доходів фермерів”, на реалізацію якої виділяють від 30 до 50% усіх бюджетних асигнувань на сільське господарство. До складу цієї програми входять: Державна програма підтримки цін, програми “Страхування врожаю” і “Сільськогосподарський кредит”. У США Найбільша частка дотацій припадає на корпоративний сектор сільського господарства. Найбільші виплати отримують великі ферми, об’єм реалізації продукції кожної з яких у середньому перевищив 200 тис. дол. США. У даний час на 7% великих сільгосппідприємств США припадає 45% урядових субсидій, а 76% дрібних фермерських господарств отримують лише 14% дотацій. [3, ст.25]

Наведені дані свідчать про те, що аграрна політика США спрямована на забезпечення ефективного функціонування фермерської моделі господарювання, оскільки переважну частину державної підтримки отримує той сільськогосподарський виробник, який виробляє 90 % валового продовольства країни.

Також слід зазначити, що значна увага зосереджена на модернізації сільського господарства та досягненні максимальної продуктивності за допомогою технічного оснащення виробників продукції.

Таким чином, бачимо, що у світовій практиці існують різні підходи до правового врегулювання питань агропромислового комплексу. На нашу думку, імплементація в Україні досвіду Німеччини дала б змогу підтримувати належний стан земель сільськогосподарського призначення та покращити екологічну ситуацію. Досвід США у аспекті підтримки великих сільськогосподарських товаровиробників не є ефективним для України, кращим шляхом буде більша підтримка малих та середніх товаровиробників. Надзвичайно актуальним залишається оновлення технічної бази ведення сільськогосподарського виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Філюк Г. М. Державна підтримка як пріоритетний напрям інституційного забезпечення розвитку агробізнесу: аналіз досвіду розвинених країн / Г. М. Філюк, К. В. Акуленко // Теоретичні та прикладні питання економіки. - 2016. - Вип. 1. - С. 4-14.
2. Дугієнко Н. О. Державна підтримка підприємств агропромислового виробництва: досвід зарубіжних країн / Н. О. Дугієнко, Т. Л. Кельдер // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. - 2014. - № 5. - С. 135-140.
3. Кіндзерський В. В. Державне регулювання аграрного сектора економіки: імплементація зарубіжного досвіду / В. В. Кіндзерський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2015. - Вип. 5. - С. 24-30.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський В.П.

*Чорнобривець Єлизавета Євгенівна,
студентка 4 курсу 18 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

Агропромисловий комплекс є важливою складовою частиною народного господарства. Завдання агропромислового комплексу (далі - АПК) – забезпечити населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Це можливо за умови ефективної роботи всіх ланок, що входять до складу АПК.

Агропромисловий комплекс України – це складна система, яка об'єднує всі галузі народного господарства, що беруть участь у виробництві сільськогосподарської продукції і доведенні її до споживача.

Агропромисловий комплекс України складається із трьох галузей. Перша — тракторне і сільськогосподарське машинобудування; машинобудування для харчової промисловості; агрохімія (виробництво мінеральних добрив і мікробіологічна промисловість); комбікормова промисловість; система матеріально-технічного обслуговування сільського господарства; меліоративне і сільське будівництво. Друга — рослинництво, тваринництво, рибальство. Третя — харчова промисловість; холодильне, складське, спеціалізоване транспортне господарство; торговельні й інші підприємства й організації, що займаються доведенням кінцевого продукту до споживача, включаючи оптові ринки, роздрібну торгівлю і суспільне харчування.

Сільське господарство, до якого входить рослинництво, тваринництво та рибальство в Україні має досить сприятливі умови для розвитку. Це пов'язано з вигідним географічним розташуванням, сприятливими кліматичними, гідрологічними умовами. Проте, з розвитком військової сфери, початком бойових дій на Сході України, розробкою та випробуванням нових видів зброї здійснюється негативний вплив на навколишнє природне середовище [1, с. 75].

Використання урану для підвищення броньованої здатності деяких боєприпасів чинить негативний вплив на ґрунт, через який залишки урану потрапляють у підземні води та поширюються на значну територію України. Потрапляння залишків урану у підземні води та річки що є джерелами води для зрошення і обводнення полів на яких вирощують сільськогосподарські культури чинить негативний вплив на ці рослини, які потім будуть використовуватися як продукти харчування або сировина для промисловості [2, с. 70].

В результаті маневрів великої військової техніки, яка пересувається не лише військовими трасами з асфальтовим покриттям, а й на ґрунті, розміщення в полях, на яких вирощуються сільськогосподарські рослини систем залпового вогню, гаубиць-гармат з метою маскування призводить до пошкодження верхнього ґрунтового покриву, що призводить до зменшення родючості ґрунтів, погіршення їх стану та неможливості у подальшому використанні.

Процес відновлення родючості ґрунту є досить тривалим по часу. Для відновлення родючості та властивостей ґрунту потрібно розробити певну стратегію щодо запровадження та використання заходів для покращення стану ґрунту[3, с. 80].

Такими заходами мають бути:

- 1) проведення військових навчань, переміщення техніки на відповідних військових полігонах, трасах з асфальтовим покритвом;
- 2) розмінування території на Сході України, що дасть можливість для комплексної роботи по відновленню родючості земель;
- 3) проведення регулярного ґрунто-агрохімічного обстеження і агрохімічної паспортизації земельних ділянок сільськогосподарського призначення;
- 4) планування сівозмін на 5-7 років вперед з обов'язковим включенням бобових;
- 5) застосування сидератів та багаторічних трав. Без сидерації на деяких ґрунтах сьогодні взагалі неможливо отримати хороший урожай. Використовувати сидерацію слід як мінімум один раз на 5 років;

Сидерати – рослини, що вирощують перед посадкою основної культури для збагачення ґрунту корисними елементами. Вони відновлюють запаси гумусу, покращують структуру та підвищують родючість верхнього орного шару ґрунту;

- 6) застосування біологічних препаратів для захисту рослин. Біопрепарати— інструмент для вирощування врожаю. Дуже інтенсивно розробляють сьогодні біопрепарати в Європі, шукають нові штами бактерій, нові підходи. Вже за 10 років вони можуть надати органікам хороший інструмент для вирощування врожаю. Є подібні фабрики і в Україні, але їм потрібно більше часу, бо поки що вони нарощують потенціал.

Ще одним негативним наслідком на сільське господарство є риття окопів та будівництво бліндажів. Окоп – польова фортифікаційна споруда, яка служить вогневою позицією та укриттям як для живої сили, так і для бойової техніки. В залежності від виду окопу (для стрільби в положенні лежачи, стоячи, з коліна) встановлюється різна довжина та глибина [4, с.152].

Окопи та бліндажі будують там, де дислокуються війська, зазвичай це поля, степова зона, де базуються артилерійські підрозділи. Риття окопів негативно відображається на стані ґрунтів. На відміну від військової техніки, яка пересувається по поверхневому шару ґрунту, окопи та бліндажі заглиблюються в землю та порушують не тільки поверхневий шар землі, так звана «підстилка», а й гумус та власне ґрунт (пісок, глина, мінеральні солі). Такі землі можна буде використовувати для ведення сільського господарства, вирощування рослин, проте досить багато часу та ресурсів потрібно для відновлення їх родючості, адже заглиблення в результаті риття окопів та бліндажів сягають від 20 см до людського зросту[5, с. 97].

Відтак, важливим елементом розвитку АПК є припинення бойових дій, розмінування територій Сходу, проведення випробувань зброї та військових навчань на спеціальних полігонах та у відведених на це місцях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Петрухін С.Ю. Напрями розробки інформаційної корпоративної екологічної системи військово-техногенних територій / С.Ю. Петрухін // Східно-європейський журнал передових технологій. – 2011. – № 6/5 (42). – С. 75.
2. Методологічні підходи до створення бази даних для системи керування станом навколишнього середовища в Збройних Силах України / Романченко І.С., Сбітнєв А.І., Чумаченко С.М., Слободяник В.А. // Наука і оборона. – 2016. – № 3. – С. 70.
3. Романченко І.С. // Інформатизація системи екологічного моніторингу в Збройних Силах України / І.С. Романченко, А.І. Сбітнєв, С.М. Чумаченко // Наука і оборона. – 2010. – № 4. – С. 80.
4. Чумаченко С.М. Особливості побудови архітектури екоінформаційної системи військового полігону / С.М. Чумаченко // Збірник наук. праць Харків. ун-ту Повітр. Сил ім. Івана Кожедуба. – 2006. – Вип. № 4 (10). – С. 148 - 152.
5. Романченко І.С. Проектування баз даних для системи моніторингу навколишнього середовища в Збройних Силах України / І.С. Романченко, А.І. Сбітнєв, С.М. Чумаченко // Наука і оборона. – 2010. – №1. – С. 80, 97

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Станіславський В.П.

*Шрамченко Катерина Михайлівна,
студентка 4 курсу, 15 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АГРАРНОГО ПРАВА ІЗ СУМІЖНИМИ ГАЛУЗЯМИ ПРАВА

Єдність галузей права України, як суверенної держави, проявляється в нерозривному зв'язку між собою всіх галузей права. Аграрне право також перебуває у діалектичному зв'язку з державним (конституційним), земельним, цивільним, господарським, трудовим, фінансовим, цивільним процесуальним правом. Цей зв'язок історично зумовлений єдністю суспільних відносин як єдиного цілого[3].

Конституція України є основним і визначальним законом держави, джерелом конституційного права. Між ним і аграрним правом існує відповідне співвідношення. Через галузь аграрного права можливо реалізувати ті норми Основного Закону для яких є властивою юридична сила прямої дії. Наприклад положення Конституції щодо права власності на землю, права розпоряджатися майном, права проводити підприємницьку діяльність — ці та інші положення конституційного тексту знаходять свій прояв при регулюванні аграрних правовідносин[1].

Іншим є питання аграрного права та адміністративного права - правосуб'єктність аграрних підприємств та інших суб'єктів аграрного права реалізовується у своєрідному взаємозв'язку і співвідношенні з правоздатністю органів державного управління сільським господарством. Держава на підставі норм адміністративного права взаємодіє з аграрним бізнесом, надає йому адміністративні послуги та видає ліцензії[2]. Існує також і

взаємодоповнення із фінансовим правом, так як учасники аграрних правовідносин є платниками відповідних податків та зборів, а тому беруть участь в наповненні бюджетів[4].

Кримінальне право виступає механізмом захисту учасників аграрних правовідносин від злочинних посягань. Багато дій та проявів бездіяльності, що завдають шкоду аграрним правовідносинам криміналізовано — вони караються відповідно до ККУ в межах складів злочинів. Наприклад рейдерське захоплення землі часто супроводжується злочинами за вчинення яких особа може притягуватись до кримінальної відповідальності.

Аграрне право і земельне право мають спільну площину в контексті правового регулювання відносин щодо землі, яка є національним багатством України. Проте земельними є суспільні відносини щодо права власності на землю і права користування, проведення землевпорядних робіт та здійснення юридичного оформлення земельних ділянок. Земельне право також торкається питань правового режиму земель, населених пунктів тощо. Усі вони є предметом земельного права як галузі права[3].

З іншої сторони питання правового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та інших власників землі сільськогосподарського призначення розглядаються вже у призмі аграрних правовідносин, їхнім предметом, метою та завданням є організаційно-управлінське забезпечення раціонального використання земельних ділянок для сільськогосподарських цілей, забезпечення їхнього екологічного використання, продуктивності і якості як природного ресурсу.

Цікавим є співвідношення аграрного права із господарським правом. У площині аграрного права йдеться про специфічні правомочності суб'єктів аграрного права, що є юридичними особами. Як приклад, з метою правового забезпечення охорони і захисту майнових прав фермерського господарства відповідним галузевим правовим актом йому надано права та можливості юридичної особи. Проте питання корпоративних та зовнішньо-економічних відносин виробників сільськогосподарської продукції регулюються вже нормами господарського права[1].

Окремі правовідносини власності є одночасно предметом аграрного і цивільного права. Саме у цій частині відносини права власності — є основою аграрно-ринкових економічних відносин. Якщо через аграрне право ми встановлюємо певну специфіку правового регулювання, то загальні питання в тому числі володіння майном та захист майнових прав в аграрному секторі — володіння цивільного права. Вчення про статус юридичної особи і визначення норми про неї викладені в цивільному та господарському праві[2].

Таким же двоєдиним співвідношенням належить розглядати систему аграрно-договірних зобов'язань, стороною в яких є аграрно-виробничі чи підприємницькі аграрні підприємства. Цим співвідношенням слід розглядати ті договори, без яких неможлива виробничо-господарська діяльність у сільському господарстві. Знову ми вимушені застосувати цивільно-правові та господарські договірні конструкції, але вже в межах аграрних правовідносин[3].

Не можна не звернути увагу на питання взаємодії аграрного і трудового права. Аграрне право становлять правові норми і правові інститути, покликані регламентувати цілу систему трудових відносин між членами і конкретним колективним сільськогосподарським

підприємством, між працівником і державним аграрним підприємством або ж міжгосподарським об'єднанням та ін. А локальні акти в сільськогосподарських підприємствах часто виступають джерелами одночасно і аграрного і трудового права[3].

Отже аграрне право тісно пов'язане із багатьма галузями матеріального і процесуального права. За допомогою різноманітних галузей матеріального права відбувається комплексне регулювання аграрних правовідносин. Процесуальні галузі права стають у нагоді при захисті прав та інтересів учасників аграрних правовідносин у судовому порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аграрное право: учебник / С. А. Боголюбов, М. М. Бринчук, Н. О. Ведышева, [и др.]; отв ред. М. И. Палладина, Н. Г. Жаворонкова. – М.: Проспект, 2012. – 432 с. – С.
2. Жушман В. П. Аграрне право та законодавство України.: Навчально-практичний посібник. – Видання четверте. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 736 с. – С.
3. Семчик В.І. Фактори впливу на рівень ефективності аграрного законодавства України / В.І. Семчик // Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи в ХХІ ст.: матер. міжн. наук. конф. (27–28 квітня 2006 р., м. Біла Церква). – Біла Церква: Білоцерківський державний аграрний ун-т, 2006. – С. 3–7;

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Станіславський В. П.

*Шумейко Анастасія Антонівна,
Студентка 4 курсу 16 групи
інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ГМО У ПРОЦЕСІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Однією з основних цілей аграрної політики України є виробництво якісної та конкурентноспроможної продукції для забезпечення потреб населення та належного розвитку сільського господарства.

Зростання темпів виробництва у сільському господарстві у багатьох країнах світу здійснюється за допомогою застосування новітніх технологій, зокрема використання генетично-модифікованих продуктів. Однак, впровадження останніх досить часто стає предметом суперечок і суспільних побоювань. Виникає багато питань стосовно допустимості масового вживання та виробництва таких продуктів, імовірних негативних наслідків споживання генетично модифікованих організмів (далі – ГМО) як безпосередньо для здоров'я людини, так і для навколишнього середовища.

Саме тому проблеми використання ГМО у процесі сільськогосподарського виробництва виступає досить актуальним і має величезне значення.

Законодавством Європейського Союзу (далі - ЄС) нормативно закріплено визначення поняття ГМО. Так, його загальна дефініція наведена у Директиві Ради ЄС від 12 березня 2001 р. “ Про навмисний випуск у навколишнє середовище ГМО”. В другій статті цього нормативно-правового акта визначається, що генетично модифікованим організмом є

організм (за винятком людини), у якому генетичний матеріал замінено у спосіб, неможливий у природних умовах в процесі парування й/або природної рекомбінації [3, с.16].

Чинне законодавство України містить більш широке визначення поняття ГМО ніж європейське. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31.05.2007 генетично модифікованим організмом (живим зміненим організмом) – є будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах[2].

У підрозділі 2.1 Регламенту ЄС No 1830/2003 від 22 вересня 2003р. щодо відстеження і маркування генетично модифікованих організмів, відстеження продуктів харчування та кормів, вироблених з генетично модифікованих організмів, зазначено, що обов'язковою вимогою, що висувається законодавством України до здійснення діяльності з використанням ГМО у замкненій системі, є те, що підприємства, установи й організації, що займаються генетично-інженерною діяльністю, мають створити у своєму складі Комісію з біологічної та генетичної безпеки проведення генетично-інженерних робіт, забороняється розміщення на ринку ГМО без відповідного дозволу, .

Законодавство ЄС також регулює використання ГМО при вирощуванні сільськогосподарської продукції в замкненій системі, однак це передбачає «обмежене використання» ГМО, а не виключає його використання повністю.

На нашу думку, в національному законодавстві необхідно передбачити можливість застосування ГМО при їх обмеженому використанні, а не в замкненій системі.

З урахуванням досвіду сільськогосподарських товаровиробників країн ЄС, які зайняті виробничо-господарською діяльністю, потрібно покласти обов'язок оцінювати обмежене використання ГМО з огляду на можливі ризики для здоров'я людини і безпеки довкілля.

Також у законодавстві України треба передбачити можливість застосування ГМО при їх навмисному випуску у навколишнє природне середовище. У такому випадку важливо уточнити, що на таке їх використання слід отримати дозвіл, а не здійснити державну реєстрацію ГМО, як це передбачено зараз.

Вирощування генетично модифікованих сортів сільськогосподарських рослин має бути заборонено на землях, які призначені для виробництва органічної продукції й сировини, а також яким надано статус спеціальної зони з виробництва сировини, що застосовується для виготовлення продуктів дитячого й дієтичного харчування. Саме вони повинні бути включені до Переліку земель, на яких обмежується вирощування генетично модифікованих сортів рослин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р., No 1103-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – No 35. – Ст. 484.

3. Менів О.І. Правове забезпечення використання ГМО при вирощуванні сільськогосподарської продукції рослинного походження в Україні та ЄС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.І. Менів. – Х., 2016. – 20 с.

4. Статівка А. М. Аграрне право (оглядові лекції): навч. посіб. / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич. – Х.: Юрайт, 2014. – 352 с.

5. Піддубна Д. С. Правовий захист органічної продукції від генетично модифікованих організмів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / Піддубна Дар'я Сергіївна. – О., 2014. – 225 с.

6. Курило В.І. Актуальні питання державного контролю у сфері забезпечення біобезпеки при поводженні з ГМО у світлі глобалізації проблеми збереження фіторізноманіття / В. І. Курило, І. В. Гиренко // Наук. вісн. Нац. ун- ту біоресурсів і природокористування України: Серія «Право» / голова редкол. Д. О. Мельничук. – 2012. – Вип. 173. – Ч. 3. – С. 208-223.

Науковий керівник: Станіславський В. П.

*Юрченко Єлизавета Олександрівна,
Студентка 4 курсу 19 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сільський зелений туризм визначається, як відпочинковий вид сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів в власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостевому) будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства[1].

Держава має стимулювати соціальний та економічний розвиток зеленого туризму, оскільки такий вид туризму сприятиме поліпшенню ситуації в селі, розвитку сільських господарств, які запровадили такий вид туризму до своєї діяльності, а також, окрім цього, створюватиме нові можливості для сільської інфраструктури, через залучення додаткових коштів до місцевих бюджетів сіл та селищ. Крім того, розвиток сільського зеленого туризму активізує місцеві ринки праці, відбуватиметься підвищення зайнятості сільського населення, у т. ч. за рахунок самозайнятості. Тенденції розвитку сільського зеленого туризму допомагають у збереженні культурної спадщини, сприяють підвищенню рівня екологічної та культурної свідомості мешканців сільських територій тощо.

Дослідження показало, що значна частка (29 %) тих, хто відпочиває в сільській місцевості, надає перевагу такому виду відпочинку завдяки можливості дуже близько долучитися до навколишнього природного середовища – купатись у водоймах, гуляти на свіжому повітрі, збирати ягоди, гриби. Також значну частку населення (17%) мотивує до відпочинку в селі можливість харчування екологічно чистими і натуральними продуктами домогосподарств. Бажання залучитись до народної культури, звичаїв, традицій, брати участь у святах та сільських розвагах, зануритись у сільське життя виступає важливим мотиватором до відпочинку в сільській місцевості для 15 % туристів. Ще одним мотиватором для жителів

міст (9 %) виступає потреба в можливості спокійного відпочинку подалі від індустріальних міст, що сприяє роздумам та поверненню внутрішньої гармонії. Певна частина населення (7 %) відпочиває в сільській місцевості у зв'язку з сімейною традицією такого відпочинку, а дещо менша частка туристів (6 %) пояснила своє бажання користуватися послугами сільського зеленого туризму необхідністю оздоровлення в даних кліматичних умовах за рекомендацією лікаря. Дещо менша частка туристів (5 %) вказала, що до відпочинку в сільській місцевості їх спонукає можливість безпосередньої участі в сільськогосподарських роботах для власного задоволення[2].

Наразі існує велика кількість проблем, які заважають подальшому ефективному розвитку сільського зеленого туризму на території України. Першою, найбільш ваговою проблемою є відсутність спеціального нормативно-правового акту, який би повно та всебічно врегульовував питання сільського зеленого туризму в Україні.

Іншою проблемою є відсутність фахової, професійної підготовки кадрів прийомом обслуговування та іноземним мовам. Відсутня спеціалізована установа, яка б на постійній основі здійснювала профільне повне консультування, супровід та навчання зацікавлених осіб. Це заважає виходу сільського зеленого туризму України на міжнародний ринок. Як результат, потік зелених туристів в польських, словацьких і румунських Карпатах є значно більшим, аніж в Українських Карпатах.

Більшість осіб, які виявили бажання залучитися до сільського зеленого туризму скаржаться на брак інформації щодо відпочинку в сільській місцевості. Безумовним чинником успішного розвитку сільського туризму є реклама та інформаційні видання, які дозволять стати сільському зеленому туризму потужним чинником відродження села і економіки в цілому. Також надзвичайно важливими є наявність інформаційних позначок на дорогах і біля гостевих будинків.

Суттєвою перепорою розвитку зеленого туризму в українському селі традиційно вважається транспортна віддаленість центрів відпочинку – стан доріг не дозволяє пересічним громадянам прибути до пунктів такого туризму, окрім цього низький рівень послуг та маркетингу, відсутність методичного забезпечення та програми розвитку поєднані з сильною конкуренцією на міжнародній арені, сильно перешкоджають зеленому туризму в Україні.

Потенційні можливості та вигоди від розвитку сільського зеленого туризму в Україні: розвиток сільського туризму значно збільшить доходи селян, що поліпшить економічний розвиток сіл; збільшиться зайнятість сільського населення, особливо жінок; сприяння збереженню культурно-історичних пам'яток; створення нових робочих місць в сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі.

Сьогоденна ситуація в Україні потребує рушійного вирішення проблеми зеленого туризму. Для підвищення рівня розвитку зеленого туризму вкрай необхідно прийняти низку законодавчих актів, які б створили нормативне підґрунтя та упорядкували суспільні відносини у цій галузі.

Кінцевим результатом розвитку досліджуваної галузі вбачається створення можливості забезпечення новими робочими місцями ринок праці в Україні, скорочення міграції населення як з села до міста, так і взагалі за межі держави, розвиток соціальної інфраструктури села, здійснити озеленіння та благоустрій сільської місцевості. Таким чином,

розвиток сільського зеленого туризму повинен стати об'єктом прискіпливої уваги обласних та районних адміністрацій, привабливим полем діяльності для дієвих і творчих селянських родин. Основною вимогою до розвитку зеленого туризму є системний, комплексний підхід до проблеми, сучасний ринковий супровід, а також належне забезпечення усіма необхідними чинниками економічного росту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про сільський та сільський зелений туризм: проект Закону від 23.10.2003 № 4299. Електронний ресурс: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4299&skl=5 (дата звернення 01.12.2019)
2. Дармостук Д. Г. Тенденції розвитку зеленого туризму в Україні / теорія та практика державного правління 2(57) / 2017 р..

***Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права
Станіславський Валерій Петрович.*

***Починюк Олександр Вікторович**
Студент Національного юридичного
Університету ім. Ярослава Мудрого
1 факультет, 4 курс, 21 група*

ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ

Питання зняття мораторію на землю є досить актуальним для сьогодення України. Постійне його продовження вивело нас у рекордсмени по часу необхідного для проведення земельної реформи – понад чверть століття.

Перехід питання відкриття ринку землі в Україні з пасивної фази до активної, швидкість прийняття рішень щодо цього не на жарт розхвилювало громадян, а особливо селян і фермерів. Звикнувши до того, як ми жили з мораторієм на продаж землі, 7 разів подовжуючи його, їм важко зрозуміти, що ці зміни є невідворотними, необхідними та зумовлені певними факторами.

На сьогоднішній день Україна має дуже тісну співпрацю з Міжнародним Валютним Фондом, це пов'язано з наданням Україні кредитів, які спрямовані на погашення старих боргів. Можна стверджувати, що МВФ диктує Україні правила гри, тому що він ставить в переговорах свої умови, а Україна їх зазвичай приймає і буде приймати. Однією з таких умов у 2019 році є відкриття ринку землі. Відповідно якщо дана вимога не буде виконана, про додаткові кошти для погашення боргів Україна може забути.

Крім того, 22 травня 2018 року ЄСПЛ виніс важливе для України рішення у справі «Зеленчук і Цицюра проти України». Справа стосується двох громадян України, Софії Зеленчук і Віктора Цицюра, які успадкували земельні ділянки в 2000-му і 2004-му роках відповідно. Потім в 2007-му і 2008-му роках заявники отримали відповідні документи, що підтверджують право власності на ці земельні ділянки. Однак через мораторій не могли продати свою землю.

ЄСПЛ у своєму рішенні підкреслив, що крім України, жодна країна з Ради Європи не має такого ж мораторію на продаж земель. У Уряду України більше немає обґрунтованих виправдань для продовження мораторію: всі необхідні зміни вже були внесені в

законодавство, первинна мета мораторію більше не виправдовує себе. Таким чином, ЄСПЛ засновує своє рішення на тому, що проголошені урядом цілі не відповідають діям уряду, що уряд сам же порушує свої ж мети і встановлені терміни, в результаті чого заявники повинні нести тягар за помилки уряду.

Таким чином, Суд встановив, що держава не забезпечила справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та майновими правами заявників, а, отже, мало місце порушення ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод.

Незважаючи на те, що ЄСПЛ не присуджено заявникам справедливої сатисфакції у вигляді грошового відшкодування (по 30 тис. Євро кожному як вимагали заявники), а тільки відшкодував їх судові витрати (по 3 тис. Євро кожному), дане рішення з одного боку - визнає, що мораторій порушує права і інтереси власників землі, а з іншого - несе в собі заклик Україні, як державі-відповідачу, що пора б уже скасувати мораторій.

Так, своїм рішенням, ЄСПЛ вказав, що Україні необхідно прийняти відповідні законодавчі заходи або інші заходи для забезпечення справедливого балансу між інтересами власників сільськогосподарських земель і загальними інтересами суспільства відповідно до принципів захисту власності, згідно з Конвенцією. При чому, ЄСПЛ досить акуратно зазначає, що саме держава має визначити яким чином такий баланс може бути досягнутий. Так само, як і саме рішення не означає, що вільний ринок земель в Україні потрібно вводити негайно.

Для державного бюджету України, відшкодування за рішенням у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» не настільки істотно, як зазначено вище воно складе 6 тис. Євро. Однак, Суд підкреслив, якщо Україна буде необгрунтовано затягувати в прийнятті необхідних заходів, в наступних справах можуть бути присуджені грошові компенсації.

З 1995 року, коли Україна вступила до Ради Європи, вона прийняла на себе зобов'язання виконувати рішення Європейського суду. Рішення ЄСПЛ для України - це не рекомендація, це вказівка. І часу (для виконання рішення) не так багато, тому що наступними рішеннями ЄСПЛ, а такі будуть, буде призначати позивачам справедливої сатисфакції. А це ляже додатковим навантаженням на бюджет.

Тому, якщо в найближчі 1-2 роки, не буде знятий мораторій і не буде створено ринок землі, багато інших власників паїв можуть наслідувати приклад заявників в цій справі і звернутися до ЄСПЛ зі схожими позовами проти України. Тільки в такому випадку, мова вже не йтиме про тисячі позовів, а скоріше - про сотні тисяч позовів, які можуть загрожувати Україні багатомільйонними компенсаціями в довгостроковій перспективі.

Більше 70 % українців виступають проти зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель, це зумовлено низкою думок поширених у суспільстві, щодо негативних результатів таких дій. Але варто пам'ятати, що в нашій країні діє принцип верховенства права, а невиконання Україною своїх зобов'язань перед міжнародним співтовариством може породити наслідки, які ніяк не сприятимуть економічному розвитку. Саме тому, з огляду на вищесказане, процес відкриття ринку землі в Україні перестає бути замороженою проблемою, а просувається до логічного кінця.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Станіславський Валерій Петрович

ЗМІСТ:

Секція Теорії та історії держави і права, історії політичних і правових учень;

3.	Бандуріна В. А., ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	3
4.	Білич Д. І., АНТИГІТЛЕРІВСЬКА КОАЛІЦІЯ: СОЮЗ ЗАРАДИ ПЕРЕМОГИ.....	5
5.	Богачова Л. Л., КРИТЕРІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	6
6.	Бондаренко А. А., СИСТЕМА ОРГАНІВ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ІНДІЇ 1949 р.....	8
7.	Бубнюк В. О., ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ «НОВОГО КУРСУ РУЗВЕЛЬТА».....	10
8.	Бурак Л. І., ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	12
9.	Васильок Н. А., ПОПРАВКА 14 ДО КОНСТИТУЦІЇ США 1787 РОКУ.....	13
10.	Ведмідь С. С., ЗНАЧЕННЯ «14 ПУНКТИВ» ВІЛЬСОНА У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНОГО УСТРОЮ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	15
11.	Волківський М. С., ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	16
12.	Волошин Д. А., ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 року. ЇЇЗ НАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	18
13.	Ганжа А. М., ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА КОДЕКСОМ НАПОЛЕОНА ТА НІМЕЦЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ 1900р.....	19
14.	Галустян Кирилл, СТАНОВЛЕННЯ СИЛЬНОЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ У ФРАНЦІЇ У ХІХ – ХХ СТ.....	21
15.	Голубенко Е. Ю., ВЕЙМАРСЬКА РЕСПУБЛІКА.....	23
16.	Гончар В. О., ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАШИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ В НІМЕЧЧИНІ У ХХ СТОЛІТТІ.....	24
17.	Гудзенко Ю. О., ГОМСТЕД АКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ХІД ВІЙНИ.....	25
18.	Давид М. В., ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ПРИЧИН АТОМНИХ БОМБАРДУВАНЬ ХІРОСІМИ І НАГАСАКІ.....	27
19.	Дайнеко М. І., ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЗА ФРАНЦУЗЬКИМ КАРНИМ КОДЕКСОМ 1810 року.....	29
20.	Данько М. В., ШКОЛА КЛАСИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	30
21.	Десятерик О. С., ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУТНОГО ПРАВА АНГЛІЇ У ХІХ СТОЛІТТІ.....	32
22.	Єлькіна О. І., ДІЇ РУЗВЕЛЬТА ДЛЯ ПОРЯТКУНКУ СВОЄЇ КРАЇНИ.....	33
23.	Житинский А. В., ОСОБЕННОСТИ ПРАВОСОЗНАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ АНТИЧНЫХ ГОРОДОВ-ГОСУДАРСТВ В СЕВЕРНОМ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ.....	35
24.	Злиденна М. В., ПЕРЕДУМОВИ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ІНДІЇ 1936-1946 рр.....	36
25.	Зульфугарли Нурай, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА США.....	38
26.	Іванов Б. С., ФОРМУВАННЯ ДВОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ США.....	39
27.	Іванюра І. С., ТОТАЛІТАРИЗМ: ВИДИ ТА ОСНОВНІ РИСИ. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ СПАРТИ.....	41
28.	Ісмаїлова І.Е., ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ СПАРТИ.....	43
29.	Каднічанський І. Р., ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ В 1990 р.....	44
30.	Карапетян М. О., ПРИЧИНИ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАШИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ.....	46
31.	Кожедуб К. В., ПОЛІТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПАДУ НА ПЕРЛ-ХАРБОР 7 грудня 1941 року.....	48
32.	Ковальов Д. В., РЕЗУЛЬТАТИ ЯКОБІНСЬКОЇ ДИКТАТУРИ.....	49
33.	Козлова Е. В., ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ХХ СТ. АНАЛІЗ ТА РОЗВИТОК.....	51
34.	Колісник Ю. Ю., ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОБУДОВИ СУДОВИХ СИСТЕМ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН.....	53
35.	Корнієнко В. О., ОСОБЛИВОСТІ «СТАРОГО ПОРЯДКУ» НАПЕРЕДОДНІ РЕВОЛЮЦІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ У ФРАНЦІЇ.....	55
36.	Куліс О. Я., РОЗРОБКА ТА ПРИЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ФРАНЦІЇ 1810 року.....	56
37.	Лапочкін Д. А., ФРАНЦУЗСЬКИЙ АБСОЛЮТИЗМ.....	58
38.	Мартиненко К. В., СУХИЙ ЗАКОН В США.....	59
39.	Марцинюк С. І., РОЛЬ ОСВЕНЦИМА У ОСТАТОЧНОМУ ВИРІШЕННІ ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ.....	61
40.	Мукоєєв І. О., ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1871 року.....	63
41.	Мхітарян М. Е., ВСТАНОВЛЕННЯ ДИКТАТУРИ ГІТЛЕРА.....	64
42.	Наєв В. С., ЕВОЛЮЦІЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ США.....	66

43.	Папакиця І. В., ВАНДАЛЬСЬКЕ КОРОЛІВСТВО.....	67
44.	Пасмор Ю. В., ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	69
45.	Певко С. Г., СУТНІСТЬ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРАВОЗАСТОСУВАННІ.....	71
46.	Пегарь А. В., БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА Ф. Д. РУЗВЕЛЬТА.....	72
47.	Плотникова А. С., ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ ТА ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС.....	74
48.	Положенцева Є. О., САЛІЧНА ПРАВДА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВА.....	76
49.	Пузанов О. І., СТО ДНІВ РЕФОРМ У КИТАЇ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ.....	77
50.	Романюк О. С., ЗЛОЧИН ТА ПОКАРАННЯ ЗА НІМЕЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ.....	79
51.	Самушій В., ВЕЙМАРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	80
52.	Саргін Д. В., ПРИХІД ДО ВЛАДИ АДОЛЬФА ГІТЛЕРА.....	82
53.	Сербина Є. В., ЗЛОЧИН ТА ПОКАРАННЯ ЗА САЛІЧНОЮ ПРАВДОЮ.....	83
54.	Сидоренко А. А., БОРОТЬБА ФРАНКЛІНА РУЗВЕЛЬТА З МАФІЄЮ В США.....	84
55.	Синявіна М. М., РЕВОЛЮЦІЯ МЕЙДЗІ	86
56.	Сніжко М. І., ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЗА АНГЛОСАКСОНСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ПРАВА у XVII-XIX ст.....	87
57.	Сулименко Д. С., НІМЕЧЧИНА ЯК ПРОВОДА КРАЇНА XIX СТОЛІТТЯ.....	88
58.	Тризна Г. Д., СТАНОВЛЕННЯ ТРЕТЬОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	90
59.	Суський Кирило Олегович, АНЕКСІЯ ТЕХАСУ 1845 Р.....	92
60.	Трубчанінова А. С., ВПЛИВ СС НА ДИКТАТУРУ В НІМЕЧЧИНІ.....	94
61.	Фоменко В. С., ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦИСТСЬКОГО ТА ФАШИСТСЬКОГО РЕЖИМІВ В НІМЕЧЧИНІ ТА ІТАЛІЇ.....	96
62.	Циганюк Б. А., ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО ЗА НІМЕЦЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ УЛОЖЕННЯМ 1896 р.....	98
63.	Чеченко І. В., СУДОВА СИСТЕМА ЯПОНІЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ПІСЛЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ 1947-1948 Р.....	99
64.	Шаповал Д. О., КРОКИ ВСТАНОВЛЕННЯ НАЦИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ.....	101
65.	Шевченко І. А., ОСОБЛИВОСТІ БОННСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ 1949 р.....	103
66.	Шилова Д. В., МІСЦЕ ТА РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ.....	105
67.	Шкурська І. С., ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЗГІДНО «НОВОГО КУРСУ» ФРАНКЛІНА РУЗВЕЛЬТА.....	106
68.	Щербак В. В., ПРАГНЕННЯ ЗАКАРПАТЦІВ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ 1938 – 1939 рр.....	108

Секція Конституційного права, муніципального права;

1.	Горбунова А. Р., ПРОВОД РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	110
2.	Ігнатюк Ю. О., ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	112
3.	Колодєєва В. М., ЛЮСТРАЦІЯ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	114
4.	Кукуріло Д. О., ЕЛЕКТРОННІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ: НЕ УТОПІЯ, А ПЕРСПЕКТИВА.....	115
5.	Мартиненко Г. М., СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ.....	117
6.	Остафійчук О. Ю., ПРОВОД НАСЛІДКИЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ВІД 01.07.2015 №2217-А.....	119
7.	Піскуровська А. В., ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	121
8.	Прищеп К. В., НЕЗАЛЕЖНІ ЗАКЛАДИ З ПРАВ ДИТИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УЧАСТЬ ДІТЕЙ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ.....	122
9.	Славич Б. В., МІСЦЕ І РОЛЬ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.....	124
10.	Філіпських О. І., РЕФЕРЕНДУМНИЙ ДОСВІД ШВЕЙЦАРІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	126

11. Шутова О. С., МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ).....	127
12. Щербак В. В., МІСЦЕ СУДОВОЇ ВЛАДИ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ.....	129

Секція Цивільного права і цивільного процесу, сімейного права, міжнародного приватного права;

1. Баранова Л. М., ОРГАН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ.....	131
2. Альохіна Дар'я Андріївна, ПЕРЕБУВАННЯ АВТОМОБІЛЯ НА ПАРКУВАЛЬНОМУ МАЙДАНЧИКУ: ЧИ СВІДЧИТЬ ЦЕ ПРО НАЯВНІСТЬ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН МІЖ СТОРОНАМИ ТА ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	134
3. Дроздик О. А., ОКРЕМІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ.....	136
4. Іванова К. Ю., ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ НОВОМУ СУБ'ЄКТУ?.....	138
5. Іпатенко Ю. Ю., ЩОДО ДЕЯКИХ ОБМЕЖЕНЬ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	142
6. Контарьова Т. І., ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У СПРАВАХ ЩОДО ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	144
7. Курчевьонко Г. Є., КОНКУРЕНЦІЯ ПОЗОВІВ.....	146
8. Перепелиця М. Б., ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО НЕДІЄЗДАТНОСТІ ОСОБИ.....	148
9. Пилипчук А. В., СПАДКУВАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ХТО МАЄ ДОВОДИТИ ОБСЯГ СПАДКОВОГО МАЙНА ТА ЙОГО ВАРТІСТЬ.....	149
10. Подорван О. О., ЩОДО НОВОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ПИТАНЬ СТЯГНЕННЯ ПРОЦЕНТІВ ТА ШТРАФІВ ЗА КРЕДИТНИМИ КАРТКАМИ.....	151
11. Раковець Ю. Д., ЩОДО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ – ПРОДАЖУ ТОВАРУ, УКЛАДЕНОГО НА ВІДСТАНІ.....	153
12. Скрипник Ю. О., НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ УМОВ ДОГОВОРУ ЯК ПРОБЛЕМА ПРИ ТЛУМАЧЕННІ ПРАВОЧИНУ.....	155
13. Ципишук К. В., ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	157
14. Цувіна А. А., РОЗМЕЖУВАННЯ ВІНДИКАЦІЙНОГО ТА НЕГАТОРНОГО ПОЗОВІВ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ.....	159
15. Чистякова О. О., ПІДХОДИ ДО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ ПРО НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ.....	162
16. Шарапова В. В., ЧИ Є САМОЗАХИСТ ФОРМОЮ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ?.....	164
17. Шматько В. С., УМОВИ ДЛЯ ВИЗНАННЯ ДІЙСИМ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ БЕЗ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ.....	166
18. Матвєєва О.І., ЩОДО ПИТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	168
19. Шпак М.В., ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ КАСАЦІЙНОМУ ОСКАРЖЕННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	170

Секція Господарського права; господарсько-процесуального права;

1. Кравцова Є. О., КОРПОРАТИВНЕ РЕЙДЕРСТВО НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.....	174
2. Мороз І. В., ПРОЦЕДУРА SQUEEZE-OUT: ВИГІДНЕ ВІДЧУДЖЕННЯ АБО ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ.....	175

Секція Трудового права, права соціального забезпечення;

1. Беркела Г. Ю., ДИСКРИМІНАЦІЯ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЗА РЕЛІГІЙНОЮ ОЗНАКОЮ.....	178
2. Бурдай Ю. Ю., ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЗГІДНО ІЗ ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	180

3.	Волкова Д. С., НОВИЙ ПОГЛЯД СТОСОВНО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ І АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	182
4.	Галчанський В. С., ПОНЯТТЯ РОБОТОДАВЦЯ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	184
5.	Дуброва Д. В., ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ПРАЦІ.....	186
6.	Засипака В. В., ЩОДО ПИТАННЯ ТІНЬОВОЇ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ.....	188
7.	Ільченко С. М., ДЕТІНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ.....	190
8.	Клімова В. В., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ : ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	192
9.	Куца Д. Р., ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОВНОЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА П. 6 Ч. 1 СТ. 134 КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ.....	194
10.	Малашкевич Я. С., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ Й ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ.....	196
11.	Марченко Н. О., ШЛЯХИ ВІДМЕЖУВАННЯ ТРАВМ НЕВИРОБНИЧОГО ХАРАКТЕРУ ВІД ВИРОБНИЧИХ, ТА ЙОГО НАСЛІДКИ.....	198
12.	Острук О. Є., ПРАВОВІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	200
13.	Плющенко Д. О., ПОНЯТТЯ МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ.....	201
14.	Погорєлова Л. Г., КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ.....	204
15.	Снігур А. І., ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ ЯК УМОВИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРАЦІВНИКІВ З ШКІДЛИВИМИ ТА НЕБЕЗПЕЧНИМИ УМОВАМИ ПРАЦІ.....	207
16.	Стеценко Д. С., ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	209
17.	Шепілов М. І., ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНОГО	211
18.	Яценко Д. В., НОВАТОРСТВА У СФЕРІ ІНСПЕКТУВАННЯ ПРАЦІ: ОСНОВНІ ЗМІНИ, ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН.....	213
19.	Засипка В.В., ЩОДО ПИТАННЯ ТІНЬОВОЇ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ.....	215

Секція Земельного права, аграрного права, екологічного права, природоресурсного права;

1.	Бондарева Н. В., ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	218
2.	Бондаренко А. П., ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	220
3.	Бондарчук К. В., ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИРОБНИЧОМУ КООПЕРАТИВІ.....	221
4.	Варава К. І., КОНСЕРВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ ЯК ЗАХІД ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ.....	223
5.	Вашечко Г. С., ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	225
6.	Галушка А. В., СТАН ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	227
7.	Гордєєв В. І., ПРОБЛЕМА ПОСТІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	229
8.	Грига В. В., ЩОДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА НОРМУВАННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ.....	232
9.	Данильченко В. О., ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	234
10.	Доброштан М. О., ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ.....	236
11.	Журавель Д. В., ПРОВАХА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ АГРАРНОГО ПРАВА.....	237
12.	Заточна В. О., ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ.....	239

13.	Зозуля А. О., ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	241
14.	Зюкіна П. В., ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ ВІД РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ.....	243
15.	Іванченко Е. І., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНЬЯРСТВА В УКРАЇНІ.....	245
16.	Калинюк О. А., АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СКАСУВАННЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ.....	247
17.	Карнафель К. А., СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	249
18.	Колосова К. М., ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ.....	252
19.	Кочмар А. О., ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДСУТНОСТІ КОДИФІКАЦІЇ СИСТЕМИ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	253
20.	Крись О. Ю., ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ АПК: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПИТАННЯ.....	255
21.	Кулакова І. О., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	257
22.	Литвяк Д. І., ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧЛЕНСТВА В СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОМУ КООПЕРАТИВІ.....	260
23.	Лобанцев С. Ю., ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПОЗИТИВНІ СТОРОНИ ЗНЯТТЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ	262
24.	Любиченко С. О., ПРИВАТНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАТРНЕРСТВО ЯК ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	264
25.	Макітренько В. В., МОРАТОРІЙ НА ПРОДАЖ ЗЕМЛІ: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	265
26.	Малютіна К. Д., ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	268
27.	Нижник І. В., РОЗПОРЯДЖЕННЯ ТА ПЕРЕДАЧА В ОРЕНДУ НЕРОЗПОДІЛЕНИХ (НЕВИТРЕБУВАНИХ) ПАЇВ У 2019 РОЦІ.....	270
28.	Овчаренко О. М., ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	272
29.	Олійник А. І., УЗГОДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕЛЕКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПИТАННЯ.....	274
30.	Пампура Ю. В., ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	276
31.	Пархоменко А. Ю., ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ ТА БІЛОРУСІ	278
32.	Пилипенко М. В., ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА.....	280
33.	Полтавець Ю. В., ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	282
34.	Римарчук Я. П., КОРИГУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГМО У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ.....	284
35.	Сабова Х. О., РЕЙДЕРСТВО – СУЧАСНА ХВОРОБА АГРАРНОГО БІЗНЕСУ.....	286
36.	Сачук Б. П., АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БІДНОСТІ УКРАЇНИ.....	288
37.	Смага А. Д., ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	290
38.	Смирнова В. А., ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПРАВА.....	292
39.	Стратієнко О. М., ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД США У СФЕРІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	294
40.	Судачок К. В., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГМО В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	296
41.	Тадика Є. Д., ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ТОВАРНИМ ДЕМПІНГОМ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	298

42.	Угольнікова А. С., АНАЛІЗ ТА ПРИВЕДЕННЯ ДО ІЄРАРХІЧНОЇ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО НАДАННЯ ЧАСТКОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ.....	300
43.	Угольнікова І. С., ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	303
44.	Фурмосу Я. А., ПРАВОВІ ЗАСАДИ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	305
45.	Хоменко М. В., ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ.....	307
46.	Чорнобрівець Є. Є., ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ.....	310
47.	Шрамченко К. М., ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АГРАРНОГО ПРАВА ІЗ СУМІЖНИМИ ГАЛУЗЯМИ ПРАВА.....	312
48.	Шумейко А. А., ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ГМО У ПРОЦЕСІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	314
49.	Юрченко Є. О., ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	316
50.	Починок О.В., ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ.....	318